

神田
松村書店
MATSUMURA

蘭方匠師

石川櫻所
の
名
也

(長崎三國薬師の大家)

福公卿(福沢諭吉)自傳 花博手録

昭和十三年四月廿七日

岩波書店
70-1
四六五
照

石川櫻所記事

昭和八年十月廿七日
P. 25
岩波書店
記
平尾道雄

#106

Met de beschrijvingen van de
Nederlandsche woorden
(.)
van de
Nederlandsche woorden

**NIEUWE
NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER.**

New Netherlandish Grammar.
Mulder.
Dordrecht. (Holland.)
Pub. 1848.

NIEUWE
NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER,

NAAR DE BESTE BRONNEN BEWERKT EN GESTAAFD
DOOR HET GEZAG DER VOORNAAMSTE HEDEN-
DAAGSCHE SCHRIJVERS,

DOOR

G. C. Mulder.

O taal, zoo krachtig, rijk en schoon,
meer dan de meeste talen!
Zijt gij de taal van 't Paradijs? --
Neen! die van Neerland's dalen.
O landgenoot, die haar miskent!
leer eens die parel schatten,
En werp de valsche siersels weg,
die geen waardij bevatten.

SIFFLÉ.

Te Dordrecht,
bij H. LAGERWEIJ.

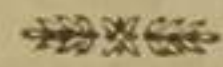
1848.

65- 1077

VOORBERIGT.

Toen het plan gevormd was tot de uitgave dezer Spraak-
leer, werd de bearbeiding daarvan opgedragen aan eenige
beoefenaars der Taalkunde, onder wier samenwerking de
voornaamste Schrijvers in dit vak zouden geraadpleegd en ver-
geleken, en de uitkomsten van die vergelijking als bouwstof-
fen voor dit werk gebruikt worden. Spoedig echter bleek de
moeijelijkheid om de verschillende meeningen tot een geheel
te brengen, en wel een geheel, dat in een bepaald bestek
moest begrepen zijn. Alle bijdragen opnemen was eene on-
mogelijkheid, en uit al die uiteenlopende gevoelens eene keuze
te doen was moeijelijk en gevaarlijk. Te meer was dit het
geval, daar het werk met de Spelling begonnen werd, en
deze zeker het meest aanleiding tot verschil van gevoelens ge-
ven moest; want het is nog heden waar, wat TUINMAN in
de Voorreden van zijne Spreekwoorden zegt, namelijk,
dat hij het niet voor waarschijnlijk achtte, dat men
daarover ooit eensgezind zou worden, dewijl elk meent, dat
zijne redenen de gegrondste zijn, en het moeijelijk is zoo

VOORBERIGT.

veel verschillende hoofden onder eene kaproen te brengen. Na de afwerking der twee eerste hoofdstukken werd dan besloten, de verdere bewerking alleen aan mij op te dragen. Ik moet hier deze aanmerking maken, omdat in het eerste gedeelte in enkele punten eenige afwijking gevonden wordt van het door mij gevolgde plan. Wel zag ik tegen dezen arbeid op, daar ik overtuigd was van de moeilijkheid, om zelfs iets dragelijks in dit opzigt te leveren. Doch van den anderen kant uitgelokt door het vooruitzigt, dat mijn werk misschien de spoorslag kon worden voor bekwaamere handen, om iets beters te leveren, en in aanmerking nemende, dat men door de vergelijking en mededeeling der gevoelens van anderen niet zoo zeer zich-zelfen als taalmeester behoefde op te werpen, maar zich op het gezag van anderen kon beroepen, besloot ik het voorstel aan te nemen.

Intusschen kon, met bloot naschrijven, het doel van dit werk niet bereikt worden, en ik zag mij dus onwillekeurig genoodzaakt, ook mijn gevoelens hier en daar in het midden te brengen, hoe verkeerd het welligt in het oog van deskundigen zijn moge.

Zoo onderwerp ik dan dezen arbeid aan het welwillend en toegevend oordeel mijner landgenooten, met de hartelijke wensch, dat ik daardoor anderen moge opgewekt hebben, om in eene lang gevoelde behoefte te voorzien, namelijk, onze taal aan regelen te onderwerpen, die in het gebruik meer vrijheid toestaan en haar daardoor vloeibaarder, korter, eenvoudiger en krachtiger in uitdrukking te maken, ten einde zoo de voortgaande ontwikkeling onzer natie zich in hare taal moge afspiegelen.

Ten slotte moet ik mij nog verantwoorden omtrent het gebruik van Latijnsche benamingen, in plaats van de Nederlandsche; zulks is niet geschied, om een belagchelijk vertoon

VOORBERIGT.

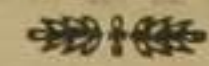
van geleerdheid aan dit werk te geven, maar alleen om eene kortere uitdrukking te bevorderen en sommige benamingen te verklaren. Ook zijn, op eenige plaatsen, de namen onzer beroemde Taalgeleerden gegeven zonder bijvoeging van hunnen titel, waarvoor ik hier nederig verschooning verzoek, met de verzekering, dat het geenszins uit gebrek aan hoog-schatting, maar alleen om der korthed wille, geschied is.

G. C. M.

NIJMEGEN,

20 Julij 1846.

INHOUD.

INLEIDING	Bladz. 1
---------------------	----------

Gerste Afdeeling.

1°. HOOFDSTUK.

Over de ORTHOGRAPHIE of SPELLING.

De Vokalen of Klinkers	7
De Konsonanten of Medeklinkers.	9
Over de enkele en dubbele Vokaalspelling.	12
Over de <i>e</i> en <i>o</i>	14
Over de <i>ij</i> en <i>ei</i>	15
Regels voor de Spelling met enkele en dubbele vokalen, met <i>ei</i> en <i>ij</i> en sommige zamengestelde klanken.	16
Aanmerkingen op de voorgaande regelen, en op sommige woorden, welke daarop betrekking hebben.	20

2°. HOOFDSTUK.

Over het GEBRUIK der MEDEKLINKERS.

Over de <i>c</i> , <i>h</i> , <i>j</i> , <i>q</i> , <i>w</i> en <i>x</i>	24
Over de verwisseling der <i>g</i> en <i>k</i>	27
Over de <i>ij</i> in het midden der woorden.	28
Over de verdubbeling der <i>ch</i>	29

REGELS voor het GEBRUIK der KONSONANTEN.

De verdubbeling der medeklinkers in het midden der woorden.	30
---	----

	Bladz.
De verwantschaps medeklinkers.	31
Over de spelling van eenige woorden overeenkomstig hunnen oorsprong.	33

3°. HOOFDSTUK.

Over de SPELLING van WOORDEN, die uit
ANDERE TALEN ONTLEEND ZIJN.

Het gebruik van vreemde letters.	33
Over de Spelling der Basterdwoorden.	36

4°. HOOFDSTUK.

Over de KOPPELING, AFBREKING en ZINSCHIEDING.

Over de Zamengestelde woorden.	42
Regels voor het schrijven van zamengestelde woorden.	43
Over de Afbreking der woorden.	46
Over de Punctuatie, of het gebruik der Toon-, Schei- en Zinteekens.	48

Tweede Afdeeling.

Over de ETYMOLOGIE of WOORDVORSCHING.

Inleiding.	64
--------------------	----

1°. HOOFDSTUK.

Over de ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.	72
De verschillende soorten van Zelfstandige Naamwoorden.	72
De vorming der Zelfstandige Naamwoorden.	73
Over de Geslachten.	79
Over de Getallen der Zelfstandige Naamwoorden.	86
Over de Declinatie of Verbuiging der Zelfstandige naamwoorden.	89

2°. HOOFDSTUK.

Over de LIDWOORDEN.

	Bladz.
Aard en Verdeeling dezer woorden.	96
Over de Verbuiging der Lidwoorden.	98

3°. HOOFDSTUK.

Over de BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN, TEL-
WOORDEN en DEELWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.	101
De verschillende soorten van Bijvoegelijke Naamwoorden.	101
De Vorming der Bijvoegelijke Naamwoorden.	102
Aanmerkingen op het gebruik en de schrijfwijze van eenige afgeleide bijvoegelijke naamwoorden.	103
Over de verbuiging der Bijvoegelijke naamwoorden.	108
Over de Trappen van Vergelijking.	112
Over de Bijvoegelijke naamwoorden van getal of Telwoorden.	114
Over de Deelwoorden.	117

4°. HOOFDSTUK.

Over de VOORNAAMWOORDEN.

Aard en verdeeling dezer woorden.	119
Over de Persoonlijke Voornaamwoorden.	121
Verbuiging der Persoonlijke Voornaamwoorden.	123
Over de Bezittelijke Voornaamwoorden.	125
Verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden.	127
Over de Aanwijzende Voornaamwoorden.	129
Verbuiging der Aanwijzende Voornaamwoorden.	131
Over de Vragende Voornaamwoorden.	132
Verbuiging der Vragende Voornaamwoorden.	133
Over de Betrekkelijke Voornaamwoorden.	134

5°. HOOFDSTUK.

Over de WERKWOORDEN.

	Bladz.
Aard en Eigenschappen dezer woorden.	137
De Verdeeling der Werkwoorden.	139
De Vorming der Werkwoorden.	143
Over de Vervoeging der Werkwoorden.	147
De Deelwoorden.	154
Over de Buigingsvormen der Werkwoorden.	155
Enkelvoudige Vervoeging.	155
Klankverwisselende of ongelijkvloeiende Vervoeging.	156
Aanmerkingen op de Ongelijkvloeiende Werkwoorden.	157
Gelijkvloeiende Vervoeging.	159
Onregelmatige Vervoeging.	162
Zamengestelde Vervoeging.	163
Aanmerkingen over de hulpwoorden <i>Zijn</i> en <i>Hebben</i>	166

VOORBEELDEN VAN VERVOEGING.

Het zelfstandig werkwoord <i>Zijn</i>	168
Het zelfstandig werkwoord <i>Worden</i>	169
Het overgankelijk werkwoord <i>Hebben</i>	171
Het gelijkvl. overg. werkwoord <i>Eeren</i> (bedrijvende vorm).	172
Het overgankelijk werkwoord <i>Eeren</i> (lijdende vorm).	173
Het ongelijkvloeiend onovergankelijk werkwoord <i>Wassen</i>	175
Het onpersoonlijk werkwoord <i>Dauwen</i>	176

6°. HOOFDSTUK.

Over de BIJWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.	178
De Verdeeling der Bijwoorden.	178
De Vorming der Bijwoorden.	179
Over de Verandering der Bijwoorden.	182

7°. HOOFDSTUK.

Over de VOORZETSELS.

	Bladz.
Aard en Eigenschappen dezer woorden.	184
Over de verschillende soorten van Voorzetsels.	185
Over de vorming der Voorzetsels.	186

8°. HOOFDSTUK.

Over de VOEGWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.	187
Over de verschillende soorten van Voegwoorden.	188
Over de vorming der Voegwoorden.	190

9°. HOOFDSTUK.

Over de TUSSENWERPSELS.

Aard en Eigenschappen der Tussenwerpsels.	191
Vershillende soorten van Tussenwerpsels.	191
De vorming der Tussenwerpsels.	192

Derde Afdeeling.

Over de SYNTAXIS of WOORDVOEGING.

Inleiding.	193
--------------------	-----

1°. HOOFDSTUK.

Over de VOORSTELLEN en VOLZINNEN.

Aard en Eigenschappen der Voorstellen.	196
Over de Verdeeling der Voorstellen.	198
Over de deelen der Voorstellen.	201
Over de Volzinnen.	214

Voorbeelden van Redekundige en Taalkundige ontleding.

	Bladz.
Redekundige ontleding.	207
Taalkundige ontleding.	212

2°. HOOFDSTUK.

Over de verschillende WOORDSCHIKKINGEN.

Over de rechte Woordschikking.	217
Over de omgekeerde Woordschikking.	220
Over de gemengde Woordschikking.	223
Over het gebruik der verschillende Woordschikkingen.	224
Algemeene regelen der Woordschikking.	226
Over de zamestelling van Volzinnen.	229

3°. HOOFDSTUK.Over de OVEREENSTEMMING in het GEBRUIK
der WOORDEN.

Over het gebruik der Lidwoorden.	236
Over het gebruik der Zelfstandige Naamwoorden.	240
Over het gebruik der Bijvoegelijke naamwoorden.	245
Over het gebruik der Voornaamwoorden.	252
Over het gebruik der Werkwoorden.	266
Over het gebruik der Bijwoorden.	279
Over het gebruik der Voorzetsels.	281
Over het gebruik der Voegwoorden.	283
Over het gebruik der Tusschenwerpsels.	286

4°. HOOFDSTUK.Over de BEHEERSCHING in het GEBRUIK der
WOORDEN.

Over de Beheersching in 't algemeen.	288
Over de Beheersching der Bijvoegelijke naamwoorden.	290

	Bladz.
Over de Beheersching der Werkwoorden.	292
Over de Beheersching der Bijwoorden.	298
Over de Beheersching der Voorzetsels.	299

Tierde Afdeeling.Over de BETEEKENIS van ENKELE WOORDEN en
SPREEKWOORDEN.**1°. HOOFDSTUK.**

Over de SYNONYMEN.

Algemeene beschouwing der Synonymen.	301
Verklarende opgave der voornaamste Synonymen.	302
Alphabetische lijst der Synonymen.	357

2°. HOOFDSTUK.

Over de HOMONYMEN en PARONYMEN.

Beschouwing dezer woorden.	366
Alphabetische Lijst der eigenlijke Homonymen.	368
Gelykkluidende woorden, met de scherp-lange en zacht-lange e en o.	379
Gelykkluidende woorden met ij en ei.	381
Gelykkluidende woorden, die van denzelfden wortel afstammen.	382
Gelykkluidende woorden met verwantschape medeklinkers.	383
Gelykkluidende woorden met veranderde uitspraak.	384
Gelykkluidende woorden met verschillenden uitgang.	385

3°. HOOFDSTUK.Over het GEBRUIK van VREEMDE, VEROUDERDE
en GEWESTELIJKE WOORDEN.

Over vreemde woorden en woordverbindingen.	386
--	-----

	Bladz.
Over het gebruik van verouderde en andere niet algemeene gangbare woorden.	388

4°. HOOFDSTUK.

Over de WOORDVERVORMING, de VERKORTINGEN
en de WOORDFIGUREN.

Over de Woordvervorming.	391
Over de Verkortingen.	392
Over de Titels in Brieven en andere Geschriften.	393
Titulatuur-Lijst.	397
Over de Woordfiguren.	401

5°. HOOFDSTUK.

Over de SPREEKWOORDEN.

Aard en oorsprong der Spreekwoorden.	406
Alphabetische lijst van Nederlandsche Spreekwoorden met de verklaring.	409

Tijfde Afdeeling.

SCHETS van de GESCHIEDENIS der NEDERLANDSCHE
TAAL en LETTERKUNDE.

Inleiding.	438
--------------------	-----

1°. HOOFDSTUK.

Van de eerste verschijning des Duitschen Volks tot het midden der twaalfde eeuw, of het begin van de geschiedenis onzer Letterkunde. <i>Van het Jaar 113 vóór tot 1150 na de Geboorte van Jezus Christus.</i>	441
---	-----

2°. HOOFDSTUK.

Van den eersten bloei onzer Letterkunde tot de verbastering

	Bladz.
onzer Taal in de eerste helft der vijftiende eeuw. <i>Van 1150—1428.</i>	451

3°. HOOFDSTUK.

Van het Begin der Bourgondische Regering tot het einde der zestiende eeuw. *Van 1428 tot 1572.*

4°. HOOFDSTUK.

Van het begin der herleving onzer Letterkunde tot het einde der zeventiende eeuw. *Van 1572 tot 1679.*

5°. HOOFDSTUK.

Van Vondel's dood tot den tegenwoordigen tijd. *Van 1679 tot 1846.*

Aanmerkingen en Bijvoegsels.

INLEIDING.

1. De mensch is begaafd met verstand en gevoel. Door deze vermogens ontvangt hij indrukken van hetgeen hem omringt. Het opnemen dezer indrukken verschaft hem gewaarwordingen, en uit deze vormt hij door zijn verstand denkbeelden, gedachten en oordeelen. Het gevoel bepaalt zich meer tot de bloote gewaarwordingen. Het verstand vereenigt met het bewustzijn ook kennis van de reden, het gevoel mist die reden, en vindt het bewustzijn alleen in den indruk.

2. Beide vermogens hebben een derde tot hunne dienst, waardoor zij de denkbeelden, gedachten en gewaarwordingen mededeelen, buiten zich bekend maken kunnen. Dit vermogen heet *spraak*: een vermogen, dat zoo innig met ons denken en gevoelen verbonden is, dat men zich het eene zonder het andere niet voorstellen kan. Het middel, waarvan dit vermogen gebruik maakt tot uitwendige aanduiding van de gedachten en gewaarwordingen, wordt *taal* genoemd.

3. De *spraak* is dus in een' ruimen zin het vermogen om

gewaarwordingen buiten zich kenbaar te maken. In een engeren zin echter verstaat men ook daardoor de wijze, hoe men dit doet; dit laatste ook met betrekking tot het middel of de taal, die men daartoe aanwendt. Daardoor ontstaan verschillende soorten van taal: taal der gebaren, taal der oogen, taal der geluiden, woordental.

De woordental is van alle de volkomenste, en alleen met haar kan van de taal der gebaren, der teekenen en der oogen een gepast gebruik gemaakt worden.

4. De woordental bestaat uit geregeld gevormde geluiden, aan welke eene beteekenis verbonden is. Deze geluiden worden *woorden* genoemd; welke benaming zich ook uitstrekt tot zoodanige geluiden, die zonder eigenlijk op zich zelve eene beteekenis te hebben, alleen dienen om de betrekkingen der woorden aan te duiden, en voorheen den naam van *woord-leden* droegen.

5. De woorden hebben oorspronkelijk eene eigenaardige overeenkomst met de beteekende zaak; zoodat de geluid- of woordental in het naauwste verband met ons denken staat; daarom moet ook eene grondige beoefening der taal van dit verband en die overeenkomst uitgaan, en dezelve als eersten grondslag voor de kennis der juiste beteekenis leggen.

6. De innige gemeenschap, die er tusschen het denken en het mededeelen der gedachten bestaat, maakt, zooals wij reeds gezegd hebben, het eene voor het andere noodzakelijk, en wij durven beweren, dat een mensch, alleen en afgezonderd levende, toch behoefte aan eene taal zou hebben, zoolang zijn denkvermogen werkzaam was. De werkzaamheid des denkvermogens is echter zoo veelvuldig en aanhoudend, dat schier de eene gedachte de andere verdringt, en het onmogelijk is om alle gedachten, aan welker voortdoring men waarde hecht, in het geheugen te bewaren. Om hierin het geheugen te hulp

te komen, nam men voor zekere denkbeelden eenige afteekening aan. Deze afbeeldingen bragten bij het zien weder het oorspronkelijke denkbeeld te binnen, en zoo ontstond eene teekental, die naar mate van haren rijkdom in moeilijkheid moest toenemen. Deze zwaarigheid gaf aanleiding, dat men op de gedachte kwam, om in plaats van aan elk woord of denkbeeld een teeken te geven, de elementen, dat is de enkelvoudige geluiden, waaruit de woorden gevormd worden, af te teekenen; en daar deze niet zeer talrijk zijn, was men door de verschillende zamenvoegingen van een klein getal teekens in staat gesteld, om alle geluiden der woordental zichtbaar voor te stellen. Deze zichtbare voorstelling der woordental heet *schrift*.

7. Het hoorbaar mededeelen der gedachten en gewaarwordingen noemen wij *spreken*, in tegenoverstelling van het zichtbaar voorstellen, dat wij *schrijven* noemen. Een even naauw verband als tusschen ons denken en spreken, moet natuurlijk ook tusschen het *spreken* en *schrijven* bestaan. Beide hebben één doel en strekking, beide volgen denzelfden gang en gehoorzamen aan dezelfde wetten en regelen. Het opsporen en geregeld voordragen dezer wetten en regelen, is het onderwerp der *spraakleer*, en de daardoor verkregene kunde en vaardigheid wordt *spraakkunst* of *taalkunde* genoemd, welken naam men ten onregte aan de verzameling en voordragt der regelen pleegt te geven.

8. Landaard, levenswijze, zeden en gewoonten, benevens de bijzondere karakters der verschillende volkeren, hebben verschillende talen, en in deze nog verschillende wijzigingen, die men *dialekten* of *tongvallen* noemt, doen ontstaan. En hoewel eene naauwkeurige vergelijking der verschillende talen zekere overeenkomsten doet zien, en sommige algemeene wetten voor allen ten grondslag liggen, zoo heeft toch elke taal

hare bijzondere eigenschappen en regelen, die in juiste overeenstemming zijn met het karakter des volks, dat die taal spreekt. Hierdoor ontstaan de meerdere of mindere volkomenheid, rijkdom, welluidendheid en beschaafdheid der verschillende talen. De nasporing van den gang der ontwikkeling en volmaking van de wetten en regelen der taal, in verband met de geschiedenis en het karakter des volks, kan men eene *wijsgeerige* beoefening der taal noemen.

9. Eene zoodanige beoefening beschouwt de wetten der taal niet als willekeurig aangenomen en bij onderlinge overeenkomst vastgesteld, maar gebouwd op vaste en onwederlegbare grondbeginselen, die uit het wezen der taal zelve genomen zijn. Deze grondbeginselen zijn:

a. De *Etymologie* of *Woordgronding*; ook *Woordafleiding* en *Woordvorsching* genoemd. Zij is de grondslag van alle taalstudie, en de hieronder opgegevene grondbeginselen zijn niet anders dan als hulpmiddelen der Etymologie te beschouwen.

b. De *Euphonie* of *Welluidendheid*, in zooverre zij met de kracht en het wezen der taal bestaanbaar is, en de lasten niet aan de eerste ten offer gebragt worden.

c. De *Analogie* of *Overeenstemming*, waardoor men bij gelijken oorsprong tot gelijke vervorming, afleiding en zamenstelling mag besluiten en omgekeerd. Bij de behandeling der Etymologie zullen wij ons oordeel omtrent dit en het vorige grondbeginsel nader ontwikkelen.

10. Wij noemen onze taal de *Nederlandsche*, ter onderscheiding van de *Nederduitse*, die eigenlijk eene verbastering der eerste is, en in *Westphalen*, *Oldenburg* en aangrenzende streken nog gesproken wordt. (†)

(†) In de schets van de Geschiedenis onzer Taal en Letterkunde zullen wij hierover meer zeggen.

Om eene welgeordende beschouwing van de regels der Nederlandsche taal te leveren, moeten wij in de eerste plaats handelen over de enkelvoudige geluiden, die wij in het spreken vormen, over hunne zamenvoeging tot woorden, en over de karakters of teekens door welke deze geluiden in schrift uitgedrukt worden. Daarna zullen wij de woorden zelve, in hunnen oorsprong, afleiding en zamenstelling, eigenschappen en veranderingen beschouwen, en eindelijk zien, hoe zij tot eene verstaanbare rede verbonden worden. De spraakleer bevat dus drie hoofddeelen, te weten:

a. de *Orthographie* of *Spelling*.

b. de *Etymologie* of *Woordvorsching*.

c. de *Syntaxis* of *Woordvoeging*.

11. Bij de behandeling van de spelling zal het noodig zijn, dat de lezer eenig denkbeeld hebbe van de verdeeling der woorden in soorten, waarom wij ten slotte dezer inleiding er eene korte schets van geven. Wij kiezen daartoe de hoofdverdeeling in *eigenlijke woorden* en *woordleden*.

De eigenlijke woorden, aan welke eene beteekenis verbonden is, sluiten altijd een denkbeeld van hoedanigheid of van beweging in zich; in het eerste geval noemt men ze *naamwoorden*, in het tweede *werkwoorden*.

Wordt de hoedanigheid als eene op zich zelve staande zaak beschouwd, dan heet het woord, dat die hoedanigheid uitdrukt, een *zelfstandig naamwoord*, als *deugd*, *ouderdom*, *mensch*, *plant*. Wordt zij integendeel als bepaling aan een zelfstandig naamwoord toegevoegd, noemt men het woord een *Bijvoegelijk naamwoord*, als: de *zuivere deugd*.

Sluit zij het denkbeeld van getal in zich, dan ontstaat daardoor het *Telwoord* b. v. *drie* menschen, *veel* planten. Wanneer het zelfstandig naamwoord verzwegen, en door een

ander woord vervangen wordt, dan is dit laatste een *voornaamwoord*, b. v.

De Gastheer wilde 't zoo, hij immers geeft de wet.

BILDERDIJK.

Het denkbeeld van beweging geeft een *werkwoord*: *loopen, brengen*. Wordt het werkwoord als hoedanigheid aan een zelfstandig naamwoord toegevoegd, dan noemt men het *deelwoord*. Om de hoedanigheid of omstandigheid der beweging te bepalen dient het *bijwoord*: *hard loopen, hier brengen*.

De *woordleden* zijn: òf *voorzetsels* om eene bepaling door een zelfstandig naamwoord aan te duiden: *naar huis gaan, van stad komen*; òf *voegwoorden* om de woorden te verbinden: *deugd en wijsheid*; òf *lidwoorden* om de zelfstandige naamwoorden meer of minder bepaald aan te duiden: *eene kaart, de kaart van Europa*. Eindelijk heeft men nog de *Tusschenwerpsels*, die in eenen blooten uitroep bestaan. Zij zijn, òf de uitdrukking van een gevoel, eene plotselijke gewaarwording, als: *ach! helaas!* òf nabootsing van eenig geluid en meer het gevolg van eenig denkbeeld: *plomp! bons!*

12. Wij onderscheiden dus elf soorten van woorden, als: Zelfstandige Naamwoorden.

Lidwoorden.

Bijvoegelijke Naamwoorden.

Voornaamwoorden.

Werkwoorden.

Telwoorden.

Deelwoorden.

Bijwoorden.

Voorzetsels.

Voegwoorden.

Tusschenwerpsels.

EERSTE AFDEELING.

Over de ORTHOGRAPHIE of SPELLING.

1°. HOOFDSTUK.

De Vokalen of Klinkers.

13. Wanneer men bij het uitblazen den adem achter tegen de tong doet stuiten, brengt men eenen klank voort. Dit is de eenvoudigste klankvorming. Door de meerdere of mindere opening van den mond, ondergaat deze klank eene verandering in helderheid, in hoogte of laagte van toon. Wij hebben in onze taal vijf zulke klankveranderingen, die wij de vijf *klinkers* of *vokalen* noemen. Zij zijn *a, e, i, o, u*.

De eerste is de eenvoudigste en ook de helklinkendste. Hij wordt gevormd zonder eenige bijzondere rigting aan de geopende mondholte te geven.

De *e* vereischt eene kleine vernaauwing der mondopening en kromming van het voorste deel der tong tegen de onder-tanden.

Bij de *i* wordt de mond nog meer gesloten en de tong meer tegen de tanden gedrukt.

De *o* wordt gevormd door eene geheele ronding der mondopening en terugtrekking der tong.

Bij de *u* sluit zich de mond het meest, en de tong neemt dezelfde stelling als bij de *e* aan.

Hierbij voegt men nog de *y* als zesden klinker, doch zij wordt alleen in vreemde woorden gebruikt.

De klinkers op die wijze voortgebracht, hebben eenen breedden klank en worden *lang* genoemd, terwijl zij door eene zijdelingsche verwijding van de mondopening bij het uitspreken eenen meer scherpen klank verkrijgen, en *kort* genoemd worden; ja somtijds in de uitspraak bijna geheel stom zijn. De vijf klinkers vormen ook eene afdalende toonladder, in deze orde:

i, e, a, o, u.

In het spreken gaat de eene klank dikwijls in den anderen over en wel het meest in zijnen naastaanliggenden, wanneer zij in de bovenstaande afdalende orde of omgekeerd genomen worden b. v.

vel,	villen.
klap,	klep.
sop,	sap.
kunst,	konst.

14. Wanneer bij den uitgang des adems de bovenstaande mondstellingen zich verbinden, ontstaan de *twee-* en *drieklanken*: *au, ei, eu, ie, oe, ou, ui, aai, aau, eeu, ooi, ieu, oei.*

In eene Spraakleer, onlangs te Breda uitgegeven, vinden wij eenen derden drieklank *iaau* opgegeven, en alleen voorkomende in het woord *miaauw*. Wij hebben dit woord als tweellettergrepig beschouwd, even als *ioe* in *krioelen*. Men zou zoo ook wel het gebalk van den ezels eene plaats onder de drieklanken kunnen inruimen. Hier verwonderde het ons, daar wij in genoemde Spraakleer eenige navolging van *BILDERDIJK* vonden, en deze Taalgeleerde over de samenstelling der klanken toch anders dacht. (*)

(*) *BILDERDIJK* Spraakl., bl. 39.

De Konsonanten of Medeklinkers.

15. Door verschillende stellingen der spraakdeelen kunnen aan de klanken in het uitspreken, wijzigingen gegeven worden, en die gewijzigde of vervormde klanken worden *medeklinkers* genoemd, omdat zij eigenlijk zelve geen klanken vormen, maar met deze medeklinken. Zij zijn: *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, z*, waarvan de *q* en *x* niet tot onze taal behooren, en de *c* alleen in het letterteeken *ch* als eene Nederlandsche letter wordt aangemerkt.

Men onderscheidt de medeklinkers in *keel-* *tong-* *tand-* en *lipletters*. Tot de eerste behooren de *k, g, ch* en *h*. *Tongletters* zijn de *d, t, n, l* en *r*. *Tandletters*, doch ook met bijzondere tongstelling voortgebracht, zijn de *s* en *z*. *Lipletters*, de *b, f, m, p, v* en *w*.

Het verdient opmerking, dat deze verschillende soorten, benevens de eerste klinker, allen in ons woord *spraak* aanwezig zijn: zoodat de klank van dit woord volkomen aan zijne beteekenis beantwoordt.

Nog kan men deze letters onderscheiden in *overrollende* en *voortstuwende*. De eerste zijn die, welke voor andere medeklinkers geplaatst kunnen worden, en er, als 't ware, in de uitspraak overrollen; zij zijn: *b* met *l* en *r* als *blaauw, bruin*; *d* met *r* en *w* als *droog, dwaas*. Verder *f, g, k, p, s, t, v, z* en *ch*; de voortstuwende zijn: *l, m, n, p, r, t, w* en *ch*.

De *h*, die tot geen van beide soorten behoort, is eigenlijk geen letter, maar eene bloote aanblazing of versterking van den volgenden klinker.

Nog worden de *b* en *p, d* en *t, v* en *f, g* en *ch, z* en *s* verwantschapt medeklinkers genoemd, omdat zij in de vorming overeenkomen, en alleen verschillen in de zachtere of scherpere uitspraak.

16. De medeklinkers laten zich samenstellen, en het is

bijzonder in deze samenstelling, dat het eigenaardig karakter der letters uitkomt. Wij willen omtrent eenige het een en ander mededeelen, om zoo den beoefenaar onzer taal in staat te stellen, door zijne eigene nasporingen dit verder uit te breiden.

In de bovengenoemde onderscheiding zien wij, dat onder de voortstuwende de *l*, *m*, *n* en *r*, niet als overrollende gebruikt worden. Zij blijven dan ook bijzonder den naam, door ons gekozen, getrouw in de beteekenis der woorden, waarin zij voorkomen. Zoo hebben vooral de *l* en *r* het karakter van voortdurende beweging, b. v. in *wandelen* en *wentelen*, voortdurend *wenden*; *stolteren*, aanhoudend *stooten*, enz.

De *l* met de *k* duiden eene geluidgeving aan: *klank*, *klinken*, *klappen*, *kleppen*, *kloppen*, *kletsen*, *klok*.

De *r* is veelal een kenteeken van trillende of wentelende beweging, als *roeren*, *ruischen*, *rammelen*, *roeijen*, *rijden*, *rollen*, *rillen*.

De *n* met de *k* verbonden, geeft het denkbeeld van ruw- of hardheid, als: *knods*, *knoest*, *knobbel*, *knoop*, *knal*, *knijpen*, *knorren*, *knol*, *knak*.

De *m* met *s* heeft iets verachtelijks in *smaden*, *smeelen*, *smuigen*, *smijten*, *smeer*, *smoezelig*, ook zonder de *s* in *morren*, *muiten*, *mompelen*, *meesmuilen*, *mokken*, enz.

Ons bestek laat niet toe, deze navorsching verder voort te zetten. Wij hebben ons tot dit weinige bepaald om den beminnaar der taalvorsching te doen zien, welk een ruim veld voor zijn onderzoek zich opent, door de kracht en uitdrukking van elken letterklank in zijne verschillende betrekkingen als voor- of sluitletter, als overrollende of voortstuwende, als harde, zachte, stomme of afgebroken klank, op den vorm en de beteekenis der woorden toe te passen.

Ten slotte zouden wij nog over de uitspraak der letters

kunnen spreken, doch wij rekenen dit voor Nederlanders onnoodig, en vreemdelingen zullen daarvoor andere middelen te baat kunnen nemen. Alleen merken wij aan, dat de *ng* en *nk* eene zamengestelde wijziging aan den voorgaanden klinker geven, en in de uitspraak in één smelten en niet afzonderlijk gehoord worden. Zoo ook de *sch*, als sluitletter gebruikt, niet anders dan als eene scherpe *s* uitgesproken moet worden.

17. Elke klank, het zij met of zonder wijziging, vormt eene *lettergreep*; eene lettergreep kan alleen, of in verbinding met andere een woord uitmaken. Men heeft alzoo *één-* *twee-* *drie-* en *veellettergrepige* woorden. De samenstelling van letters tot lettergrepen, en van deze tot woorden, is het tweede gedeelte der spelling, dat wij behandelen moeten.

Dit spellen bestaat òf in het ontleden der woorden in hunne samenstellende geluiden, òf in het zichtbaar voorstellen dezer geluiden door letterteekens.

Na de verklaring, die wij boven gegeven hebben van het schrift, schijnt de spelling aan geen bijzondere moeilijkheid onderhevig. Immers heeft men daartoe alleen de bestanddeelen of elementen der woorden, zoo als men die bij het spreken doet hooren, na te gaan; daarna voor elk zijn aangestreepte teeken in schrift te brengen, en men zal aan de eerste wet der spelling

Schrijf zoo als gij spreekt.

getrouw zijn gebleven.

Deze regel is intusschen van weinig toepassing; hij kon het zijn, indien een ieder sprak, zoo als hij spreken moest; maar daar elk de taal op zijne wijze voortbrengt, zou er nog al eenige verscheidenheid in het schrijven ontstaan, en menige Hagenaar of Amsterdammer zou niet zonder moeite eenig geschrift in eene van de Geldersche of Overijsselsche dialekten opgesteld, ontcijferen.

Men kan dus bovenstaanden regel wijzigen en zeggen

Schrijf zoo als gij spreken moet.

Maar hoe moet men spreken? Ziedaar eene nieuwe zwarigheid. Men zegt wel, dat men zich naar de uitspraak van het beschaafde gedeelte des volks rigten moet; maar waar die te zoeken? Is het die der Amsterdammers of der Hage-naars? Wij durven niet beslissen; maar gelooven geen van beide. Ook begrijpen wij de reden niet, waarom **BILDERDIJK** die in den omtrek van de Maas vindt.

Het was dan ook moeilijk voor de wetgevers in de taal, om juist aan te wijzen, waar men dat zuiver spreken kan gaan leeren. Om hierin te voorzien, schreef men eene andere wet voor, namelijk: *rigt u in het spreken en schrijven naar de eenparige wijze van handelen der beste schrijvers.* Dus werd de natuurwet der spelling omgekeerd en nu was het: *spreek, zoo als anderen schrijven, en schrijf dan, zoo als gij spreekt.* Dit ging goed, zoo lang die geleerde mannen het eens waren; maar **HOORT** b. v. schreef niet zoo als **VONDEL**, en aan beide kon toch wel eenig gezag toegekend worden. Ook zijn het de nieuwere Taalgeleerden, met name **SIEGENBEEK**, **WELLAND**, **BILDERDIJK**, **KINKER** en andere in vele opzigten niet eens. Er was dus nog iets meer noodig, en zoo kwam men tot de tweede wet der Spelling:

Raadpleeg in twijfelachtige gevallen de afleiding, de analogie en de welluidendheid.

Op dezen regel valt niets af te wijzen, zoolang men met een gezond verstand te werk gaat, en geene tastbare dwaasheden voor diepe geleerdheid uitkraamt. Eene oordeelkundige beoefening der Etymologie is, zoo als wij reeds gezegd hebben, de ware grondslag der taalkunde.

Over de enkele en dubbele Vokaalspelling.

18. Wat korte en lange klinkers zijn, hebben wij reeds

gezegd; thans moeten wij spreken over hunne afbeelding in schrift. Elke klank heeft zijn bijzonder letterteeken; dit teeken is uit zijnen aard eenvoudig, en derhalve voor de klinkers, alleen de enkele a, e, i, o, u aangenomen. Nu is de vraag, stelden deze teekens oorspronkelijk den langen of korten klank, dien elke klinker heeft, voor? Wanneer men de woorden tot hunne wortels terugbrengt, dan blijkt het, dat in allen een korte klank heerscht, en hieruit zou men mogen besluiten, dat de letter oorspronkelijk de afbeelding des korten klanks was. (§) Wanneer men op de natuurlijke voortbrenging van de klank door de keel let, zou men geneigd zijn te gelooven, dat de lange klank de natuurlijke, en de korte alleen eene verscherping is; dan dit kan wel aan ons verbasterd gehoor liggen, en misschien is er evenveel grond voor het tegendeel. Dit is echter zeker, dat elke korte klank door eenen medeklinker gesloten moet worden, en wij er nergens geen als slotklank aantreffen, dan misschien in de eenvoudige galmen, *ah! bah!* waarbij door de snelheid van uitspraak gewoonlijk de klank kort wordt. De lange klank daarentegen kan eene lettergreep sluiten, waarbij hij dan altijd in eene doffe of stomme *e* eindigt, als zijnde deze de eindklank der eenvoudige uitademing.

Over de schrijfwijze nu der lange vokalen is veel getwist. Voorheen deed men het vrij algemeen door de toevoeging der toonlooze *e* en ook door de *i*. De eerste verlenging is zeker de natuurlijkste, omdat, zoo als wij zoo even zeiden, elke lange klank in de toonlooze *e* eindigt of wegs melt; doch deze schrijfwijze heeft voor eene nieuwere vinding plaats moeten maken, alleen, omdat men de *i* en de *o* op deze wijze ver-

(§) Hierop zullen wij bij de behandeling der Etymologie nader terugkomen.

lengende, in verwarring kwam met de tweeklanken *ie* en *oe*; en men verlengt thans elken klinker met zich zelve, schrijvende voor de verlengde *i* het teeken *ij*. Elke lange klank dus, door eenen medeklinker gesloten, wordt door verdubbeling der vokaal uitgedrukt; terwijl men hem als hij eene lettergreep sluit, door eene enkele vokaal aanwijst, met uitzondering van de *i* en in sommige gevallen van de *e* en *o*, waarover straks nader. Men schrijft dus: *jaar*, *lees*, *roos*, *buur* en *jaren*, *lezen*, *rozen*, *buren*; maar *grijs* en *grijzen*, *wees* en *weezen*, *hoor* en *hooren*.

Over de *e* en *o*.

19. In eenige woorden onzer taal is door verbastering der uitspraak de *ee* en *oo* ingedrongen, terwijl men daarin vroeger eenen tweeklank liet hooren, welke uitspraak nog in eenige dialekten merkbaar is. Zoo hoort men in sommige streken van ons land nog de *ee* in *ie*, in andere haar in *ei* verwisselen. Zoo zweemt de uitspraak der woorden *koopen* en *loopen* naar *koepen* en *loopen*, in sommige oorden van Noord-Brabant. Ook vindt men dit onderscheid in geschriften van de vijftiende eeuw en later vrij algemeen waargenomen. Men heeft dus een wezenlijk onderscheid gevonden in de uitspraak der *e* en *o* in *wezen* en *weezen*, *hopen* en *koopen*; en de eerste *e* en *o* *zacht-lang*, en de tweede *scherp-lang* genoemd.

Dit onderscheid is bij de *a* en *u* niet te vinden; wel hoort men bij deze klinkers hier en daar eenig verschil in de uitspraak, of overgang in eenen anderen klank. Zoo bemerkt men, wanneer men de woorden *kaas* en *haas* uitspreekt volgens de zoogenoemde beschaafde dialekt, niet meer onderscheid daarin, dan in *wezen* en *weezen*; nogtans hoort men het eerste onder de landlieden in het Sticht en in Noord-Holland meestal *kees* en *keis*, maar het tweede nooit anders, dan als *haas*

uitspreken. Zoo gaat ook de *aa* van *paard*, *haard*, enz. in eenige dialekten in *ae* of *ee* over, maar nooit hoort men die klank in *kaart*, *taart*, enz. gebruiken. Zoo wordt de verwisseling der *u* in *ou* ook in veel woorden gehoord: *duwen*, *douwen*, *ruw*, *rouw*, *stuwen*, *stouwen*, enz.; terwijl zij in veel andere nooit plaats heeft. Men kan deze veranderingen rangschikken onder de klankverwisselingen, die men in de meeste woorden ontdekken kan, zoowel in de korte als in de lange klanken. Bijzonder verdient hierbij opgemerkt te worden, dat de korte *a* dikwijls in de lange overgaat, als in *dag*, *dagen*, *slag*, *slagen*, maar dat deze overgang nooit bij de *u* plaats heeft en de korte *u* altijd kort blijft, als in *stug*, *stugger*, *vlug*, *vlugger* enz. Ook wordt de korte *i* nooit in hetzelfde woord verlengd; maar gaat somtijds tot de zacht-lange *e* over, als *schip*, *schepen*, *smid*, *smeden*. In de verlenging van den uitgang *ig*, als in *haastige*, komt de *i* wel op het einde van de lettergreep, maar blijft in de uitspraak kort, en zelfs bijna toonloos.

Behalve de *zacht-* en *scherp-lange*, onderscheidt men ook eenen *zacht-* en *scherp-korte e* en *o*, die echter in het schrijven niet onderscheiden worden, maar in de uitspraak duidelijk te onderkennen zijn. Zoo is de *e* *zacht-kort* in *genot*, *begrip*, *scherp-kort* in *tel*, *wel*, de *o* is *zacht-kort* in *gom*, *mos*, *scherp-kort* in *kot*, *mot*.

Over de *y* en *ei*.

20. In de gewone spreektaal, en wel bijzonder in de zoo genoemde beschaafde taal, wordt ook in den klank geen onderscheid gemaakt in de woorden, waarin de lange *i* of *ij*, en de tweeklank *ei* gevonden worden. Het verwaarloozen van dit onderscheid is eene der grootste verbasteringen in onze tegenwoordige uitspraak. In het schrijven moet het echter naauw-

keurig waargenomen worden. Wij hebben bij de dubbele vo-
kaalspelling reeds gesproken over de lange *i* als altijd verdub-
beld gebruikt wordende: dit had echter vroeger niet plaats, en
men schreef op het einde van eene lettergreep altijd *i*, b. v.
wi, *hi*, *zi*, *zine*, *mine*; maar daarentegen *min*, *diin*,
ziin, met de dubbele *i*. Naderhand is de *i* vervangen ge-
worden door de *y*, en men schreef *my*, *zy*, enz. en met eene
sluitletter ook *myn*, *zyn*. Zelfs op het einde der tweeklanken werd
dit letterteeken ingevoerd, waardoor men *ey*, *uy*, *ooy*, *oey* schreef.
Waarschijnlijk was dit een uitvloeisel der Latijnsche taal.

Dit letterteeken *y* wordt door **BILDERDIJK** behouden in woor-
den, waar de *i* op het einde komt, als *my*, *hy*, *zy*, *by*, *bly*,
maar daarentegen schrijft hij met de *ij* zulke woorden, waarin
die klank door eenen medeklinker gevolgd wordt, als *mijne*,
zijne. Algemeen, en naar ons inzien met regt, gebruikt men
tegenwoordig dit letterteeken alleen in vreemde woorden, die
dien klank hebben, en wordt het daarin zoowel voor de lan-
ge als korte klank gebruikt, b. v. *Cyprus*, *Egypte*. In het
schrift onderscheidt men dit teeken van de *ij*, door het laatste
been niet om te halen, en geene punten er boven te plaatsen.
Omtrent de *ei* valt niet meer te zeggen, dan dat het een
tweeklank is, welks uitspraak tegenwoordig veelal met de *ij*
verwisseld wordt, en, hoewel men de *ij* en *ei* in eenige stre-
ken nog duidelijk onderscheidt, wordt dit echter als eene ge-
westelijke uitspraak aangezien, en door velen, die wanen hunne
taal beschaafd te spreken, met minachting gehoord.

*Regels voor de Spelling met enkele en dubbele vokalen,
met ei en y en sommige zamengestelde klanken:*

21. a. De *a* en *u* worden op het einde van eene letter-
greep nooit verdubbeld: b. v.
ja-ren, da-gen, u-ren, mi-nu-ten.

b. Wanneer deze klanken lang zijn, en de lettergreep,
waarin zij voorkomen, door eenen medeklinker gesloten is, dan
worden zij met het dubbele letterteeken geschreven, b. v.
paar-den, *vaar-dig*, *haas-ten*, *haal-den*, *tuur-den*, *buur-
ten*, *muur*, *zuur* enz.

c. De enkele *i* mag alleen in de drie volgende gevallen
op het einde van eene lettergreep staan:

1°. In de verlenging van de uitgangen *ig* en *isch*, als:
naarstig, *naarstige*, *arabisch*, *arabische*.

2°. Als zij voorafgegaan of gevolgd wordt door eenen an-
deren klinker, makende in het eerste geval, met den vooraf-
gaanden klinker of klank, eenen twee- of drieklank, b. v.
rei-zen, *plooi-jen*, *foei*, *kri-oelen*, *mi-aauw*.

3°. In woorden van vreemden oorsprong, b. v. *bi-nomi-
um*, *vi-tri-ool*, *fi-guur*, *mi-nuut*, *hospi-taal*.

d. Woorden, waarin volgens den voorgaanden regel, de
enkele *i* niet mag gebruikt worden, en die toch den langen
klank van dit letterteeken hebben, worden met *ie* geschreven,
b. v. *bieden*, *genieten*, *knie* enz.

e. Met *ij* worden geschreven:

1. Alle werkwoorden, waarin bij de vervorming deze
klank in de zachte *e* overgaat, b. v.

<i>schrijven</i> ,	<i>schreef</i> ,	<i>geschreven</i> ,
<i>wrijven</i> ,	<i>wreef</i> ,	<i>gewreven</i> ,
<i>bedrijven</i> ,	<i>bedreef</i> ,	<i>bedreven</i> ,
<i>vermijden</i> , (ontzien)	<i>vermeed</i> ,	<i>vermeden</i> ,
<i>krijten</i> ,	<i>kreet</i> ,	<i>gekreten</i> ,
<i>lijden</i> ,	<i>leed</i> ,	<i>geleden</i> .

2. Alle zelfstandige naamwoorden met den uitgang *ij*, die
eenigen toestand of staat, eenig bedrijf of eene werkplaats
aanduiden, b. v. *maatschappij*, *voogdij*, *koopvaardij*, *bakke-
rij*, *boerderij*, *reederij*, *grutterij* enz.

3. De woorden, welke in eenige streken van ons vaderland met den klank *ie* uitgesproken worden. Zoo hoort men in Gelderland en elders: *piep* voor *pijp*, *wien* voor *wijn*, *tied* voor *tijd*.

4. De woorden, welke in andere talen met *i* of *ie* geschreven worden, als: *begijn*, *konijn*, *tapijt*, *paradijs*, *wijn*, *mijn*, *jasmijn*, *gordijn*, *martijn*, *Valentijn*, *tijger*, *stijl*, *rijm*, *vijg*, *partij*, *malvezij* (zekere wijn).

5. De woorden met den uitgang *lijk*, als: *vrolijk*, *vriendelijk*, *ordelijk*.

f. Met *ei* schrijft men:

1. De werkwoorden, welke bij de vervorming dezen klank behouden, en niet afgeleid zijn van woorden, waarin de *ij* voorkomt, als: *arbeiden*, *arbeidde*, *gearbeid*; *geleiden*, *geleidde*, *geleid*; *vermeiden* (verlustigen), *vermeidde*, *vermeid*.

2. De vreemde woorden, met den uitgang *teit* (Lat. *tas*, Fr. *té*) *majesteit*, *kwaliteit*, *varieteit*, *societeit*; en die, welke in de Fransche taal *ai* hebben als: *trein* (train), *kaptein* (capitaine), *souverein* (souverain), hiervan is *dozijn* uitgezonderd.

3. De eindlettergrepen: *heid*, *lei*, *stein*, als: *domheid*, *velerlei*, *Ysselstein*.

g. De zacht-lange *e* wordt gebruikt:

1. In werkwoorden, die bij de vervorming de lange *e* in *a* of *o* verwisselen, als: *lezen*, *las*, *treden*, *trad*, *geven*, *gaf spreken*, *sprak*, *gesproken*, *scheren*, *schoor*, *geschoren*, *wreken*, *wrook*, *gewroken*.

2. In werkwoorden, die in hunnen wortel den klank *ij* of *i* hebben, en bij de vervorming dien klank in de lange *e* verwisselen, als: *zwijgen*, *zweeg*, *gezwegen*, *lijden*, *leed*, *geleden*, *blijven*, *bleef*, *gebleven*, *bidden*, *bad*, *gebeden*, *zitten*, *zat*, *gezeten*,

3. In woorden, die zoowel met de korte als lange *e* ge-

hoord worden, als: *tevens*, *teffens*, *beziën*, *bessen*, *even*, *effen* enz.

4. In werkwoorden met den basterduitgang *eren*, als: *redeneren*, *waarderen*, *regeren*, *stofferen* enz.

5. In woorden, waarin de *e* somtijds met *eu* verwisseld wordt, als *veel*, *veul*, *tegen*, *teugen*, *spelen*, *speulen*, enz.

6. In het meervoud van eenige naamwoorden, die in het enkelvoud de korte *e* of *i* hebben, als: *gebed*, *gebeden*, *tred*, *treden*, *schip*, *schepen*, *smid*, *smeden*, *spit*, *speten*.

7. In woorden van vreemden oorsprong, die den klemtoon op de lange *e* hebben, als: *neger*, *Peter*, *cedul*, *peper*, *deken* (decanus) enz.

h. De scherp-lange *e* komt voor:

1. In den uitgang *eel*, als: *kasteel*, *houweel*, *kameel*.

2. In woorden, waarin de *e* wel met *ei* of *ie* verwisseld wordt, als: *gemeen*, *steen*, *been*, *scheen*, *zweep*.

3. In den tweeklank *eeu*, dus in: *eeuw*, *geeuw*, *spreeuw*.

i. De zacht-lange *o* wordt gebezigd:

1. In werkwoorden, die bij de vervorming de lange *o* krijgen in plaats van eenen anderen klinker, als: *gesproken*, *gevolgen*, *geboden*, van *spreken*, *vliegen*, *gebieden*.

2. In die woorden, waarin de *o* wel met *eu* verwisseld wordt, als: *koning*, *honig*, *vogel*, *logen*.

3. In woorden, waarin de *o* soms verkort wordt, als: *botter*, *botter*, *komen*, *kommen*, *mogen*, *mogten*.

4. In die zelfstandige naamwoorden, welke in het enkelvoud de korte, en in het meervoud de lange *o* hebben, als: *slot*, *sloten*, *hol*, *holen*, *gebod*, *geboden*, *shot*, *schoten* enz.

5. In woorden van vreemden oorsprong met den klemtoon op de *o*, als: *trezoor*, *komfoor*, *kantoor*, *ivoor*, *mode*, *pool*, *viool* enz. uitgezonderd *kroon*, *toon* en *troon*.

j. De scherp-lange *o* wordt gebruikt:

1. In woorden, die in andere talen den klank *au* hebben, als: *kool* (lat. *caulis*), *klooster* (lat. *claustrum*), *boom*, *koopen*, *loopen*, *oog*, *roof*, (Hoogd. *Baum*, *kaufen*, *laufen*, *Auge*, *Raub*.)

2. In de uitgangen *noot* en *loos*, als: *togtgenooten*, *veinooten*, *werkeloozen*, *goddeloozen*.

3. In veel woorden, die in het Engelsch *ea* hebben, als: *stroomen*, *droomen*, *grootte*, *doove*, *berooven* enz.

m. De klanken *ou* en *au* zijn niet moeilijk in de uitspraak te onderscheiden. De eerste kan in onze taal ook de medeklinkers *d*, *t* en *s* achter zich hebben, als: *oud*, *hout*, *kous*. De *au* wordt alleen door de *w* gesloten, als: *dauw*. Moeijelijker valt het de *au* van de *aa* te onderscheiden.

Met *au* schrijft men de volgende woorden: *dauw*, *kauw*, (zekere vogel), *lauwer*, *laurier*, *paus*, *pauze*, *Augustus*, *saus*, *saucys*.

Met *aa*: *blaauw*, *flaauw*, *gaauw*, *graauw*, *kabeljaauw*, *klaauw*, *laauw*, *naauw*, *paauw*, *praauw*, *raauw*, *snaauw*, *kaauwen* en de daar van afgeleide woorden.

Aanmerkingen op de voorgaande regelen, en op sommige woorden, welke daarop betrekking hebben.

22. a. Eenige taalgeleerden zijn van oordeel, dat op de verlenging van den klinker door verdubbeling, de woorden *aar*, *haar* (dierlijk deksel), *oor* (erfgenaam), *heer* (leger), en *meer* (water), eene uitzondering moeten maken, en men *air*, *hair*, *oir*, *heir* en *meir* moet schrijven. Voor de laatste schrijfwijze verklaart zich ook de Heer DE JAGER, doch wat het woord *oir* betreft, wil deze schrijver liever de latere spelling behouden hebben in de woorden: *oorkonde*, *oorsprong* enz. (†) Ook de Hoogleeraar SIEGENBEEK pleit niet tegen de

(†) A. de Jager. Proeve eener beantwoording der vraag: In hoe verre enz.

schrijfwijze van *heir* en *meir*, ja geeft in het eerste woord zelfs daaraan de voorkeur, boven *heer*. (†) Wat nu de woorden *aar*, *haar* en *oor* betreft, zoo zouden wij de schrijfwijze met *ai* en *oi*, als niet meer in onze taal gebruikelijk, afkeuren, doch die van *heir* en *meir*, om de tegengestelde redenen tot bevordering der duidelijkheid, behouden.

b. Hoewel het met ons gevoelen strijdig is, om regels te bepalen voor de spelling onzer taal, door middel van andere talen, hebben wij, om der volledigheds wille, die regels toch opgenomen. Ook bepalen zij zich hoofdzakelijk, zoo als men gezien heeft, tot uitheemsche woorden; terwijl die, welke tot onze taal behooren, alleen met de aan het Nederlandsch verwantschaptalen vergeleken zijn.

c. Wij schreven *kaptein*, in plaats van *kapitein*, eensdeels als beter aan de uitspraak beantwoordende, en ten andere, omdat wij niet begrijpen, waarom in dit woord juist de afleiding van het latijnsche *caput* behouden wordt, daar het woord *kap*, *kop* toch wel degelijk tot de Noordsche talen behoort, en het woord *tain* aan de Latijnsche taal geheel vreemd is, en tot de Engelsche behoort, die voor het zelfde woord ook *chieftain* (hoofdman) heeft.

d. De Hoogleeraar SIEGENBEEK geeft eene Bijlage tot zijne *Verhandeling* enz. behelzende een onderzoek omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange *e* of *o* twijfelachtig is. Dit onderzoek loopt over de onderstaande woorden, en de uitkomst heeft genoemden Schrijver de voorkeur doen geven aan de spelling, zoo als zij door ons hier is opgegeven:

Beer (meerv. *beeren*), *begeeren*, *deren*, *geel* (*geele*), *generen*, *heeten*, *keel* (meerv. *kelen*), *keeren*, *keten*, *kneden*, *kweeken*, *menigte*, *ontbereren*, *peer* (meerv. *peren*), *scheren*, *slepen*, *sme-*

(†) Voorberigt voor de vierde uitgave der *Verhandeling* over de Spelling, bl. XXIV.

ren, spenen, teeder, telen, teen (meerv. teenen), teren, (met teer bestrijken), teren, verteren (verbruiken), weren, zweren (een' eed doen), zweren (ontstoken zijn), zweven.

Betogen, bloode, boog (meerv. bogen), boor (meerv. boren), dolen, gedoogen, genooten, honen, kloven, kozen, loochenen, nopen, personen, pogen, Rome, rozen, schromen, smoken, smoren, snoode, storen, stroom (meerv. stroomen), toonen, troon (meerv. troonen), vroom (vrome, wonen, zoo.

Tot deze resultaten is de Heer SIEGENBEEK gekomen na het raadplegen van een aantal schrijvers, van de afleiding en van de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak. Indien wij alleen over de spelling handelen moesten, zouden wij hier en daar eenige aanmerkingen in het midden kunnen brengen; thans vragen wij slechts, waarom soms, tegen de afleiding en tegen het vroeger gebruik, de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak opwegen, en zelfs in de meeste der aangehaalde woorden als rigtsnoer dienen moet. Daar, waar de afleiding voor eene andere spelling pleit, hadden wij die dan ook liever gevolgd gezien, zoo als onder andere in het woord: *teren*, *verteren*; maar wij vereenigen ons gaarne met het gevoelen van den Heer DE JAGER, in zijne meer gemelde *Proeve*, (†) dat eene afwijking van de nu eens aangenomen spelling niet aannemelijk is.

e. Als eene proeve van afleiding tot bepaling van de spelling, vestigen wij de aandacht onzer lezers op een paar woorden, over welker schrijfwijze somtijds getwist is. Vooreerst op het woord *kneden*, dat door den Heer DE JAGER wordt aangehaald, als verschillend in spelling opgegeven bij de Heeren SIEGENBEEK en WEILAND. (§) Naar ons inzien is het woord *kneden*, of gevormd van den imperfectum van een onovergangelijk werkwoord *knijden*, of door verandering van uitspraak

(†) Aldaar bl. 13.

(§) *Proeve* enz. bl. 16.

daaruit ontstaan. Beide gevallen pleiten voor de schrijfwijze met de zacht-lange *e*. Wat nu aangaat het woord *knijden*, zoo zou dit verwant kunnen zijn aan, of wel gevormd van *nijgen* (*neigen*), *zich indrukken*. De plaatsing der *k* vóór dit woord, de verwisseling der *g* in *j*, en van deze in *d*, zijn aan onze taal geenszins vreemd, als blijkt uit: *nagen*, *knagen*, *rijden*, *rijen* enz.

Ten tweede willen wij nog met een enkel woord spreken over het woord *wereld*. Volgens BILDERDIJK komt het van het oude werkwoord *waren* (wezen); volgens SIEGENBEEK van hetzelfde woord, doch met de *e* geschreven, dus als *weren*. Zoude er echter niet evenveel grond bestaan, om dit woord af te leiden van *warlen*, eene wentelende, draaijende beweging maken? Zoude voor die afleiding ook het Hoogduitsche *Welt* van *walpen*, *walzen*, en het Engelsche *world*, van *to whirl*, niet eenig gezag hebben? (Men zal wel begrijpen, dat wij dat *warlen* niet willen toepassen op de wenteling van onzen aardbol, maar op de schijfbare draaijing van den starrenhemel, bij de ouden bekend, of wel op het woelige, bedrijvige leven.) Wil men nu dit *warlen*, *werlen*, als een voortdurend werkwoord van *waren*, *weren* beschouwen, dan vereenigen wij ons met de eerstgenoemde afleiding.

f. De uitgang *eren* wil BILDERDIJK, en, in overeenstemming met dezen, ook de Heer DE JAGER, liever met *ee* geschreven hebben, ter bevordering van de duidelijkheid. Wat den Nederlander betreft, gelooven wij niet, dat voor hem deze schrijfwijze noodzakelijk is; maar voor den vreemdeling, die in verzoeking mogt komen om onze taal te leeren, zoude het zeker moeilijkheid kunnen hebben; doch wij zouden alsdan aan de schrijfwijze met de geaccentueerde *e* de voorkeur geven.

2°. HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK DER MEDEKLINKERS.

Over de *c*, *h*, *j*, *q*, *w* en *x*.

22. De *c*, alleen staande, wordt enkel in woorden van vreemden oorsprong gebruikt, en heeft dan voor *e*, *i* en *y* de uitspraak der *s*, en voor *a*, *o* en *u* die van *k*. Voorheen gebruikte men de *c* met de *k* tot sluitletters. b. v.

Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken.

VONDEL. *Jozeph in Dothan.*

In Nederlandsche woorden staat zij altijd met de *h*, en vormt dan het letterteeken *ch*. Daar de *h* niets dan eene bloote aspiratie en geen voortstuwende medeklinker is, dient zij hier om de *c* tot eene keelletter te maken, verwantschapt met de *g*.

Dat de *h* niets dan eene bloote aanblazing is, blijkt genoegzaam uit de Zeeuwsche en Maaslandsche uitspraak, waarin men haar veelal weglaat. Vroeger schijnt zij tot verzachting der *g* gediend te hebben; ten minste zou men zulks uit sommige schrijfwijze kunnen opmaken; doch het gebruik was hierin ook al zeer grillig; zoo vindt men b. v. bij HUIJGENS in denzelfden regel *sestigh* en *twintig* geschreven. Bij KILIAAN vindt men de *h* overal achter de *g*.

De *j* is oorspronkelijk geen medeklinker, maar de enkele *i*

voor een' anderen klinker geplaatst. Zij is door de snelheid van uitspraak in de tegenwoordige *j* overgegaan; van daar, dat men in oude geschriften *iaer* en *yaer* geschreven vindt.

De *q* komt in geen Nederlandsch woord voor. Met de *u* verbonden hebben wij voor haar de *kw*, die volkomen aan de uitspraak voldoen. Alleen in woorden, die geheel aan onze taal vreemd zijn, wordt de *q* gebruikt.

Omtrent het gebruik der *w* is vroeger wel eens getwist. Sommigen wilden haar niet als sluitletter gebruikt hebben in de woorden *vrouw*, *dauw*, *eeuw* enz. maar alleen om de verbinding bij het meervoud aan te duiden. Wij gelooven, dat aan dit laatste gebruik de *w* alleen haar bestaan verschuldigd is. Vroeger schreef men *berou*, *trou*, *vrou*, eveneens als tegenwoordig de Duitschers nog doen; om echter dezen uitgang met dien van het meervoud te verbinden, en den overgang vloeiender te maken, verdubbelde men de *u* en schreef *vrouuen*, *trouue*. Voor het eerste vinden wij bij KILIAAN in eene der verwantschaptalen *frovven*, en voor het tweede *treuve* opgegeven. Dat de *u* en *v* oorspronkelijk één letter zijn, weet men. Ook duidt de naam, dien wij vroeger aan de *w* gaven, en dien de Engelschen haar nog geven, den oorsprong van die letter genoeg aan.

De *x* is mede uit ons alphabeth verbannen; ook is zij voor ons onnoodig, daar wij de *ks* gebruiken, van welke letters de *x* als eene zamentrekking beschouwd wordt.

In de volgende regelen vindt men een staaltje van het vroeger gebruik dezer letters:

. »een overout en vorstelijk gesticht,
» *Verzorght* in vrede en *krijgh* met zegelen en brieven,
» Dat wie het *quest*, gedenke een vorst des *rija* te grieven,
» Die *zegt*: hij raakt mijn kroon die 't klooster *yet* misdoet.

VONDEL. *Gijsbrecht van Amstel.*

Over de verwantschape medeklinkers.

23. Wat en welke de verwantschape medeklinkers zijn, hebben wij reeds gezegd. Daar bij hunne vorming dezelfde spraakdeelen gebruikt worden, zoo worden zij ook, zoo wel in het schrijven als spreken, het ligtst verwisseld, en zijn zij daarom ook wel de oorzaak van verschil in de spelling geweest; bijzonder gaf het gebruik van de *f* en *v*, *s* en *z* in sommige woorden daartoe aanleiding. Wij gelooven, dat de zachtere letters meer aan onze taal en uitspraak eigen zijn dan de scherpere, welke laatste eer een eigendom van de Hoogduitsche taal zijn. Zoo heeft deze b. v. in de meeste woorden de *f*, waar wij de *v* gebruiken, en schrijft *Freude*, *Frau*, *Feuer*, voor ons *vreugd*, *vrouw*, *vuur*; ofschoon zij de *v* eene scherpere uitspraak toekent dan wij, door haar ook als sluitletter te gebruiken, b. v. *brav*, iets dat bij ons niet zijn mag; en dit verschil heeft ook min of meer met de andere verwantschape medeklinkers plaats. Of nu in vroegeren tijd de uitspraak ook scherper was, zoo als men uit de toenmalige schrijfwijze besluiten zou, weten wij niet; maar houden de tegenwoordige voor aangenamer en welluidender.

Hoewel nu door de zamenvoeging der medeklinkers sommige hunne zachtere uitspraak verliezen, zijn wij van oordeel, dat die zamenstelling dan ook genoegzaam de uitspraak aanwijst, en men daarom beter doet, in het algemeen de afleiding en den aard ter taal te volgen, dan zich alleen naar de uitspraak te rigten. Wanneer men dus aanneemt, dat de woorden *vangen*, *vonk* enz. met de *v* geschreven worden, waarom zou men haar dan dan ook niet in *ontvangen*, *ontvonken* behouden; en keurt men deze schrijfwijze goed, dan moet men ook *vonkelen* schrijven. Het is waar dat in het laatste woord den scherpsten klank door geen voorafgaan-

de scherpe letter wordt aangewezen, maar wie bewijst dat die scherpe uitspraak hier geen basterdtaal is? Wij althans houden haar daarvoor, om dezelfde reden, die de Hoogleeraar SIEGENBEEK voor de schrijfwijze van *fonkelen* opgeeft; (†) want als men de Friezen somtijds *eeufig*, *blijfen* hoort zeggen, dan dunkt ons, dat hunne uitspraak van *fonkelen* ook weinig navolging verdient.

Daar nu, naar ons inzien, het tegenwoordig spraakgebruik voor de zachtere uitspraak pleit, en daar, waar een medeklinker eene scherpere uitspraak erlangt, dit door de schrijfwijze van het woord zelf wordt aangewezen, houden wij het voor den besten weg, om eerst de afleiding te raadplegen, en naar hare aanwijzing de spelling te regelen; doch in die gevallen, waarin de afleiding onzeker is, of waar de zamenstelling met andere konsonanten, de uitspraak kon twijfelachtig maken, zich te rigten naar die wijze van uitspreken, welke het ligtst is, en dus ook het meest gevolgd wordt.

Over de verwisseling der g en k.

24. Tot de zamenstellingen, in het laatste gedeelte van het voorgaande artikel bedoeld, behooren de *ng-l*, *ng-m*, *ng-r*, *ng-w* en *ng-z*. Wij hebben reeds opgemerkt, dat de *ng* niet als een gedeeld letterteeken, maar inéénsmelend moet uitgesproken worden. Deze uitspraak wordt echter niet door de letters aangewezen, want dan zouden zij op dezelfde wijze klinken moeten in *dingen* en *ingaan*.

Wanneer nu de *ng* deze gemengde uitspraak vordert, en zij gevolgd wordt door eene der bovengenoemde letters *l*, *m*, *r*, *w*, *z*, dan zal, indien men de uitspraak geen ge-

(†) Taalk. Bed. bl. 71.

weld wil aandoen, de *ng* ongevoelig in de *nk* overgaan. Geeft men echter aan de *ng* eene gedeelde uitspraak, dan is de overgang in de *k* minder voor de uitspraak noodzakelijk, en men zal even gemakkelijk *konin-griek* en *konin-glijk*, als *koninklijk* en *koninkrijk* zeggen. Om dus in soortgelijke woorden de rechte uitspraak der *ng* of *nk* te bevorderen, zouden wij de laatste verkiezen. Niet zoo noodzakelijk is de *k* in de andere verbindingen, als: *langmoedig*, *langwijlig*, *langzaam*, omdat de *g* wel in de uitspraak over de *l* en *r*, maar niet over de *m*, *w* en *z* rolt.

Over de ij in het midden der woorden.

25. Omtrent de spelling van het meervoud, of van de verlenging van woorden, die eene *i* op het einde hebben, als: *boei*, *boeijen*, *bui*, *buijen*, *knoei*, *knoeijen*, zijn onze Taalgeleerden het ook niet eens, waarom wij over dit geschilpunt ook met een enkel woord spreken moeten.

De Heer BILDERDIJK en eenige anderen beweren, dat men schrijven moet *boeien*, *vleien*, *buien*, terwijl de Hoogl. SIEGENBEEK de voorkeur geeft aan *boeijen*, *vleijen*, *buijen*, om daardoor beter aan de uitspraak te voldoen, die in den overgang van *i* op *e*, altijd eene *j* laat hooren. Daar volgens SIEGENBEEK beide schrijfwijzen vroeger gevolgd werden, zoo kan het gebruik hier niet beslissen, en daarom zou men de gronden, door bovengenoemde geleerden aangevoerd, moeten overwegen, om te zien, welke de aannemelijkste zijn. Dit is echter reeds gedaan door den Heer DE JAGER in zijne meergemelde *Proeve*, en wij zouden het daar aangevoerde moeten naschrijven, om eene volledige opgave te doen van de redenen, die voor beide schrijfwijzen pleiten; wij willen ons daarom alleen tot de hoofdpunten van die beschouwing bepalen. De Heer SIEGENBEEK verdedigt de inlassching van de

j, door die der *w* in *vrouwen* enz. BILDERDIJK merkt daarop aan, dat de inlassching der *w* evenzeer eene overtolligheid is, die niemand verdedigen moest, en zoo men hierin eene oude gewoonte eerbiedigt, dit geen regt geeft om dwaze nieuwigheden in te voeren, (§) als ook, dat de vroegere schrijfwijze van *bloeijen* enz. niets ter zake doet, dewijl zij ontstaan is door de verwarring van de *y* en *ij*.

De uitspraak vordert, naar ons inzien, de inlassching der *j* niet, daar men de woorden *boeien*, *roeien* enz. bij de weglating van die letter, toch niet anders kan uitspreken. De afleiding vordert haar evenmin, en de regelmaat wordt er niet door bevorderd, ten minste niet, wanneer men *luije*, *bemoeijen*, en daarentegen *luisard*, *bemoeial* schrijft. Wij hadden dus liever de *j* gemist; maar daar haar gebruik nu eenmaal vrij algemeen en niet moeilijk is, vinden wij het eene dwaasheid om eene andere spelling te willen doordrijven.

Over de verdubbeling der ch.

26. Van minder gewigt is het geschilpunt omtrent de spelling van *lagchen* en *lachen* enz.; waarvan de eerste door SIEGENBEEK, de andere door BILDERDIJK wordt voorgestaan. Daar de schrijfwijze van *lagchen* de uitspraak niet bemoeijelijkt, ten minste niet twijfelachtig maakt, dat met die van *lachen* wel het geval is, zoo zouden wij de eerste verkiezen. De uitspraak toch vordert de verdubbeling van den konsonant; nu is wel die konsonant het letterteken *ch*; maar door dit te verdubbelen zoude men, onzes inziens, de uitspraak te veel verscherpen; en het keelgeluid der *ch* verdubbeld te doen hooren, zou moeilijk, en zelfs onaangenaam voor het gehoor zijn. Keurt men de *g* te zacht om tot die verdubbeling te dienen, dan bedenke men, dat een scherpe medeklin-

(§) Spraakl. bl. 31.

ker de uitspraak van zijn' voorafgaanden zachteren medeklinker ook verscherpt. De eenige zwaarigheid, aan de spelling met de *gch* verbonden, is het wegvallen der *g* in de vervorming, daar men *lagchen*, *pogchen*, en daarentegen *ik lach*. *ik poch* schrijft.

27. Omtrent het verdubbelen der *s* in *prijzelijk*, *huise-lijk*, *droesem*, enz. merken wij aan, dat het nergens uit blijkt, dat de *s*, tusschen twee klinkers geplaatst, iets van hare scherpte verliest, zoo als zulks onder anderen in de Fransche taal plaats heeft; integendeel is het duidelijk, dat zij die behoudt, naardien wij haar overal met de *z* verwisselen, wanneer zij verzacht moet worden, b. v. *prijz*, *prijzen*, *huis*, *huizen*. De verdubbeling dus, in soortgelijke woorden als boven zijn opgegeven, is noodeloos en onregelmatig, daar zij, na eenen langen klank, bij de andere medeklinkers, in zulke gevallen, nooit plaats heeft.

REGELS VOOR HET GEBRUIK DER KONSONANTEN.

De verdubbeling der medeklinkers in het midden der woorden.

28. a. Met eenen dubbelen medeklinker schrijft men de verlenging der woorden, welke in hun zakelijk deel eenen korten klank hebben, als: *hebben*, *bidden*, *stoppen*, *blaffen*, *gissen*.

b. De verdubbeling heeft niet plaats:

1. Wanneer de verlengingssylbe met *a* begint, b. v. *ros-achtig*, *veinsaard*.

2. Wanneer de korte *a*, *e* of *o* in de lange overgaan, als: *dak*, *daken*, *spel*, *spelen*, *lot*, *loten*.

3. Wanneer het zakelijk deel des woords eenen langen klank heeft, als: *geesel*, *huiselijk*, *bloesem*, *droesem*.

c. De woorden, die op *sch* eindigen en waarin deze uit-

gang door eenen korten klank wordt voorafgegaan, verdubbelen de *s* bij hunne verlenging in *e*, *en* of *ing*, b. v. *visch*, *visschen*, *bosch*, *bosschen*, *lesch*, *lessching* enz.; maar begint de verlenging met *a*, dan wordt de *s* niet verdubbeld, als: *bosch*, *bosch-achtig*, *valsch*, *valsch-aard*.

d. De woorden, welker wortel op *i* eindigt, krijgen bij hunne verlenging in *e*, *en* of *ing*, de *j* als overgangletter, b. v. *boei*, *boeijen*, *bloei*, *bloeijen*, *knoei*, *knoeiing*.

e. De woorden *koe*, *stoo*, *vloo*, krijgen bij de verlenging de *ij*, als: *koeijen*, *stooijen*, *vlooijen*; omdat deze woorden meestal *koei*, *vlooi*, *stooi* uitgesproken, en tot den voorgaanden regel gebracht worden.

f. De woorden, op *ie*, *e* of *ij* uitgaande, worden zonder de inlassching der *j* geschreven, als: *knieën*, *drieën*, *tweeën*, *zeeën*, *vlijen*, *drukkerijen* enz.

De verwantschape medeklinkers.

29. Van de verwantschape medeklinkers *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, kunnen zoowel de zachte als scherpe een woord sluiten; alleen de *v* en *z* worden daartoe niet gebruikt. Bij de weglating der zacht-korte *e* is het den dichter geoorloofd, de *v* en *z* op het einde van een woord te gebruiken.

'k Leg driewerv' offerdeeg, 'k pleng driewerv' most in 't vuur.
Doch wijz' 't vrijmachtig Lot me eene andre toekomst toe.

BILDERDIJK.

Omtrent het gebruik der verwantschape medeklinkers nemen de volgende regels in acht.

a. Men plaatst aan het einde der woorden eene *b* of *p*, *d* of *t*, wanneer eene van deze letters bij de verlenging gehoord worden; zoo schrijft men *tob*, *sneb*, *slab*, *drab*, omdat men in *tobben*, *snebben*, *slabben*, *drabbig* de *b* hoort; *top*, *snip*, *slap*, *trap*, omdat men *toppen*, *snippen*, *slappe*,

trappen zegt; hout, bout, poot, omdat in houten, bouten, potten de *t* is; woud, koud, hoed, want men zegt wouden, koude, hoeden.

b. De lange slotklanken op *f* of *s* verwisselen, bij de verlenging in *e*, en en *er* dikwijls de *f* en *s* in *v* en *z* b. v. stoof, stoven, braaf, brave, braver, huis, huizen, boos, booze, boozet. Deze verwisseling heeft ook plaats, wanneer een korte klank, bij de verlenging van het woord, lang wordt, als: hof, hoven.

c. De *g* wordt gebruikt:

1. In alle Nederlandsche woorden, die met dit keelgeluid beginnen, als: gaan, geven, gooijen.

2. In woorden, welker naaste afstamming de *g* vereischt, als: ik bragt, gebragt van brengen; vlugt van vliegen; klagt van klagen; gezigt, van zien (waarvan wij zagen); plegtig, pligt van plegen; gewigt van wegen; berigt, gerigt, geregt van regt, en dit van regel; dragt van dragen; togt van tigen; bogt van buigen enz. Hiervan zijn uitgezonderd de woorden, die op *lijk* uitgaan, en de *n* voor de *g* hebben, in welke de *g* met de *k* verwisseld wordt, als: koninklijk, oorspronkelijk.

De *ch* schrijft men:

1. In het begin van eenige vreemde woorden als: chaos, cherubijn, choor (ook koor), christen enz.

2. Vóór de *t* in zulke woorden, welker oorsprong geen *g* heeft, of waarvan de afstamming geheel onzeker is, als: gekocht van koopen, gezocht van zoeken, gedacht, van denken.

3. In de woorden, waarin die medeklinker wel met *f* verwisseld wordt, als: gracht (grast), kracht (kraft), hecht (heft), gesticht (gestift). En in de volgende: ach, acht, achter, achterdocht, ambacht, duchten, dochter, echt, echo, echter, gehucht, gerucht, gewricht, gcwrocht, goochelen, huiche-

len, jicht, jacht, juichen, klucht, katechisatie, klucht, knecht, kuch, loochenen, lucht, monarch, nacht, nicht, nuchter, och, ochtend, pacht, pracht, schicht, slecht, specht, toch, trechter, tucht, vacht, vechten, verknocht, vlechten, vocht, vrucht, wachten, zacht, zich, zwichten.

Met *gch* worden geschreven: al de woorden, in welke midden deze scherpe medeklinker na eenen korten klank gehoord wordt; als: bogchel, hagchelijk, kagchel, kugchen, lagchen, ligchaam, pogchen, pragchen, rigchel, roghelen, schagcheren, tigchel, wigchelaar.

Over de spelling van eenige woorden overeenkomstig hunnen oorsprong.

30. In de Verhandeling van den Hoogleraar SIEGENBEEK vindt men een aantal woorden opgegeven, in welke sommigen eene spelling wilden ingevoerd hebben, die óf met de uitspraak óf met het algemeen schrijfsgebruik strijdig was. Hoewel, bij de meeste van die woorden, de afleiding eene andere spelling vordert dan de uitspraak en het gebruik, gelooven wij echter, dat iemand, die de Nederlandsche taal spreekt en verstaat, nooit omtrent de schrijfwijze van die woorden in twijfel zal staan, waarom wij die dan ook met stilzwijgen voorbijgaan. Eenige, welker spelling niet duidelijk merkbaar is, willen wij echter hier opgeven, zoo als zij door genoemden Taalgeleerde geschreven worden. Zij zijn: galerij, likdoren, likteeken, thans, althans, nogtans, geenszins, eenigzins, anderzins, allezins, eenerlei, tweederlei, drierlei, eenerhande, tweederhande, duurder enz. In de laatste woorden, is de *d* welluidendheidshalve achter de *r* ingelascht, dat echter niet plaats heeft achter de *l* en *n*; als: sneller, groener enz.

Over de inlassching van de *d* en *e*, de zamenstelling van

zelfstandige naamwoorden met den uitgang *aard* of *ert*, en de schrijfwijze van zoodanige uitdrukkingen, welke alleen door het taalgebruik gewettigd worden, zullen wij, bij de behandeling der verschillende soorten van woorden, spreken.

3°. HOOFDSTUK.

OVER DE SPELLING VAN WOORDEN, DIE UIT ANDERE TALEN ONTLEEND ZIJN.

Het gebruik van vreemde letters.

31. De moeilijkheid, aan het schrijven der basterdwoorden voornamelijk verbonden, is het bezigen van vreemde letters en letterverbindingen. Wij willen vooraf eenige aanwijzingen omtrent dit gebruik opgeven. De vreemde letters en letterverbindingen zijn de *c*, *ch* (aan het begin der woorden), *q*, *x*, *ph*, *th*, en de tweeklanken, die niet tot onze taal behooren, als: *oe* (voor *ee* of *eu*), *ou* (voor *oe*), *au* (voor *oo*), *ea*, *ae*, *oi*, *ai*.

De *c* kan den klank van *s* en van *k* hebben. Wij kunnen haar dus altijd door eene Nederlandsche letter vervangen. Intusschen hebben wij eenige woorden, die als tot onze taal behorende kunnen beschouwd worden, en waarin het gebruik die verwisseling niet gedooft. Opmerkelijk is het, dat het alleen zulke woorden zijn, waarin de *c* den klank van *s* heeft; ten minste vindt men er geen andere opgegeven noch bij *KILIAAN*, noch in *WEILANDS Taalk. woordenboek*. Ook duidt den naam der *c* alleen haren *s*-klank aan; waarom wij van oordeel zijn, dat in vreemde woorden, waarin zij als *e* klinkt, haar gebruik minder verwerpelijk is, dan daar, waar

zij als *k* moet worden uitgesproken. De *q* en *x* zijn in woorden, die bij onze taal zijn ingelijfd, overal door de *kw* en *ks* vervangen. Hare uitspraak echter zal daar, waar men haar gebruikt vindt, zelden twijfelachtig zijn, waarom wij in vreemde woorden hare verwerping zouden afkeuren. Dit laatste geldt ook omtrent de *th*; doch met de *ph* is dit het geval niet; want als de *th* als eene enkele *t* klinkt, zou men ook ligt de *ph* als *p* kunnen uitspreken, waarom het in veel gevallen aannemelijker is haar door de *f* te doen vervangen.

Ook de vreemde tweeklanken moeten, waar de aard der woorden dit toelaat, door Nederlandsche vervangen worden. Om hierin echter niet mis te tasten, moet men met den aard dier woorden bekend zijn, waarover wij nu spreken zullen.

Over de Spelling der Basterdwoorden.

32. Om nu het voorgaande toe te passen op de schrijfwijze van woorden, die van andere talen ontleend zijn, moeten wij die woorden in de vier volgende klassen verdeelen:

a. De woorden, welke, en door het langdurig gebruik, en door hunne onmisbaarheid, zoodanig met onze taal vereenzelvigd zijn, dat men die als Nederlandsche woorden kan aanmerken.

b. Die, welke alleen door een veelvuldig gebruik allengs in onze taal zijn ingedrongen; maar die zeer wel door Nederlandsche woorden kunnen vervangen worden.

c. Die, welke tot eenig vak van kunst of geleerdheid betrekking hebben, en bijzonder den naam van *kunsttermen* of *kunstwoorden* dragen.

d. De vreemde eigennamen.

33. Over de spelling van de eerste soort dezer woorden behoeven wij slechts te zeggen, dat zij als Nederlandsche zijn aangenomen, en dus ook als zoodanig moeten geschreven worden. Echter geldt hier bijzonder, wat wij boven over het gebruik der *c* hebben aangemerkt: dat namelijk in zulke woorden, waarin zij den klank behoudt, waarmede wij haar noemen, zij door een verouderd gebruik behouden, doch door datzelfde gebruik verworpen wordt in die woorden, waarin zij den klank van de *k* heeft. Men schrijft dus: *cedel*, *ceder*, *cel*, *cellebroeder*, *cent*, *cipier*, *cijfer*, *cijns*, *cilinder*, *cimbaal*, *cipres*, *cirkel*, *citer*, *citroen*, *civetkat*, *oceaan*, *advokaat*, *prokureur*, *kasteel*, *kanaal*, *kantoor*, *karakter*, *kanselier*, *klasse*, *kleur*, *koor*, *feniks*, en eenige andere, omtrent welker schrijfwijze geen twijfel bestaan kan.

In de woorden *advokaat*, *fiskaal*, enz. verkiest **SIEGENBEEK** de *c*, omdat die woorden geen volkomen burgerregt hebben. (§) Maar waarom kan men aan diergelijke woorden het burgerregt niet toekennen? Een overoud gebruik is toch bij velen onmogelijk, daar de vorderingen in kunsten en wetenschappen, veranderde betrekkingen in handel en nijverheid, nieuwe uitvindingen, en wat dies meer zij, het overnemen van vreemde woorden noodig maakt; en wij toch wel hetzelfde regt als onze voorouders zullen hebben, om de taal op die wijze te verrijken; mits wij dezelfde zorg gebruiken, om ze naar den aard der taal in uitspraak en schrijfwijze te vervormen. Naar ons inzien is de onmisbaarheid van zulke woorden de beste maatstaf. Onze rijke moedertaal zou zeker voor veel van die woorden eene Nederlandsche uitdrukking kunnen aanwijzen; maar wanneer de stijl, de duidelijkheid en een algemeen gebruik, al dagteekent het juist niet van eeuwen

(§) Verhandeling enz. bl. 261.

herwaarts, deze woorden wettigen, dan kan men, naar ons gevoelen, daaraan wel het burgerregt toekennen. Het is om die reden, dat wij de spelling van *advokaat* enz. verkiezen zouden; te meer, daar ook WAGENAAR die schrijfwijze reeds volgde, zoo als Prof. SIEGENBEEK zelf getuigt, en dien hij anders een beslissend gezag toekent. (*)

b. Tot de tweede soort behooren zulke woorden, die veelvuldig gebruikt, maar toch niet onmisbaar zijn: b. v. *directeur, directie, provisie, philosophie, mandaat, bagaadje*, en andere met de uitgangen *eur, tie, sie, phie, aat, aadje* enz., *logement, komedie, plezier, seizoen, beafstik, roastbeaf, provisie, menagerie, qualiteit*, enz.

De Hoogleeraar SIEGENBEEK zegt, dat deze woorden zooveel mogelijk hunnen oorspronkelijken vorm behouden moeten, met verandering alleen van den uitgang. Moeijelijk is het eenen doorgaanden regel voor de spelling van zulke woorden voor te schrijven, en het is zeker, dat eene schikking naar ons taaleigen aan de meeste een wanstallig voorkomen zou geven; maar toch zou men het bovengenoemde voorschrift nog eenige bepalingen kunnen toevoegen, die de spelling zeker gemakkelijker en regelmatigere konden maken, zonder dat zij daarom nog hinderlijk voor het oog behoefde te zijn.

Vooreerst zouden wij, in plaats der harde *c*, de *k* gebruiken, en schrijven *komedie, koncert, directeur*; voor de *ph* de *f*, in *geografie, filosoof*, enz.; voor den uitgang *sie*, voorafgegaan door eenen langen klank, liever *zie*, als: *provizie, kalandizie (klandizie)*, voor de *qu* de *kw* in *kwadraat, qualiteit, kwantiteit*, (zoo toch spreken wij die woorden uit). Ook hetgeen de Hoogleeraar SIEGENBEEK aanmerkt, bij de spelling van vreemde eigennamen, dat men zamenvoegingen van

(*) Voorberigt voor de vierde uitgave der Verhandeling, bl. XXV en de Verhandeling enz. bl. 264.

klanken, aan onze taal geheel vreemd, niet gebruiken moet, zouden wij gaarne hier toegepast zien, en dus *ekonomie, komedie, chamberklook, biefstik, ordinaris, seizoen* (men schrijft immers ook *pleizier*) enz. schrijven. Men houde hierbij wel in het oog, dat wij deze veranderingen alleen bedoelen met die woorden, welke algemeen in gebruik zijn, en niet op eenig bijzonder vak van kunst of geleerdheid betrekking hebben, of tot de kanselarijstijl behooren, waarover wij in het volgende artikel zullen spreken.

Nog eene aanmerking hebben wij op den uitgang *aadje*, in *bagaadje* enz. Wij vinden dien wat te veel van den oorspronkelijken verbasterd, en zouden liever *bagagie* enz. schrijven: immers tot onze taal behoort dat *aadje* evenmin als *agie*. Wij vinden wel de woorden *vrijaadje, stellaadje*, bij HOOFT, VONDEL enz.; maar KILIAAN onderscheidt *stellagie* van *stellaedsie*, en geeft dit verschil in spelling waarschijnlijk op, om het eerste als een uitheemsch woord aan te duiden, dat wij gelooven verbasterd te zijn van *étalage*. *Vrijaadje* geeft hij niet op, maar wel vinden wij bij hem *boschagie, bagagie* geschreven. En hoe moet men die woorden nu lezen? De spelling is eenmaal vastgesteld, en het best is haar te volgen; maar om die schrijfwijze ook in het spreken te doen uitkomen, dat is, aan de *j* haren Nederlandschen klank te geven, schijnt ons minder verkieslijk; wij hooren liever *vrijage, stellage, bosschage* (de *g* op de Fransche wijze uitgesproken). Ook KILIAAN's schrijfwijze van *stellaedsie* wijst die uitspraak aan.

c. De Kunstwoorden behooren niet zoo zeer tot de algemeene schrijftaal, maar zijn meer het eigendom van eenige bijzondere personen, die gewoonlijk wel gelegenheid hebben, daarvan de spelling te leeren kennen, waarom er geen zwaarigheid bestaan kan, om die woorden hunne oorspronkelijke schrijfwijze te doen behouden. Wij brengen tot

deze afdeeling de termen, gebruikelijk in de toon- en dichtkunst, in het dansen, in de wiskunde, in den handel, in de kanselarijstijl enz. Bij eenige dezer woorden, die meer algemeen in gebruik zijn, volge men nogtans de regels in het vorige artikel opgegeven. Wij zouden dus *conclusie* en *kommissie*, *kwadraat*, *kubiek* en *axioma*, *paralaxis*, *courtage*, en *effekten* schrijven.

d. De eigennamen kunnen verdeeld worden in de zulke, die tot de Geschiedenis of de Aardrijkskunde behooren, en die, welke als doop- of geslachtsnamen meer algemeen zijn. De eerste behouden zooveel mogelijk hunne oorspronkelijke, of meest gebruikelijke schrijfwijze. Men schrijve dus: *Phenicië*, *Carthago*, *Corinthe*, *Xerxes*, *Pyrrhus*, *Athene*, *Constantinus*, *Quintilianus*, *Christus*, *Cornelius*, enz.

Bij eenige, welke geen Romeinsche eigennamen zijn, gebruikt men in het midden der woorden de *z* in plaats der *s*, als: *Jezus*, *Jeruzalem*, *Mozes*, *Azië*, *Ahazia*, enz.

De doopnamen, bij ons gebruikelijk, moeten eenen Nederlandschen vorm aannemen: b. v. *Jakob*, *Kristiaan*, *Kornelis*, *Filip*, *Stefaan*, *Steven*, *Konstantijn*, enz. Wanneer zij echter eenen latijnschen uitgang hebben, moeten zij ook de latijnsche spelling volgen: b. v. *Jacobus*, *Philippus*, *Stephanus*. Prof. VAN DER PALM schrijft: *Paraö*, *Stefanus*, *Filippus*, *Kajafas*, enz., terwijl Prof. SIEGENBEEK de *ph* wil behouden hebben, omdat de Latijnen en de Franschen dit ook doen. Wij zouden liever de *f* gebruiken, omdat de *ph* aanleiding tot eene verkeerde uitspraak geven kan: zoo als, b. v. *Kajapas* voor *Kajafas*, dat wij meer dan eens, zelfs in de kerk, hebben hooren lezen.

Bij de spelling der doop- en geslachtsnamen moet men de grootste naauwkeurigheid in het oog houden, daar de uitla-

ting of verwisseling van eenige letter, zeer veel moeilijkheid kan na zich slepen.

Sommige namen van Nederlandsche plaatsen worden dikwijls verschillend geschreven, waarom wij hier de spelling der voornaamste willen opgeven, zoo als die door het bestuur der plaatsen gevolgd wordt:

Arnhem, *Boesichem*, *Bourtange*, *Buuren*, *Cuyk*, *Doetinchem*, *Doesborgh*, *Gorinchem*, *Goedercede*, *Gouda*, *Helder*, *Leeuwarden*, *Leyden*, *Muiden*, (§) *Nijkerk*, *Nijmegen*, *Tiel*, *Woudrichem*, *Zalt-Bommel*, *Zutphen*, *Zwolle*.

(§) Vroeger schreef SIEGENBEEK *Leyden*, *Muyden*, doch is hiervan teruggekomen, om reden dat het gebruik der *y* aanleiding gaf tot de aanstootelijke wanspelling *Leijden*. Voorberigt enz. bl. XXV.

4°. HOOFDSTUK.

OVER DE KOPPELING, AFBREKING EN ZINSCHIEDING.

Over de zamengestelde woorden.

34. Wanneer twee of meer verschillende en op zich-zelven bruikbare woorden tot één woord verbonden worden, ontstaat daaruit een *compositum* of *zamengesteld woord*.

De zamenstelling der woorden in onze taal is zeer verscheiden, en bezit fraaije eigenschappen, waarom zij wel eene afzonderlijke beschouwing verdient. Thans zullen wij ons echter alleen bepalen tot de schrijfwijze der zamengestelde woorden, en op hetgeen verder over deze soort van woorden te zeggen valt, bij de behandeling der Etymologie terug komen.

Een zamengesteld woord is één geheel, waaruit ook de zamenstelling bestaan moge, en moet overmits aan één geschreven worden. Deze regel gaat bij de naamwoorden, op weinige uitzonderingen na, door; doch bij de zamengestelde werkwoorden en bijwoorden moet eene uitzondering gemaakt worden. Men schrijft zeer goed aan één: *instandhouding*, *achteruitgang*, maar bij *in stand houden*, *achter uit gaan* moeten die woorden gescheiden worden. De reden hiervan is, dat de zelfstandige naamwoorden geen andere bepalingen of omschrijvingen vóór zich kunnen hebben, dan door bijvoe-

gelijke naamwoorden. Men kan b. v. niet zeggen: *een om den tuin hek*; maar wel *een hek om den tuin*. Bij de werkwoorden echter staan zij soms vóór, soms achter, b. v. *hij leidt mij om den tuin*, en *toen hij mij om den tuin leidde*.

Zoo moet men ook bij de zamengestelde naamwoorden in het oog houden, dat het omschreven deel somtijds bepaald, somtijds onbepaald is. Zoo is b. v. *eene huisdeur*, de deur van een huis; *een boekdeel*, een deel van een boek; maar een *rijks-vorst*, een vorst van *het* rijk, een *tempel-wachter*, een wachter van *den* tempel, eene *Bijbel-vertaling*, eene vertaling van *den* Bijbel. In de eerste voorbeelden zijn *deur* en *deel* onbepaald toepasselijk op elk huis, of elk boek; in de andere zijn de woorden *vorst*, *wachter* en *vertaling* alleen van toepassing op één rijk, één tempel, één Bijbel.

Regels voor het schrijven van zamengestelde woorden.

35. a. De zamengestelde zelfstandige naamwoorden, waarvan het omschreven deel onbepaald is, worden aan één geschreven: b. v. *wijnflesch*, *boekdrukker*, *hoogepriester*, *zelfmoord*, *strijkijzer*, *bovenkamer*, *overtogt*, *wanklank*, *uitéenzetting*, *vooraanplaatsing*, *schriftgeleerde*.

b. Wanneer het omschreven deel bepaald genomen kan worden, moet men de deelen door een koppelteeken verbinden. Deze regel vinden wij bij verscheidene schrijvers gevolgd: b. v. *Sabbaths-rust*, *Godsdienst-oefening*, *Loofhuten-feest*, *Messias-rijk*, *hoofd-begrip* enz. Ook bij lange of weinig gebruikelijke zamenstellingen is het koppelteeken verkieslijk: b. v. *oudkleer-kooper*, *vergeet-mij-nietje*, *spring in-'t-veld*, enz.

c. Wanneer een zelfstandig naamwoord door twee of meer verschillende woorden omschreven wordt, plaatst men achter

de eerste het koppelteeken: b. v. *geloofs- en zedeleer, huis- en tempelzangen. Van veld- en akker- en boomgaardvruchten, gelijk ook van de vee-teelt was men verplicht de tienden op te brengen.* VAN DER PALM. Bijbel voor de jeugd, 10e. dl. bl. 224.

d. Bijvoegelijke naamwoorden, welker omschreven deel onbepaald is, worden aan één geschreven: b. v. *vuurrood, kogelvormig, torenhoog*, d. i. *rood* als *vuur*, van den *vorm* als *een kogel*, *hoog* als *een toren*. Is het omschreven deel bepaald, dan kan men het koppelteeken gebruiken. Prof. VAN DER PALM, op wiens voorgang wij deze schrijfwijze aanbevelen, heeft: *twaalf-jarig, blind-geboren* enz.

e. De voornaamwoorden, door *zelf* gevolgd, worden door eenigen met het koppelteeken geschreven: b. v. *ik-zelf, mij-zelven, ons-zelven*, naar de wijze der Franschen; door anderen worden zij, zoo als de Engelschen doen, met dit woord verbonden: b. v. *zichzelf* enz.; de meeste echter schrijven: *ik zelf, gij zelf* enz., van één gescheiden. Daar dit woordje *zelf* hier niets doet dan den nadruk versterken, dien aan het voornaamwoord moet gegeven worden, en dus daarmede één enkel denkbeeld vormt, zoo zouden wij de schrijfwijze met het koppelteeken aanbevelen.

De voornaamwoorden, die met voorzetsels zijn samengetrokken, moeten aan één geschreven worden: b. v. *daaruit, waarin, daarmede* enz.

f. De werkwoorden, die zamengesteld zijn uit een naam- en werkwoord worden aan één geschreven, wanneer bij de vervorming de deelen niet gescheiden worden: b. v. *raadplegen, redetwisten, ik raadpleeg, ik redetwist*; maar worden de zamenstellende deelen gescheiden, dan worden die werkwoorden ook niet als één woord geschreven: b. v. *hoog schatten, huis houden*. Deze uitzondering heeft niet plaats bij

de zamenstelling met voorzetsels, want men schrijft zoowel ongescheiden: *uitvragen, aanbieden*, als *verdragen, onthalen*, ofschoon men zegt: *ik vraag uit*, en daarentegen *ik verdraag*. De werkwoorden met de voorvoegsels *be, ge, her, ont* en *ver* zijn ook eigenlijk geen zamengestelde woorden, omdat deze voorvoegsels op zich-zelven geen beteekenis hebben. Men lette hierbij wel op de beteekenis van het voorvoegsel; zoo zijn in *rondzoeken, vaststellen*, de woorden *rond* en *vast* geen bijvoegelijke naamwoorden, maar voorzetsels, of bijwoorden, waarom deze en soortgelijke werkwoorden als één woord gebezigd worden. Wanneer de deelen van een zamengesteld werkwoord door het voorzetsel *te* gescheiden zijn, moet het niet meer aan één geschreven worden: b. v. *uit te vragen, aan te bieden*.

Wanneer meer dan één woord tot omschrijving aan de werkwoorden worden toegevoegd, dan worden zij gescheiden. Zoo zegt men b. v. *uitzien, voorzien*, maar *vooruit zien, uit één loopen, te regt stellen*.

Wanneer van deze werkwoorden zelfstandige naamwoorden, met den uitgang *ing* gemaakt worden, of als hunne deelwoorden als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt zijn, dan worden zij als één woord geschreven: b. v. *de teregtstelling, de uitéénlopende verhalen, het vooruitgeziene gevaar*. Maar de onbepaalde wijs als zelfstandig gebruikt, en de deelwoorden, op zich-zelven staande, worden niet aan één geschreven, b. v. *het te regt stellen, hij werd te regt gesteld, te regt stellende, uitgezonderd het huishouden*.

g. Werkwoorden met bijwoorden moeten niet aan één gehecht worden. Zamengestelde bijwoorden of bijwoordelijke uitdrukkingen worden ook gescheiden geschreven: b. v. *te moede, zoo lang, even veel, hoe veel, zoo veel, zoo wel, te rade, te over* enz.

De verbindingen door een voegwoord worden niet aan één geschreven: b. v. *zes en dertig, drie en veertig, op en af*; enz.; zoo ook niet de zamenstellingen met *honderd, duizend* enz., b. v. *drie honderd veertien*.

Wanneer de voorgaande soorten van woorden als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt worden, moeten zij, wanneer de zamenstellingen niet te lang zijn, aan één geschreven worden: b. v. *de zooveelste, de hoeveelste, de éérentwintigste*; volgens WEILAND moeten echter de telwoorden, die door *en* verbonden zijn, en als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt worden, van één gescheiden worden.

Genoemde Schrijver zegt in zijne *Spraakkunst*: »Het is »geenszins onverschillig, of een woord als zamen gesteld, of »als niet zamen gesteld beschouwd wordt; schoon het moeilij- »lijk, en misschien onmogelijk is, hieromtrent eene naauw- »keurige en doorgaande bepaling te maken.» De moeilijkheid van zoodanigen arbeid is, in eene taal zoo rijk in zamenstellingen als de onze, niet te betwisten. Maar het gebruik, zegt de genoemde schrijver, heeft ook hier zijne regten. In de laatst opgegevene soort van zamengestelde woorden is het gebruik zeer uitéénlopend; waarom de kortste regel, dien wij daarvoor geven kunnen, is: dat men alle koppelingen, die de duidelijkheid te kort doen, vermijden moet; maar dat daar, waar de zamenstelling de uitdrukking van één enkel denkbeeld is, altijd de zamenstellende deelen aan één geschreven moeten worden.

Over de afbreking der woorden.

36. Wanneer op het einde van den regel een woord niet voluit geschreven kan worden, en dit woord uit meer dan één lettergreep bestaat, kan men het afbreken: d. i. één of meer lettergrepen daarvan op den volgenden regel plaatsen.

Deze afbreking moet altijd daar geschieden, waar eene lettergreep eindigt. De eenige moeilijkheid, die zich hierbij opdoet, is het bepalen, welke letters tot eene voorgaande of volgende lettergreep behooren; zoo is b. v. de vraag, of men *pink-ster* of wel *pinkster*, *praat-ster* of *praats-ter*, *bors-tel* of *bor-stel* schrijven moet. Men lette daartoe op de volgende bepalingen:

37. a. Wanneer tusschen twee lettergrepen slechts één medeklinker staat, dan moet hij tot de laatste lettergreep gebragt worden: b. v. *boe-del, tui-nier, vrou-wen*.

b. Twee middel-konsonanten worden gedeeld door de eene tot de voorgaande, de andere tot de volgende lettergreep te brengen: b. v. *har-ken, vin-den, mees-ter*.

c. Wanneer drie medeklinkers zich in het midden van een woord bevinden, moet de afleiding bepalen, waar de afbreking moet plaats hebben. Zoo behoort in de woorden *kunstig, pinkster, borstel, korstig*, de *s* tot de eerste lettergreep; de afbreking moet dus tusschen de *s* en de *t* vallen, als: *kuns-tig, pinkster*, enz. In de woorden *pronkster, snapster*, enz. behoort de *s* tot den uitgang *ster*; men breke dus af: *pronk-ster, snap-ster*, enz.

d. Bij de uitgangen *achtig, aard* en *aar*, moeten de medeklinkers, tot de lettergreep gebragt worden, welke die uitgangen vooraf gaat: b. v. *leer-aar, veins-aard, snoep-achtig, kramp-achtig*, uitgezonderd: *Span-jaard* en *hoo-vaardij*, van het verouderde *hoo-vaard*.

e. Bij zamengestelde woorden moet elk zamenstellend deel in de afbreking zijne eigene letters behouden: b. v. *eend-ei, lok-aas, oud-oom, voort-aan*, enz.

38. Op den regel, onder letter *b* opgegeven, valt aan te merken, dat de afbreking achter de *n* in *dingen, klanken*, enz. aan de *ng* en *nk* eene gedeelde uitspraak schijnt te ge-

ven, en het daarom beter zoude zijn, zulke woorden achter de *g* af te breken; maar de regelmaat en het algemeen gebruik moeten hier in het schrijven gevolgd worden. **BILDERDIJK** zegt: dat een sylbe van een woord niet op zich zelve staat, maar in de uitspraak met de volgende vereenigd is, en dat die vereeniging in de konsonant rust. (†) Op dien grond vinden wij dan ook het bezwaar door genoemden Taalgeleerde geopperd, omtrent de verdeeling van de sylbe in *luis-ter*, *mees-ter*, even of het een *luis* en een *mees* inhield, van te weinig gewigt, om daarom van den algemeenen regel af te wijken, en *luist-er*, *meest-er* bij het afbreken te schrijven.

Over de Punctuatie, of het gebruik der Toon,- Schei- en Zinteekens.

39. Om bij het schrijven naauwkeurig den zin en den toon, den samenhang en de afscheiding der woorden en volzinnen aan te wijzen, gebruikt men zekere teekens, die boven de letters, of aan den voet, tusschen de woorden geplaatst worden. De eerste noemt men *Toonteekens*; de andere *Schei- en Zinteekens*. De *toonteekens* zijn: het *afkappingsteeken*, (°) het *deelteeken*, (**) het *zamentrekkingsteeken*, (â) en het *klemtoon-teeken* of *nadruk-teeken*, (â)

a. Het *afkappingsteeken* (°) wordt gebruikt daar, waar om de welluidendheid of de versmaat één of meer letters, aan het begin, in het midden of aan het einde van een woord weg gelaten zijn: b. v.

't Lust mij zingend u te loven,
Ed'le bes gezond en frisch!

H. A. SPANDAW.

(†) Spraakl. bl. 32.

De weglating aan het begin, of aan het einde der woorden heeft somtijds in het proza, zoowel als in de poëzij plaats; maar het uitlaten van eene lettergreep in het midden is alleen den dichter geoorloofd; ook wordt dit laatste zelden meer door dit teeken aangewezen.

De voornaamste verkortingen zijn: 't voor *het*, 's voor *des*, 'k voor *ik*, een' voor *enen*, mijn' voor *mijnen*, uwen, zijnen, t' voor *te*, d' voor *de* of *den* enz.

b. Het *Deelteeken* (**) dient om aan te wijzen, dat twee naast elkander staande klinkers niet te zamen, maar afzonderlijk moeten uitgesproken worden; men zet dit teeken op den tweeden der gescheiden klinkers: b. v. *geërsd*, *geëerd*, *poëet*, enz.

c. Het *Zamentrekkings-teeken* (') gebruikt men om aan te wijzen, dat twee lettergrepen te zamen getrokken, en tot één lettergreep gemaakt zijn: b. v. *zeén*, *goón*, *aangeboón*, *blaán*, *treén*, voor *zeeën*, *goden*, *aangeboden*, *bladen*, *treden*, enz. Men ziet uit deze voorbeelden, dat bij de zamentrekking de wegvallende letters vervangen worden door de verdubbeling van den klinker der vorige sylbe, en dat de tweede klinker het teeken krijgt. Bij de tweeklanken heeft geen verdubbeling plaats: b. v. *roé*, *moé*, *houén*, enz.

Ook deze verkorting wordt hoofdzakelijk alleen in de poëzij gebruikt, waar de maat of het rijm haar dikwijls noodig maken: b. v.

En juicht, na 't schaatrend volkshoezee,
De weérklank onzer citers meé.
Ach, wil ze niet versmadn.

STARING.

e. Het *Klemtoon- of Nadruks-teeken* (é) wordt op den wortelklank van een woord, of van eene sylbe geplaatst om aan te duiden, dat men daaraan een' bijzonderen nadruk geven moet: b. v.

Om zóó klein te worden, na zóó groot te zijn geweest, werd ook vrijwillige afstand en stelselmatige zelfvernederings eischt.

M^r. G. GROEN VAN PRINSTERER.

In de volgende dichtregelen, waar HUIJGENS van de muziek spreekt, wijst dit teeken niet alleen den nadruk, maar daardoor tevens de verschillende beduiding van hetzelfde woord aan:

't Is jammer in mijn zin,

Dat daer soo veel toe hóórt, zoo veel niet tóé en hooren.

Dezelfde dichter, van een' gierigaard sprekende, zegt:

Ik wou' wel geerne mé soo rijck zijn, maar niet sóó rijck.
en van een' slecht schaatsenrijder:

Jan rijdt wel, maer Jan rijdt niet wél.

Nog wordt dit teeken gebruikt op de *e* in eigennamen, om aan die letter den langen, vollen klank te geven: b. v. *Hébé*, *Penelopé*, *Terpsychoré*, *Telémachus*.

Wanneer de woordjes *en* en *of* herhaald worden, en een' bijzonderen nadruk vereischen: b. v.

De Staatkunde der Bourgondische Vorsten was, én ten gevolge der familie-twisten in het huis van Valois, én uit zucht om van den magtigen nabuur en leenman onafhankelijk te zijn, doorgaans tegen Frankrijk gerigt.

Naar de grondregels van het algemeene Staatsregt, het mogt historisch wezen of niet, moest de Staat, óf worden hersteld, óf worden gesticht.

M^r. G. GROEN VAN PRINSTERER.

Wanneer men de opmerkzaamheid en den nadruk meer op een geheel woord, of op meer dan één woord wil gevestigd hebben, wijst men dit in het schrijven door onderstreeping, en in het drukken door het gebruik van eene andere lettersoort aan.

39. De *Scheiteekens* dienen zoowel om de duidelijkheid te

bevorderen, als om den toon, de stembuiging en de langere of kortere tusschenpoozen, die men bij het lezen in acht moet nemen, aan te wijzen. Op het regt gebruik dezer teekens is bijzonder de regel: *schrijf, zoo als gij spreekt*, toepasselijk. Wanneer men in den vereischten toon datgene, wat men schrijft, weet voor te dragen, zoo behoeft men slechts de langere en kortere rustpunten, die men daarbij ongemerkt in het oog houdt, door de daarvoor bepaalde teekens, in het schrift aan te wijzen, en men zal eene eenvoudige en natuurlijke interpunctie volgen.

De scheiteekens zijn: de *komma* (,), het *komma-punt* (:), het *dubbele punt* (:), het *punt* (.), het *aandachts-teeken* (-), de *parenthese* (), het *aanhalings-teeken* (v"), het *beletsel-teeken* (...), de *renvooiteekens*.

a. De *Komma* of *Snede* (,) is de kleinste afscheiding der voorstellen en hunner deelen; de minste rust, die men bij het lezen moet in acht nemen, wordt door dit teeken aangewezen. Die kleine rust of ademhaling valt gewoonlijk na eene verheffing, en wordt gevolgd door eene daling van de stem.

Moeijelijk is het alle gevallen, waarin men dit teeken gebruikt, op te geven. Voor degenen, die zich met het bovenstaande niet behelpen kunnen, dienen nog de volgende regels:

De *Komma* wordt bijzonder gebruikt:

1. Vóór en na elke bepaling, die tot verklaring en opheldering in een voorstel is ingelascht. Zulke bepalingen zijn daaraan te erkennen, dat men ze zonder den samenhang der rede te verbreken, kan weglaten: b. v.

Dat voedsel, zoo karig, *dat water*, zoo schraal,

Dat wordt hun, door arbeid, *een feestlijk onthaal*.

J. W. IJNTEMA.

2. Vóór en na eene appositie, d. i. een titel of nadere

benaming van eenig voorwerp: b. v. *Willem, Prins van Oranje, enz., Hooft, de Nederlandsche Tacitus, enz.*

3. Vóór en na een naamwoord, dat als aangesproken voorkomt: b. v. *Indien gij, mijn vriend, zoo vriendelijk zijn wilt.*

4. Tusschen twee voorstellen, die onmiddelijk van elkander afhangen, welk naauw verband veelal door de woorden *die, dat, welk, waarin, waar, enz.* wordt aangewezen: b. v. *Doe wel dengenen, die u haten. Wij beminnen den grond, waarop wij het eerste licht aanschouwden. enz.*

5. Tusschen verschillende onderwerpen of voorwerpen, die bij hetzelfde gezegde hooren: b. v. *Armoede, ziekte, kommer, verdriet en ellende overvielen hem. Zij had haren echtgenoot, hare kinderen, hare ouders en hare vrienden verloren.*

6. Tusschen verschillende gezegden, die bij hetzelfde onderwerp hooren: *Hij zwijgt, bloost, deinst terug en stort bewusteloos neder.*

7. Tusschen verschillende bepalingen van dezelfde zaak: b. v. *De jongeling is blootgesteld aan de verlokkingen der eerezucht, der weelde, der ongebondenheid en der wellust.*

8. Tusschen de voorstellen, die verbonden zijn met de volgende voegwoorden: *en, als, indien, wanneer, opdat, zoodat, omdat, mits, dewijl, dat, enz.*

Voornamelijk vóór de voegwoorden, is het plaatsen van de teekens verscheiden, omdat hetzelfde voegwoord verschillende betrekkingen der voorstellen op elkander kan aanwijzen. Hoe naauwer die betrekking is, hoe minder afscheiding er plaats heeft; doch elke graad van verbinding maakt eene andere zinscheiding, en dus een ander teeken noodig. Wij zullen dit door een enkel voorbeeld trachten duidelijk te maken.

Het voegwoord *maar* duidt eene tegenstelling aan. Deze kan plaats hebben: 1° voor een deel eens voorstels: b. v. voor

het onderwerp: *A beweert het, maar B niet.* Voor het gezegde: *A leest, maar schrijft niet, enz.* 2. Voor een geheel voorstel: b. v. *Ik hield het voor spotternij; maar neen, het was ernst.* 3. Voor eenen volzin: b. v. *Zoo was de toestand van die zaak. Maar wat gebeurt er?* Deze verschillende tegenstellingen vereischen eene verschillende zinscheiding, voortvloeiende uit het meerder of minder verband der voorstellen. Dit kan nu met vele voegwoorden op deze en andere wijzen plaats hebben, waaruit men ziet, hoe verkeerd het is, een' regel te willen geven voor de zinscheiding, ten opzichte van verbindingen, die door soortgelijke woorden plaats hebben.

Voor wij tot de andere scheiteekens overgaan, moeten wij den lezer terug wijzen op de voorbeelden, die onder N°. 5 en 6 zijn opgegeven, waar men, bij het gebruik van het voegwoord *en*, de komma vindt weggelaten. Dit is een gebruik, door de meeste schrijvers gevolgd. **BILDERDIJK** noemt het een belachelijk dom wanbegrip, omdat men wel eens heeft willen beweren, dat dit *en* in de plaats van de komma staat. Hiervoor zou ook bezwaarlijk eenige reden kunnen aangevoerd worden.

Naar onze gedachte staat het voegwoord hier slechts ééns uitgedrukt, maar moet tusschen de andere woorden voorondersteld worden. B. v. *A, B en C werken*, is bij verkorting zooveel gezegd, als: *A en B en C werken.* Maar, vraagt men welligt, komt dan de komma in de plaats van het voegwoord? Neen; de komma duidt aan, dat het voorgaande woord de plaats van een voorstel bekleedt. Het bovenstaande b. v. is eene zamentrekking van drie bijzondere voorstellen: *A werkt, B werkt, C werkt*, welke zamentrekking door het voegwoord wordt aangewezen. Wij houden het dus voor beter in die gevallen de komma vóór *en* weg te laten, omdat ver-

binden en afscheiden moeilijk zamen gaan. **BILDERDIJK** heeft echter daarbij eene fraaije onderscheiding: wanneer namelijk de denkbeelden naauw te zamen hangen, dan moet men, zegt hij, om dit aan te wijzen, het voegwoord *en* gebruiken, en de komma weglaten: b. v. *Hij was oud, ziek en zwak, lijdzaam en geduldig*; omdat *ziek en zwak*, en *lijdzaam en geduldig*, naauwer verbonden zijn, dan *oud, ziek, geduldig*. Zoo ook in: *Hij ging op reis, en werd ziek*. Dit zijn twee voorstellen, die van elkander onafhankelijk zijn; maar laat men de komma weg, dan staat het *ziek* worden met het *op reis gaan* in betrekking, en men kan het eene als een gevolg van het andere beschouwen. (†)

6. Het *Komma-punt of Half-lidteeken (semi-colon) (;)* is, na de komma, de meest voorkomende zinscheiding. Het dient om de grootere deelen der volzinnen te onderscheiden: de voorstellen, die niet onmiddellijk van elkander afhangen, maar afzonderlijk bestaanbaar zijn, en waarvan het eene tot opheldering en aanvulling, of tot redegeving voor het andere dient. Bij het lezen wijst dit teeken eene eenigzins langere rust, dan de komma, aan, en de stem ondergaat eene kleine daling vóór, en eenige verheffing na het komma-punt. Bijzonder gebruikt men dit teeken:

1. Tusschen twee voorstellen, waarvan het laatste eene tegenstelling, verklaring of redegeving van het eerste is, en die veelal door een redegevend, uitsluitend, of tegenstelling aanduidend voegwoord verbonden zijn: b. v. *De kampvechters bij de Olympische spelen moesten bewijzen, dat zij Grieken waren; want vreemdelingen mochten daaraan geen deel nemen.*

(†) Zie **BILDERDIJKS** Spraakl. bl. 337.

Ik prijs het doel van deze handeling; maar de middelen, die gij aanwendt, moet ik afkeuren.

2. Tusschen de voorstellen, die tot denzelfden volzin behoren, en waarvan het eerste, of laatste eene gevolgtrekking uit de overige is: b. v. *Toen de groote Assyrische monarchij hare veroveringen over den Eufraat begon uit te strekken; toen zij de kleinere Syrische Rijken langzamerhand inzwolg en nabuur van Israël werd; toen zij het bezit van dit Rijk voor zich noodzakelijk keurde, om hare ontwerpen tegen Egypte te volvoeren; toen bezweek Israël bijkans in den eersten aanval.*

V. D. PALM.

Of omgekeerd:

Israël bezweek bijkans in den eersten aanval, toen de groote Assyrische monarchij hare veroveringen over den Eufraat begon uit te strekken; toen enz.

3. In de plaats van het vraag- of uitroepeteeken, wanneer eenige opéénvolgende voorstellen over hetzelfde onderwerp, elk voor zich, een dezer teekens vereischen, en men dit alleen achter het laatste plaatsen wil: b. v. *Er bestaat geen belangrijker boek dan de Bijbel. Of kan iets belangrijker zijn, dan hetgeen er merkwaardigst op dit wereldtooneel voorgevallen is, aangeteekend te vinden; dan de handelwijze der Voorzienigheid met het mensdom ontwikkeld te zien; dan door God zelve in het heiligdom der waarheid binnen geleid te worden, en aldaar de heilzaamste lessen te vernemen, door welke opvolging alleen de mensch het doel zijner bestemming bereikt?*

SCHBANT.

4. Bij puntsgewijze opgaven en redeneerkunstige verdelingen van een zelfde onderwerp: b. v.

Menigvuldige aanleiding was er om, reeds vroeg en bij de

ontkieming onzer letterkunde, het oog naar Frankrijk te rigten; als bij v. de vermaardheid der Troubadours; de roem der Parijsche Hoogeschool; de eigenaardige klaarheid en bevalligheid der Fransche geschriften; de pracht der Tornooyen, waardoor de uitheemsche Adel derwaarts gelokt werd; het leenverband op Vlaanderen; enz.

M. G. GROEN VAN PRINSTERER.

c. Het Dubbele punt of Lidteeken (Colon) (:) maakt geen aanmerkelijk verschil in 't lezen met het komma-punt; de stembuiging is dezelfde; maar de rust dient eenigzins langer te zijn. Het gebruik van dit teeken is niet zoo menigvuldig, als dat van het komma-punt. Het wordt voornamelijk gebezigd: tusschen de hoofddeelen of leden van eenen volzin, wanneer het volgende eene toelichting, opheldering of verklaring van het vorige is: b. v.

Geloof niet licht aan groote mannen,
Aan wonderwerken, wijd beroemd:
't Zijn Wareldgeessels en Tyrannen,
Die 't aardrijk met dien naam benoemt.

BILDERDIJK.

Wanneer de leden van eenen volzin weder uit minder-deelen of bijzondere voorstellen bestaan, dan worden deze laatste door een komma-punt gescheiden: van daar de naam van half-lidteeken en lidteeken. Daar wij eerst later de redekunstige ontleding der taal behandelen zullen, moeten wij het hier voorgedragene door een voorbeeld toelichten.

Indien wij ons-zelven naar waarheid beoordeelen; indien wij de bronnen van ons gedrag naauwkeurig opsporen: dan zullen wij zien, dat onze beste handelingen dikwijls niets dan schijndeugd zijn; en dat wij bij andere omstandigheden misschien even gemakkelijk de grootste cueldaden zouden verrigt hebben.

Deze volzin bestaat uit twee hoofdleden. Het eerste is de onderstelling, het andere de gevolgtrekking. De overgang van het eerste tot het tweede lid wordt door een dubbel punt of lidteeken aangewezen. Elk lid bestaat wederom uit twee deelen, welke door een komma-punt of half-lidteeken gescheiden zijn.

Nog gebruikt men het dubbele punt, wanneer het volgende eene opgave in bijzonderheden is, van hetgene men reeds in het algemeen genoemd of aangewezen heeft, als:

1. Wanneer men te kennen geeft, dat men zijne eigene of eens anders woorden zal laten volgen: b. v.

Neemt den raad eens zeemans aan:

Rigt naar eigen hart uw schreden, enz.

VAN LOGHEM.

»Waar komt die rare vent van daan?»

Dus spreekt een boer zijn' buurman aan;

Die antwoordt aan den vrager:

»Het is een nieuwerwetsche kat,

»En bij de Heeren in de stad,

»Noemt men hem kamerjager.»

N. J. STORM VAN 'S GRAVESANDE.

2. Bij de aanwijzing van eene zinsnede uit eenig geschrift: b. v. Nierstrasz zegt ergens: »Gods Regter heeft in 't hart zijn' zetel.»

3. Volgens BILDERDIJK, vóór het redegevend want; schoon de meeste schrijvers vóór dit woord het komma-punt plaatsen.

d. Het Punt of Sluitteeken (.) duidt in het lezen de langste rust aan. Vóór dit teeken laat men de stem dalen, als of men aan het einde zijner voordragt was; moet de lezing echter worden voortgezet, dan begint men weder met dezelfde stemverheffing als bij den aanvang. Dit teeken wordt gebruikt:

1. Aan het einde van eenen volzin.

2. Achter korte opschriften van eene inhouds-verdeeling:

b. v. *Eerste Afdeeling. Eerste Hoofdstuk.*

3. Achter één of meer letters, die tot verkorting van een woord dienen, als: b. v. voor: *bij voorbeeld*, t. w. voor: *te weten*, enz.

e. Het *Aandachts-teeken* (—) dient:

1. Om den lezer opmerkzaam te maken op het geen volgen zal, en die opmerkzaamheid ook bij zijne hoorders op te wekken, door een oogenblik zijne lezing af te breken: b. v.

Één oogenblik — gij mint! nog één — gij zijt getrouwd! —

IMMERZEEL.

2. Vóór en na een' tusschenzin, die bijzondere aandacht vereischt, en met eenige daling van de stem moet gelezen worden: b. v. *Frankrijk besloot den oorlog, dien het tot dus ver — aan deze onderscheiding hechtte men veel — ook slechts als bondgenoot van Beijeren gevoerd had, regtstreeks voort te zetten met verdubbelde kracht.*

GROEN VAN PRINSTERER.

3. Tot onderscheiding van de woorden van twee verschillende personen, die als zamen sprekende worden voorgesteld, om zulks niet gedurig door woorden te moeten aanwijzen: b. v.

Begrijpt gij het? vroeg ik. Niet half, antwoordde hij. — Hoe komt dat? — Dat weet ik niet. — Spreek ik niet duidelijk? —

4. Tusschen de woorden, die bij opschriften of inhouds-opgaven de bijzondere deelen aanwijzen: b. v.

Kunsten en Wetenschappen — Nijverheid — Koophandel — Zeevaart — Allerlei. —

f. Het *Aanhalings-teeken* (v") dient om aan te wijzen, dat men de woorden van een ander letterlijk heeft overgeno-

men. Dit teeken wordt vóór het eerste woord, vóór elken regel, en achter het teeken, waarmede de reden gesloten is, geplaatst. Een voorbeeld hiervan vindt men bij het dubbele punt.

g. Het *Tusschenstellings-teeken* (*de Parenthese*) () of [], ook *Teksthaakjes* genoemd, wordt gebruikt wanneer een voorstel of een woord ter verklaring bij de rede is ingelascht, zonder daarmede in dadelijk verband te staan: b. v. *Deze Parentheses* (dat is: *de ingelaschte woorden*) *moeten met eene daling van de stem gelezen worden.*

In plaats der Parenthese gebruikt men ook:

h. De *Renvooiteekens*, die in de reden geplaatst worden, om naar den voet van de bladzijde, of naar het einde van het hoofdstuk te verwijzen, waar men de verklaring vindt opgegeven.

i. Het *Beletsel-teeken* (...) dient tot afbreking van eene reden, waarin de spreker verhinderd wordt om voort te gaan. Men leest zulk eene afgebroken reden op eenen toon als of er nog iets volgen moest, en laat dus daarbij nooit de stem dalen: b. v. *»Hij ligt»... hier stierf hij.*

40. De *Zintekens* bekleeden gewoonlijk de plaats van het punt of sluitteeken, dat is: na een voleindigd voorstel, waarin echter de zin eene andere stembuiging vereischt. Deze teekens zijn: het *Vraagteeken* (?) en het *Uitroopteeken* (!)

a. Het *Vraagteeken* dient om den vragenden toon bij het lezen aan te wijzen, en wordt geplaatst na elk voorstel dat eene dadelijke vraag behelst. Wanneer verscheidene vragen over hetzelfde onderwerp onmiddelijk op elkander volgen, kan men dit teeken door het komma-punt vervangen, en achter de laatste het vraagteeken zetten, als bij het komma-punt is aange-toond.

Wanneer eene vraag in den verhalenden vorm wordt voorgedragen, moet zij, noch door een vraagteeken aangeduid,

noch in den vragenden toon gelezen worden: b. v. *Hij vraagde mij, of 't wel raadzaam ware zulks te doen.*

b. Het *Uitroepsteeken* (!) wijst in het lezen eene verheffing van de stem aan, die vereischt wordt, door den zin der voorstellen, die dit teeken na zich nemen, en gewoonlijk eene hartstogtelijke uitdrukking, als: van verwondering, schrik, klagt, bevel, ontsteltenis, wensch, bewondering, verbazing, woede, enz. behelzen. Men gebruikt dit teeken:

1. Na elke uitdrukking der zoo even genoemde gewaarwordingen: b. v. *Hoe wuft is glans en glorie! Vlied, ijdele hoop! Hij is 't!* enz.

2. Na de Tusschenwerpsels: b. v. *Ach! Voort! Bons!*

3. Na een Naamwoord, dat parenthetisch gebruikt, en bij wijze van vermaning, berisping, roeping of goedkeuring genoemd is: b. v. *Wel, kind! Pas op, jongen!* Wanneer de gewaarwording, door een tusschenwerpsel uitgedrukt, of aan eene parenthese verbonden, zich over een geheel voorstel uitstrekt, wordt het uitroepsteeken achter dit voorstel geplaatst: b. v.

Ach moeder, had ik nu maar geld!

Wanneer geen der bovengenoemde gewaarwordingen of gedachten met de aanspraak vergezeld gaat, dan plaatst men er eene komma achter; dus ook aan het hoofd van brieven: b. v. *Mijn Heer, Mevrouw,* enz.

Wanneer eenige achtereenvolgende voorstellen dit teeken vorderen, wordt het alleen na het laatste geplaatst: b. v.

Gij Erf, dat ons uw Kinders noemt;

Dat eens onze asch vergaart;

o Nederland, wees hoog geroemd;

Gij zijt ons loflied waard!

STARING.

Over het gebruik der Hoofdletters.

41. Onze Taalkundigen schijnen aan het gebruiken der hoofdletters te weinig belangrijkheid gehecht te hebben, om daarover opzettelijk te handelen. Hieraan is dan ook zeker de weinige eenparigheid, die men daarin bij onze schrijvers aantreft, toe te schrijven. Een gepast gebruik is intusschen zoowel bevorderlijk voor de duidelijkheid, als voor het sierlijke van het schrift, en daarom het te veel verwaarloozen der hoofdletters af te keuren.

Behalve de algemeene en ook elders opgegevene regels voor het al, of niet gebruiken van hoofdletters, hebben wij, door het vergelijken van onze voornaamste schrijvers van smaak, getracht nog eenige bijzondere voorschriften op te sporen.

Men schrijft met eene hoofdletter:

1. De benamingen van het Opperwezen, de voornaamwoorden, welke voor die benamingen in de plaats treden, en de bijvoegelijke naamwoorden, die er van afgeleid zijn: b. v. *God, Jehova, de Voorzienigheid, de Goddelijke Almagt, de Alwetende.*

Looft den Heer, want Hij is goed!

De bezittelijke voornaamwoorden, op het Hoogste Wezen betrekking hebbende, worden door velen met eene kleine letter geschreven, waarschijnlijk in navolging van den Staten-Bijbel. Anderen echter beginnen alle zulke woorden met eene hoofdletter, en wie zal dit bewijs van eerbied afkeuren?

2. Alle eigennamen, als: *Johan, de Rijn, Arnhem.* Ook wanneer zij gebruikt worden tot aanwijzing der hoedanigheid: *Die knaap zal eens een Rembrand worden.*

3. Alle naamwoorden, die eenige waardigheid, verhevenheid of onderscheiding, eenig godsdienstig, zedelijk, staatkundig of geleerd genootschap of ligchaam aanwijzen:

b. v. *Majesteit, Koning, Vorst, Veldoverste, Burgemeester, Baron, Jonkheer, Ridder, Christendom, Kerk, Maatschappij, Eerste en Tweede Kamer, Hooger- en Lagerhuis, Parlement, Rijk, Staat, Wet, Grondwet, Handel, Zeevaart, Kollegie, Instituut, enz.*

Wanneer deze woorden eene meer beperkte beteekenis hebben, en de boven opgegevene kenmerken missen, moet men ze met eene kleine letter schrijven: b. v. *de staat uwer gezondheid; iemand wetten stellen; die handel is voordeelig, enz.*

4. De naamwoorden, die als aangesproken voorkomen in brieven of andere geschriften: b. v. *Waarde Vriend, Edele Heer*; ook de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden, die op den aangesproken persoon terug wijzen: b. v.

Ik heb de eer U te berigten, dat Uwe zaken enz.

5. De namen van deugden, ondeugden, eigenschappen of hoedanigheden, die gepersonifieerd gebruikt worden: b. v.

De Waarheid treedt bedeesd in 't licht.

6. Het hoofd-onderwerp eener reden, eener bepaling, eens verhaals, eener fabel, enz.: b. v. *Over het Openbaar Onderwijs. De Geschiedenis is enz. De Eik en het Riet. Fabel.*

7. Alle namen van volken, gezindheden en orden: b. v. *de Franschen, de Amsterdammers, de Mennoniten of Doopsgezinden, de Augustijnen enz.*

8. De namen van de dagen der week, van de maanden, van de jaargetijden, en van bijzondere feesten: b. v. *Op Donderdag, den 25 September of van Herfstmaand. In den Winter van 1709. De eerste Pinksterdag.*

Wanneer deze namen in zamenstellingen voorkomen, waarvan het omschreven deel onbepaald is, dan gebruikt men eene kleine letter: b. v. *een winteravond, een novemberdag, op een' donderdagmorgen, een paaschvuur, enz.* Maar met

eene hoofdletter schrijft men: *de Julij-omwenteling, de September-feesten, de Voorjaars-zitting, enz.*

9. De bijvoegelijke naamwoorden, die van de namen van landen, steden, dorpen enz. gevormd zijn: b. v.

De Fransche taal, het Haagsche wapen, de Zeister Gemeente, enz.

10. Het begin van elken volzin.

11. Het eerste woord van eenen versregel; uitgezonderd wanneer het tot eene enkele letter verkort wordt, of wel het tusschenwerpsel *o!* is, dan schrijft men het volgende woord met eene hoofdletter: b. v.

't Vlindertje is niet weer te vangen:

's Hemels englen vingen 't op.

o! Wat zijt gij hoog te schatten,

Lessen, die de wijsheid vond.

TOLLENS.

TWEEDE AFDEELING.

Over de ETYMOLOGIE of WOORDVORSCHING.

INLEIDING.

42. Wat de Etymologie is hebben wij gezegd, als ook door welke Nederlandsche benamingen men dit gedeelte der Spraakleer tracht uit te drukken.

In den eigenlijken zin maakt de Etymologie eene wetenschap op zich-zelve uit, die hare eigene grondregels en wetten heeft; eene wetenschap van den uitgebreidsten omvang en van het grootste nut voor de wijsgeerige beoefening der Geschiedenis, der Letterkunde, en der algemeene Taalstudie. Zij leert de talen tot zekere groote stammen brengen, en door de vergelijkende beoefening van die, welke tot een' zelfden stam behooren, de eene door de andere verklaren, toelichten en verrijken. Tot eene zoodanige studie der Nederlandsche Taal behoort men in zekere mate ervaren te zijn in alle de

talen, die met haar tot denzelfden stam behooren, en met den algemeenen naam van Duitsche talen aangewezen worden, als: het Hoog- en Nederduitsch, het Zweedsch, Deensch, Noorweegsch en IJslandsch; benevens het Engelsch en de oudere dialekten, als het Angel-Saksisch, Meso-Gothisch, enz., terwijl ook de invloed, dien de Fransche taal op de onze gehad heeft, hare kennis noodzakelijk maakt. In dien zin zullen wij de Etymologie niet behandelen, daar het buiten ons bestek ligt; alleen als aanwijzing tot eene wijsgeerige beoefening der Taalkunde meenden wij het niet geheel met stilzwijgen voorbij te moeten gaan. (†)

Intusschen is het met deze wetenschap, even als met alle werkingen van den menschelijken geest; zij is voor veel overdrijving, afdwaling en verkeerde toepassing vatbaar, wanneer zij meer met eene levendige verbeeldingskracht dan met een gezond oordeel behandeld wordt, waardoor men somtijds door hare docenten de tastbaarste ongerijmdheden heeft zien uitkramen. Het is dus een eerste vereischte bij die studie, om wel toe te zien, wat op goede gronden steunt, en wat louter vinding van een scherpzinnig vernuft, of speling der verbeeldingskracht is, iets, dat men zelfs bij de grootste geleerden in dit vak aantreft.

43. In een' ruimeren zin is de Woordvorsching een hoofd-deel der Spraakleer, en omvat alles, wat betrekking heeft op den oorsprong, de afleiding en beteekenis der woorden, benevens op hunne eigenschappen en veranderingen.

(†) De Lezer, die over dit onderwerp zijne studie verder wil voortzeten, kan daartoe gelegenheid vinden, in: L. TEN KATE. *Aanleiding tot de kennis van het verheven deel der Nederduitsche spraak*, 2^e dl. Mr. B. H. LULOFS. *Gronden der Nedert. Woordafleidkunde*. Mr. W. BILDERDIJK. *Beginsels der Woordvorsching*. GRIMM. *Deutsche Grammatik*, en anderen.

De grondslagen, waarop de Nederlandsche woordvorsching rust, zijn: 1. De verdeling der woorden naar hunnen oorsprong. 2. De voor- en achtervoegsels. 3. De letterverwisseling. 4. De welluidendheid. 5. De analogie of overeenstemming. 6. De verdeling der woorden naar hunne beteekenis.

44. De woorden worden naar hunnen oorsprong verdeeld in:

a. *Wortel- of Stamwoorden*, die alleen uit den wortel of het zakelijk deel bestaan, en die van geen ander woord afgeleid zijn, of waarvan de afleiding geheel onzeker is: b. v. *kind, kleed, boom, huis*, enz. Het is niet onwaarschijnlijk, dat veel wortelwoorden hun bestaan nog weder van andere wortels ontleend hebben; hoewel men dien oorsprong slechts kan gissen. Door vergelijking der verwantschape talen ziet men echter, wat bij zulke woorden standvastig, en wat veranderlijk is; waarbij men alsdan het standvastig gedeelte als den oorspronkelijken wortel kan aanzien; zoo is b. v. het woord *kleed* in de aanverwante talen: *kleid, klaed, cloth*; waaruit blijkt, dat *kl* en *d* tot den wortel behooren, en de klinker alleen verandert. Over het algemeen kan men aannemen, dat de grond-beteekenis eens wortels in de medeklinkers moet gezocht worden; terwijl de klinkers, als het veranderlijke deel, de verschillende dialekten, of eene gewijzigde beteekenis van het wortelwoord aanwijzen.

De wortelwoorden zijn oorspronkelijk meest van één lettergreep, en met eenige letterverwisseling aan alle takken van den Duitschen Taalstam eigen. Hun getal belooft bijna zes honderd.

b. *Afgeleide woorden*, die van de wortelwoorden gemaakt worden, door vóór- of achtervoegsels, door verplaatsing of verwisseling van letters, of door toevoeging van een buigingsdeel. Door de afleiding wordt zulk een wortel de stamvader

van een aantal andere woorden, die alle eene bijzondere beteekenis hebben, waaraan de wortel ten grondslag ligt. Zoo komen van het woord *zien*: de afgeleide *bezien, ontzien, herzien, ziende, ziener, gezigt, zichtbaar, opzigt, uitzigt, voorzigtig, omzigtig*, en eene menigte andere. — Behalve deze afstamming in de rechte lijn, onderscheiden de Etymologen nog eene zijdelingsche woordfamilie, gegrond op hetgeen wij van de wortelwoorden zeiden: dat de oorspronkelijke beteekenis in de medeklinkers moet gezocht worden. Zoo brengt men nog tot denzelfden wortel *zien* de woorden: *zoeken, zegel, zon, zich, zij, zelf, gezag*, enz.

c. *Zamengestelde woorden*, waarvan wij reeds bl. 42 gezegd hebben, wat zij zijn. Bij deze woorden valt op te merken, dat het omschreven deel of het grondwoord altijd achter, en het bepalende of omschrijvende vooraan geplaatst is. De meeste onzer zamengestelde woorden bestaan uit twee deelen. In deze eigenschap van samenstelling ligt eene bijzondere kracht en oorspronkelijkheid der Duitsche taaltakken. De Fransche taal, onder anderen, die dit vermogen mist, moet om een zamengesteld denkbeeld uit te drukken, hare toevlugt nemen, óf tot de verbinding met voorzetsels, óf tot het gebruik van koppelingen uit vreemde talen overgenomen. Ons *wijsbegeerte*, b. v. drukken de Franschen uit door het vreemde *philosophie*, waarvan niets tot de Fransche taal zelve behoort. Voor *stoomboot* hebben zij *bateau à vapeur*. Eenige denkbeelden kunnen zij niet anders dan door eene geheele omschrijving uitdrukken, daar wij door onze samenstelling dit met een enkel woord doen kunnen; om b. v. een' *pelmolten* aan te duiden, zeggen zij: *un moulin à faire de l'orge mondé* (†)

(†) Zie hierover, Mr. B. H. LULOFS. *Gronden der Nederl. Woordafleidkunde*, bl. 262 en volg.

Alle soorten van woorden kunnen tot de zamenstelling dienen, uitgezonderd de lidwoorden; want *degene*, *dezelfde* zijn eigenlijk geen zamengestelde woorden, en in *deswegens*, *desgelijks*, is *des* geen lidwoord, maar een aanwijzend voornaamwoord: het zegt zoo veel als *wegens dit*, *gelijk dit*.

d. *Gewestelijke woorden (Provincialismen)*, die alleen in een gedeelte des lands gebruikt worden, en niet als eigenlijke Nederlandsche woorden worden aangemerkt: b. v. *loof* voor *vermoeid* aan den Zaankant, *schoer* voor *regenvlaag* in Gelderland, *zattap* voor *dronkaard* in Noord Brabant; enz.

e. *Verouderde woorden (Archaismen)*, dat zijn zulke woorden, die tegenwoordig niet meer in gebruik, maar door anderen vervangen zijn, als: *bet* voor *goed*; *dingbank* voor *regtbank*; *miede* voor *gift*; enz.

f. *Zinverwante woorden (Synonymen)*, welker hoofdbeteekenis nagenoeg dezelfde is, maar die in bijzondere betrekkingen verschillen, en eene eigenaardige beduiding hebben: b. v. *lui*, *loom*, *traag*, *vadzig*.

g. *Gelijkgevormde, doch in beteekenis verschillende woorden (Homonymen)*, b. v. *arm* (behoefdig), en *arm* (ligchaamsdeel); *overzetten* (vertalen) en *overzetten*, (aan een' anderen kant zetten).

h. *Gelijkkluidende woorden (Paronymen)*, als: *lijden* en *leiden*; *nog* en *noch*; enz.

i. *Ontaalkundig gevormde woorden (Neologismen)*, welker vorming, afleiding of zamenstelling strijdig is met het taalgebruik of de duidelijkheid. Zoodanig is het woord: *onderhavig*, zamengesteld uit het voorzetsel *onder*, en *havig*, dat tot onze taal niet behoort, en waardoor *onderhavig* eigenlijk een onverstaanbaar woord is.

Van dien aard is ook het woord *gelijkbeduidend*, waardoor

men *synonyme* vertaalt. Het woord *gelijk* laat zich wel met het verleden, maar niet met het tegenwoordig deelwoord van een bedrijvend werkwoord verbinden.

j. *Basterdwoorden (Barbarismen)*, die uit andere talen zijn overgenomen. Over deze soort van woorden hebben wij bl. 36 reeds gesproken. Hier moeten wij nog zeggen, dat men die woorden onderscheidt naar de taal, waaruit zij oorspronkelijk zijn, in: *Latinismen*, *Germanismen*, *Galicismen*, *Anglicismen*, enz.

45. De *Voorvoegsels* van afleiding in onze taal zijn: *be*, *ge*, *er*, *her*, *on*, *ont*, *ver*, *ant*, *wan*, benevens eenige enkele letters, die bij verkorting voor deze voorvoegsels gebruikt zijn: b. v. *b* in *blijven* voor *be-lijven*; *g* in *groeijen* voor *ge-roeijen*.

De *Achtersvoegsels* worden onderscheiden in: *zachtstaartige* en *onzachtstaartige*, naar mate zij niet of al den nadruk in de uitspraak ontvangen. Tot de eerste soort behooren: *er*, *ster*, *el*, *sel*, *em*, *sem*, *en*, *eg*, *uw*, *de*, *te*, *ke*, *je*, *tje*, *ske*, *lijn*, *ste*, *sch*, *isch*, *tig*, *lif* en hunne verkortingen. Van de tweede soort zijn: *aar*, *aard*, *erd*, *aadje*, *achtig*, *haftig*, *ing*, *baar*, *dom*, *heid*, *lijk*, *ling*, *loos*, *nis*, *schap*, *in*, *zaam*, *ij*, *ier*, en eenige basterduitgangen, als *eel*, *iet*, enz. (†)

46. De *Letterverwisseling* is tweederlei: 1. Het gebruiken van de eene letter voor de andere, als: *drank*, *dronk*, *drenken* van *drinken*, *gedachte* van *denken*, *pracht* van *prijken*, *zucht* van *zoeken*, *gekocht* van *koopen*. Deze letterverwisseling heeft vooral plaats bij de talrijke afleidsels van ongelijkvloeiende werkwoorden, om welke reden TEN KATE, en in navolging van hem ook GRIMM, deze soort

(†) Zie hierover L. TEN KATE. *Aanleiding* enz. en Mr. B. H. LULOFS. *Gronden der Nederl. Woordafleidkunde*.

van werkwoorden, als de eerste of oorspronkelijke woorden van den Germaanschen taaltak beschouwt. 2. Het verplaatsen der letters, als: *vrucht* van *furcht*, in *Godsvrucht*, *drust* van *durft*, in *nooddrust*; *vorst* van *vriezen*; *borst* voor *brust*; *gras* voor *gars*; enz. (†)

47. De *Welluidendheid* (*Euphonic*), is een sieraad, dat men altijd bij eene twijtelachtige keuze ter beslissing mag nemen, maar waarbij eene grondige afleiding niet mag achterliggen. »Zo past het ons,» zegt TEN KATE, »dat men in »de afleiding hare magt niet verder erkenne, dan voor zoveel »ze de regels volgt.» Als den eersten regel en grondslag voor de welluidendheid geeft deze schrijver op, dat zij dienen moet om den moeilijken tong-sprong te verbuigen naar het gemak van de uitspraak. Deze vereischten vinden wij echter niet altijd in het oog gehouden. Zoo is, om een voorbeeld te noemen, de verwisseling der *k* in *j* bij onze verkleinwoorden minder eene verligting dan eene verbastering in de uitspraak, die misschien voor ons verweekt gehoor iets streeklends heeft, en met het Duitsche *chen* overeenkomt en even *schmeichlend* en verwijfd klinkt.

48. De *Overeenstemming*, (*Analogie*). Wij hebben bl. 22 eene proeve van afleiding gegeven in het woord *knedes*, die geheel op de overeenstemming met andere bekende afleidingen gegrond is. Men ziet daaruit, dat in zulke gevallen de klankverwisseling, de vóórplaatsing en de inlassching van letters alleen door die overeenstemming gewettigd kunnen worden.

49. De *verdeeling der woorden naar hunne beteekenis* hebben wij reeds terloops aangehaald. De bijzondere behande-

(†) Zie L. TEN KATE. Aanleiding enz., dl. 2, bl. 30.

ling van die soorten van woorden, met betrekking tot hunnen oorsprong, hunne eigenschappen en veranderingen zal verder het onderwerp dezer Afdeeling uitmaken.

1°. HOOFDSTUK.

Over de ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Aard en verdeeling dezer woorden.

50. Een *Zelfstandig Naamwoord*, (*Substantivum*), is de naam eener hoedanigheid, die op zich-zelve bestaat, of als zoodanig gedacht wordt.

De eigenschappen der zelfstandige naamwoorden zijn: 1. de soortverdeeling, 2. de vorming, 3. de geslachten, 4. de getallen, 5. de verbuiging.

De verschillende soorten van Zelfstandige Naamwoorden.

51. Wanneer eene hoedanigheid tot zekere grenzen bepaald is, die wij zinnelijk waarnemen kunnen, dan noemen wij haar *voorwerp*, als: *boom*, *berg*, *dal*, *kuil*, enz. Is zij integendeel niet zinnelijk waar te nemen, maar alleen door hare uitwerkselen kenbaar, dan wordt zij *een afgetrokken denkbeeld* genoemd. Van daar onderscheidt men de zelfstandige naamwoorden in:

a. *namen van voorwerpen*,

b. *namen van afgetrokken denkbeelden.*

a. De namen der *voorwerpen* worden verdeeld in: 1. *Eigennamen*, 2. *Soortnamen* of *Gemeene Zelfstandige naamwoorden*.

Een *eigenaam* is de naam, dien men willekeurig aan eenen persoon of eene zaak toekent, en dien men niet, zonder bijzonder met het voorwerp bekend te zijn, weten kan. Als men b. v. een' mensch, eene rivier, een' berg, eene stad ziet, kan men weten, dat het een mensch, eene rivier, een berg, of eene stad is, maar hun' bijzonderen naam van *Jan* of *Piet*, *Maas* of *Waal*, *Tafel-* of *Bloksberg*, *Delft* of *Rotterdam* weet men alleen door bijzondere bekendheid met het voorwerp.

Een *soortnaam* of *gemeen zelfstandig naamwoord*, is de algemeene naam, die aan de voorwerpen van eene zelfde soort gegeven is: b. v. *dier*, *plant*, *leeuw*, *boom*.

b. De namen van *afgetrokkene denkbeelden* zijn: 1. *Eigenschappen*, als: *schoonheid*, *adel*. 2. *Werkingen*, als: *geschreeuw*, *wandeling*. 3. *Gesteldheden*, als: *geluk*, *vrolijkheid*. 4. *Oneigenlijke zelfstandige naamwoorden*, als: het *ja*, het *waarom*, het *loopen*, enz.

De Vorming der Zelfstandige Naamwoorden.

52. Naar hunne vorming worden de zelfstandige naamwoorden onderscheiden in: a. *Stam-* of *wortelwoorden*. b. *Afgeleide* en c. *Zamengestelde*.

a. Wat *stam-* of *wortelwoorden* zijn, hebben wij gezegd.

b. Ook van de afgeleide woorden en van de bijvoegsels, waardoor de afleiding geschiedt, is reeds gesproken; hier zullen wij nog iets omtrent de beteekenis en den oorsprong dier bijvoegsels mededeelen.

Het achtervoegsel *ER* dient veelal om eenen mannelijken werker aan te wijzen, als: *schrijvER*, *hoordER*. Den oorsprong van dit woord zoekt men in het Hoogd. *er* (bij), in *Herr* (*heer*), of in *weer*, dat *man* beteekent.

De uitgang *ER* schijnt zamen te hangen met *AARD*, *AAR* en *ERT*. Over deze uitgangen is veel getwist, en moeilijk

is hier eene beslissende uitspraak te doen. Intusschen schijnt AARD een' toestand uitedrukken, die het gevolg van eenige werking is, als: *grijsAARD* van *grijzen*; *dronkAARD* van *drinken*; *luiAARD* van *luijeren*. In ERT geeft de T eene beteekenis ten kwade, als: *schreeuwERT*, *leelijkERT*, *rijkERT*, enz. Zou men zoo niet een kennelijk onderscheid vinden, in: *dronkaard*, *drinkert* en *drinker*; het eerste toch is een toestand, die het gevolg is van drinken; het tweede is iemand die te veel drinkt; het laatste bloot iemand, die drinkt.

Basterd dunkt ons niet op die wijze afgeleid te zijn; wij houden dit voor een oorspronkelijk woord, waarvan *verbas-teren* komt, en verkiezen daarom de spelling met ERD. (†)

De uitgang AAR vormt naamwoorden, meestal uit voortdurende werkwoorden, als: *wandelAAR*, *handelAAR*, *bedelAAR*, van *wandelen*, *handelen*, *bedelen*.

Het achtervoegsel STER dient om eenen werkenden persoon van het vrouwelijk geslacht aan te duiden, en vormt dus zelfstandige naamwoorden uit werkwoorden. De oorsprong van dezen uitgang ligt in het duister.

Achter den wortel van een werkwoord dient EL tot het vormen van naamwoorden, die een werktuig, of middel aanwijzen, als: *sleutEL*, *schoffEL*, *stegEL*, *ketEL*. *zetEL* van *sluiten*, *schuiven*, *stijgen*, *keten* (zuiveren), *zitten*. In veel woorden, welker afleiding onzeker is, kan men aan dien uitgang geen bijzondere beteekenis toekennen. Van dien aard zijn: *appEL*, *euvEL*, *kogEL*, enz. TEN KATE houdt dit achtervoegsel afkomstig van den Latijnschen uitgang: *clus*, enz., door de monniken in de eerste tijden des Christendoms bij de Duitsche talen ingevoerd. Verder vormt men daarmede

(†) Over deze uitgangen, zie verder: DE JAGER. Taalk. verscheidenheden.

naamwoorden, van steden afgeleid, als: *Parijzenaar*, *Keule-naar*, enz.

Deze uitgang vertoont zich ook dikwijls samengetrokken tot l, als in: *zeil*, *dweil*, *boel*, *veel* van *zegel*, *dwegel*, *boedel*, *vedel*, misschien ook in *stal*, *bijl*, enz. van *stagel*, *bijtel*.

SEL dient ook om naamwoorden te maken, die de uitwerking of het middel eener handeling aanduiden, als: *bakSEL*, *mengSEL*, *dekSEL*, *stijfSEL*, *raadSEL*. — De oorsprong van dezen uitgang is ook onzeker. TEN KATE houdt dien voor hetzelfde als *el*, doch achter de *s*, die voor Genitivus dient. Prof. LULOFS wil het met *sal* doen overeenstemmen, nog aanwezig in ons *zalig*, *rampzalig*, enz. Dit *sal* wil BILDERDIJK met *tal*, *tallig* in verband brengen, terwijl anderen daaraan de beteekenis van *volheid* geven.

EM, meestal samengetrokken tot M, duidt eene werking of een uitwerksel aan. De oorsprong is onzeker. BILDERDIJK houdt EM voor eene verandering van ING. EM schijnt zamen te hangen met SEM, dat volgens TEN KATE hetzelfde is als EM achter den tweeden naamval. Beide terminatiën duiden mannelijke zelfstandige naamwoorden aan: b. v. *bodem*, *arm*, *halm*, *bliksem*. EN vormt naamwoorden, als: *molen*, *haven*, *koren*. Omtrent den oorsprong en de beteekenis van dezen uitgang is niets bijzonders te zeggen.

De uitgangen IG en UW vertoonen zich weinig in onze naamwoorden. DE en TE schijnen bloot *buigings-* of *vervormings-deelen*, waarbij de D en T alleen voor de uitspraak ingelascht zijn. Met TE vormen wij zelfstandige naamwoorden, die eene verzameling aanduiden, als: *gevogelte*, *geboomte*; ook afgetrokkene denkbeelden: *grootte*, *breedte*, enz.

JE, verbastering van KE of KEN, dient om een voorwerp verkleind voor te stellen, dus tot vorming der *verkleinwoorden*. Dit JE krijgt om de welluidendheid eene T vóór zich,

achter de naamwoorden, die op *l, n, r, w* of op eenen klinker eindigen; als: *tuilTJE, zoonTJE, buurtJE, spreekwTJE, mamaTJE*; of eene *P* achter de *m*, als: *boomPJE*. De woorden, die eenen korten klinker vóór de *b, l m, n* of *r* hebben, krijgen meestal *ETJE* achter zich, als: *kometje, karretje*, enz. Oudtijds gebruikte men: *KE, KEN, SKEN* en ook *LIJN* voor de verkleining. De oorsprong is onzeker. *BILDERDIJK* wil, dat *ken* van *kind* komt; ook schrijft deze geleerde altijd *JEN*. Van de uitgangen *S* en *SCH* valt weinig te zeggen.

ST vormt naamwoorden uit werkwoorden, en duidt de uitwerking aan, als: *gunST, kunST, winST, dienST*, van *gunnen, kunnen*, enz. De oorsprong is onzeker.

IER is een basterduiting, die naamwoorden van naamwoorden maakt, en eenen werker aanduidt, als: *koetsIER, portIER*.

ING vormt vrouwelijke naamwoorden uit werkwoorden, en beteekent de daad, de werking of het voortbrengsel, als: *rekening, tekenING*. Eenige mannelijke woorden hebben wij met dien uitgang, welker afleiding onzeker is. Ook is de oorsprong van den uitgang *ING* zelven duister.

NIS wordt bij het zakelijk deel van werkwoorden gevoegd, om vrouwelijke naamwoorden te maken, die eene voortdurende daad of gesteldheid aanwijzen: b. v. *begraveNIS, ontstelteNIS*, enz.; waarschijnlijk is dit *NIS* van *IS*, met de voorvoeging van de *N*. Deze inlassching der *N* vinden wij ook in den uitgang *NIJ*, in: *spotterNIJ, lekkerNIJ*.

DOM beteekent eenen staat of toestand, of eene verzameling, als: *rijkDOM, ouderDOM, ChristenDOM, eigenDOM, adelDOM*. De oorsprong hiervan is ook duister.

HEID wordt bij zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden gevoegd, en duidt het wezen, den toestand of het vermogen aan,

als: *GodHEID, goedHEID, welsprekendHEID*. Dit *HEID* staat alleen achter woorden, die op zich-zelfen ook bruikbaar zijn. Men wil dat *HEID* van *hebben* komt. Dus beteekent *slimHEID*, het bezit der hoedanigheid *slim*.

SCHAP beteekent eene gesteldheid, eene waardigheid, of eene omvatting van personen: b. v. *vriendSCHAP, meesterSCHAP, manSCHAP*. Dit *SCHAP* wil men in verband brengen met *scheppen*, in de beteekenis van *bevatten*, waarvan ook *schip*.

IJ duidt eenen stand, eene werking, of ook eene werkplaats aan, en wordt achter naamwoorden gevoegd, als: *burgerIJ, tuinderIJ, huichelarIJ*.

LING brengt het denkbeeld van het woord, waarachter het gevoegd is, over op eenen persoon, en duidt meestal een' voortdurenden en passieven toestand aan: b. v. *huurLING*, is iemand, die gehuurd is geworden; *jongeLING*, iemand, die in den jeugdigen ouderdom is; *hovelING*, die aan het hof verbonden is. De oorsprong van dit achtervoegsel is onzeker. *BILDERDIJK* leidt dien uitgang af van *ING* achter voortdurende werkwoorden gevoegd; dus zouden *hemelING, zuigeling*, komen van *hemelen, zuigelen*. Tegen dit gevoelen verklaart zich Prof. *LULOFS*, die liever dat van *TEN KATE* zou aannemen, namelijk door *LING* overéén te brengen met het Hoogduitsche *lingen* (*zich schikken*). Zou echter de *L* in substantieven, niet even zoo wel als bij de werkwoorden, het kenmerk van voortduring kunnen hebben, zonder dat eerst zulke vreemde werkwoorden daartoe ten grondslag moeten liggen? In dit geval zou de verdubbeling der *L* in *hemelING* onnoodig zijn.

AAN wijst den landaard van personen aan: *EuropeAAN, MooriAAN*, enz. Het is van vreemden oorsprong. Zoo is ook *EES*, in *PortugEES*, enz.

AADJE, achter naamwoorden, duidt een collectief aan, als: *bosch*AADJE, *pakk*AADJE, *tuig*AADJE; achter werkwoorden duidt het de werking aan, en komt met den uitgang IJ overeen: *vrij*AADJE, *vrijer*IJ, (zie bl. 39).

IN dient om vrouwelijke naamwoorden uit mannelijke te maken, als: *vorst*IN, *mann*IN. Wanneer de mannelijke naamwoorden een' uitgang hebben, die het geslacht aanduidt, gebruikt men voor het vrouwelijk den uitgang ES, als: *zondar*ES, *zanger*ES, van *zondaAR*, *zanger*ER, waarin AAR en ER, een' mannelijken persoon aanwijzen. TEN KATE houdt den uitgang IN als van vreemden oorsprong, omdat hij den klemtoon ontvangt. Echter vindt men dien uitgang in de oudste duitsehe dialekten.

De uitgangen EEL, EIN, ET, IET, IST en OEN zijn alle van vreemden oorsprong en vormen ook meestal basterdwoorden, als: *kast*EEL, *font*EIN, *bank*ET, *band*IET, *viol*IST, *fats*OEN, enz. Het zijn deze en soortgelijke terminatiën, die bewijzen welken invloed de Fransche taal op het Nederlandsch heeft gehad.

De voorvoegsels der afgeleide naamwoorden zijn hoofdzakelijk GE, ON en WAN.

GE vormt naamwoorden uit werkwoorden, en drukt de werking als zelfstandig uit: b. v. *GElach*, of het *lagchen*. Ook het voortbrengsel der werking, als: het *GEbak*, voor *baksel*. Ook dient het tot de vorming van verzamelwoorden, als: *GEboomte*, enz. Men houdt GE voor een verouderd voorzetsel, dat zooveel beteekende, als: *met*, *mede*, en overeenkomt met het Latijnsche *cum*, *con*, *co*.

ON duidt een tegengesteld denkbeeld aan van dat des woords, waar het vóór staat, als: *dank*, *ONdank*, enz. Men leidt het af van *oon*, *ohne* (zonder).

Van gelijken aard is het voorvoegsel WAN, dat eene be-

teekenis ten kwade aanduidt, als: *WANbegrip*, *WANklank*. Misschien komt het overeen met het Engelsche *to want* (*missen*).

c. Over de zamengestelde zelfstandige naamwoorden moeten wij hier aanmerken, dat bij sommige de samenstellende deelen door de zachte *e* verbonden zijn, als in: *paardestal*, *kersboom*. Deze vokaal van verbinding wordt soms voor eenen pluralisvorm van het omschrijvende woord gehouden. Ook heeft het veel schijn, daar men hem meestal achter woorden vindt, die een denkbeeld van meerheid insluiten. Voornamelijk bij éénsylbige woorden heeft deze inlassching plaats, wanneer het omschreven woord op zich-zelf een oorspronkelijk zelfstandig naamwoord is. Bij andere zamenstellingen vindt men dien niet; maar daarbij wordt wel den uitgang van het meervoud aangetroffen, als: het *brief-* of *briefschrijven*, het *kruidenlezen*, *kleurmenging*, *bloedkleurig*, enz. De woorden *Godmensch*, *Moedermaagd*, zijn geene composita; maar het eene deel is eene appositie of bijstelling van het andere.

Over de Geslachten.

53. Het geslacht der zelfstandige naamwoorden is eene toepassing van het onderscheid der kunne bij de bewerktuigde wezens, op de woorden, die de namen dezer voorwerpen voorstellen. In den eigenlijken zin dus zou dit onderscheid alleen bij de namen dier voorwerpen in aanmerking komen, bij welke het in de natuur bestaat. Het verschil des geslachts bij den mensch den grootsten invloed op zijn geheel leven en bestaan uitoefenende, is dit onderscheid door hem overgebracht op de taal, die zoo naauw met zijn bestaan verbonden is, en heeft hij op alles, wat hij als zelfstandig denkt, dit kenmerk toegepast. Men kan dus de geslachten verdeelen in: *eigene* en *toegepaste*. De

eigene geslachten zijn door de voorwerpen zelven te kennen. De *toegepaste* hangen af van de eigenschappen, die men aan de voorwerpen toekent.

Kracht en zelfstandigheid kenmerken het mannelijke geslacht, lijdelijkheid en afhankelijkheid zijn het kenmerk der vrouw. Deze eigenschappen moeten oorspronkelijk het verschil der geslachten bij de onbezielde voorwerpen bepaald hebben; maar door verkeerde toepassing of verbastering in het gebruik; of door de moeilijkheid in de toepassing dezer eigenschappen is deze oorspronkelijke aanwijzing der geslachten verloren geraakt. Aan de laatste oorzaak is ook een derde geslacht, het *Onzijdige*, zijn aanwezig verschuldigd; waartoe dus aanvankelijk alleen die voorwerpen behoorden, die de bovengenoemde eigenschappen misten, of wel kenmerken van beide droegen. Tot de eerste behoorden alzo de werklooze stof, als: *het ijzer, het hout*; tot de tweede, de algemeene namen van diersoorten, die zoowel het eene als het andere geslacht kunnen aanwijzen, als: *paard, schaap, varken, rund, dier, beest*. Wij onderscheiden dus in onze taal drie geslachten: het *mannelijke, vrouwelijke en onzijdige geslacht*. De weinige gevallen, waarin de woorden zelven de kentekenen hunner geslachten aanwijzen, zijn de volgende:

Van het Mannelijke geslacht zijn:

1. Alle eigennamen van mannen, als: *Alexander, Frederik*.
2. De benamingen van mannen, welke eene bediening, een beroep, eene waardigheid aanduiden, als: *koning, schout, koetsier*, enz.
3. De zelfstandige naamwoorden, die op *er, ier* en *aar* eindigen, en een' mannelijken werker of toestand aanwijzen, als: *tovenaar, kruijer, herbergier*, enz.
4. Bijna alle zelfstandige naamwoorden, die het zakelijk

deel eens werkwoords zijn, omdat zij de kern van het werkwoord uitmaken en dus iets handelends, werkdadigs voorstellen, als: *loop, klap, vang, lust, twist*, enz. Hier van echter zijn er eenige uitgezonderd, die eenen lijdelijken staat aanduiden, als: *vrees, hoop, rust*, enz.; en welke ook den uitgang des vrouwelijken geslachts aannemen, als: *hope, vreeze, ruste*.

5. Vele naamwoorden, gevormd uit den onvolmaakt verledenen tijd der ongelijkvloeiende werkwoorden, als: *vond, dronk*, enz.

6. De namen van werktuigen en gereedschappen op *er*, welke van werkwoorden zijn afgeleid, als: *passer, stoffer*, enz.

7. De namen van steenen, als zij één of meer bijzondere steenen aanwijzen: b. v. *diamant, topaas, safyr*, enz.

8. De zelfstandige naamwoorden, die op *dom* eindigen, en eenen staat of toestand aanduiden, als: *ouderdom, rijkdom*.

9. De meeste naamwoorden, die op *em, lm* of *rm* eindigen, als: *bezem, alsem, halm*.

10. De woorden, welke, op zich-zelven van een ander geslacht zijnde, als benamingen aan eenen mannelijken persoon gegeven worden, als: *ondeugd, booswicht, domoor, kennis*, enz. Om die reden zouden wij ook de omschrijvende zamenstellingen van het woord *wacht*, wanneer zij meer op den wakenden persoon dan op de bediening zien, als mannelijk gebruiken: b. v. *een schildwacht*. Voor *torenwacht, nachtwacht*, gebruikt men in dat geval beter: *torenwachter, nachtwaker*.

Tot het Vrouwelijke geslacht behooren:

1. Alle eigennamen van vrouwen, als: *Adriana, Bertha*, enz.
2. De benamingen, welke een beroep, eenen staat, eene bediening of waardigheid, aan eene vrouw toegekend, uitdrukken, als: *kamenier, zuster, vorstin*, enz.

3. Het zakelijk deel der werkwoorden met het augment *st*, als: *gunst, kunst, winst, vangst, dienst*, enz. van *gunnen, kunnen, winnen, vangen, dienen*.

Men moet hierbij onderscheid maken, of dat *st* tot de afleiding, zoo als boven, of tot den wortel behoort, als in: *lust, twist*, enz., welke mannelijk zijn.

4. De naamwoorden op *ing* eindigende, die van werkwoorden zijn afgeleid, en de werking of het voortbrengsel daarvan uitdrukken, als: *handeling, beuzeling*, enz.

5. De woorden op *nis* uitgaande, en van een werkwoord of verleden deelwoord afgeleid zijnde, als: *belijdenis, geschiedenis, gedachtenis*, enz.; *getuigenis* wordt somtijds, doch verkeerd, als onzijdig gebruikt.

6. De woorden, die op *heid* eindigen, als: *goedheid, kloekheid*.

7. De woorden, die op *schap* of *te* eindigen, en van bijvoegelijke naamwoorden zijn afgeleid, als: *blijdschap, drukte*, enz.

8. De woorden met den uitgang *ij*, welke van andere zelfstandige naamwoorden zijn afgeleid, als: *waardij, kunstenaarij, schilderij, koopvaardij*, enz.

9. De zelfstandige naamwoorden, die door de zachte *e* kunnen verlengd worden, als: *ruste, schaduwe, hope*, enz.

10. De woorden, met den basterd uitgang *teit*, als: *kwaliteit, societeit*.

11. De meeste basterdwoorden op *ie* uitgaande: *victorie, glorie, conclusie*, uitgezonderd *genie*, dat, in de beteekenis van oorspronkelijk vernuft, onzijdig gebruikt wordt.

12. De namen der letters en cijfers, als: *eene a, eene zes*.

13. Veel eensylbige zelfstandige naamwoorden, die op *gd, gt* of *cht* uitgaan; als: *deugd, dragt, kracht*, enz.

Tot het Onzijdige geslacht behooren:

1. Alle verkleinwoorden, als: *mannetje, vrouwtje*, enz.

2. De meeste woorden, die eene stof aanduiden, als: *laken, linnen, ijzer, goud, lei*, enz.

3. De naamwoorden, die van het zakelijk deel eens werkwoords gemaakt zijn met vóórvoeging van *ge*, als: het *geschrijf, het geloei*.

4. De eigennamen van landen, steden en dorpen, welker geslacht kenbaar wordt, wanneer zij een bijvoegelijk naamwoord voor zich krijgen, of door een voornaamwoord vervangen worden: b. v. *Het aangename Zutphen, dat* enz.

Hiervan zijn uitgezonderd die eigennamen, welke het lidwoord *de* voor zich nemen: b. v. *de Havanna, de Elsas*, enz.

5. De naamwoorden met den uitgang *sel*, die van werkwoorden zijn afgeleid, en het voortbrengsel of het middel der werking aanduiden, als: *het dekset, het bekleedsel*.

6. De verzamelwoorden, die van zelfstandige naamwoorden zijn afgeleid door vóórvoeging van *ge* en achtervoeging van *te*, als: *gebergte, gevogelte*.

7. De woorden, die op *schap* uitgaan, van zelfstandige naamwoorden zijn afgeleid, en eenen staat of rang aanduiden, als: *het priesterschap, het burgerschap*, enz.

8. De woorden, op *dom* uitgaande, welke een verzamelend ligchaam aanduiden, als: *Christendom*, al wat Christen is; *vorstendom*, al wat aan eenen vorst behoort; *eigendom*, alles, wat iemands eigen is.

9. Alle oneigenlijke zelfstandige naamwoorden, als: het *leeren, het groen, het goede, het mijn en dijn, het voor en tegen*.

Uit de opgegeven regels blijkt, dat de kenmerken des geslachts in de uitgangen der woorden gezocht worden. Zoo

zijn de *l*, *m* en *r* als sluitletters, veelal het kenteeken van het mannelijke en onzijdige geslacht; de *e* en *ij*, de *gd*, *gt*, *cht*, *rk* sluiten meestal vrouwelijke zelfstandige naamwoorden. Men zou daaruit mogen besluiten, dat deze sluitletters uit haren aard geschikt zijn, om de hoofdeigenschappen der geslachten aan te wijzen, of wel, dat de welluidendheid bij de geslachtsbepaling, dikwijls tot rigtsnoer gediend heeft.

De *l*, *r* en *n*, de voortdoring in de werkwoorden aanwijzende, schijnen een denkbeeld van werkzaamheid en volharding uit te drukken, en dus geschikt tot kenmerk voor het mannelijk geslacht.

Cht, *gd* en *gt* schijnen zamengetrokken uit de eindsylben van lijdende deelwoorden; dus iets lijdelijks uit te drukken, en daarom een kenteeken van het vrouwelijk geslacht.

Als het vóórvoegsel *ge*, dat tot vorming van de lijdende deelwoorden dient, voor den wortel van een werkwoord geplaatst is, heeft het zelfstandig naamwoord door dien wortel, een kenmerk van het mannelijk geslacht, en door het vóórvoegsel *ge* iets vrouwelijks, waarom waarschijnlijk het daaruit gevormde woord onzijdig gebruikt wordt.

De verkleinwoorden zijn onzijdig; maar bij de voor-naamwoorden, die daarop betrekking hebben, volgt men het geslacht van den persoon, en niet van het woord; dus zegt men: *het meisje met hare moeder*, en niet: *met zijne moeder*. Zoo worden ook, bij het verpersoonlijken der namen van landen en steden, die woorden vrouwelijk gebruikt. VONDEL zingt b. v.

Euroop gevoelt dien slagh. Zij zucht en zit verdooft. Men noemt dit het *geslacht bij toepassing*; beter zou daaraan den naam van *redeneerkunstig (rhetorisch)* geslacht passen.

Eenige woorden hebben eene verandering in hun geslacht ondergaan, als. *dood*, *tijd*, *beest*, *uur*, enz., die vroeger

vrouwelijk waren, en waardoor wij nog heden schrijven: *ter dood brengen*, *te dier tijde*, *de beest spelen*, *te kwader ure*. Daaruit moet men niet afleiden, dat men zegt: *onder de voet brengen*, enz. dewijl *de voet* hier niets anders dan eene verkorting van het meervoud is.

Sommige woorden hebben twee geslachten, en worden daarom *gemeenslachtig* genoemd, als: *bode*, *echtgenoot*, *kloosterling*, en al de woorden in *genoot* en *ling*, die beide geslachten kunnen aanwijzen. Voor het vrouwelijke *bode*, gebruikt men in het spreken *bodin*; welken uitgang wij in het schrijven ook verkiezen zouden, even als de vrouwelijke *e*, in: *echtgenoot*, *kloosterlinge*.

Zelfslachtige zelfstandige naamwoorden zijn die, welke alleen in het mannelijke, of alleen in het vrouwelijke geslacht gebruikt worden, doch voor beide geslachten dienen kunnen, als: *arend*, *valk*, enz., die men altijd mannelijk; *muis*, *kraai*, enz., die men altijd vrouwelijk gebruikt. Wat wij boven gezegd hebben van het geslacht *bij toepassing*, door ons het *redeneerkunstig* geslacht genoemd, dient, naar ons inzien, hier ook in het oog gehouden te worden.

Zelfstandige naamwoorden, uit twee of meer naamwoorden zamengesteld, volgen het geslacht van het laatste. Zoo is: *huisraad* onzijdig, omdat *raad* voor *gercedschap* (Hoogd. *Geräthe*) van dat geslacht is; *huisdeur* is vrouwelijk, omdat het woord *deur* tot dit geslacht behoort. Om die reden wil men ook het woord *oogenblik* mannelijk gebruikt hebben. Zou dit *blik* echter niet eene verkorting van *blikken* kunnen zijn, en dus het *oogenblikken* of *blikken der oogen* aanduiden moeten? Wij houden het daarvoor, omdat het beter aan zijne bedoeling beantwoordt; want een *blik* kan voortdurend zijn: men zegt: *een' blik op iemand vestigen*; terwijl dit met het *blikken* of *knippen* der oogen zoo niet is.

Bij *basterd-woorden* wordt veelal het geslacht van het overeenkomstige Nederlandsche woord genomen. Omdat men zegt: *het jaargetij*, *het vermaak*, *het afbeeldsel*, zegt men ook: *het seizoen*, *het plezier*, *het portret*, schoon die woorden uit het Fransch zijn genomen, waarin geen onzijdig geslacht gebruikt wordt.

Over de Getallen der Zelfstandige Naamwoorden.

54. Door de getallen der zelfstandige naamwoorden verstaat men de eigenschap, die deze woorden bezitten, om door hunnen vorm de eenheid of meerheid der voorwerpen, die zij aanwijzen, uit te drukken; van bijna elk ding toch kan men er zich één of meer voorstellen. Van daar twee getallen: het *enkelvoudige* getal of de *eenheid*, en het *meervoudige* getal of de *meerheid*. Zoo staan *kerk* en *toren* in het *enkelvoud*, *kerken* en *torens* in het *meervoud*. Verscheidene zelfstandige naamwoorden kunnen het meervoud niet aannemen, omdat de denkbeelden, die zij uitdrukken, te onbepaald en te onbegrensd zijn, om zich die onder zekere maat of gedaante, die vermenigvuldigd kan worden, voor te stellen. Dewijl de onmogelijkheid dier vermenigvuldiging in het denkbeeld zelf ligt, zoo moet het verstand of een zeker spraakgevoel de hoofdregel zijn, tot erkenning van die soort van naamwoorden.

In het algemeen kan men zeggen, dat daartoe behooren:

1. De meeste namen van afgetrokken denkbeelden, als: *wijsheid*, *waarheid*, *deugd*, *goedheid*, *honger*, *dorst*, enz.
2. Vele verzamelwoorden en stofnamen, als: *Christendom*, *burgerstand*, *goud*, *zilver*, *vleesch*.
3. De eigennamen, als: *Europa*, *Duitschland*, *Socrates*, *Bilderdijk*.
4. De meeste oneigenlijke zelfstandige naamwoorden, als: *het lezen*, *het bruin*, *het ik*, enz.

Wanneer de bovenstaande denkbeelden, meerbepaald gebruikt worden, of eenen vorm in onze gedachten aannemen, dan kunnen sommige ook in het meervoudig getal staan: b. v. *de waarheden der Godsdienst*; *de Christelijke deugden*; *de ijzers*; *de Socratessen van onzen tijd*; *de twee bruinen*, enz. Eenige vereischen daarvoor eene zamenstelling, omschrijving of verandering des woords; b. v. *raad*, *zilver*, *burgerstand* maken in het meervoud: *raadgevingen*, *zilverstukken*, *burgerijen*.

Eenige zelfstandige naamwoorden worden in onze taal niet in het enkelvoud gebruikt, als: *hersenen*, *inkomsten*, *lieden*, *ouderen*, *ingewanden* en eenige meer.

De vorming van het meervoud geschiedt door achtervoeging van N, EN, EREN of S, als: *hoogteN*, *hoedeN*, *kindEREN*, *tafelS*.

De toevoeging van N of EN heeft het meest plaats, en schijnt de eigenlijke Nederlandsche pluralis-vorm te wezen, daar zij gewoonlijk ook in plaats van S of EREN kan gebruikt worden. De uitgang EREN wordt alleen gebezigd achter eenige zelfstandige naamwoorden van het onzijdig geslacht, als: *kindEREN*, *liederEN*, *kalvEREN*. TEN KATZ zegt, dat deze woorden vroeger in het enkelvoud op ER uitgingen, en dus door toevoeging van EN of S hun meervoud maakten, want men zegt ook *kinderS*. Wij zouden eer denken, dat het zoo wat van het Hoogduitsch heeft, hetwelk het meervoud dezer woorden in ER maakt.

De vorming van het meervoud door S is een middel tot zeer korte en krachtige uitdrukking in onze taal. Veel zelfstandige naamwoorden, die dezen uitgang krijgen, kunnen ook hun meervoud met EN maken; bij eenige is het vrij onverschillig welken vorm zij krijgen; bij andere wil het gebruik, bij verscheidenheid van opvatting, ook een' verschillenden

vorm. Tot de eerste behooren: *man, zoon, oom*. Waarvoor men onverschillig: *mans* of *mannen, zoons* of *zonen, ooms* of *oomen* zou kunnen gebruiken. Tot de andere brengt men: *wapens* en *wapenen, wortels* en *wortelen*; verder: *broeders* en *broederen, vaders* en *vaderen, ouders* en *ouderen*, enz. Het onderscheid in deze laatste woorden ligt hoofdzakelijk in het gebruik, dat in den eigenlijken zin S, en in den figuurlijken EN wil, waarom dit laatste ook vooral in eene deftige reden meest gebezigd wordt. De regels, voor het gebruik dezer meervoudsvormen, zijn de volgende:

a. Éénsylbige woorden krijgen meestal EN: als, *boekEN, handEN*, enz.

b. Zelfstandige naamwoorden met zachtstaartige uitgangen, nemen de S aan, als: *vaderS, regelS, ketenS, horenS; hemel* heeft alleenlijk *hemelEN*.

De woorden op *te*, als: *begeerte, ruimte*, maken, volgens TEN KATE, hun meervoud in NS, dus: *begeerteNS, ruimteNS*. Tegenwoordig is dit niet meer gebruikelijk, en wordt zulks als een dubbel teeken van het meervoud, en dus als onnoodig aangezien. Wij gelooven, dat de N hier alleen voor de welluidendheid is ingevoegd, en zouden gaarne dien uitgang NS behouden zien. Volgens hunnen aard willen deze woorden toch de S, en daarenboven geeft de NS iets duidelijks, zonder wanklank te veroorzaken.

c. Zelfstandige naamwoorden met klemstaartige uitgangen, hebben EN, als: *kasteelEN, kennissEN, jongelingEN, kleinighedEN*, enz. De woorden op *aar* en *ier* nemen in den gewonen of gemeenzamen stijl meest de S aan.

Behalve den Hoogduitschen zweem in ons meervoud van *kind*, enz. hebben wij ook nog in eenige woorden de verzachting van den vokaal in het meervoud, als: *stad, steden, hof, hoven*, enz. Wanneer deze verzachting niet plaats heeft

bij woorden, die op eenen enkelen medeklinker eindigen, dan wordt de sluitletter verdubbeld, als: *bed, bedden, kat, katten*, enz.

De woorden, die op *f* of *s* eindigen, en eenen langen vokaal hebben, of ook eenen korten vóór twee medeklinkers, veranderen in het meervoud de *f* in *v*, en de *s* in *z*: b. v. *huis, huizen, korf, korven*, enz., maar wanneer de *f* of *s* dadelijk na den korten vokaal staan, heeft die verwisseling niet plaats, of de klinker moet verlengd worden: b. v. *straffen, passen, bussen*, enz.

Over de Declinatie of Verbuiging der Zelfstandige naamwoorden.

55. De Declinatie, verbuiging of valbuiging, is de eigenschap welke de naamwoorden bezitten, om door de verandering van hunnen uitgang, de verschillende betrekkingen aan te wijzen, waarin zij, ten opzichte van elkander, of ten opzichte van andere woorden, kunnen voorkomen.

Van die beschouwing uitgaande, zoude de Nederlandsche taal geen declinatie bij hare zelfstandige naamwoorden hebben, daar zij slechts één betrekking door middel van den veranderden uitgang aanwijst. Intusschen heeft men, in navolging der Latijnsche taal, toch de declinatie in het Nederlandsch ingevoerd, en onderscheidde men zes betrekkingen of naamvallen (*Casus*). Deze zes naamvallen, die in het Latijn bijna allen door een' bijzonderen uitgang van het woord zelf aangeduid kunnen worden, kan men in onze taal niet anders, dan met behulp der lidwoorden en voorzetsels aanwijzen. Wat nu daarbij de lidwoorden betreft, zoo oordeelde men, om het naauw verband, waarin zij tot de zelfstandige naamwoorden staan, dat hunne buiging eigenlijk die der naamwoorden verving; en dus dezelfde dienst deed, als de veranderde uitgangen bij de naamwoorden in het Latijn,

dat geen lidwoorden heeft. Maar de betrekkingen, welke door de voorzetsels moeten aangewezen worden, liggen buiten het naamwoord, en zijn zoo veelvuldig, als er verschillende voorzetsels zijn.

De betrekkingen of naamvallen, die wij door verbuiging van het lidwoord aanwijzen kunnen, zijn vier in getal, en worden onderscheiden, in: *eersten*, *tweeden*, *derden* en *vierden* naamval.

a. Een naamwoord staat in den *eersten* naamval (*Nominativus*): 1°. als het voorkomt als het onderwerp in een voorstel; 2°. wanneer het als aangesproken gebruikt wordt; 3°. als het als gezegde achter de werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *heeten* en *noemen* staat; 4°. wanneer het als appositie bij een der voorgaande gevallen komt. In de volgende dichtregelen van **BILDERDIJK**:

DE WARELD IS EEN SPEELTOONEEL

Sprak *Vondel*, *de oude Vader*:

staan *wareld* en *Vondel* als onderwerpen; *speeltooneel*, als gezegde na het werkwoord *zijn*; en *vader*, als appositie van *Vondel*, in den *eersten* naamval.

De eerste naamval laat het zelfstandig naamwoord en zijn lidwoord onverbogen; waarom hij de *regte* naamval genoemd wordt.

b. Een zelfstandig naamwoord staat in den *tweeden* naamval (*genitivus*), wanneer het als bepaling aan een ander zelfstandig naamwoord wordt toegevoegd. b. v. In **IMMERZEELS** Lied aan den Tijd:

Ik wil van Uw vermogen zingen,

O Gij, die 't rad der wisselingen,

Door heel den kreits der schepping draait!

staan *wisselingen* en *schepping* in den *tweeden* naamval, als bepalingen van het *rad* en van den *kreits*.

De tweede naamval wijst dus de betrekkingen der dingen

op elkander aan, en zoo veelvuldig die betrekkingen zijn kunnen, zoo veelvuldig zijn ook de gevallen, waarin een tweede naamval kan voorkomen. Soms nog wordt de *genitivus* als bepaling bij een bijvoegelijk naamwoord of werkwoord gebruikt; doch die gevallen zijn zoo zeldzaam, dat zij nauwelijks eene uitzondering op den bovenstaanden regel uitmaken; te meer, daar in zulke gevallen, thans meestal den vierden naamval, met of zonder voorzetsel gebruikt wordt. Voor *erbarm u onzer*, zegt men: *erbarm u over ons*; zoo ook: *zich eener of over eene zaak schamen*, *der moeite of de moeite waardig*.

De tweede naamval wordt door verbuiging des lidwoords, en in het mannelijk en onzijdig enkelvoud, ook door verbuiging van het zelfstandig naamwoord aangewezen. Daarenboven kan men die betrekking ook door het voorzetsel *van* uitdrukken: b. v.

Rampzalig boven maat en peil,

Wie 't roer van 't hulkje van zijn heil,

Der hand van de Eerzucht durft vertrouwen.

Wanneer men een gemeen zelfstandig naamwoord onbepaald, d. i. zonder lidwoord of enig ander woord, hetwelk de plaats daarvan bekleedt, gebruikt, dan wordt de tweede naamval altijd door *van* aangewezen: b. v. *Een wonder van verstand*, *een timmerman van beroep*, enz.

Het voornaamste teeken van den *tweeden* naamval is de *s*, thans alleen in het mannelijk en onzijdig enkelvoud gebruikelijk. Ook in het vrouwelijk komt die letter nog voor, als het bepalende woord vooraan staat: b. v. *Cornelias kinderen*, *Lotjes verjaardag*, *moeders lieveling*, enz.

Sommige mannelijke en onzijdige zelfstandige naamwoorden vormen, in het enkelvoud, den *genitivus* ook door *en*; als: *des heeren*, *des harten*, omdat, zegt **BILDERDIJK**, in die woor-

den, welke eigenlijk *heere* en *harte* zijn, de *e* eerst in later tijd onderdrukt is geworden.

Ook de bijvoegelijke naamwoorden, die als zelfstandig gebruikt worden, krijgen in den tweeden naamval de *n*, als: *des braven*, *des edelen*, enz.

De collectieven op *te* nemen, volgens WEILAND, in den genitivus *s* aan, als: *des gebergtes*, *des gevogeltes*. Wij zouden hier dezelfde aanmerking kunnen maken, als bij de vorming van het meervoud dezer woorden, te weten: dat de uitgang *ns* wel zoo welluidend zijn zou, zonder iets vreemds te hebben. Onze tweederlei genitivus, namelijk zonder of met het voorzetsel, is een voornaam sieraad onzer taal. TEN KATE wil het beschouwd hebben, als het kenmerk van verschillenden stijl, en brengt het gebruik des voorzetsels tot den gemeenzamen, en dat van de verbuiging van het naamwoord tot den deftigen of den verheven stijl.

Ten slotte moeten wij nog aanhalen, dat BILDERDIJK den genitivus als een bijvoegelijk naamwoord beschouwt, waarvan dezelve ook, volgens de boven gegevene bepaling, geheel het karakter heeft.

c. Een zelfstandig naamwoord staat in den *derden* naamval (*dativus*), wanneer het als bepaling van het *doel* of de *strekking* bij een werkwoord of bijvoegelijk naamwoord staat. Men moet deze bepaling van het doel of de strekking wel onderscheiden van het object of voorwerp eens werkwoords: b. v.

Hij brengt den held zijne wapenen.

Hier is *den held* het doel van het *brenge*, terwijl *wapenen* het object, en naauwer met het werkwoord verbonden is; waarom de Franschen dit ook de *onmiddelijke beheersching* (*régime direct*) noemen; terwijl zij aan de betrekking,

door den *dativus* aangewezen, den naam van *middelijke* (*régime indirect*) geven.

De derde naamval wordt bij de zelfstandige naamwoorden aangewezen door de verbuiging van het lidwoord; in den verheven stijl ook door toevoeging van de *e* aan het zelfstandig naamwoord; en door gebruik van het voorzetsel *aan*.

Moeijelijk is het om eene volledige bepaling van den *derden* naamval te geven, uit hoofde dat de beduidingen der werkwoorden, die dezen naamval bij zich nemen, zoo verschillend zijn. De volgende werkwoorden kunnen daarvan tot een staaltje dienen: *aanbieden*, *afdingen*, *geven*, *ontnemen*, *toestaan*, *weigeren*, *zeggen*, *vragen*, *behagen*, *miskagen*, *gebieden*, *verbieden*, *gelijken*, *ontgaan*, *ontvallen*, enz. Waarbij men nog de verschillende bijvoegelijke naamwoorden, die den *dativus* beheerschen, voegen kan.

De derde naamval kan altijd door het voorzetsel *aan* vervangen worden, en is dus daaraan kenbaar. Ook wordt in den gemeenzamen stijl doorgaans het voorzetsel gebezigd.

Even als men den genitivus als bijvoegelijk naamwoord kan beschouwen, zou men aan den *dativus* de benaming van *bijwoord* geven kunnen; en dus tot bepaling van dien naamval kunnen zeggen: dat een naamwoord altijd in den *dativus* staat, wanneer het zonder behulp van een voorzetsel, adverbialiter, dat is: als bijwoord gebruikt wordt, waarbij dan de weinige gevallen, waarin bij ons een werkwoord den genitivus regeert, als uitzonderingen zijn aan te merken.

d. Een zelfstandig naamwoord staat in den *vierden* naamval (*accusativus*), in alle andere betrekkingen, waarin het, buiten de opgegevene, staan kan. Deze betrekkingen zijn:

1°. Wanneer het zelfstandig naamwoord als het voorwerp (object) van een werkwoord voorkomt, en dus onmiddelijk door dit werkwoord beheerscht wordt.

Deze accusativus kan altijd in een' nominativus veranderd worden, door het werkwoord den lijdenden vorm te geven.

2°. Wanneer het door een voorzetsel, als bepaling van de werking, aan het werkwoord verbonden is. (†) In de volgende regelen van den dichter SCROUTEN komen zelfstandige naamwoorden in beide betrekkingen, als ook in de drie andere naamvallen voor:

*Wie waarheid zoekt en wijsheid mint,
Is needrig als 't leergierig kind,
Dat steeds aan 's meesters lippen,
Met ingespannen aandacht hangt,
En dankbaar raad en les ontvangt,
Die aan zijn' mond ontglippen.*

De zelfstandige naamwoorden: *waarheid, wijsheid, raad, les*, staan in den vierden naamval, dewijl zij onmiddellijk beheerscht worden door de werkwoorden *zoeken, minnen, ontvangen*. Zij zijn de voorwerpen, welke de handeling, door deze werkwoorden uitgedrukt, ondergaan, en kunnen dus ook, als lijdende, in den eersten naamval gesteld worden: b. v. *de waarheid wordt gezocht; de wijsheid wordt bemind*, enz., *lippen* en *aandacht* staan eveneens in den vierden naamval, omdat zij door de voorzetsels *aan* en *met* als bepalingen bij het werkwoord *hangen* staan. In plaats van: *die aan zijn' mond*, zou men ook kunnen zeggen: *die zijnen mond ontglippen*. *Mond* staat dus in den derden naamval, en toont het verschil met den accusativus aan, door dien het niet als lijdend kan gebruikt worden.

(†) Echter zouden wij altijd de voorzetsels *van* en *aan* willen beschouwd hebben, als den genitivus en dativus aan te wijzen, wanneer zij in die betrekking voorkomen, en minder hechten aan de buiging van het naamwoord, dan aan de plaats of betrekking, welke het in een voorstel bekleedt. Dit is vooral van belang bij het onderwijs van jonge lieden, die zich op de beoefening van andere talen moeten toeleggen.

De vierde naamval met het voorzetsel bevat bijna alle gevallen, die men vroeger tot den *zesden* naamval of den *ablativus* bragt, terwijl de *vijfde* naamval of *vocativus*, thans tot den eersten betrokken wordt, te weten: wanneer een naamwoord, als aangesproken voorkomt.

Daar de verbuiging der zelfstandige naamwoorden in onze taal, hoofdzakelijk door het veranderen van de lidwoorden plaats heeft, zullen wij daarvan voorbeelden geven bij de behandeling der lidwoorden.

2^e. HOOFDSTUK.

Over de LIDWOORDEN.

Aard en Verdeeling dezer woorden.

56. Het *Lidwoord* (*Articulus*) wordt gebruikt, om eene meerder of minder bepaalde beteekenis aan de zelfstandige naamwoorden te geven, en gedeeltelijk hunne verschillende betrekkingen van geslacht, getal en naamval aan te wijzen.

De lidwoorden kunnen op zich-zelfen niet staan, maar moeten altijd van een zelfstandig naamwoord vergezeld zijn, en kunnen dus ook niet afzonderlijk, maar alleen in verband met deze laatste soort van woorden beschouwd worden.

Wij hebben tweederlei lidwoorden: het *bepalende* DE of HET, en het *niet bepalende* EEN.

BILDERDIJK onderscheidt de lidwoorden in een *aanwijzend* en een *algemeen* lidwoord, welke benamingen, naar ons inzien, naauwkeuriger aanwijzen, waartoe de lidwoorden dienen, dan die, welke men daaraan pleegt te geven; ten minste voor het tweede; want door *niet bepalend* duidt men wel aan, wat het *niet* doet, maar daaruit volgt nog niet, waartoe het *wel* dient. Ook de benaming van *aanwijzend* lidwoord is niet alleen zeer gepast, maar de vorm van het woord zelf duidt dat denkbeeld aan. Immers ligt de kracht

van uitdrukking alleen in de D, daar het lidwoord toonloos zijnde, die niet in den vokaal hebben kan. De D nu heeft bijzonder het kenmerk van aanwijzing, daar zij of haar verwantschap, in de Duitsche talen, altijd bij de woorden van aanwijzing staan: b. v. *die, deze, dit, dat, daar, dewijl*, in het Hoogd. *der, die, das, da, dieser, dort*, in het Engelsch: *the, this, that, those, there, thither*; enz., wat nu het onzijdig *het* betreft, men weet, dat daarvoor oudtijds meestal de *t* gebruikt werd, en dat het ook nog heden alleen maar in het schrijven dien vorm aanneemt; maar bij het lezen of spreken niet anders dan als *t* moet gehoord worden.

Het lidwoord DE of HET wordt *bepalend* of *aanwijzend* genoemd, omdat men het gebruikt bij zelfstandige naamwoorden, die bepaald aangewezen zijn of bij het noemen aangewezen worden. In de volgende regelen van onzen SCHOUTEN:

*Geluk, o Rijken! zoo gij voelt
Den prijs van uw bezit,
En als gij God voor weldaân dankt,
Voor de armen tevens bidt.*

staan de woorden *prijs* en *armen* met dit lidwoord. Het eerste wordt bepaald door *van uw bezit*; het tweede staat zonder bepaling, omdat een ieder weet wien men bedoelt, als men van de *armen* spreekt.

Het lidwoord EEN wordt *niet bepalend* of *algemeen* genoemd, omdat het op elk voorwerp van eene zelfde soort betrekking kan hebben; alleen wijst men er door aan, dat men er niet meer dan één bedoelt, zonder juist het denkbeeld van getal daaraan te verbinden. Zegt men b. v. *Hij woont in DE stad*, dan doelt men op eene bepaalde stad, die niet nader behoeft genoemd te worden. Zegt men: *in*

EENE stad, dan spreekt men geheel onbepaald en men kan elke stad, die men wil, daarmede bedoelen. Wanneer men van de voorwerpen zoo onbepaald in het meervoud spreekt, gebruikt men geen lidwoord: b. v. *Steden, dorpen*, enz.

Over de verbuiging der lidwoorden.

57. Zoo als wij gezegd hebben, ligt de declinatie van onze substantieven voornamelijk in de lidwoorden; en nemen deze daarvoor gedeeltelijk zulke veranderingen aan, als overeenkomen met het geslacht, het getal en den naamval der zelfstandige naamwoorden.

Het is een gebrek bij onze lidwoorden, dat zij geen onderscheiden vorm voor de drie geslachten in den eersten naamval enkelvoud hebben; daar wij zoowel *DE man*, als *DE vrouw* zeggen. Bij sommige oude schrijvers vindt men echter in den eersten naamval mannelijk ook *DEN* geschreven; welk gebruik in de Vlaamsche taal ook wel gevolgd wordt. Wenschelijk ware het, zoo wel voor de regelmaat als de kracht onzer taal, dat wij die onderscheiding nog hadden, waardoor de geslachtskennis bij de mannelijke en vrouwelijke naamwoorden, door het gebruik even gemakkelijk als bij de onzijdige konde zijn.

Verbuiging van het bepalend Lidwoord.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
	Enkelvoud.	
1 <i>de,</i>	<i>de,</i>	<i>het,</i>
2 <i>des,</i>	<i>der,</i>	<i>des,</i>
3 <i>den,</i>	<i>der, de,</i>	<i>den, het,</i>
4 <i>den.</i>	<i>de.</i>	<i>het.</i>

Meervoud.

1 <i>de,</i>	<i>de,</i>	<i>de,</i>
2 <i>der,</i>	<i>der,</i>	<i>der,</i>
3 <i>den,</i>	<i>der, de,</i>	<i>den,</i>
4 <i>de.</i>	<i>de.</i>	<i>de.</i>

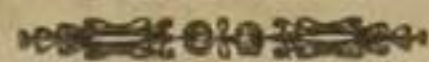
Van het algemeene Lidwoord.

1 <i>een,</i>	<i>eene,</i>	<i>een,</i>
2 <i>eens,</i>	<i>eener,</i>	<i>eens,</i>
3 <i>eenen,</i>	<i>eener, eene,</i>	<i>eenen, een,</i>
4 <i>eeenen.</i>	<i>eene.</i>	<i>een.</i>

Men ziet hieruit, dat de 3^e. naamval in eenige gevallen verschillend gebruikt wordt, hetwelk hoofdzakelijk afhangt van den stijl, waarin hij voorkomt, en waarvan wij bij de zelfstandige naamwoorden gewag gemaakt hebben. Wanneer men daarbij nog het gebruik van het voorzetsel bij den *Dativus* aanneemt, zoo kan men dien naamval altijd op twee, en dikwijls op drie verschillende wijzen uitdrukken.

Dat het lidwoord *HET* naar verkiezing kan verkort worden, weet men. *BILDERDIJK* wil dit ook op *DE* en *DEN* toegepast hebben, en daarvoor *d'* schrijven vóór woorden, die met eenen klinker beginnen. Vroeger had zulks meestal plaats zonder het afkappingsteeken. Genoemde Taalgeleerde zegt verder, dat men *EEN* zoowel in den regten, als gebogen naamval voor alle drie geslachten gebruiken kan: b. v. *ik zie EENEN* of *EEN man*, en *EENE* of *EEN vrouw*. Ook in den dativus van het vrouwelijk meervoud zou men de *n* achter het lidwoord gebruiken kunnen, en schrijven: *DEN vrouwen*, voor welke schrijfwijze *Prof. LULOFS* zich ook verklaart. Hierdoor zou er zeker meer regelmatigheid in onze declinatie zijn, omdat zij in het meervoud voor de drie geslachten gelijk werd.

WEILAND beweert: dat de *n* in het vrouwelijk strijdig is met het taaleigen, dat *DER* of *AAN DE* vordert. Zou datzelfde taaleigen dan ook het gebruik van *DER* in den *genitivus pluralis* van het Mannelijk geslacht wel kunnen vorderen? Onzes inziens is *DEN vrouwen* te verkiezen, omdat het de regelmatigheid bevordert, en door vroeger gebruik gewettigd is.

3°. HOOFDSTUK.

Over de BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN, TELWOORDEN en DEELWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.

58. Het *Bijvoegelijk naamwoord (Adjectivum)* duidt eene hoedanigheid aan, die als toevallig of bestendig aan eene zelfstandigheid wordt toegekend: b. v. *de GROOTE man*, *de BEMINNELIJKE deugd*.

De eigenschappen der bijvoegelijke naamwoorden zijn: 1. de soortverdeeling; 2. de vorming; 3. de verbuiging; 4. de trappen van vergelijking.

De verschillende soorten van Bijvoegelijke Naamwoorden.

59. Behalve de bestendige of toevallige hoedanigheden, kunnen de bijvoegelijke naamwoorden ook een denkbeeld van hoeveelheid en ook van dadelijke of lijdelijke werking aan de substantieven toevoegen. Men onderscheidt daarom deze soort van woorden in: bijvoegelijke naamwoorden

- a. van hoedanigheid;
- b. van *getal* of *telwoorden*;
- c. van *werking* of *deelwoorden*.

De bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid zijn:

1. Toevallige hoedanigheden. 2. Eigenschappen. 3. Stoffelijke.

1. Als *toevallige* hoedanigheid dient het bijvoegelijk naamwoord tot nadere bepaling van het zelfstandig naamwoord: b. v. *een wijze raad, eene kleine woning*.

2. Als *eigenschap* ligt het denkbeeld reeds in het zelfstandig naamwoord, en wordt veelal als beschrijving door het werkwoord *zijn* aan het substantief verbonden; dikwijls alleen tot versterking of sieraad gebruikt: b. v. *de almachtige God*. Het denkbeeld van *God* sluit dat der *Almacht* in zich, waarom dus hier het bijvoegelijk naamwoord dient, om bijzonder de aandacht daarop te vestigen. In vele gevallen is het gebruik dezer bijvoegelijke naamwoorden overtollig: b. v. *de ronde kogel, de menschelijke ziel*, enz.

3. *Stoffelijke* bijvoegelijke naamwoorden duiden de stof aan, waaruit een voorwerp gemaakt is: b. v. *een gouden uurwerk, een steenen vloer*, enz. Deze bijvoegelijke naamwoorden zijn eigenlijk *genitieven* van de stofnamen, en krijgen daarom altijd den uitgang *EN* als kenmerk van dien naamval; uitgezonderd die, welke van naamwoorden zijn afgeleid, die op *en* uitgaan, als: *een lakensche rok, een linnen kleed*.

De Vorming der Bijvoegelijke Naamwoorden.

60. Naar hunne vorming worden de bijvoegelijke naamwoorden onderscheiden in: a. Stam- of wortelwoorden. b. Afgeleide en c. Zamengestelde.

a. Stam- of wortelwoorden zijn zulke woorden, die van geen andere woorden zijn afgeleid, of welker afleiding geheel onzeker is. Hiertoe behooren de telwoorden van *één* tot *tien*, en de meeste *éénsyllbige* adjectieven; als: *groot, klein, hoog*, enz., benevens de hoofdkleuren: *groen, geel, wit*, enz.

b. Afgeleide woorden zijn die, welke door een *vóór-* of

achtervoegsel, of door toevoeging van een buigingsdeel van andere bijvoegelijke naamwoorden, van zelfstandige naamwoorden of van werkwoorden zijn afgeleid.

De voorvoegsels van afleiding bij de adjectieven zijn: *GE* en *ON*.

Het *vóórvoegsel GE* komt zelden anders voor dan in deelwoorden, als: *geëerd, gehoord*.

Het *vóórvoegsel ON* duidt het gemis of het tegendeel aan van de hoedanigheid, waar het *vóór* staat: b. v. *onwijs, on aardig*. Zie over deze *vóórvoegsels* bl. 78.

De achtervoegsels van afleiding bij de adjectieven zijn:

BAAR, oorspronkelijk van het werkwoord *baren*, (*dragen, voortbrengen*). Het wordt meestal achter zelfstandige naamwoorden of werkwoorden gevoegd, en drukt eene oorzaak of de geschiktheid tot iets uit, als: *vruchtbaar, dienstbaar, hoorbaar*, enz.

LIJK, van *lijken, gelijken*. Het wordt achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, en duidt de overeenkomst in beteekenis of de oorzaak aan, als: *menschelijk, broederlijk, mannelijk*; of achter werkwoorden, en duidt een vermogen of eene geschiktheid aan, als: *behagelijk, vreeselijk*, enz.

LOOS, van *loor, loos*, van het oude *lieren, liezen*, (waarvan nog *verliezen, verloor*). Het vormt bijvoegelijke uit zelfstandige naamwoorden, en duidt een gebrek of ontbering aan, als: *ouderloos, moedeloos, reddeloos*, enz.

ZAAM, oorspronkelijk de wortel van een werkwoord *zamen*, (waarvan *verzamen*). Het vormt bijvoegelijke naamwoorden van zelfstandige en ook van werkwoorden. Het duidt eene vatbaarheid of geneigdheid aan voor de hoedanigheid in den wortel bevat, een te *zamen* gaan met die hoedanigheid: b. v. *cerzaam*, vatbaar voor eer of dat eer verdient, met de eer zamengaat; *leerzaam*, geneigd of geschikt tot leeren.

ACHTIG EN HAFTIG, waarschijnlijk van gelijken oorsprong, te weten: van de oude werkwoorden: *agen* en *haven* (*hebben*). ACHTIG vormt adjectieven uit stof- en soortnamen, en duidt eene gedeeltelijke gelijkheid, of overeenkomst met de hoedanigheid van het substantief aan: b. v. *groen*ACHTIG, dat zoo wat naar de groene kleur zweemt; *reus*ACHTIG, dat iets van de gedaante van eenen reus heeft, in welk geval het wortelwoord en niet den uitgang den nadruk krijgt. Ook duidt die uitgang somtijds het volkomen bezit eener hoedanigheid, of ook eenen toestand aan, waarin een persoon of eene zaak zich bevindt. In dit geval krijgt de uitgang den nadruk: b. v. *waar*ACHTIG, dat volkomen waar is; *deel*ACHTIG, die mede deel in iets heeft, enz.

HAFTIG wordt achter substantieven geplaatst, en beteekent een vol bezit der hoedanigheid, in het substantief begrepen, b. v. *held*HAFTIG, *man*HAFTIG.

IG wordt achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, en dient om de daarin begrepen hoedanigheid bijvoegelijk te kunnen uitdrukken: b. v. *bloedig*, *korstig*, *waterig*, enz. Misschien komt deze uitgang van het oude *agen* (*hebben*), waarvan ook *eigen*. Prof. LULOFS zegt van deze afleiding, dat GRIMM er aan twijfelt, en wij laten het daarom ook maar bij het *misschien*.

SCH, zamengetrokken uit *isch*, vormt adjectieven uit eiggennamen van landen, steden, enz. b. v. *Nijmeegsch*, *Spaansch*, *Roomsch*; ook uit andere substantieven, als: *duivelsch*, *aardsch*. Het drukt de betrekking uit tot de personen of zaken, achter welke namen het gevoegd wordt. Waarschijnlijk is dit SCH een versterkte uitgang van den tweeden naamval. Meestal komt het achter zelfstandige naamwoorden, die een veelomvattend denkbeeld uitdrukken.

De woorden op LEI en HANDE, als: *veler*LEI, *veler*HANDE behooren, onzes inziens, niet bij deze afleidingen.

De buigingsdeelen, die de bijvoegelijke naamwoorden bij zich kunnen hebben, zijn: DE, ST, ER, E EN EN.

DE dient tot vorming van afgeleide telwoorden en van de dadelijke of bedrijvende deelwoorden, als: *zes*DE, *tiende*, *spelende*, *staande*, enz.

Van de andere zullen wij hieronder gewagen.

c. De zamenstelling der bijvoegelijke naamwoorden heeft eveneens als die der zelfstandige naamwoorden plaats: d. i. het omschrijvende of bepalende deel staat vóór, en het omschreven deel achteraan. Deze *Composita* bestaan uit wortelwoorden of afleidingen, uit zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, uit voorzetsels en deelwoorden, uit telwoorden en bijvoegelijke naamwoorden, enz., b. v. *sneeuw*wit, *kloek*moedig, *uitmuntend*, *twee*-ledig, *achteruitgaande*, *onstandvastig*, enz. Behalve deze gewettigde zamenstellingen ontmoet men er somtijds, welke smeding niet tot onze taal behoort, maar als Germanismen of Anglicismen te beschouwen zijn: b. v. *sneeuw*bedekt, *mos*bewassen, *bloed*bevekt, *goud*bekransd, *geld*bevracht, enz. In zulke zamenstellingen moet het substantief genomen worden als in den *Ablativus* te staan, daar men bij omschrijving het voorzetsel *met* gebruiken zou, als: *met sneeuw bedekt*, enz. Den *Ablativus* hebben wij in onze taal niet, en kunnen dus ook zulke zamenstellingen niet maken.

Aanmerkingen op het gebruik en de schrijfwijze van eenige afgeleide bijvoegelijke naamwoorden.

61. De uitgangen *lijk* en *loos* vorderen somtijds de inlassching der toonlooze *e*, somtijds niet. Zoo schrijft men *namelijk* van *naam* met de *e*, en *persoonlijk* van *persoon* zonder *e*. Volgens SIEGENREEK is na de *n*, voorafgegaan van eenen langen kiinker, en na de *r* deze inlassching niet noo-

dig; terwijl men in de woorden *geneeslijk* en *verkiezlijk*, haar ook liefst moet weglaten.

Men schrijft dus: *hebbelijk, dadelijk, liefelijk, behagelijk, fraaijelijk, gebruikelijk, namelijk, kennelijk, vriendschappelijk, passelijk, menschelijk, vastelijk, vrouwelijk* met de *e* en *persoonlijk, behoorlijk*, benevens *vergeestlijk, geneeslijk, verkiezlijk* zonder *e*. Wij gelooven, dat het zeer ter bevordering der regelmaat zou gediend hebben, indien de inlating algemeen was ingevoerd, en dus ook bij de genoemde uitzonderingen plaats had; of liever, dat men de vrijheid had zulks naar de gemakkelijkste uitspraak te regelen. Immers zouden *personelijk, behoorelijk* evenmin het oor kwetsen, als *behagelijk* en *fraaijelijk*.

Met den uitgang *loos* zou, dunkt ons, het raadplegen van de uitspraak ook verkiezlijk zijn. SIEGENBEEK zegt onder anderen: dat deze uitgang, na eene lettergreep op *m* eindigende, de invoeging der zachte *e* vordert. Maar men schrijft toch *bodemloos*, en volgens de uitspraak zou men ook *naamloos, toomloos* moeten bezigen.

Eene andere aanmerking hebben wij over de schrijfwijze van *middelijk*, waarin wij de verdubbeling der *l* afkeuren. Vooreerst behoort de *l* in *middel* niet tot den wortel als blijkt uit het woord *midden*, dat van den zelfden oorsprong is. Zij is alleen een achtervoegsel van afleiding, als in: *middelen, middelbaar*, enz. Ten tweede is het niet zeker, dat *middelijk* juist van *middel* moet afgeleid zijn, daar *middelijk* zoowel beteekenen kan, iets daar een *midden* tusschen is, als dat door een *middel* geschiedt. Ook wordt die sluitletter *l*, in *middellijk*, moeilijk voor de uitspraak. Wij schrijven daarom *middelijk, onmiddelijk*, even als men *gruwelijk* schrijft, dat toch ook van *gruwel* kan afgeleid worden. Nogtans gelooven wij, dat *middelbaar, onmid-*

delbaar, volgens de afleiding, naauwkeuriger den zin van die woorden uitdrukken dan *middelijk*, enz.

Eene derde aanmerking hebben wij over den uitgang *lijk*, achter een substantief, namelijk, dat men dien niet voor den tweeden naamval van dat substantief moet gebruiken. Men kan b. v. niet zeggen: *eene koninklijke boekerij* voor *eene boekerij des konings*; *eene vorstelijke belooning* voor *eene belooning van den vorst*. Wanneer men de beteekenis van den uitgang *lijk* nagaat, zal men het ongepaste van zoodanig gebruik inzien; want *koninklijk, vorstelijk* beteekent iets, dat naar dat des konings of des vorsten *gelijkt*, en dus kan men eene *koninklijke boekerij* bezitten en ook *eene vorstelijke belooning* geven, zonder dat men *koning* of *vorst* behoeft te zijn.

Dit geldt ook van den uitgang *sch*, waarom men niet *vaderlandsche geschiedenis* moet bezigen voor *eene geschiedenis van het vaderland*. Het eerste is eene geschiedenis die in het vaderland geschreven is, maar daarom nog niet de geschiedenis van het vaderland bevat. »Nederlandsche ingezetenen behoeven daarom geene ingezetenen te zijn van *Nederland*." Zoo b. v. »waren voorheen de *réfugés*, toen zy »zich hier nederzetterden, geene *Nederlandsche* ingezetenen; »maar *Fransche* ingezetenen van *Nederland*." (†)

Ook bij de bijvoegelijke naamwoorden van steden enz. afgeleid en op *sch* uitgaande, kan ditzelfde aangemerkt, en daardoor ook het verschil verklaard worden, tusschen een' *Rotterdammer* en *Rotterdamschen* schipper, enz. *Rotterdammer, Haarlemmer*, enz., schijnen een' tweeden naamval aan te duiden, door het buigingsdeel *er*, en blijven om die re-

(†) Mr. J. VAN LENNEP. Proeve eener verduitsching der Grondwet.

den, als reeds eenen verbogen vorm hebbende, in alle naamvallen hetzelfde.

Over de verbuiging der Bijvoegelijke naamwoorden.

62. Door de verbuiging van de bijvoegelijke naamwoorden verstaat men die veranderingen in hunnen uitgang, welke zij ondergaan ten gevolge van de betrekking, waarin de zelfstandige naamwoorden staan, waar zij vóór geplaatst zijn. Zij-zelfen hebben dus geen verbuiging, want zoodra zij van het zelfstandig naamwoord zijn afgescheiden, komen noch geslacht, noch getal, noch naamval in aanmerking.

De veranderingen der bijvoegelijke naamwoorden voor de zelfstandige naamwoorden hangen af van het geslacht, het getal en den naamval dezer laatsten, en somtijds ook van het lidwoord, dat deze bij zich hebben,

De bijvoegelijke naamwoorden krijgen door die verbuiging eene *e* of *en*. Voorheen gingen zij in den *genitivus* ook op *er* uit, als blijkt uit de aangehaalde voorbeelden van *Amsterdammer*, enz. en de nog gebruikelijke uitdrukkingen van *zalgiger*, *roemrijker gedachtenis*.

De bijvoegelijke naamwoorden krijgen eene *e*. 1. Vóór vrouwelijke zelfstandige naamwoorden in alle naamvallen. (†) 2. In den eersten naamval van het enkelvoud, en in den eersten, tweeden en vierden naamval meervoud van het mannelijk geslacht, 3. In den eersten en vierden naamval enkelvoud van het onzijdig geslacht, met het bepalend lidwoord of met een aanwijzend of bezittelijk voornaamwoord gebruikt. 4. In den eersten, tweeden en vierden naamval van het onzijdig meervoud.

(†) Eenige Taalgeleerden willen den *dativus pluralis* daarvan uitzonderen, en schrijven: *den schoonen vrouwen*. Zie bl. 99.

In de andere naamvallen krijgt het bijvoegelijk naamwoord *en*.

De verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden hangt in de volgende gevallen van het lidwoord af. 1. In den eersten en vierden naamval van het onzijdig enkelvoud, met het lidwoord *een*, blijft het bijvoegelijk naamwoord onverbogen. 2. Ook in den eersten en vierden naamval van het mannelijk enkelvoud met het algemeene lidwoord, wanneer de hoedanigheid, door het adjectief uitgedrukt, meer ziet op de hoedanigheid in het substantief bevat, dan op den persoon, door dit substantief aangewezen: b. v. *een groot dichter, een stout zeeman*, enz. De reden hiervan ligt, naar ons inzien, hierin, dat bij het gebruik van het algemeene lidwoord, de persoon als onbekend wordt voorondersteld, terwijl bij het bepalende of aanwijzende lidwoord, een reeds bekenden of nader bepaalden persoon bedoeld wordt, en dus de aanwijzing niet in het bijvoegelijk naamwoord behoeft plaats te hebben: b. v. *een voornaam dichter zegt*, enz. maar: *de voornaam dichter, waarvan wij spraken*, enz.

Wij gelooven genoeg gezegd te hebben van deze eigenschap onzer taal, in dat tweevoudig gebruik van het bijvoegelijk naamwoord. Wij zouden er nog bijvoegen kunnen, waarom dit onderscheid ook niet in de andere naamvallen en bij het vrouwelijk geslacht wordt aangewezen; doch de reden daarvoor is bijna dezelfde, als die wij zoo even opgaven, hoe zulks ook bij het bepalend lidwoord niet noodig is. De eerste naamval is op zich-zelfen meer aanwijzend, dan de andere: hij drukt het hoofddenkbeeld in een voorstel uit; de andere naamvallen zijn bepalingen of aanvulsels, en vereischen dus minder die aanwijzing. Bij het vrouwelijk geslacht wekt de hoedanigheid, door het substantief uitgedrukt, dadelijk de aandacht, omdat bij dit geslacht de werkende of bedrijvende hoedanigheid minder algemeen is: b. v.

in: een goed werkman en eene goede werkster heeft het adjectief dezelfde kracht, daar bij het laatste minder aan den persoon, dan aan de hoedanigheid gedacht wordt. (†)

Eenige bijvoegelijke naamwoorden dulden geen verandering in den uitgang, als daar zijn: de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, en die, welke van steden zijn afgeleid, welke beide reeds een buigingsdeel hebben. Ook die op *lei* en *hande* uitgaan, als: *allerlei*, *allerhande*. Verder laat men, om de welluidendheid, somtijds het buigingsdeel weg, wanneer het bijvoegelijk naamwoord uit drie of meer lettergrepen bestaat en op *en* of *er* eindigt: b. v. *eene aanzienlijker belooning*; *eene onbezonnen vraag*, enz.

Voorbeelden van de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden:

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
	Enkelvoud.	
1 de brave man,	1 de goede vrouw,	1 het lieve kind,
2 des braven mans,	2 der goede vrouw,	2 des lieven kinds,
3 den braven man,	3 der, de goede vrouw,	3 den lieven kinde,
4 den braven man,	4 de goede vrouw.	4 het lieve kind.
	Meervoud.	
1 de brave mannen,	1 de goede vrouwen,	1 de lieve kinderen,
2 der brave mannen,	2 der goede vrouwen,	2 der lieve kinderen,
3 den braven mannen,	3 der, de goede vrouwen,	3 den lieven kinderen,
		4 de lieve kinderen.

(†) Zie verder TEN KATE. Aanleiding, enz., bl. 370.

Met het lidwoord *een* is de verbuiging hetzelfde, behoudens bovenstaande aanmerkingen.

Wanneer de bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandig gebruikt worden, krijgen zij in den nominativus eene *e* en worden verder als zelfstandige naamwoorden verbogen, d. i. zij krijgen in den tweeden naamval enkelvoud van het mannelijk en onzijdig geslacht eene *n*, als ook in het meervoud van alle drie de geslachten: b. v.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
	Enkelvoud.	
1 de wijze,	de edele,	het goede,
2 des wijzen,	der edele,	des goeden,
3 den wijze,	der, de edele,	den, het goede,
4 den wijze.	de edele.	het goede.

Het meervoud heeft alle naamvallen op *n*; in het onzijdig is het meervoud in dien zin niet gebruikelijk. Zie bl. 86.

De Hoogleraar LULOFs wil hiervan uitgezonderd hebben die bijvoegelijke naamwoorden, welke »slechts voor een oogenblik de rol van substantieven spelen,» en geeft tot voorbeeld: »A verkwist al zijn geld en goed. Gisteren nog bij dien spilzieke, verkwistende en brooddrunkene komende, vond ik hem, enz.», (†) waarin genoemde Hoogleraar liever *spilzieken*, enz. zou schrijven. Wij zouden, om de regelmaat, elk adjectief als substantief gebruikt, ook als zoodanig verbuigen. Indien het zelfstandig naamwoord vooraf genoemd, of bij het bijvoegelijk naamwoord gedacht moet worden, dan verbuigt men dit laatste, als of het zelfstandig naamwoord er

(†) Mr. B. H. LULOFs. Kakographie, bl. 150.

bij stond: b. v. van deze tuinen zoude ik den kleinsten kiezen, enz.

Wanneer het *adjectief* als gezegde voorkomt, en dus niet met het substantief tot één denkbeeld verbonden is, maar op zich-zelf staat, blijft het onverbogen, b. v. *de mensch is sterfelijk*.

Over de Trappen van Vergelijking.

63. Bijna elke hoedanigheid kan aan het ééne voorwerp in eene grootere mate eigen zijn dan aan het andere, dat is: men kan zich het bezit eener hoedanigheid in verschillende trappen of graden denken. Maar deze trappen of graden zijn meestal alleen door vergelijking te kennen, daar het bezit eener hoedanigheid doorgaans betrekkelijk is. Men kan b. v. een voorwerp *groot, fraai, hoog, sterk* noemen, wanneer men het in betrekking denkt tot andere van dezelfde soort, die niet zoo *groot, fraai, hoog* of *sterk* zijn. Zeg ik *die kerk is hoog*, dan ken ik aan dit voorwerp eene hoedanigheid toe, die de meeste voorwerpen van die soort in mindere mate bezitten. Ook de toekenning der eigenschappen vooronderstelt bijna altijd eene vergelijking, maar met voorwerpen van eene andere soort: b. v. *steen is hard*, in vergelijking van hout of andere stoffen. Men zou dit eene *vooronderstelde*, of liever *gestelde*, vergelijking kunnen noemen. Het *adjectief*, zoo voorkomende, wordt gezegd in den *stellenden* trap te staan.

Wanneer men eene hoedanigheid of eigenschap aan twee voorwerpen toekent, en onderzoekt aan welk dezer voorwerpen zij in eene meerdere mate eigen is, ontstaat daaruit eene dadelijke vergelijking, en de uitkomst daarvan toont de gelijkheid of ongelijkheid van de hoedanigheid in de beide voorwerpen aan. In het laatste geval wordt de hoe-

danigheid in grootere mate aan het eene dan aan het andere voorwerp toegekend, en daardoor gezegd in den *vergrootenden* trap te staan: b. v. *A is grooter, kleiner, beter, slechter dan B*.

Wanneer eindelijk een voorwerp, vergeleken met alle andere van dezelfde soort, die in eenige hoedanigheid overtreft, dan wordt het *adjectief* gezegd in den *overtreffenden* trap te staan: b. v. *de grootste vreugde; de langste dag*.

Er zijn dus drie trappen van vergelijking: de *stellende*, *vergrootende* en *overtreffende* trap.

De *stellende* trap laat het bijvoegelijk naamwoord zijn' gewonen vorm behouden. Om die reden wordt door onze Taalkundigen geen *stellende* trap aangewezen. Ook schijnt het woord *trap*, eene verheffing aanduidende, minder toepasselijk op den oorspronkelijken vorm van het *adjectief*. Wij hebben nogtans den *stellenden* trap genoemd: 1°. omdat, zooals wij gezien hebben, bijna elke hoedanigheid betrekkelijk is en dus het denkbeeld van vergelijking in zich bevat; 2°. omdat het bezit eener hoedanigheid kan beschouwd worden als een trap hooger dan het gemis van die hoedanigheid.

De *vergrootende* trap wordt regelmatig gevormd door *er* achter het bijvoegelijk naamwoord te plaatsen. »Dit vloeit »natuurlijk voort», zegt BILDERDIJK, »uit het beginsel van »voortgaan of rijzen, waarvan de *r* de uitdrukking is.» (†)

De *overtreffende* trap wordt gemaakt door *st* achter het bijvoegelijk naamwoord te plaatsen. De hoedanigheid, in de hoogste mate gedacht, staat daardoor als op zich-zelve en alleen, en kan dus als iets zelfstandigs aangemerkt worden, zonder de betrekking en de veranderingen als *adjectief* te verliezen; deze verzelfstandiging wordt door den uitgang *st*

(†) Spraakl., bl. 109.

aangeduid. Ook is dat op zich-zelve staan der hoedanigheid de reden, dat de overtreffende trap altijd een bepalend lidwoord of ander aanwijzend woord voor zich heeft; maar nooit het algemeene *een*.

Tot bijzondere versterking van den overtreffenden trap, neemt hij somtijds *aller* voor zich: b. v. *allervoortreffelijkst*, enz. (†)

Wij hebben eenige adjectieven, die hunnen vergrootenden en overtreffenden trap van een ander grond- of wortelwoord maken, dan het thans gebruikelijke: b. v. *beter*, *best*, van *bet* voor *goed*, *erger*, *ergst*, van *erg* voor *kwaad*.

Eenige bijvoegelijke naamwoorden duiden eene hoedanigheid aan, die uit haren aard voor geen vergrooing vatbaar is, als: *driekleurig*, *vierkant*, *hemelhoog*, *tweede*, *derde*, *eenig*; zoodat *eenigst* eigenlijk niet goed is. Andere nemen den gewonen uitgang niet aan, maar vormen hunnen vergrootenden en overtreffenden trap beter door *meer* en *meest*: b. v. *meer* en *meest bevestigd*; *meer* en *meest geprezen*; enz.

Bij de zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden heeft de verandering alleen in het laatste plaats: b. v. *goedhartiger*, *goedhartigst*; *milddadiger*, *milddadigst*, en daarom ook *goedkoop*, *goedkoopst*.

Sommige bijvoegelijke naamwoorden, van bijwoorden afgeleid, vormen dadelijk een' overtreffenden trap en worden alleen in dien trap gebruikt: b. v. *buitenst*, *binnenst*, *onderst*, enz.

Over de Bijvoegelijke naamwoorden van getal of Telwoorden.

64. De Telwoorden (*Numeralia*) duiden eene bepaalde of

(†) Zie ook: Mr. B. H. LULOFS. Over Nederl. Spraakkunst, Stijl en Letterkennis, bl. 148.

onbepaalde hoeveelheid aan. Het eerste geschiedt door de *grondgetallen*, het tweede door de *algemeene telwoorden*.

De *grondgetallen* zijn of wortelwoorden, als: *één*, *twee*, *drie* tot *tien*; of afgeleid, als: *elf*, *twalf* (voor *éénlif*, *tweelif*), *twintig*, *vijftig*, *derde*, *vierde*, enz.; of zamengesteld, als: *vijf en veertig*, *twee honderd*.

De *grondgetallen* worden niet verbogen. Het telwoord *één* wil men echter dezelfde verbuiging toegekend hebben als het lidwoord *een*. Naar ons inzien echter behoort *één*, als bepaald telwoord gebruikt, even als de andere telwoorden van die soort, onverbogen te blijven; wordt het echter door het bepalend lidwoord of een voornaamwoord vooraf gegaan, dan verbuigt men het als een adjectief: b. v. *des éénen woords*; *mijn ééne broeder*, enz.

De andere *grondgetallen* dulden geen verandering, dan wanneer zij als zelfstandig gebezigd worden: b. v. de *negens*, de *drieën*, of als zij een voorzetsel voor zich hebben, en bijvoordelijk gebruikt zijn, als: *hij telt bij vieren*; *met ons achten*. In deze gevallen behooren zij niet tot de adjectieven.

Van de afgeleide telwoorden valt weinig te zeggen, alleen merken wij aan, dat men schrijft: *derderlei* en *driederlei*. Het gebruikt schijnt voor het laatste te pleiten, dewijl men ook zegt: *eenerlei*, en niet *eersterlei*; *achterlei*, en niet *achtsterlei*.

De afgeleide telwoorden op *ste* en *de* zijn: of *rangschikkend*, en hebben dan meestal het bepalend lidwoord vóór zich: b. v. *de eerste mensch*, *de tweede Adam*, of *deelend*, als: een *derde*, een *vierde*, enz., waarbij het substantief *deel*, als verzwegen, moet gedacht worden; ook kunnen zij met *half* zijn zamengesteld: b. v. *derdehalf*, *vierdehalf*, *anderhalf*.

De *afgeleide* telwoorden volgen de verbuiging der adjectieven.

De *algemeene* telwoorden duiden eene hoeveelheid onbepaald aan: b. v. *veel boeken*, *weinig menschen*.

De voornaamste zijn: *al, elk, ieder, eenig, sommig, ettelijk, menig, geen, veel, weinig, genoeg.*

De meeste der algemeene telwoorden worden als de bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid verbogen. *Elk, ieder* en *menig* staan altijd voor een enkelvoudig zelfstandig naamwoord, en hebben dus geen pluralis-vorm. *Veel, weinig* en *genoeg* zijn eigenlijk bijwoorden, en daarom worden zij onverbogen gebruikt: b. v. *veel of weinig boeken; woorden genoeg.* *Veel* echter neemt somtijds in den tweeden naamval meervoud *er* aan: b. v. *veler lieden wensch.* Zoo ook: *al, eenig, sommig, ettelijk*, zonder lidwoord gebruikt.

Al, gevolgd van het lidwoord of van een aanwijzend of bezittelijk voornaamwoord, blijft onverbogen: b. v. *al de werken van Bilderdijk.* Verscheidene schrijvers echter wijken hiervan af, vooral in den deftigen stijl, als:

Ongewroken kon en mogt het (Kaïns misdrijf) niet blijven, of alle de banden der menschelijke samenleving werden op eens verbroken.

VAN DER PALM.

Wanneer het zelfstandig naamwoord door een betrekkelijk voornaamwoord gevolgd wordt, is het beter om *al* onveranderd te laten: b. v. *al de schrijvers, die ik u genoemd heb*, enz.

Wanneer *veel* en *weinig* door een lidwoord vooraf gegaan worden, dan volgen zij de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden: b. v. *de vele, de weinige woorden*, enz.

Geen voor *niet een* is ook eigenlijk een bijwoord, en moest dus niet verbogen worden; echter geeft men aan dit woord meestal de verbuiging van het algemeene lidwoord: b. v. *geen man, geene vrouw, geens menschen oordeel*, enz.

Wanneer *al, eenig, sommig, ettelijk, veel* en *weinig* als substantieven gebruikt worden, krijgen zij *er* in den tweeden naamval, en *en* in de andere naamvallen van het meervoud:

b. v. *aller, eeniger, sommiger, ettelijker, veler gedachten* voor de gedachten van *allen, eenigen, sommigen, ettelijken, velen.* *Weiniger* voor *van weinigen* wordt zelden gebruikt. Ook zegt men: *de velen, de weinigen, die er aan denken*, enz.

Over de Deelwoorden.

64. De Deelwoorden (*Participia*) zijn bijvoegelijke naamwoorden, die van werkwoorden zijn afgeleid. Zij zijn tweederlei. Het *dadelijke* en *lijdelijke* deelwoord.

Het eerste heeft eene regelmatige afleiding, daar het uit de onbepaalde wijs der werkwoorden gevormd wordt door achtervoeging van *d*, als: *spelend, learend*; waarbij wij echter gewoonlijk de toonlooze *e* voegen, die er echter in den onverbogen vorm niet bij hoort, als blijkt uit: *een spelend kind* en niet *een spelende kind*. BILDERDIJK zegt, dat dit deelwoord bestaat in eene verlenging van het onbepaalde werkwoord door *de*. De *e* behoort echter niet, zoo als wij zoo even zeiden, tot den oorspronkelijken vorm, en of men de bijvoeging van de *d* wel eene verlenging noemen kan, gelooven wij niet; eerder houden wij die voor eene aanwijzing van de dadelijkheid, in dit participium bevat; waarom zij ook de wortel van *doen* is. De *e* is het gewone buigingsdeel der adjectieven, waardoor de werking als hoedanigheid aan de substantieven wordt toegevoegd, maar die zij verliest, zoodra het deelwoord ophoudt bijvoegelijk naamwoord te zijn: b. v. *de spelend leerende knaap*, waar *spelend*, als bepaling of omschrijving van *leerende*, een bijwoord is. Eigenlijk moest dan ook dit deelwoord, wanneer het als gezegde na het werkwoord *zijn* staat, die *e* niet hebben, als: *hij is werkend* in plaats van *werkende*; zulks blijkt ook uit de deelwoorden, welke veel op die wijze gebruikt worden: b. v. *hij is woedend, welvarend*, enz.

Het werkwoord, zelfstandig gemaakt, gaat op *ing* uit, welken uitgang **BILDERDIJK** voor een' verouderden vorm van het dadelijke deelwoord houdt, en die in het Engelsch nog bestaat.

Het tweede of *lijdelijke* deelwoord heeft eene onregelmatige afleiding, die wij zullen behandelen bij de werkwoorden, waar de deelwoorden toch ook te huis behooren en van welker aard de vorming dezès deelwoords afhangt. Zij hebben echter het voorvoegsel *ge* gemeen. Dit *ge*, zegt **BILDERDIJK**, is hetzelfde als het Latijnsche *co*, ons *ga*, en drukt vereeniging of verbinding uit. Dit voorvoegsel beteekent dan, dat de werking reeds volbragt is, dat men die in zich vereenigd heeft. B. v. *ik heb gegeten, gedronken*, moet dan beduiden: *ik heb het eten, het drinken reeds weg, reeds meê*. (†) Omdat het *dadelijke* deelwoord de werking als eene plaats hebbende en voortdurende hoedanigheid voorstelt, wordt het ook genoemd het deelwoord des *tegenwoordigen tijds*; terwijl het *lijdelijke*, dat die hoedanigheid als *geleden* uitdrukt, het deelwoord des *verledenen tijds* genoemd wordt.

(†) **BILDERDIJK**. Spraakl. bl. 188.

4. HOOFDSTUK.

Over de VOORNAAMWOORDEN.

Aard en verdeling dezer woorden.

65. De *Voornaamwoorden* (*Pronomina*) dienen: 1° om de zelfstandige naamwoorden te vervangen in hunne betrekking tot de overige deelen van het voorstel, zonder de hoedanigheid, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt, aan te wijzen; zoodat, wanneer een voornaamwoord gebruikt wordt, het zelfstandig naamwoord reeds moet genoemd zijn, of door het voornaamwoord aangewezen worden. Zij dienen om de herhaling van het zelfstandig naamwoord te vermijden: b. v. In de volgende regelen, genomen uit *Rembrandts Voorspoedige Reis*, door **IMMERZEEL**,

Door dorst en ongeduld gemarteld

Laat hij een' zucht.

is het voornaamwoord *hij* het onderwerp der reden, doch niemand zou weten, wie hier bedoeld is, zoo zulks in het voorgaande niet reeds gezegd was; maar nu de persoon reeds genoemd is, wordt zijn naam niet herhaald, en de betrekkingen, waarin hij verder wordt voorgesteld, kunnen door de voornaamwoorden aangewezen worden.

Ten 2°. worden de voornaamwoorden gebruikt om, met de zelfstandige naamwoorden verbonden, daaraan eene bijzondere be-

paling te geven door middel van een denkbeeld, dat zij daarmede gepaard doen gaan: b. v. *zijn werk*, hier bepaalt het voornaamwoord *zijn* den bezitter; *dit werk*, waar *dit* een denkbeeld van aanwijzing met het zelfstandig naamwoord doet zamen gaan.

De voornaamwoorden zijn derhalve *zelfstandig* of *bijvoegelijk*. De laatste zouden zeer goed onder de bijvoegelijke naamwoorden kunnen gerekend worden, even als de Franschen die *adjectifs déterminatifs* noemen. Daar echter in onze taal de meeste ook zelfstandig gebruikt worden, of eene vervorming van de zelfstandige voornaamwoorden zijn, zoo moeten zij liever hunnen ouden naam behouden.

De voornaamwoorden worden verder verdeeld naar de betrekkingen, die zij aanduiden van het naamwoord, dat zij vervangen. Deze betrekkingen zijn: a. die, waarin het voorwerp, door het naamwoord uitgedrukt, tot het voorstel staat, of de spraakkunstige *persoon*; b. die, waarin het als bezitting of eigendom tot een ander voorwerp staat; c. de aanwijzing van plaats met opzigt tot den spreker of tot het voorstel; d. de betrekking, waarnaar gevraagd wordt; en e. de betrekking, waarin het tot een volgend gezegde staat.

Naar deze betrekkingen worden de voornaamwoorden verdeeld in:

- a. *persoonlijke*
- b. *bezittelijke*
- c. *aanwijzende*
- d. *vragende*
- e. *betrekkelijke*.

Al deze soorten kunnen het verschil van geslacht, getal en naamval aanwijzen, en dus verbogen worden.

Naar hunne vorming zijn zij: wortelwoorden, afgeleide of zamengestelde.

Wij zullen van elke soort behandelen: 1. den aard, 2. de vorming, 3. de verbuiging.

De Persoonlijke Voornaamwoorden.

66. De *Persoonlijke voornaamwoorden* (*Pronomina personalia*) zijn die, welke meer regstreeks de namen der voorwerpen vervangen, en daarvan niet alleen de betrekkingen tot het voorstel, maar ook tot den spreker aanwijzen.

Die betrekkingen tot den spreker zijn drierlei: zij kunnen 1°. den sprekenden persoon zelven aanwijzen, 2°. dien, tot wien hij spreekt en 3°. dien, van wien hij spreekt. De sprekende persoon wordt de *eerste*, de aangesprokene de *tweede*, en die, van wien men spreekt, de *derde* persoon genoemd.

De persoonlijke voornaamwoorden worden altijd *zelfstandig* gebruikt en zijn allen wortelwoorden, ten minste hunne afleiding behoort tot de onzekere. **BILDERDIJK** zegt: »dat het »wezen van allen in de *i* ligt.» (†)

Het voornaamwoord voor den *eersten* persoon is *ik* in het enkelvoud, en *wij* in het meervoud.

Voor den *tweeden* persoon enkelvoud had men eertijds *di* en *du*; doch dit is in onbruik geraakt, en wij hebben tegenwoordig alleen *gij*, beide voor enkel- en meervoud van den *tweeden* persoon.

Bij den *derden* persoon moet door het voornaamwoord ook het geslacht aangewezen worden, hetwelk bij den *eersten* en *tweeden* persoon niet noodig is, omdat die als tegenwoordig zijnde beschouwd worden.

Voor het mannelijk enkelvoud is dit voornaamwoord *hij*, voor het vrouwelijk *zij*, en voor het onzijdig *het*; voor het

(†) Spraakl. bl. 113.

meervoud der drie geslachten *zij*. Voor een' onbepaalden persoon gebruikt men het algemeene *men*, *iemand* en *niemand*.

De verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden wordt door eene verandering van het woord aangewezen; zoodat *zij*, zoo als wij die opgegeven hebben, alleen in den regten naamval gebruikt worden.

De tweede naamval, zeiden wij hierboven, heeft al het kenmerkende van eene adjectivale uitdrukking, en daar de persoonlijke voornaamwoorden niet bijvoegelijk gebruikt worden, zoo hebben zij ook eigenlijk geen tweeden naamval; of liever: de tweede naamval der persoonlijke voornaamwoorden, gebruikt tot bepaling van een zelfstandig naamwoord, wordt daardoor bijvoegelijk, en het voornaamwoord alsdan bezittelijk genoemd; terwijl slechts bij een paar werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden die naamval nog als persoonlijk voorkomt.

De verbogen naamval van den *eersten* persoon is *mij* in het enkelvoud, en *ons* in het meervoud.

Voor den *tweeden* persoon enkelvoud was de verbogen naamval *dij*; thans voor enkel- en meervoud beide *u*.

Voor het mannelijk enkelvoud van den *derden* persoon *hem*, meervoud *hen*; voor het vrouwelijk enkel- en meervoud *haar*.

Wanneer de werking op den werkenden persoon terugkeert, dan is de verbogen naamval van den *derden* persoon in alle gevallen *zich*.

Een algemeen gebruik wil, dat men in den *derden* naamval van het mannelijk meervoud *hun* schrijve, in plaats van *aan hen*; deze onderscheiding is intusschen even willekeurig, als dat men *hum* voor *aan hem* gebruiken wilde.

Tot versterking van het persoonlijk voornaamwoord, en om de *identiteit* daarvan meer te doen uitkomen, gebruikt men het woord *zelf*, dat het voornaamwoord in al zijne betrek-

kingen volgt, dat is: in de verbogen naamvallen van het mannelijk *en*, in het vrouwelijk enkelvoud *e*, en in het meervoud altijd *en* aanneemt. De toevoeging van dit *zelf* oefent geen invloed uit op de verbuiging der voornaamwoorden, waarom wij het met die verbuiging zullen doen zamengaan.

Wanneer het gebruik der persoonlijke voornaamwoorden, aanleiding tot dubbelzinnigheid of onduidelijkheid zou kunnen geven, gebruikt men het voornaamwoord *dezelve*, dat door WEILAND onder de aanwijzende gerangschikt wordt. BILDERDIJK noemt het in den zin, waarin men het gebruikt, een onding, dat volstrekt Onhollandsch is, en dat in de spreektaal nooit ingedrongen heeft kunnen worden (+); terwijl de Heer VAN LENNEP, als bewijs, dat dit woord alle klank en kracht mist, zegt: »dat het in een vaers onmogelijk gebruikt kan worden». (§) Dat men het te veel gebruikt en daardoor den stijl verlamt, is even zoo zeker, als dat men het meestal missen kan. Hoewel dit woord meer tot het Hoogduitsch dan Nederlandsch behoort, vindt men het echter in onze met regt geroemde Staten-overzetting des Bijbels dikwijls gebruikt, waar de Hoogduitsche tekst *sie* heeft. Zie onder anderen: *Matth.* 6: vs. 26. Wij geven het onder de persoonlijke voornaamwoorden op, omdat het daarvoor gebruikt wordt, en laten daarom zijne verbuiging hieronder volgen; terwijl wij over het gebruik en misbruik van dit woord bij de Syntaxis uitvoeriger zullen spreken.

Verbuiging der Persoonlijke Voornaamwoorden.

Enkelvoud.

Eerste Persoon.

Tweede Persoon.

1 *ik-zelf* (vr. *zelve*),

gij-zelf (vr. *zelve*),

(+) Spraakl. bl. 126.

(§) M^r. J. VAN LENNEP. Proeve eener verduitsching der Grondwet.

2 mijns-zelfs,	uws-zelfs,
3 mij-zelven (vr. zelve),	u-zelven (vr. zelve),
4 mij-zelven (vr. zelve).	u-zelven (vr. zelve).

Meervoud.

1 wij-zelven,	gij-zelven,
2 onzer-zelven,	uwer-zelven,
3 ons-zelven,	u-zelven,
4 ons-zelven.	u-zelven.

Derde persoon.

Enkelyoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1 hij-zelf,	zij-zelve,	het-zelf,
2 zijns-zelfs,	haar-zelver,	zijns-zelfs,
3 hem-zelven,	haar-zelve,	het-zelf,
zich-zelven,	zich-zelve,	zich-zelf,
4 hem-zelven,	haar-zelve,	het-zelf,
zich-zelven.	zich-zelve.	zich-zelf.

Meervoud.

1 zij-zelven,	zij-zelven,	zij-zelven,
2 hunner-zelven,	harer-zelven,	hunner-zelven,
3 hen-zelven,	haar-zelven,	hen-zelven,
hun-zelven,	zich-zelven,	hun-zelven,
zich-zelven,		zich-zelven,
4 hen-zelven,	haar-zelven,	hen-zelven,
zich-zelven.	zich-zelven.	zich-zelven.

Wij schreven in alle naamvallen van het meervoud *zelven*; voor den eersten, derden en vierden hebben wij het gezag van verschillende schrijvers, (+) maar den tweeden naamval

(+) Zie de Aant. van N. HINLOPEN OP HUISDECOPIERS Proeve enz. dl. III: bl. 338.

hebben wij nergens zoo aangetroffen. Alleen vonden wij *uws' zelfs* in den Staten-Bijbel. Eph. 6: vs. 9. In de weinige gevallen, waarin wij dien naamval gebruiken, zouden wij niet aarzelen, om in het meervoud *zelven* te schrijven: 1°. om de regelmaat; 2°. omdat het voornaamwoord reeds verbogen is; 3°. omdat *en* ook tot kenmerk van den genitivus dient; en ten 4°. om het van het enkelvoud te onderscheiden; om welke reden wij ook *haar-zelver* in het enkelvoud schreven, schoon wij gelooven, dat *haars-zelfs* even goed als *zijns-zelfs* zou zijn, zoo als wij het bij den eersten en tweeden persoon voor beide geslachten genomen hebben.

Over de Bezittelijke Voornaamwoorden.

67. De *Bezittelijke voornaamwoorden* (*Pronomina possessiva*) hebben hunne oorsprong uit de genitieven der persoonlijke, en zijn daarom eigenlijk *bijvoegelijk*, hoewel zij ook *zelfstandig* kunnen gebruikt worden; terwijl zij allen afgeleide woorden zijn, die de persoonlijke voornaamwoorden tot wortel hebben.

De bezittelijke voornaamwoorden dienen om de voorwerpen te bepalen met betrekking tot den eigenaar.

Daar zij uit de persoonlijke voornaamwoorden genomen zijn, worden zij ook, even als deze, onderscheiden in die van den *eersten*, *tweeden* en *derden* persoon.

Tot den eersten persoon enkelvoud behoort *mijn*, uit het persoonlijke *mij* gevormd door den uitgang *en*, die daarbij, even als in de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, den genitivus uitdrukt, doch waarvan de *e*, door zamentrekking der lettergrepen, weggevallen is.

Voor den eersten persoon meervoud hebben wij *onze* en *ons*, die waarschijnlijk ook uit *onzen* zijn.

Op dezelfde wijze was ook het bezittelijke *dijn*, uit *dij* ge-

vormd, doch zoowel het eene als het andere is thans verloren.

Van het persoonlijke *u* is het bezittelijke *u-en* of *uwen* gevormd, dat echter de *n* verloren heeft, omdat die zich met de *w* niet verbindt.

Voor de possessieven van den derden persoon hebben wij: *zijn* en *haar* voor het enkelvoud, en *hun* en *haar* voor het meervoud.

Bij de afleiding van de voornaamwoorden des derden persoons, schijnt eene onregelmatigheid plaats te hebben; daar het mannelijke *zijn* is afgeleid van *zij*, dat vrouwelijk is, en omgekeerd *haar* of *heur* van *he*, *hi*, *hij*. BILDERDIJK wil, dat *hij* en *zij* oorspronkelijk niet zoo onderscheiden waren als thans. In het Engelsch zijn die bezittelijke voornaamwoorden beide uit het mannelijk genomen, namelijk *his* en *her* van *he*, waarin de *s* eenen mannelijken, en de *r* eenen vrouwelijken uitgang van den tweeden naamval schijnen te zijn, en dit zal met ons *haar* of *heur* ook wel het geval zijn; terwijl wij ons herinneren voor het mannelijk enkelvoud wel eens *hem* en *hum* gehoord te hebben: b. v. *dat is hem* of *hum zaak*. *Men*, *iemand* en *niemand* hebben voor bezittelijk voornaamwoord, dat van den derden persoon enkelvoud, waartoe zij immers behooren.

Van het boven aangehaalde *dezelve*, *hetzelve* maakt men ook het bezittelijke *deszelfs* voor het mannelijk en onzijdig enkelvoud, en *derzelder* voor het vrouwelijk enkelvoud en voor het meervoud der drie geslachten.

De bezittelijke voornaamwoorden, zelfstandig gebruikt, nemen in onze taal, altijd het bepalend lidwoord, en in alle drie geslachten de zachte *e*: b. v. *de* of *het mijne*, *uwe*, *zijne*, *hare*, *onze*, *hunne*.

De bijvoegelijke bezittelijke voornaamwoorden vervangen de lidwoorden en worden als dezen verbogen, alleen met dit on-

derscheid, dat *mijn*, *uw*, *zijn*, *haar* en *hun* voor het mannelijk en onzijdig enkelvoud in den regten naamval hetzelfde zijn, maar in het vrouwelijk geslacht *e* aannemen. *Ons* alleen neemt ook in den eersten naamval van het mannelijk enkelvoud de *e*: b. v. *Onze vader*.

De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden worden verbogen als de bijvoegelijke naamwoorden, zelfstandig gebruikt.

Verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden.

Mannelijk,

Enkelvoud.

1. *Mijn*, *uw*, *zijn*, *haar*, *onze*, *hun*.
2. *mijns*, *uws*, *zijns*, *haars*, *onzes*, *huns*.
3. *mijnen*, *uwen*, *zijnen*, *haren*, *onzes*, *hunnen*,
4. *mijnen*, *uwen*, *zijnen*, *haren*, *onzes*, *hunnen*.

Meervoud.

1. *Mijne*, *uwe*, *zijne*, *hare*, *onze*, *hunne*.
2. *mijner*, *uwer*, *zijner*, *harer*, *onzer*, *hunner*.
3. *mijnen*, *uwen*, *zijnen*, *haren*, *onzes*, *hunnen*.
4. *mijne*, *uwe*, *zijne*, *hare*, *onze*, *hunne*.

Vrouwelijk.

Enkelvoud.

1. *Mijne*, *uwe*, *zijne*, *hare*, *onze*, *hunne*.
2. *mijner*, *uwer*, *zijner*, *harer*, *onzer*, *hunner*.
3. *mijner*, *uwer*, *zijner*, *harer*, *onzer*, *hunner*. Ook *mijne*, *uwe*, enz.
4. *mijne*, *uwe*, *zijne*, *hare*, *onze*, *hunne*.

Het meervoud is gelijk aan het enkelvoud, met uitzondering van den derden naamval, welken geachte Taalkundigen

gelijk aan dien van het mannelijk geslacht willen hebben.
Zie bl. 99.

Onzijdig.

Enkelvoud.

1. *Mijn, uw, zijn, haar, ons, hun.*
2. *mijns, uws, zijns, haars, onzes, huns.*
3. *mijnen, uwen, zijnen, haren, onzen, hunnen.* Ook *mijn, uw, enz.*
4. *mijn, uw, zijn, haar, ons, hun.*

Het meervoud is gelijk aan dat van het mannelijk geslacht.

Deze voornaamwoorden schikken zich in de verbuiging naar het woord, daar zij vóór staan; terwijl die van den derden persoon ook het geslacht van den bezitter aanwijzen, ten minste het vrouwelijke; want voor het onzijdig gebruikt men dezelfde voornaamwoorden als voor het mannelijk geslacht.

De bezittelijke voornaamwoorden, zoo als wij boven aantonden, zijn gevormd uit de persoonlijke, door toevoeging van een buigingsdeel en daarom moesten zij eigenlijk onverbogen blijven; maar omdat de kenmerken hunner afleiding niet duidelijk zijn, en vooral, dewijl zij de plaats der lidwoorden bekleeden, hebben zij daarvan ook de verbuiging aangenomen. Ook heeft men de vrijheid om den uitgang *en* door het afkappingsteeken te doen vervangen; terwijl eenige schrijvers dit slepende *en* weglaten, zonder het door dat teeken aan te wijzen; vooral gebruikt men het voornaamwoord *haar* niet verbogen dan in den tweeden naamval. Dat men ook *heer* gebruikt, en wanneer, zal in de Syntaxis gezegd worden. Ten slotte willen wij de verbuiging van een zelfstandig bezittelijk voornaamwoord geven.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Enkelvoud.

1 <i>de mijne,</i>	<i>de mijne,</i>
2 <i>des mijnen,</i>	<i>der mijne,</i>
3 <i>den mijnen,</i>	<i>der of</i>
	<i>de mijne,</i>
4 <i>den mijnen.</i>	<i>de mijne.</i>

In het Onzijdig Enkelvoud blijven de zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden onverbogen.

Meervoud.

Voor de drie geslachten.

- 1 *de mijnen,*
- 2 *der mijnen,*
- 3 *den mijnen* (vr. *der* of *de*),
- 4 *de mijnen.*

Tot versterking van den nadruk voegt men wel het bijvoegelijk naamwoord *eigen* bij het bezittelijk voornaamwoord: b. v. *met mijne eigene oogen*. Ook *zelf*, gevoegd bij den tweeden naamval der persoonlijke voornaamwoorden, geeft een' bijzonderen nadruk aan dat denkbeeld van bezitting: b. v. *om zijns-zelfs wil. tot uw-zelfs welzijn*, enz. Voorzeker korter en krachtiger dan: *om zijnen eigenen wil; tot uw eigen welzijn*.

Over de Aanwijzende Voornaamwoorden.

68. De Aanwijzende voornaamwoorden (*Pronomina demonstrativa*) dienen om de plaats der voorwerpen te bepalen met betrekking tot den spreker. Zij zijn eigenlijk bijvoegelijke naamwoorden van aanwijzing, die met weglating van het sub-

stantief ook alleen staande gebruikt worden en vandaar den naam van voornaamwoord hebben. Zij zijn van denzelfden oorsprong als het aanwijzend lidwoord, en alleen daarvan onderscheiden, dat bij dit laatste het substantief bepaald moet zijn, terwijl het voornaamwoord zelf die bepaling geeft.

Wij hebben drie aanwijzende voornaamwoorden, te weten: *deze*, *die* en *gene*, die elk in het bijzonder de plaats der voorwerpen ten opzichte van den spreker aanwijzen; te weten: *deze* voor de nabij zijnde, *die* voor de meer verwijderde en *gene* voor de meest verwijderde. Ook kunnen zij op reeds genoemde voorwerpen terug wijzen, waarvoor alleen *deze* en *gene* gebruikt worden: *deze* namelijk, slaat op het laatstgenoemde, *gene* op een vroeger genoemd. Onder deze voornaamwoorden rekent men ook *dezelfde* en *dezelve*, die oorspronkelijk één en eigenlijk niets anders dan eene zamenstelling van het adjectivale *zelf*, met het lidwoord *de*, of wil men liever met het aanwijzend voornaamwoord *die* zijn.

Eene soortgelijke zamenstelling is ook *degene*, *diegene*, die alleen zelfstandig gebruikt worden.

Tot de aanwijzende voornaamwoorden kan men ook nog brengen *zulk*, *zeker*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijke*, en het algemeene *elk*, *ieder*, die ook bijvoegelijk gebruikt worden en daarom niet tot de persoonlijke behooren.

Aangaande de vorming dezer voornaamwoorden moeten wij opmerken, dat even als de *d* en *t* onder de konsonanten, zoo als wij bij de lidwoorden aantoonde, de *i* onder de vokalen het kenmerk van aanwijzing schijnt te bezitten, waarom in dien klank dan ook het wezen der persoonlijke voornaamwoorden ligt; dat er voorts eene zekere versterking van de aanwijzing in de *s* of *z*, als verwantschap met *d* en *th*, ligt, is duidelijk uit ons *zelf*, *zulk*, *zoo*, *zeker*, enz.

De aanwijzende voornaamwoorden *deze* en *die* zijn dus niets

dan eene nadere versterking van de aanwijzing in het lidwoord *de* bevat: eene vervanging van de bepaling, die anders het zelfstandig naamwoord met het bepalend lidwoord gebruikt, bij zich hebben moet. Zie bl. 97.

Van de zachte *e* gaat het tot de volle *e* over in *deze*, waarbij de versterking door de *z* komt, en van de volle *e* tot de *ie* in *die*, waar de versterking door de *z* reeds in de *i* ligt.

Deze en *die* worden in het onzijdig *dit* en *dat*; welke klaarblijkelijk gevormd zijn uit *het*, en waarin de korte *e* tot *i*, en *deze* tot *a* overgaat.

In *gene* is de *g* met de *j* of *i* verwisseld, als blijkt uit het Hoogduitsche *jener*, *jen*, uit het Engelsche *yon*, enz.

Verbuiging der Aanwijzende Voornaamwoorden.

Mannelijk.

Enkelvoud.			Meervoud.			
1	<i>Deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,	1	<i>deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,	
2	<i>dezes</i> , <i>diens</i> ,	<i>genes</i> ,	2	<i>dezer</i> , <i>dier</i> ,	<i>gener</i> ,	
3	<i>dezen</i> , <i>dien</i> ,	<i>genen</i> ,	3	<i>dezen</i> , <i>dien</i> ,	<i>genen</i> ,	
4	<i>dezen</i> .	<i>dien</i> .	<i>genen</i> .	4	<i>deze</i> . <i>die</i> .	<i>gene</i> .

Vrouwelijk.

Enkelvoud.			Meervoud.			
1	<i>deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,	1	<i>deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,	
2	<i>dezer</i> , <i>dier</i> ,	<i>gener</i> ,	2	<i>dezer</i> , <i>dier</i> ,	<i>gener</i> ,	
3	<i>dezer</i> , <i>dier</i> ,	<i>gener</i> ,	3	<i>dezer</i> , <i>dier</i> ,	<i>gener</i> ,	
	<i>deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,	<i>dezen</i> , <i>dien</i> ,	<i>genen</i> ,		
			<i>deze</i> , <i>die</i> ,	<i>gene</i> ,		
4	<i>deze</i> .	<i>die</i> .	<i>gene</i> .	4	<i>deze</i> . <i>die</i> .	<i>gene</i> .

Onzijdig.

Enkelvoud.

- 1 *Dit, dat, gene,*
- 2 *dezes, diens, genes,*
- 3 *dezen, dien, genen,*
- 4 *dit, dat, gene.*

Meervoud.

Hetzelfde als in het mannelijk geslacht.

Deze voornaamwoorden volgen bovenstaande verbuiging ook wanneer zij zonder substantief gebruikt zijn. *Deze* echter, meer zelfstandig gebruikt zijnde, kan in den 1^{en} en 4^{en} naamval van het meervoud ook de *n* aannemen.

Bij de zamengestelde aanwijzende voornaamwoorden *dezelve, dezelfde, degene*, enz. behoudt elk zamenstellend deel zijne buiging: een bewijs, dat het geen eigenlijke zamenstellingen zijn. Het gebruik wil, dat zij verbogen ook aan elkander geschreven blijven; *de* wordt als het lidwoord, en *zevee, zelfde, gene* als het bijvoegelijk naamwoord verbogen; *degene* echter krijgt in alle naamvallen van het meervoud eene *n*.

Over de Vragende Voornaamwoorden.

69. *De Vragende voornaamwoorden (Pronomina interrogativa)* dienen om naar eenig voorwerp te vragen. Zij zijn: *wie, wat, welk* en *hoedanig*, waarvan *wie* en *wat* zelfstandig, en *welk* en *hoedanig* bijvoegelijk zijn.

De onbepaaldste vraag geschiedt door *wat*: b. v. *wat is at? wat hoor ik?* waardoor zoowel naar eenen persoon als naar eene zaak gevraagd kan worden; schoon meestal het laatste bedoeld wordt.

Wie vraagt alleen naar personen, waardoor de vraag dus meer bepaald is dan bij *wat*.

Welk dient om naar eenen persoon of eene zaak, onderscheiden van alle andere te vragen; waarom het naamwoord

daarbij uitgedrukt wordt, en waardoor de vraag nog bepaalder dan bij de vorige wordt: b. v. *wat ziet gij? — Ik zie iemand. wien ziet gij? — Ik zie eenen jongen? — welke jongen is het? enz.*

Hoedanig dient meer om naar de hoedanigheid van een' persoon of eene zaak te vragen, dan naar den persoon of de zaak zelve, en is dus meer een bijvoegelijk naamwoord van ondervraging dan een voornaamwoord; door *een, eene* gevolgd, is het onveranderlijk en kan als bijwoord beschouwd worden, even als *wat voor een, enz.*

Wat en *wie* zijn wortelwoorden, waarbij de *w* het denkbeeld van vraag; *at* en *ie* dat van aanwijzing bevatten, welke aanwijzing in het antwoord moet liggen. *Welk* is uit *wie-* of *we-lijk*, dat is: *aan wien-* of *wat gelijk?*

De verbuiging dezer voornaamwoorden is zeer eenvoudig.

Wat, dat geheel onbepaald vraagt, heeft noch geslacht, noch getal, en dus ook geen verbuiging.

Wie, dat naar personen vraagt, kan door het bijgevoegde werkwoord het getal bepalen: b. v. *wie zegt dat? wie zijn daar?* Ook kan men in zekere gevallen het geslacht onderscheiden: b. v. *wie is de man, die enz.; wie is de moeder van dat meisje?* Dit voornaamwoord is dus vatbaar voor geslacht- en getal-onderscheiding, en dus voor verbuiging.

Verbuiging der Vragende Voornaamwoorden.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
	Enkelvoud.	
1 <i>wie, welke,</i>	1 <i>wie, welke,</i>	1 <i>wie, welk,</i>
2 <i>wiens, welks,</i>	2 <i>wier, welker,</i>	2 <i>wiens, welks,</i>
3 <i>wien, welken,</i>	3 <i>wie, welke,</i>	3 <i>wien, welken,</i>
4 <i>wien, welken,</i>	4 <i>wie, welke.</i>	4 <i>wie, welk,</i>

Meervoud.

1 <i>wie, welke,</i>	1 <i>wie, welke,</i>	
2 <i>wier, welker,</i>	2 <i>wier, welker,</i>	Als in het mannelijk
3 <i>wien, welken,</i>	3 <i>wie, welke,</i>	geslacht.
4 <i>wie, welke.</i>	4 <i>wie, welke.</i>	

Welke, bijvoegelijk gebruikt, zou in den tweeden naamval van het mannelijk en onzijdig enkelvoud beter *welken* hebben: b. v. *welken mans werk is dit?*

In den derden naamval van het meervoud des vrouwelijken geslachts kan men ook *welker* en *welken* gebruiken. **WEI-**LAND geeft voor den derden naamval van het mannelijk en onzijdig meervoud *wie*; wij zouden in alle drie geslachten *wien* verkiezen. Genoemde Taalgeleerde neemt voor *wie* in het onzijdig *wat*, wij gelooven, dat dit verkeerd is; immers zegt men niet: *wat van onze kinderen zal medegaan?* maar wel: *wie van onze kinderen? enz.* Dat men *wat*, onzijdig noemt, omdat het geen onderscheid van geslacht kan aanwijzen is goed; maar men kan het niet als het onzijdig geslacht van *wie* beschouwen.

Hoedanig wordt als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen.

Bij *wat voor een, hoedanig een, welk een* wordt alleen het lidwoord *een* verbogen.

Het voornaamwoord *wat* duldt geen voorzetsel voor zich, maar wordt daarmede zamen getrokken: b. v. *waaraan, waaruit, waarmede voor aan wat, uit wat, met wat, enz.*

Somtijds wordt het bijvoegelijk gebruikt in plaats van *welk* of *hoedanig*: b. v. *wat boek is dat? van wat mensch spreekt gij?* wij durven echter dit gebruik niet aanbevelen.

Over de Betrekkelijke Voornaamwoorden.

70. De *Betrekkelijke voornaamwoorden* (*Pronomina rela-*

tiva) wijzen de betrekking aan, die een reeds genoemd zelfstandig naamwoord op een volgend gezegde heeft; en even als de vragende voornaamwoorden slaan op hetgeen volgen moet, zoo wijzen de betrekkelijke terug op hetgeen reeds genoemd is. Bijzonder dienen zij om een reeds genoemd naamwoord met een gezegde, onafhankelijk van den hoofdzin, te verbinden: b. v.

»*Die vorsch, DIE zich te barsten blaast,*

»*Is net de rijke Louw.*

»*En 't vosjen, DAT op torren aast,*

»*Lijkt sprekend op Mevrouw.*»

BILDERDIJK.

DIE en **DAT** wijzen hier aan, dat *blaast* bij *vorsch* en *aast* bij *'t vosjen* behooren, zonder eigenlijk op den hoofdzin betrekking te hebben.

De betrekkelijke voornaamwoorden zijn dus, met de vragende *wie* en *wat*, en met de persoonlijke de eenige, die eigenlijk *voornaamwoorden* of *pronomina* zijn; dat is: voor de substantieven, of ook voor de persoonlijke voornaamwoorden in de plaats treden. In sommige talen dient daarom het persoonlijk voornaamwoord met het voegwoord *dat* of *en* tot hetzelfde einde. Ook heeft men in het Hoogduitsch hetzelfde gebruik nog bij den eersten en tweeden persoon, namelijk om het persoonlijk voornaamwoord te herhalen, zooals vroeger bij ons ook wel plaats had, als blijkt uit: *Eph. 3. vs. 1. door u, DIE gij Heidenen zijt*, in plaats van *die Heidenen zijt*. Men zou daaruit mogen besluiten, dat het betrekkelijk voornaamwoord alleen voor den derden persoon staat, zooals men dan ook in het Hoogduitsch dit voornaamwoord, bij den eersten en tweeden persoon staande, wanneer het persoonlijke niet herhaald wordt, als derden persoon beschouwt. Bovenstaande woorden zouden dus, naar den aard ter taal, bij

weglating van het persoonlijk voornaamwoord, moeten zijn: *u, die Heidenen zijn.*

De betrekkelijke voornaamwoorden zijn: *die, dat, wie, welk, dewelke, hetwelk.* Men ziet, dat zij uit de aanwijzende en vragende voornaamwoorden genomen zijn, en wij behoeven dus hier bij hunne vorming niet bijzonder stil te staan.

Ook de verbuiging dezer voornaamwoorden komt geheel overeen met de verbuiging, aan welke zij als aanwijzende of vragende voornaamwoorden onderworpen zijn. Bij *dewelke* en *hetwelk* wordt *de* en *het* afzonderlijk verbogen: b. v. *dewelke, deswelken, denwelken,* enz. *Hetwelk* is nog veel in gebruik, maar voor *dewelke* bezigt men meestal *die* of *welke.*

In den tweeden naamval van het mannelijk en onzijdig enkelvoud gebruikt men *wiens*; schoon voor het laatste meer *welks.* WEILAND zegt, dat *wiens* uitsluitend tot het mannelijk geslacht behoort; maar wij gelooven dit te moeten tegenspreken, om dezelfde reden, die wij bij de vragende voornaamwoorden opgaven, en mits het voor personen gebruikt wordt. Men zal dus wel niet zeggen: *het land, wiens,* maar *welks uitgestrektheid,* enz. Nogtans zal men zeer goed kunnen zeggen: *het kind, wiens opvoeding,* enz.

Dat wordt in den tweeden naamval *diens,* doch overigens blijft het onverbogen; zoo ook *wat,* even als het vragende voornaamwoord. Met een voorzetsel worden *dat* en *wat* in *daar* en *waar* veranderd, als: *daaruit, waarvoor.* Over het gebruik der betrekkelijke voornaamwoorden valt nog al iets aan te merken, doch dit behoort tot de Syntaxis.

5°. HOOFDSTUK.

Over de WERKWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.

71. Het *Werkwoord* (*Verbum*) dient om den tijdelijken toestand van eenig voorwerp uit te drukken. Deze tijdelijke toestand is drierlei, namelijk: 1°. kan een voorwerp in een' *werkenden* of *bedrijvenden* staat zijn: b. v. *Hij leest, schrijft, zingt, loopt,* enz.; ten 2°. in een' *lijdenden*, als: *hij wordt gestraft, gedragen, bespot, geprezen,* enz.; en ten 3°. kan het noch in den eenen, noch in den anderen, maar in een' staat van *rust* zijn, als: *hij ligt, rust, slaapt,* enz. In een dezer drie betrekkingen moet een voorwerp zich altijd bevinden, en alles, wat van eenig voorwerp gezegd kan worden, moet daarop betrekking hebben; zoodat het werkwoord dient, om in een voorstel het *gezegde* of *attribuut* uit te drukken, en tevens met het onderwerp te verbinden. *Tijdelijk* noemden wij den toestand, door het werkwoord uitgedrukt, omdat het geen blijvende hoedanigheid aanwijst, maar altijd het denkbeeld van *beweging* en *overgang* in zich sluit. Tijdsbepaling is dus een der eerste eigenschappen van het werkwoord, waarom het ook wel *tijdwoord* genoemd wordt; op welke benaming minder valt af te wijzen dan op die van *werkwoord.*

Het werkwoord, zeiden wij, dient om in een voorstel

het gezegde of attriboot uit te drukken, en tevens om dit gezegde met een onderwerp te verbinden. Het werkwoord bevat alzoo twee bestanddeelen: 1°. *het gezegde of attriboot*; 2°. *de verbinding of copula*. B. v. *Ik spreek, gij zingt, hij lacht*, zegt zoo veel als: *ik ben sprekend, gij zijt zingend, hij is lagchend*. *Sprekend, zingend, lagchend* zijn de gezegden, die door *ben, zijt en is* aan hun onderwerp verbonden worden.

Het *gezegde* is de uitdrukking van den toestand of der tijdelijke hoedanigheid.

De *verbinding* is de bepaling van tijd. Zij heeft plaats door de eigenlijke tijdwoorden *zijn en worden*, die op zichzelf niets anders beteekenen dan het bestaan, en daarom *zelfstandige* werkwoorden genoemd worden.

De verbinding door *zijn* ligt in het werkwoord, en openbaart zich door den uitgang daarvan; terwijl het *gezegde* den wortel uitmaakt: b. v. *ik schrijf, gij schrijf-t, wij schrijven*, voor: *ik ben, gij zijt, wij zijn schrijvend*.

De verbinding door *worden* heeft plaats, wanneer de werking buiten het onderwerp ligt, dat is: niet van het onderwerp uitgaat, maar daardoor ontvangen wordt: b. v. *Ik word gehoord*, enz.

Behalve dat het werkwoord kan voorgesteld worden als verbonden met een onderwerp, staat het op zich-zelf en neemt den vorm van een zelfstandig naamwoord aan, als: *het leeren, loopen, schreeuwen*. Men noemt dit de *onbepaalde* wijze van voorstelling en gebruikt dien vorm om het werkwoord te noemen of aan te geven.

Ook kan het werkwoord den vorm van een bijvoegelijk naamwoord aannemen, onder welken vorm men het *deelwoord* noemt.

De eigenschappen der werkwoorden zijn: 1°. de soortverdeling, 2°. de vorming, 3°. de vervoeging.

De Verdeling der Werkwoorden.

72. Met uitzondering der werkwoorden *zijn en worden*, als *zelfstandige*, en *hebben en zullen*, als *tijdaanwijzende*, noemt men alle andere werkwoorden *bijvoegelijke* of *benoemde* (*verba adjectiva* of *concreta*). Wij onderscheiden daarom de werkwoorden in: a. *Zelfstandige*. b. *Hulpwerkwoorden*. c. *Bijvoegelijke* werkwoorden.

a. *Zelfstandige* werkwoorden (*verba substantiva*, ook *verba abstracta* genoemd), dienen om het gezegde met het onderwerp te verbinden, zij zijn: *zijn en worden*.

Deze werkwoorden kunnen ook op zich-zelfven gebruikt en dan onder de *verba concreta* gerekend worden: *zijn* in de beteekenis van *bestaan*, en *worden* in die van *ontstaan*.

b. *Hulpwerkwoorden* dienen bij de werkwoorden tot tijdsbepaling waar zulks door de vervorming of vervoeging niet plaats kan hebben. Zij zijn: *hebben, zijn en zullen*. Het werkwoord *hebben* willen sommige Taalkundigen in dien zin ook tot de *zelfstandige* gebragt hebben, en beschouwen het dan als verbinding of *copula*; maar *hebben, zullen* en ook *zijn*, als hulpwoord gebruikt, zijn geen *verba abstracta*, dat is: zij staan niet op zich-zelfven, maar behooren tot het gezegde, waarvan zij niet kunnen gescheiden worden, dat met de zelfstandige wel het geval is. Wanneer men zegt: *de man is goed* en wordt *bemind*, dan kan men het gezegde met het onderwerp tot één denkbeeld verbinden, door de *copula* weg te laten, waarbij wij in onze taal dan het gezegde vóór het onderwerp plaatsen, en zeggen: *de goede, de beminde man*. Gaat echter het gezegde met *hebben* of *zullen*

gepaard, als: *de man heeft bemind, zal beminnen*, dan kan die vereeniging en uitlating niet plaats hebben.

Hebben, in de beteekenis van *bezitten*, behoort tot de bijvoegelijke werkwoorden.

Zullen is het eenige uitsluitend als hulpwoord gebruikte werkwoord.

c. *Bijvoegelijke* werkwoorden (*verba adjectiva*) sluiten allen het denkbeeld van eenen *dadelijken* of *lijdelijken* toestand, vereenigd met het verbindend beginsel, in zich. Zij worden *bijvoegelijk* genoemd, omdat zij zonder de verbinding bloot bijvoegelijke naamwoorden zijn. B. v. *leeren, werken, slapen* worden zonder de verbinding *leerend, werkend, slapend*.

De bijvoegelijke werkwoorden worden weder verdeeld in: *onovergankelijke* en *overgankelijke* werkwoorden.

De *onovergankelijke* werkwoorden (*verba intransitiva*) duiden eene werking of eenen toestand aan, die bij het onderwerp bepaald blijft, en daarom alleen verstaanbaar is: b. v. *loopen, gaan, slapen, zitten, denken*.

Overgankelijke werkwoorden (*verba transitiva*) zijn die welke eene werking aanduiden, die van een onderwerp, als van hare oorzaak uitgaat, en op een voorwerp, als het doel der werking, wordt overgebracht: b. v. *iemand of iets slaan, zoeken, nemen, enz.*

Het is alleen in verband tot het voorstel, dat een werkwoord *transitief* kan genoemd worden, daar men zonder aan het *object* te denken, en door alleen den toestand van het *subject* te bedoelen, bijna elk bijvoegelijk werkwoord als *intransitief* kan beschouwen: b. v. in 's LEVENS KAARTSPEL VAN TOLLENS staat:

Wel hem, die niet vrees of waagt,

Maar met oordeel past en vraagt

En gelukkig in mag koopen;

Die om lief noch leed verzaakt,

Maar op kans en toeval waakt;

En, moog alles tegenloopen,

Toch zijn spel remise maakt.

Hier worden *vreezen, wagen, passen, vragen, inkoop* en *verzaken* als onovergankelijk gebruikt, schoon allen overgankelijke werkwoorden zijn kunnen.

De overgankelijke werkwoorden kunnen in tweederlei vorm worden voorgesteld, te weten: in den *bedrijvende* vorm, waarbij de werker of oorzaak als onderwerp voorkomt: b. v. *hij vrees den vijand, hij waagt zijn leven*; en in den *lijdende* vorm, waar het doel of voorwerp der werking als onderwerp is voorgesteld: b. v. *de vijand wordt gevreesd; het leven wordt gewaagd*. Deze tweederlei vorm bij de werkwoorden gaf aanleiding tot de verdeling in *bedrijvende (activa)* en *lijdende (passiva)* werkwoorden; terwijl de onovergankelijke als eene middelsoort *onzijdige (verba neutra)* genoemd werden. »*Lijdende* werkwoorden,» zegt BILDERDIJK, »kent onze taal niet.» Wij zagen ook, dat zij niets dan een andere vorm of voorstelling der bedrijvende zijn; en daar wij dus tegenover deze geen lijdende werkwoorden hebben, kan er ook geen middelsoort, dat is: geen onzijdige werkwoorden zijn.

Onder de overgankelijke werkwoorden behooren ook de *wederkeerige (verba reflectiva)*, waarvan de werking tot den werker terugkeert, als: *zich kleeden, zich schamen*. Deze onderscheiding ligt niet in het werkwoord, maar alleen in het object, dat het persoonlijke voornaamwoord is, dat den werker aanduidt. Eenige zijn altijd wederkeerig, als: *zich schamen, zich inbeelden*; andere bij toeval, als: *zich waschen, zich verblijden*, enz.

Als eigenlijk en altijd overgankelijke werkwoorden kan men

die aannemen, welke op zich-zelfen niet gebruikt, maar altijd door een ander werkwoord gevolgd worden, als: *kunnen*, *moeten*, *mogen*, *durven*, *laten*, *willen*. Deze werkwoorden zijn door eenige Taalkundigen onder de hulpwoorden gerekend, omdat zij even als *zullen* altijd met een ander werkwoord verbonden, daaraan eene zekere wijziging geven. *Zullen* echter dient alleen tot tijdsbepaling, en is voor de volledige voorstelling van elk werkwoord noodzakelijk, hetwelk met de zoo-even genoemde het geval niet is, en die dus niet tot de hulpwoorden behooren. Andere hebben deze woorden *hulp-behoevende* werkwoorden genoemd, omdat zij altijd een ander werkwoord bij zich hebben moeten. Doch in zeker opzigt zijn dan alle werkwoorden hulpbehoevend, daar zij allen de dienst der hulpwoorden noodig hebben. Naar ons inzien zijn deze werkwoorden, als eene bijzondere soort aangemerkt, het best *wijzigende* te noemen, omdat zij aan het daarop volgende gezegde, en dus aan het voorstel eene wijziging geven.

Met betrekking tot hun onderwerp zijn de werkwoorden: a. *persoonlijk* of b. *onpersoonlijk*.

a. *Persoonlijke* werkwoorden zijn die, welke met een bepaald onderwerp in elk der drie personen kunnen verbonden worden: b. v. *ik lees*, *gij leest*, *hij leest*.

b. *Onpersoonlijke* werkwoorden (*verba impersonalia*) worden alleen in den vorm van den derden persoon, met het onbepaalde *het* als onderwerp, gebruikt: b. v. *het regent*, *het waait*, enz.

Eenige persoonlijke werkwoorden worden ook onpersoonlijk gebruikt: b. v. *het gaat hem wel*, *het staat leelijk*, *het is nuttig*, enz. Onpersoonlijke daarentegen kunnen soms persoonlijk gemaakt worden, als:

'k Ben van drank steeds ruim gezegend,

Daar HIJ me uit den hemel REGENT;

IMMERZEEL.

Na de verklaring der verschillende soorten van werkwoorden gegeven te hebben, willen wij hunne verdeeling hier in het kort zamenvatten.

Naar hunne beduiding worden de werkwoorden verdeeld in:

- A. Zelfstandige werkwoorden.
- B. Hulpwerkwoorden.
- C. Bijvoegelijke werkwoorden.

De Bijvoegelijke worden weder verdeeld in:

- A. Onovergankelijke.
- B. Overgankelijke.

De Overgankelijke werkwoorden kunnen zijn:

- a. Bedrijvende.
- b. Lijdende.
- c. Wederkeerende.
- d. Wijzigende.

Met betrekking tot het onderwerp zijn de werkwoorden:

- a. Persoonlijke.
- b. Onpersoonlijke.

De Vorming der Werkwoorden.

73. De werkwoorden zijn in hunne vorming: a. Stam- of wortelwoorden. b. Afgeleide. c. Zamengestelde.

a. Stam- of wortelwoorden zijn die, welke met de taal gelijk ontstaan zijn, of waarvan de oorsprong zoo in het duister ligt, dat men die slechts gissen kan.

Deze stamwoorden hebben eenen *klankwisselenden* wortel, als: *staan*, *ik stond*; *loopen*, *ik liep*; of eenen *blijvenden* wortel, als: *leeren*, *ik leerde*; *meenen*, *ik meende*. De Hoogduitsche Taalkundigen noemen den eersten de *sterke*, en den anderen de *zwakke* wortel.

b. De *afgeleide* werkwoorden worden gemaakt:

1. Uit zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, door

toevoeging van den *verbalen* uitgang en: b. v. *kleuren, witten, vrijen*, enz.

2. Uit werkwoorden, door verandering van den wortel, waardoor veelal onovergankelijke werkwoorden tot bedrijvende gemaakt worden, als: *waken, wekken; zitten, zetten; vallen, vellen; zuigen, zogen*.

3. Door voor- en achtervoegsels van afleiding.

a. De voorvoegsels van afleiding bij de werkwoorden zijn: *BE*, oorspronkelijk hetzelfde als *bij*. Dit voorvoegsel dient om eene bedeeling of begaafdheid met iets uit te drukken of eene omvatting daarvan; het komt overeen met *om, rondom, op, over*, en heeft veelal het vermogen om onovergankelijke tot bedrijvende werkwoorden te maken, als: *bedenken, beloo- pen*. Wanneer het stamwoord zelf bedrijvend is, dan geeft dit voorvoegsel de rigting op een ander voorwerp te kennen, en drukt daarbij het denkbeeld van geheele omvatting uit, als: *schrijven* (een' brief schrijven) en *beschrijven*, d. i. vol schrijven (een papier enz. beschrijven); of wel in het schrijven omvatten (eene beschrijving van iets geven); *gieten* (water in iets gieten) en *begieten* (iets met water enz. begieten).

Eenige afgeleide werkwoorden blijven onovergankelijk, als: *bestaan, bevallen, behagen*.

Van zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden maakt men werkwoorden, die een voorzien met, of eene mededeeling van de zaak beteekenen, die door het stamwoord wordt uitgedrukt, als: *bekleeden, begaven, bezielen, bevolken, bevrijden, bemoeijelijken*, enz.

GE heeft geen bepaalde beteekenis bij de afleiding der werkwoorden. Over het algemeen geeft het weinig verandering aan de beteekenis der stamwoorden, maar schijnt daaraan eene versterking of eene zekere deftigheid bij te zetten: b. v. *voelen, gevoelen; denken, gedenken*. Eenige stamwoorden

echter krijgen door dit *GE* eene geheel andere beduiding, doch die welligt oorspronkelijk daarin ook gelegen heeft: b. v. *beuren, gebeuren; bieden, gebieden*, enz.; *beuren*, verwant met *baren* (dragen), even als: *gebeuren* met *zich toedragen; bieden*, oorspronkelijk ook *bevel geven*, nog kenbaar in *bode, boodschap*. — Verscheidene werkwoorden met dit voorvoegsel schijnen van de lijdende deelwoorden hunner wortels ontstaan te zijn; of liever uit de zelfstandige naamwoorden, die met voorvoeging van *ge* uit die wortels gemaakt zijn, als: *gevallen, gezeggen, gedragen*, enz.

HER geeft de beteekenis van herhaling: b. v. *herlezen, herdoen, herinneren*, enz. Bij eenige werkwoorden geeft dit *HER* eene verandering of verbetering te kennen, als: *herstellen, hervormen*.

ONT is van dezelfde beteekenis als *aan* en *and* (tegen) en geeft aan de werkwoorden, die dit voorvoegsel hebben, 1°. de beduiding van aanvang en oorsprong; als: *ontstaan, ontvonken, ontspruiten*, 2°. die van het tegenovergestelde van de beteekenis des wortels, als: *ontzeggen, ontladen, ontdekken, ontsieren, ontstellen*, 3°. van samenkomst of toenadering, als: *ontmoeten, ontbieden, onthalen, ontvangen*, 4°. van verwijdering of gemis, als: *ontkomen, ontgaan, ontbreken*, enz.

VER geeft, even als *ONT*, verschillende wijzigingen aan de werkwoorden, daar het vóór staat. Het beteekent oorspronkelijk voort, en drukt daarom eene afwendende rigting of verwijdering uit, als: *verbannen, verdrijven, verjagen*. Over het algemeen ligt er een denkbeeld van verandering of herhaling in opgesloten, en schijnt eene verkorting van over te zijn: b. v. *verdoen, verkleeden, verbuigen*. Ook komt het voor in de beteekenis van *missen*, als: *verschrijven, vergissen*. Nog heeft het de beduiding van

ontbinding, als: *verdeelen*, *verdelgen*, *versnijden*, enz.

Behalve deze voorvoegsels hebben wij nog *wan* in *wanhopen*, *er* in *erlangen*, *erkennen*, *erbarmen*, *erachten* en *ervaren*, en *mis* in *mislukken*, enz. Maar dit *mis* is een bijwoord en behoort daarom bij de zamengestelde werkwoorden.

b. De achtervoegsels of liever eindsylben der werkwoorden zijn: *EN*, *SCHEN*, *ÉREN* en *ELEN*.

EN is de gewone uitgang onzer werkwoorden; in eenige éénlettergrepige is hij met den wortel zamengetrokken, als: *slaan*, *gaan*, *staan*, van *sla-EN*, *ga-EN*, *sta-EN*.

SCHEN is eene versterking van den uitgang *sen* en komt voor in *heerschen*, *wenschen*, enz.

ÉREN is een basterd uitgang, als: *studéren*, *gravéren*, enz.

ELEN vormt voortdurende werkwoorden (*frequentativa*), waarvan de aanwijzing in de *l* ligt, als: *wentelen* van *wenden*; *bedelen* van *bidden*, enz. Eenige *frequentativen* worden gevormd door *EREN*, als: *stotteren*, van *stooten*; *blakeren* van *blaken*, enz.

c. De zamengestelde werkwoorden ontstaan door de plaatsing van een ander woord vóór het werkwoord, om daardoor de algemeene beteekenis van dit laatste meer bepaald te maken. De werkwoorden kunnen zamengesteld zijn: 1°. met een zelfstandig naamwoord, als: *raadplegen*, *kladschilderen*, 2°. met een bijwoord, als: *rondzien*, *vasthouden*, 3°. met een voorzetsel, als: *onderfragen*, *navragen*, *uitvragen*, enz.

Deze zamenstellingen zijn deels scheidbaar, deels onscheidbaar. Scheidbaar, wanneer in de vervoeging het bepalende deel van het werkwoord gescheiden wordt, welk bepalend deel dan ook den accent ontvangt. Onscheidbaar, wanneer de zamenstellende deelen verbonden blijven, en de klemtoon op het werkwoord valt.

De scheidbare voorzetsels zijn: *aan*, *af*, *bij*, *op*, *in*, *uit*

en *na*. In *aanbidden* komt *aan* gedeeltelijk als onscheidbaar voor, want men zegt: *ik aanbid*, doch tevens: *ik heb aanbeden*.

De onscheidbare hebben wij bij de afgeleide werkwoorden opgegeven. De volgende zijn nu eens scheidbaar, dan onscheidbaar, al naar dat de beduiding is: *achter*, *door*, *over*, *om*, *onder*, en het bijwoord *vol*: b. v. *Hij achtervolgt mij* en *hij volgt achter mij*.

Over de Vervoeging der Werkwoorden.

74. De *Vervoeging* (*Conjugatio*) der werkwoorden is de geregelde opnoeming van al de vormen, die een werkwoord aanneemt, om zijne betrekking tot de voorstelling, tot den tijd en tot den werker te kunnen uitdrukken. Bij de vervoeging komen dus in aanmerking: 1°. de wijzen van voorstelling, 2°. de tijden, 3°. de personen.

De *wijzen* van voorstelling (*modi*) bij de werkwoorden hangen af van de meening des sprekers en van het verband der rede. Zij zijn vierderlei: 1°. de *onbepaalde* wijze (*infinitivus*), 2°. de *aantoonende* wijze (*indicativus*), 3°. de *gebiedende* wijze (*imperativus*), 4°. de *ondergeschikte* wijze (*subjunctivus*).

1. De *onbepaalde* wijze is de bloote benaming des werkwoords: de voorstelling daarvan als zelfstandig, zonder op den werker te zien. Zij is daarom altijd éénvormig.

2. De *aantoonende* wijze is de regtstreeksche of vragende voorstelling des werkwoords, met aanwijzing van den werker en den tijd. Het is door deze aanwijzing, dat het werkwoord verschillende vormen moet aannemen.

3. De *gebiedende* wijze is de vorm, waaronder het werkwoord als gebod of verzoek tot den aangesproken persoon gericht wordt. Deze vorm is regtstreeksch, heeft slechts op

den aangesproken persoon als werker betrekking, en kan, uit den aard der zaak alleen tot het oogenblik, waarin men spreekt, behooren. Zij heeft derhalve noch onderscheid van personen, noch van tijden, en is daarom éénvormig: b. v.

GAAR schatten bij elkaar! GENIET de zoetste weelde!
KLEED u in zacht fluweel, gedrenkt in purpergloed!
PLENG 't edelst druivennat, dat Chios wijngaard teelde!
Maar DENK dat ge alles eens, o sterveling, missen moet.

L. RIETBERG.

De gebiedende wijs bestaat alleen uit den wortel des werkwoords, zooals blijkt uit de bovenstaande *gaar, geniet, kleed, pleng* en *denk*; echter wil men daarbij het getal onderscheiden hebben. Wanneer dus de zoo even aangehaalde woorden tot meer dan één persoon gerigt waren, zou men schrijven moeten: *gaart, kleedt, plengt*, enz. Deze onderscheiding intusschen is zoowel bij de voornaamwoorden, als bij de andere wijzen der werkwoorden verloren; zij is dus hier eene wezenlijke onregelmatigheid, en ter bevordering der duidelijkheid niet noodig.

4. De *ondergeschikte* wijze, ook *bijvoegende* (*modus conjunctivus*) genoemd, is de wijze der afhankelijkheid, dat is: voortvloeiende uit het verband der reden; zij wordt ook wel de twijfelachtige wijze, of de wijze der onzekerheid genoemd, omdat zij altijd afhangt van eene vooronderstelling, toestemming, wensch, voorwaarde of uitroeping, en daardoor de vermogende, wenschende en voorwaardelijke wijs, die men in andere talen onderscheidt, in zich sluit.

Deze wijze wordt dus gebruikt, wanneer het werkwoord in de genoemde betrekkingen voorkomt, hetzij zulks door een voorgaand werkwoord of door eene verandere woordschikking worde uitgedrukt: b. v. door den zin:
o Zamel u een' schat van rijke kundigheên,

Die ledige uren VULL', aan alles smaak VERLEEN'!

door veranderde woordschikking:

*Hoe hoog WAARDEERE ik hem, die in de rust van 't land
Niet slechts zijn' akker bouwt, maar tevens zijn verstand.*

BILDERDIJK.

Het verband der reden, waaruit zij voortvloeit, wordt veelal aangewezen door een voegwoord, waaruit de meening ontstaan is, dat eenige voegwoorden den *subjunctivus* vorderen; hoewel dit een verkeerd begrip is, daar hetzelfde verband, dat deze wijze vordert, ook het gebruik van die voegwoorden noodzakelijk maakt. Een even verkeerd denkbeeld vloeit uit het zoo even gezegde voort, namelijk, dat men altijd het werkwoord in deze wijze voorgesteld, het voegwoord *dat* aanhangt, als of dit een onafscheidelijk deel van dien *modus* uitmaakte. Eindelijk is ook de zachte *e*, die men bij de enkelvoudige personen voegt, als kenmerk van de *subjunctivus* onnoodig, en in de meervoudige personen op *en* onmogelijk. Het eenige regte kenteeken van deze wijze is, volgens BILDERDIJK, de veranderde schikking der woorden, waardoor wij dikwijls de kracht van dien *modus* uitdrukken. Deze veranderde woordschikking bestaat in het plaatsen van het *verbum* voor zijn onderwerp: b. v. *Hoe hoog waardeere ik hem*, enz. Zoo zou onze *subjunctivus* ook wel de *vragende* wijze in zich bevatten kunnen.

b. Door de *tijden* (*tempora*) der werkwoorden verstaat men den vorm, dien zij aannemen, om aan te wijzen tot welk gedeelte der onbepaalde tijdruimte of during de toestand behoort, dien zij uitdrukken. De onbepaalde tijdruimte verdeelt zich in drie vakken: het *tegenwoordige*, het *verledene* en het *toekomende*. Deze tijdvakken zijn allen betrekkelijk: het verledene en toekomende bestaan alleen ten opzichte van het tegenwoordige; het verledene was eens tegenwoordig, het

tegenwoordige was toen toekomend, terwijl het toekomende nog tegenwoordig worden moet.

Bij de conjugatie der werkwoorden heeft men dus, behalve het tegenwoordige als tegenwoordige te kunnen aanwijzen, ook noodig het tegenwoordige met betrekking tot de beide overige tijden aan te duiden, en dit moet wederkeerig ook met deze plaats hebben. Hieruit ontstaan dan de volgende tijdsbepalingen: 1. het tegenwoordige: b. v. *ik werk*. 2. het betrekkelijk tegenwoordige: *ik werkte, toen enz.* 3. het verledene: *ik heb gewerkt*. 4. het betrekkelijk verledene: *ik had gewerkt, toen enz.* 5. het toekomende: *ik zal werken*. 6. het betrekkelijk toekomende: *ik zal gewerkt hebben, als enz.* 7. het voorwaardelijk toekomende: *ik zoude werken, als enz.* 8. het voorwaardelijk verleden: *ik zoude gewerkt hebben, als enz.*

Wij geven hierbij eene aanwijzing, hoedanig de onderlinge betrekkingen der drie hoofdtijden deze betrekkelijke tijden doen ontstaan:

	1	2	3	4	5	6	7	8
	TEGENWOORDIG.	VERLEDEN.		TOEKOMEND.				
Tegenwoordig.	Tegenwoordig.	Betrekkelijk tegenwoordig.	Betrekkelijk tegenwoordig.	Toekomend.				
Verleden.	Verleden.	Betrekkelijk verleden.	Betrekkelijk verleden.	Betrekkelijk toekomend.				
Toekomend.	Toekomend.	Voorwaardelijk verleden.	Voorwaardelijk verleden.	Voorwaardelijk toekomend.				

Het tegenwoordige, verledene en toekomende blijft hetzelfde met betrekking tot het tegenwoordige.

Tegenwoordig in het verledene geeft het betrekkelijk tegenwoordige: b. v. *Ik werkte reeds, toen hij begon.*

Verleden in het verledene geeft het dubbel verledene of betrekkelijk verledene. Deze tijd stelt eene handeling of ee-

nen toestand voor als verleden in eenen tijd, die zelf reeds verleden was: b. v. *Ik had gewerkt, toen hij begon.*

Toekomend in het verledene geeft het voorwaardelijk verleden. Deze tijdsbepaling stelt de handeling voor als toekomend te zijn geweest op eene onderstelling of voorwaarde: b. v. *Indien men mij tijd gegeven had, zoude ik gewerkt hebben.* Dit voorwaardelijk verleden is de eenige vorm, die aan het denkbeeld van toekomend in het verledene beantwoordt.

Tegenwoordig in het toekomende beantwoordt aan hetzelfde denkbeeld als het enkel toekomende, en vormt dus geen bijzondere tijdsbepaling.

Verleden in het toekomende noemen wij de betrekkelijk toekomende tijd. Hij stelt de handeling voor als verleden in eenen tijd, die nog toekomend is: b. v. *Als gij zult beginnen, zal ik reeds gewerkt hebben.*

Toekomend in het toekomende is een dubbel toekomende tijd. Eigenlijk hebben wij geen vorm om dien tijd uit te drukken. Het enkelvoudig voorwaardelijke stelt eene zaak voor, die nog niet plaats gehad heeft; maar die plaats hebben zal, indien eene andere, welke de voorwaarde uitmaakt, vooraf gaat, en welke dus zelve ook toekomend is. De voorwaardelijk toekomende tijd drukt dus eenigzins dat denkbeeld uit: B. v. *Indien ik tijd had, zoude ik werken.*

Daar deze tijden gedeelten der onbegrensde tijdruimte uitdrukken, zijn zij op zich-zelfen ook onbegrensd, en kunnen zoowel eene voortdurende, als oogenblikkelijke handeling of toestand aanwijzen. Alleen door de bijgevoegde bepalingen worden deze tijdsafdeelingen ook bepaald, en kunnen eigenlijk met deze bepalingen alleen betrekkelijk genoemd worden.

Deze tijden laten zich niet allen in de vier wijzen uitdrukken: de onbepaalde wijs kan alleen de drie hoofdtijden aanwijzen, waarvan ook de deelwoorden de uitdrukking aanne-

men; terwijl de gebiedende wijs, uit haren aard, alleen den tegenwoordigen tijd heeft.

De aantoonende en ondergeschikte wijzen kunnen elk in zes tijden voorkomen; zoodat de toekomende en betrekkelijk toekomende alleen tot de aantoonende, en de voorwaardelijke tijden tot de ondergeschikte wijze behooren.

De gewone volgorde der wijzen en tijden in onze conjugatie is deze:

ONBEPAALENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Toekomende tijd.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Toekomende tijd.

AANTOONENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Betrekkelijk tegenwoordige of Onvolmaakt verledene tijd.

Verledene of Volmaakt verledene tijd.

Betrekkelijk verledene of Meer dan volmaakt verledene tijd.

Toekomende tijd.

Betrekkelijk toekomende tijd.

GEBIEDENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

ONDERGESCHIKTE OF BIJVOEGENDE WIJS.

waarin de volgorde en benaming der tijden dezelfde is als in de aantoonende wijs, daar de beide voorwaardelijke tijden ook toekomend genoemd worden.

Onze conjugatie is zeer eenvoudig, of wil men liever, zeer gebrekkig in de aanwijzing der verschillende tijden: slechts twee tijden, de tegenwoordige en betrekkelijk tegenwoordige,

kunnen door de buiging der werkwoorden zelven worden uitgedrukt; de verledene en toekomende tijden moeten door de hulpwoorden gevormd worden.

Ten slotte moeten wij aanmerken, dat het onderscheid tusschen het *imparfait* en *passé défini* der Fransche taal, ook in onze taal, niet in den vorm des werkwoords, maar wel degelijk in het gebruik bestaat, en dat wij onzen betrekkelijk tegenwoordigen tijd voor die beide vormen bezigen. Van het gebruik als *imparfait* hebben wij een voorbeeld gegeven; als *passé défini* staat hij zonder de tijdsbepaling, en vormt een verleden: b. v.

..... » *In deze stulp genoot ik 't eerste licht!*

» *Hier vloot mijn vroege jeugd in lachende onschuld henen!*

» *Hier voelde ik. . .* »

BILDERDIJK.

c. De *personen* bij de vervoeging wijzen aan, of het onderwerp van een werkwoord tot den eersten, tweeden of derden persoon behoort. Deze onderscheiding wordt door de persoonlijke voornaamwoorden uitgedrukt. Ten gevolge echter der nauwe verbinding, die er is tusschen het onderwerp en het werkwoord, neemt dit laatste ook eenige veranderingen in den uitgang aan, overeenkomstig den persoon des onderwerps: b. v. *ik heb, gij hebt, hij heeft, wij hebben*, enz.

De vorm van den derden persoon des werkwoords dient ook voor elk onderwerp, dat door een zelfstandig naamwoord, of eenig ander daarvoor in de plaats tredend woord, wordt uitgedrukt: b. v. *Die man heeft overvloed.*

d. Het *getal* bij de vervoeging is de buiging, die het werkwoord ondergaat, om aan te wijzen, of het onderwerp *enkel-* of *meervoudig* is, als: *ik lees, wij lezen, hij schrijft, zij schrijven.*

Al de persoonlijke werkwoorden hebben de volledige *persoon-* en *getal-*aanwijzing; de onpersoonlijke daarentegen hebben geen eersten en tweeden persoon enkelvoud, en geen der drie personen in het meervoud.

De buigingsdeelen der *persoon-* en *getalaanwijzing* zijn voor den eersten en derden persoon enkelvoud meestal hetzelfde; de tweede persoon heeft in het enkel- en meervoud altijd *t*, en de eerste en derde persoon meervoud altijd *en*, uitgezonderd in: *slaan*, *staan* en *gaan*.

De Deelwoorden.

75. Hier voor hebben wij de deelwoorden beschouwd als tot de bijvoegelijke naamwoorden behoorende; thans moeten wij zien, welk deel zij in den aard der werkwoorden hebben.

Dat zij van de werkwoorden hun bestaan verkrijgen is vroeger reeds gezegd. Verder hebben zij met het werkwoord het onderscheid van het *dadelijke* en *lijdelijke*, benevens dat der *drie hoofdtijden* gemeen.

1. De *tegenwoordige* tijd ligt in het *dadelijke* deelwoord, dat uit de onbepaalde wijs gevormd wordt, door achtervoeging van *d* of *de*: b. v. *bevestigend*, *ontkennende*, enz. 2. De *verledene* tijd ligt in het *lijdelijke* deelwoord. Van bedrijvende werkwoorden heeft dit deelwoord altijd eene *passieve* beteekenis; van onovergankelijke echter duidt het de geëindigde handeling of den verleden toestand aan, en wordt in dit geval niet als adjectief, maar alleen als een deel der zamengestelde tijdvormen gebruikt: b. v. *ik heb geloopt*, *gegaan*, *geslapen*, enz. De vorming van het deelwoord des verledenen tijds verschilt naar de conjugatie der werkwoorden, waarover straks nader. Bij alle werkwoorden krijgt het echter het voorvoegsel *ge*: b. v. *gehoord*, *gelezen*, *gezien*. Afgeleide werkwoorden met de voorvoegsels *be*, *her*, *ont* en

ver, en die met onscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, hebben dit *ge* voor het deelwoord niet: b. v. *beloofd*, *verzuimd*, *doortrokken*, enz.; terwijl het bij de scheidbare zamengestelde tusschen de zamenstellende deelen komt, als: *doorgereisd*, *voortgezet*. 3. De *toekomende* tijd bij de deelwoorden is een eigenaardige vorm, en, even als de toekomende tijd der onbepaalde wijs, een bijzonder eigendom onzer taal. Nogtans is het geen eenvoudige vorm, maar wordt door behulp van *zullen* gemaakt: b. v. *zullende beminnen*.

Over de Buigingsvormen der Werkwoorden.

76. De vervoeging onzer werkwoorden is deels *enkelvoudig*, deels *zamengesteld*. In den *lijdenden* vorm is het werkwoord door de geheele vervoeging heen zamengesteld. In de andere vormen zijn alleen de volgende deelen der vervoeging *enkelvoudig*: de *tegenwoordige* tijd, de *betrekkelijk tegenwoordige* tijd, en het *dadelijk* en *lijdelijk* deelwoord. Al de andere tijdvormen worden zamengesteld uit het *lijdelijk* deelwoord, de *onbepaalde* wijs en de hulpwoorden *hebben*, *zijn* en *zullen*. De zamengestelde vervoeging is bij alle werkwoorden éénlei; alleen in zooverre verschillend, als de soort of beduiding der werkwoorden dit vorderen.

Enkelvoudige Vervoeging.

77. De vorming der enkelvoudige vervoeging is in onze taal drierlei:

1. De *klankverwisselende*, of *ongelijkvloeiende* conjugatie vormt den betrekkelijk tegenwoordigen tijd door verandering van den wortelklinker des werkwoords, terwijl het verleden deelwoord daarbij op *en* uitgaat: b. v. *ik breek*, *brak*, *gebroken*.

2. De *klankhoudende* of *gelijkvloeiende* vervoeging laat

den wortelklinker onveranderd en vormt den betrekkelijk tegenwoordigen tijd door aanneming van den uitgang *de* of *te* achter den wortel des werkwoords. Wanneer de wortel des werkwoords in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd *de* krijgt, dan eindigt het lijdelijk deelwoord op *d*, en anders op *t*: b. v. *ik haalde, gehaald; ik strafte, gestraft.*

3. De *onregelmatige* vervoeging is die, welke in een of ander opzigt van de beide vorige geregelde vervoegingen afwijkt. Tot deze vervoeging behoort slechts een klein getal werkwoorden.

1. *Klankverwisselende of Ongelijkvloeiende Vervoeging.*

De klankverwisselende werkwoorden worden verdeeld in de volgende vier klassen:

a. Die, welke in de vervoeging *drie* verschillende klinkers aannemen. Zij doen de zacht-lange *e* in *a* en *o* overgaan: b. v. *breken, brak, gebroken*, enz., of de korte *i* in *a* en *e*, als: *bidden, bad, gebeden*, enz.

b. Die, welke met *drie* en ook met *twee* verschillende klinkers gebruikt worden. Deze soort kan in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd denzelfden klinker aannemen als in het verleden deelwoord; doch waarschijnlijk is hier eene verbastering in het gebruik. Deze werkwoorden verwisselen: 1°. de zacht-lange *e* in *o* en ook in *oe*, als: *scheren, schoor*, (ook *schoer*), *geschoren*, 2°. de scherp-korte *e* in *o* en ook in *ie*, als: *werpen, worp* (ook *wierp*), *geworpen*.

c. Tot de *derde* klasse behooren die, welke in de vervoeging twee verschillende klinkers aannemen, en dat op tweederlei wijze, namelijk: 1°. die in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en het lijdelijke deelwoord denzelfden klinker hebben; zij veranderen de *ij* in *e*, als: *schrijven, schreef, ge-*

schreven; de *ui, ie* en *e* in de lange *o*, als: *spruiten, sproot, gesproten; verdrieten, verdroot, verdrotten; wreken, wrook, gewroken* en eindelijk de korte *e* en *i* in *o*, als: *melken, molk, gemolken; binden, bond, gebonden*, 2°. die alleen in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd eenen anderen klinker hebben: deze verwisselen den wortelklank in *ie* of *oe*, als: *blazen, blies, geblazen; dragen, droeg, gedragen; vallen, viel, gevallen; loopen, liep, geloopt; worden, wierd, geworden; roepen, riep, geroepen.*

d. Tot de *vierde* klasse brengen wij die werkwoorden, welke oudtijds tot de derde klasse behoorden, maar thans zonder vokaalwisseling gebruikt worden, als: *bakken, bakte* (oudt. *biek* en *boek*); *lagchen, lachte* (oudt. *loech*); *laden, laadde* (oudt. *loed*); *brouwen, brouwde* (oudt. *brieuw*); *heeten, heette* (oudt. *hiet*); *malen, maalde* (oudt. *moel*), *scheiden, scheidde* (oudt. *schied*); *spouwen, spouwde* (oudt. *spieuw*); *vouwen, vouwde* (oudt. *viuw*); *weven, weefde* (oudt. *woof*); *zouten, zoutte* (oudt. *zielt*). Deze werkwoorden dragen in hun lijdelijk deelwoord het kenmerk hunner vroegere ongelijkvloeiendheid, daar dit deelwoord bij allen op *en* eindigt.

Aanmerkingen op de Ongelijkvloeiende Werkwoorden.

78. De vokaalwisseling der werkwoorden is een onderwerp, dat bij de Etymologie de hoogste aandacht verdient. Niet alleen is het voor de kennis der werkwoorden zelven van belang, maar ook voor de vele andere woorden, waaraan de oorspronkelijke en de van klankverwisselde wortels het bestaan gegeven hebben. Voorheen werden deze werkwoorden allen onder de *onregelmatige* gerekend. Het was onze geleerde TEN KATE, die het eerst de regelmaat opmerkte en uitéénzette, welke zich in die *verba* vertoont, en tevens door vergelijking met de oudere en nieuwere taaltakken van

den Duitschen stam aantoonde, dat daarin dezelfde regelmaat in de klankwisseling plaats had; waaruit hij tevens besloot, dat die klankwisselingen van een' alouden oorsprong zijn, en reeds bij den oorspronkelijken stam vóór zijne verdeeling, en dus vóór 3000 jaren en langer bestonden. (†) Dat zij tot de wortels der taal zelve behooren blijkt ook daaruit, dat zij allen de onmisbaarste en meest voorkomende handelingen uitdrukken. Het stelsel der vokaalwisseling is later door GRIMM met eene onbegrijpelijke vlijt en scherpzinnigheid nagevorscht, doch zijne nasporingen zijn voor ons bestek te uitgebreid, om daarvan gebruik te kunnen maken, en wij verwijzen daarom den lezer naar het werk zelf. (§)

Wij hebben in onze taal omtrent twee honderd primitive ongelijkvloeiende werkwoorden, waarvan de meeste behooren tot die, welke wij in de derde klasse gebragt hebben. Vooral bekleedt de *ij* eene voorname plaats onder de verwisselende klanken.

Bij den overgang der wortelklinkers wordt de regelmaat verbroken door die werkwoorden, waarin de lange *e* tot de korte *a* overgaat, als: *lezen*, *las*; *breken*, *brak*, enz., daar anders geen lange klank door eenen korten vervangen wordt. Men kan hieruit besluiten, dat de *a* in die gevallen eigenlijk lang moest zijn, zooals zij in het Hoogduitsch dan ook uitgesproken wordt. Bij verlenging wordt zij bij ons werkelijk lang, als: *gij laast*, *wij lazén*.

Onder de werkwoorden der vierde klasse zijn er, die tweederlei praeteritum vormen, als: *ik vroeg* en *vraagde*, *ik joeg* en *jaagde*. BILDERDIJK beschouwt de klankwisselende als de *praeterita* van de oorspronkelijke, en de andere als die der

(†) Aanleiding, enz., bl. 343.

(§) GRIMM. Deutsche Gramm. Th. I: S. 560.

afgeleide werkwoorden of *verba nominalia*, dat is: die gevormd zijn uit de naamwoorden, welke uit de *primitive* werkwoorden gemaakt zijn, als: *vraagde* van *vraag*, *lachte* van *lach*, enz. In het eerste geval, zegt hij, zijn zij *transitief*: b. v. *Hij joeg hem de deur uit*; in het andere geval *intransitief*, als: *hij jaagde den ganschen dag*. De eigenaardige opvatting, die deze Taalgeleerde van de klankverwisseling heeft, welke hij klankverzachting noemt, en waardoor dan het verledene in de werkwoorden als een slaauwe nagalm van het tegenwoordige klinkt, zou ook tot een ander gevoelen kunnen leiden, te weten: dat bij die werkwoorden de *klankverwisseling* een meer *verleden*, de *verlenging* in *de* of *te* een betrekkelijk *tegenwoordigen* tijd kan aanwijzen. Wij durven echter niet beweren, dat de verwisseling altijd eene verzachting van den klank is. De Duitschers noemen haar *Ablaut*, dat wij niet beter dan door klankverwisseling weten te vertalen. (†)

Onder de werkwoorden der vierde klasse geeft TEN KATE ook *bannen* en *spannen*, doch van het eerste geen, en van het tweede een zeer vreemd *praet. imperf.* op, namelijk *spoén*. Wij gelooven, dat beide onder de afgeleide gelijkvloeiende behooren, maar door het gebruik onregelmatig geworden zijn.

2. Gelijkvloeiende Vervoeging.

79. *Gelijkvloeiende* werkwoorden zijn die, welke door de geheele vervoeging heen denzelfden klinker behouden, maar daarentegen in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd eene verlenging in *de* of *te*, en in het lijdelijke deelwoord *d* of *t*

(†) GRIMM zegt: »ablaut ist vorhanden, wenn der vocal in einen »ganz andern abspringt, ohne dasz dabei irgend äussere einwirkung »waltet.« Deutsche Gramm. Th. I: S. 34.

achter den wortel aannemen: b. v. *spelen, speelde, gespeeld; hopen, hoopte, gehoopt*, enz.

De betrekkelijk tegenwoordige tijd wordt gevormd met *de*, wanneer de wortel des werkwoords uitgaat op *b, d, g, i, l, m, n, r, v, w* of *z*; en met *te*, wanneer de wortel op *f, k, p, s, t* of *ch* eindigt.

De gelijkvloeiende werkwoorden, die eene *d* of *t* op het einde van den wortel hebben, moeten die letters volgens bovenstaanden regel verdubbelen: b. v. *bevrijd-en, ik bevrijd-de; groot-en, ik groot-te*, enz. Behalve de stamwoorden, die men onder de gelijkvloeiende werkwoorden meent aantreffen, behooren daartoe: 1. die van naamwoorden gemaakt zijn, welke uit het imperfectum van ongelijkvloeiende werkwoorden ontstonden, als: *voeren* uit *voer* van *varen*; *sleepen* uit *sleep* van *slijpen*, enz., 2. de dubbelstaartige en voortdurende (frequentativen), als: *hinderen, rammelen, slingeren*, enz., 3. die van naamwoorden gemaakt zijn, door toevoeging van den uitgang *en*, als: *tafelen, hokken, banken, witten, groenen*, enz., 4. die, met den basterduitgang *eren*, als: *hanteren*, enz.

De buiging der gelijkvloeiende werkwoorden verschilt van die der ongelijkvloeiende alleen in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en het verleden deelwoord; terwijl bij beide de geheele buiging alleen in den tegenwoordigen en betrekkelijk tegenwoordigen tijd, en in het lijdelijk deelwoord ligt. Wij willen van beide soorten, de buigingsdeelen opgeven:

Ongelijkvloeiende.

Aantoonende wijze.

Enkelv.	Tegenw. tijd.	Betr. Tegenw. tijd.
1 ^o . Pers.	---	—
2 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	— <i>t.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	—

Meerv.	Tegenw. tijd.	Betr. Tegenw. tijd.
1 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>en.</i>
2 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	— <i>t.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>en.</i>

Bijvoegende of Ondergeschikte wijze.

Enkelv.	Tegenw. tijd.	Betr. Tegenw. tijd.
1 ^o . Pers.	--- <i>e.</i>	— <i>e.</i>
2 ^o . Pers.	--- <i>et.</i>	— <i>et.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>e.</i>	— <i>e.</i>

Meerv.

1 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>en.</i>
2 ^o . Pers.	--- <i>et.</i>	— <i>et.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>en.</i>

Deelw.

--- *en.*

behoudens de klankverwisseling voor elke klasse, en het vroeger aangemerkte omtrent de uitgangen der Bijvoegende wijs. bl. 149.

Gelijkvloeiende.

Aantoonende wijze.

Enkelv.	Tegenw. tijd.	Betr. Tegenw. tijd.
1 ^o . Pers.	---	— <i>de</i> of <i>te.</i>
2 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	— <i>det</i> of <i>tet.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	— <i>de</i> of <i>te.</i>
Meerv.		
1 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>den</i> of <i>ten.</i>
2 ^o . Pers.	--- <i>t.</i>	— <i>det</i> of <i>tet.</i>
3 ^o . Pers.	--- <i>en.</i>	— <i>den</i> of <i>ten.</i>

Bijvoegende wijze.

Enkelv.	Tegenw. tijd.	Betr. Tegenw. tijd.
1 ^o . Pers.	--- e.	— de, te.
2 ^o . Pers.	--- et.	— det, tet.
3 ^o . Pers.	--- e.	— de, te.
Meerv.		
1 ^o . Pers.	--- en.	— den, ten.
2 ^o . Pers.	--- et.	— det, tet.
3 ^o . Pers.	--- en.	— den, ten.
Deelw.		
--- d of — t.		

3. Onregelmatige Vervoeging.

79. Tot de *onregelmatige* werkwoorden (*verba anomala*) behooren: 1°. die, welke in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en het lijdelijk deelwoord een' anderen klinker en een' anderen medeklinker dan die des wortels, aannemen. Hiertoe behooren de hulpwoorden *zijn* en *hebben*; verder: *brenghen*, *denken*, *komen*, *koopen*, *moeten*, *werken*, *weten* en *zoeken*; 2°. die, welke onbepaalde wijze éénlettergrepig is, als: *doen*, *gaan*, *slaan*, *staan* en *zien*; 3°. die, welke van de hierboven opgegeven buiging afwijken, als: *kunnen*, *mogen*, *willen*, waarvan de 3°. Pers. Enkelv. van den Tegenw. tijd geen *t* heeft; terwijl *mogen* en *kunnen* in den Tegenw. tijd van klank verwisselen: *ik mag*, *kan*, *hij mag*, *kan*; 4°. het gebrekkige werkwoord *zullen*.

Van al deze werkwoorden is *zijn* het onregelmatigste in de vervoeging. Dit werkwoord bestaat uit drie verschillende wortels, te weten: *bennen*, *zijn* en *wezen*. Van den eersten hebben wij alleen: *ik ben*; van den tweeden: *zijnde*, *gij zijt*, en *wij* en *zij zijn*; van den derden: *geweest*, *ik was*,

gij waart, *hij was*, *wij* en *zij waren*. Van *bennen* hadden wij vroeger den tweeden Persoon Enkelv. *du bist*, dat nog in het Hoogduitsch en in andere taaltakken bestaat. De Engelsche taal heeft het nog in de onbepaalde wijs, de deelwoorden en den Tegenw. tijd der Bijvoegende wijze, als: *to be*, *being*, *been*, *I be*, enz. Van *wezen* schijnt *is* te komen. (†) Misschien ligt in die verschillende wortels een verschillend denkbeeld, te weten: in *bennen* of *zijn*, dat van den tegenwoordigen, en in *wezen*, dat van den verledenen tijd.

Hebben toont in zijne vervoeging ook de afkomst van een verouderd werkwoord *heven*, waarvan nog: *hij heeft*.

Brenghen, *denken*, *koopen*, *werken* en *zoeken* zijn, behalve in de verwisseling van den wortel-konsonant, ook nog in de eindiging van het lijdelijk deelwoord onregelmatig, daar zij dit, even als de gelijkvloeiende, in *t* hebben. *Werken* wordt meestal regelmatig gebruikt.

Van *moeten*, *mogen*, *kunnen* en *willen* geven onze Taalkundigen een lijdelijk deelwoord op. Wij twifelen echter, of dit wel in den aard der taal besta, omdat zij altijd met een ander werkwoord verbonden zijn en dan de onbepaalde wijs de plaats van dat deelwoord bekleedt: b. v. *hij heeft moeten werken*. Bij weglating van het tweede werkwoord zegt men dan: *hij heeft ontmoeten*, enz. Het onderzoek hier van behoort echter tot de Syntaxis; hier zeggen wij alleen, dat wij het bestaan van die deelwoorden betwijfelen.

Wij geven hierbij eene lijst der onregelmatige werkwoorden,

(†) Zie TERWEN. Etym. Handwoordenb. op *Wezen*.

met eene korte aanwijzing der vervoeging, voor zoo ver die van den gewonen regel afwijkt.

Onbepaalde wijze.		Aantoonende wijze	
Tegenw. tijd.	Lijd. Deelw.	Tegenw. tijd.	Betr. Teg. tijd.
Zijn,	geweest,	ik ben,	ik was.
		gij zijt,	gij waart.
		hij is,	hij was,
		wij zijn.	wij waren.
hebben,	gehad,	ik heb,	ik had.
		hij heeft.	
bringen,	gebragt,	ik breng,	ik bragt.
denken,	gedacht,	ik denk,	ik dacht.
komen,	gekomen,	ik kom,	ik kwam.
koopen,	gekocht,	ik koop,	ik kocht.
moeten,	gemoeten,	ik moet,	ik moest.
werken,	gewrocht,	ik werk,	ik wrocht.
weten,	geweten,	ik weet,	ik wist.
zoeken,	gezocht,	ik zoek,	ik zocht.
doen,	gedaan,	ik doe,	ik deed.
gaan,	gegaan,	ik ga,	ik ging.
slaan,	geslagen,	ik sla,	ik sloeg.
staan,	gestaan,	ik sta,	ik stond.
zien,	gezien,	ik zie,	ik zag.
kunnen,	gekunnen,	ik kan,	ik kon.
		gij kunt.	
		hij kan.	
		wij kunnen.	
mogen.	gemogen,	ik mag,	ik mogt.
		gij moogt.	
		hij mag.	
		wij mogen.	
willen,	gewild,	ik wil,	ik wilde.

Zamengestelde Vervoeging.

80. Door zamenstelling met de hulpwoorden *hebben* of *zijn*, en *zullen* vormen wij in onze vervoeging de beide verledene: *ik heb* en *ik had gelezen*; *ik ben* en *ik was gevallen*; de beide toekomstige: *ik zal lezen* en *ik zal gelezen hebben*; *ik zal vallen* en *ik zal gevallen zijn*; en de beide voorwaardelijke tijden: *ik zoude lezen* en *ik zoude gelezen hebben*; *ik zoude vallen* en *ik zoude gevallen zijn* bij alle werkwoorden; de lijdende echter hebben daarbij in alle tijden de hulp van het werkwoord *worden* noodig, als reeds vroeger gezegd is.

In de zamengestelde tijden neemt het hulpwoord de buiging over, dat is: het wijst door zijne uitgangen den persoon en het getal aan, terwijl, door toevoeging van het lijdelijk deelwoord, of van de onbepaalde wijze des werkwoords, de onderscheiding van getal, persoon, tijd en wijze op dit werkwoord wordt overgebracht. Uit hovenstaande voorbeelden blijkt, dat de verledene tijden somtijds door *hebben*, somtijds door *zijn* gevormd worden. De volgende regelen dienen om het verschillend gebruik dezer hulpwoorden te kennen.

1. Het werkwoord *zijn* duidt het bestaan of de zelfstandigheid aan, benevens rust, doelloosheid en werking van buiten op het onderwerp; daarom staat dit hulpwoord bij de zelfstandige werkwoorden, en bij de onovergankelijke, die eene der hovenstaande beduidingen hebben, als: *ik ben geweest*, *geworden*, *gevallen*, *gezonken*, enz.

2. Het werkwoord *hebben* duidt meer de dadelijkheid aan en de werking van het onderwerp op een voorwerp naar buiten; daarom staat dit hulpwoord bij alle overgankelijke werkwoorden in den bedrijvenden vorm gebruikt, als: *ik heb gezien*, *gehoord*, *gelezen*, enz.

3. Ook de onpersoonlijke werkwoorden krijgen het hulpwoord *hebben*, daar zij alle werking van buiten op het

onderwerp nitsluiten, als: *het heeft geregend, gewaaid.*

4. De onovergankelijke werkwoorden, die met voorvoeging van *be* overgankelijk worden, nemen ook meestal het hulpwoord *hebben*, als: *ik heb gezorgd, geslapen, gedacht*, enz.

5. Over 't algemeen vereischen die onovergankelijke werkwoorden het hulpwoord *hebben*, welke eenen voortdurenden of werkenden toestand aanwijzen, of welker werking door een voorzetsel op een voorwerp overgaat: b. v. *Ik heb gewoond, volhard, gespeeld, gehoopt*, enz.; *ik heb gedacht aan, gesproken van, gespot met hem*, enz.

Aanmerkingen over de hulpwoorden Zijn en Hebben.

Behalve de werkwoorden, in bovenstaande regelen begrepen, zijn er nog eenige, die nu eens *zijn* dan *hebben* vereischen. *Loopen, gaan, wandelen*, enz. kunnen met beide de hulpwoorden vervoegd worden. Wanneer alleen de werking wordt aangeduid, vereischen zij, volgens den regel, het hulpwoord *hebben*, als: *ik heb den geheelen dag geloopt, gegaan, gewandeld*. Krijgen deze werkwoorden eene bepaling van plaats bij zich, dan drukken zij minder de handeling dan wel de hoedanigheid der handeling uit. Bij de eerste zou men vragen kunnen: *wat hebt gij gedaan?* En het antwoord zal zijn: *ik heb geklommen, geklouterd, gekropen, gevallen*, enz. Bij de tweede is de vraag: *hoe of op welke wijze zijt gij daar gekomen?* En het antwoord is: *ik ben er heen gewandeld, ingesprongen, opgeklimmen, doorgevallen*, enz. Ook met andere bepalingen nemen sommige onovergankelijke dit hulpwoord aan, als: *ik ben moede gestaan, uitgeslapen*, enz.; eigenlijk: *ik ben moede van het staan, uitgerust van het slapen*, enz.

Ook zijn er in onze taal onovergankelijke werkwoorden,

die, hoewel oneigenlijk, ook als bedrijvend gebruikt worden, als: *branden, braden, koken*: b. v. *men heeft hout gebrand; men heeft vleesch gekookt of gebraden*. Even zoo worden sommige bedrijvende als onovergankelijk gebezigd, als: *scheuren, breken, bederven*: b. v. *het ijs scheurt of breekt; de spijzen bederven*. De eerste duiden eene inwendige werking aan en vorderen *hebben*; de andere eenen invloed of eene werking van buiten aangebragt en nemen daarom het hulpwoord *zijn*,

Eenige overgankelijke werkwoorden worden, in weerwil van den algemeenen regel, in het spreken dikwijls met *zijn* vervoegd, als: *volgen, vergeten, verliezen*. B. v. *Ik ben hem gevolgd, hij zal het vergeten zijn, hij is het verloren*.

Van *volgen*, zegt WEILAND, dat het bedrijvend en onzijdig beide is, en het eerste zelfs dan, wanneer het met *zijn* vervoegd wordt. (†) Nogtans houden wij het er voor, dat bij dit werkwoord eene onovergankelijke beteekenis ten grondslag ligt, dewijl de handeling, die het uitdrukt, op het daarbij komende object niet den minsten invloed oefent, maar geheel daar buiten plaats heeft; zoodat dit object hier eigenlijk meer eene soortgelijke bepaling is als wij boven bij de werkwoorden *wandelen, loopen, gaan*, enz. gaven. *Vergeten* en *verliezen* zijn, volgens WEILAND, afgeleid van het oude *geten* en *liexen*. Het is dus niet onmogelijk, dat *vergeten* en *verliezen* ook als onovergankelijke werkwoorden te beschouwen zijn, die, even als *volgen*, het object als bepaling bij zich krijgen. Zoo was vroeger *zinken* ook bedrijvend (§), terwijl *verzinken* het daarvan afgeleide onovergankelijke werk-

(†) Ned. Taalk. Woordenb.

(§) HULDECOOPER'S Proeve dl. III: bl. 56, waar men, in eene aantekening van F. VAN LELYVELD, verscheidene voorbeelden van dit werkwoord in den bedrijvenden zin vindt opgegeven.

woord is. Misschien zal men het gebruik van *zijn* bij deze werkwoorden aanzien, als eene verbastering der taal; het heeft vooral onze aandacht getroffen, dewijl wij het op verschillende plaatsen en in verschillende gewesten van ons vaderland hoorden. Echter hebben wij het nergens vermeld gezien. Alleen vonden wij: *ik ben het vergeten*, in de *Taalwenken* van F. MOESMAN, bl. 63.

Voorbeelden van Vervoeging.

81. *Het zelfstandig werkwoord Zijn.*

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Zijn of wezen. Zijnde.

Verledene tijd.

Geweest zijn. Geweest.

Toekomende tijd.

Te zullen zijn of wezen. Zullende zijn of wezen.

AANTOONENDE WIJS. BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. Ik ben, gij zijt, hij is; ik zij, gij zijt, hij zij;

Meerv. wij zijn, gij zijt, zij zijn, gij zijt, zij zijn.
zijn,

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik was, gij waart, ik ware, gij waret, hij ware;
hij was;

Meerv. wij waren, gij waart, wij waren, gij waret, zij waren.
zij waren.

Verledene tijd.

Enkelv. ik ben, gij zijt, hij is, gij zijt, hij zij geweest;
is geweest;

Meerv. wij zijn, gij zijt, zij zijn, gij zijt, zij zijn geweest.
zijn geweest.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik was, gij waart, ik ware, gij waret, hij ware
hij was geweest; geweest;

Meerv. wij waren, gij waart, wij waren, gij waret, zij wa-
ren geweest. ren geweest.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal zijn; de zijn;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen zijn. zouden zijn.

Betrekkelijk toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal geweest zijn; de geweest zijn;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen geweest zijn. zouden geweest zijn.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. zij of wees.

Meerv. zijt of weest. (†)

82. *Het zelfstandig werkwoord Worden.*

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Worden. Wordende.

Verledene tijd.

Geworden zijn. Geworden zijnde.

Toekomende tijd.

Te zullen worden. Zullende worden.

AANTOONENDE WIJS. BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. Ik word, gij wordt, ik worde, gij wordet, hij
hij wordt; worde;

(†) Zie bl. 148.

Meerv. wij worden, gij wordt, wij worden, gij wordet, zij
 worden.

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik werd, gij werdt, ik werde, gij werdet, hij
 werd; hij werd; werde;

Meerv. wij werden, gij werdt, wij werden, gij werdet, zij
 werden. *Ook:* ik wierd; *enz.* werden. *Ook:* ik wierde; *enz.*

Verledene tijd.

Enkelv. ik ben, gij zijt, hij ik zij, gij zijt, hij zij gewor-
 den; den;

Meerv. wij zijn, gij zijt, zij wij zijn, gij zijt, zij zijn ge-
 worden. worden.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik was, gij waart, ik ware, gij waret, hij ware
 was; hij was geworden; geworden;

Meerv. wij waren, gij waart, wij waren, gij waret, zij wa-
 ren geworden. ren geworden.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
 worden; de worden;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
 worden; zouden worden.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
 worden zijn; de worden zijn;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
 worden zijn, zouden worden zijn.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. word. *Meerv.* wordt.

83. *Het overgankelijk werkwoord Hebben.* (†)

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Hebben. Hebbende.

Verledene tijd.

Gehad hebben. Gehad hebbende.

Toekomende tijd.

Te zullen hebben. Zullende hebben.

AANTOONENDE WIJS. BILVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik heb, gij hebt, hij ik hebbe, gij hebbet, hij
 heeft; hebbe;

Meerv. wij hebben, gij hebt, wij hebben, gij hebbet, zij
 hebben. hebben.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik had, gij hadt, hij ik hadde, gij haddet, hij
 had; hadde;

Meerv. wij hadden, gij hadt, wij hadden, gij haddet, zij
 hadden. hadden.

Verledene tijd.

Enkelv. ik heb, gij hebt, hij ik hebbe, gij hebbet, hij
 heeft gehad; hebbe gehad;

Meerv. wij hebben, gij hebt, wij hebben, gij hebbet, zij
 hebben gehad. hebben gehad.

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik had, gij hadt, hij ik hadde, gij haddet, hij
 had gehad; hadde gehad.

(†) Wij hebben dit werkwoord *overgankelijk*, en *zijn zelfstandig* genoemd, om bij de vervoeging de zamengestelde tijden en de *Gebiedende wijs* te kunnen opnemen, die zij als *hulpwoorden* niet hebben, ofschoon men die bij de meeste van onze, en ook bij andere Taalkundigen vindt opgegeven.

Meerv. wij hadden, gij hadt, wij hadden, gij haddet, zij
zij hadden gehad. hadden gehad.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal hebben; de hebben;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen hebben. zouden hebben.

Tweede toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal gehad hebben; de gehad hebben;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen gehad hebben. zouden gehad hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. heb. *Meerv.* hebt.

84. *Het gelijkv. overg. werkwoord Eeren (bedrijvende vorm).*

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Eeren. Eerende.

Verledene tijd.

Geëerd hebben. Geëerd hebbende.

Toekomende tijd.

Te zullen eeren. Zullende eeren.

AANTOONENDE WIJS. BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik eer, gij eert, hij eert; ik eere, gij eeret, hij eere;

Meerv. wij eeren, gij eert, wij eeren, gij eeret, zij eeren,
zij eeren.

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik eerde, gij eerdet, ik eerde, gij eerdet, hij eerde;
hij eerde;

Meerv. wij eerden, gij eer- wij eerden, gij eerdet, zij
det, zij eerden. eerden.

Verledene tijd.

Enkelv. ik heb, gij hebt, hij ik hebbe, gij hebbet, hij
heeft geëerd; hebbe geëerd;

Meerv. wij hebben, gij hebt, wij hebben, gij hebbet, zij
zij hebben geëerd. hebben geëerd.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik had, gij hadt, hij ik hadde, gij haddet, hij
had geëerd; hadde geëerd;

Meerv. wij hadden, gij hadt, wij hadden, gij haddet, zij
zij hadden geëerd. hadden geëerd.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, bij zou-
zal eeren; de eeren;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen eeren. zouden eeren.

Betrekkelijk toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, bij zou-
zal geëerd hebben; de geëerd hebben;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen geëerd hebben. zouden geëerd hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. eer. *Meerv.* eert.

85. *Het overgankelijk werkwoord Eeren (lijdende vorm).*

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Geëerd worden. Geëerd wordende.

Verledene tijd.

Geëerd geworden zijn. Geëerd geworden zijnde.

Toekomende tijd.

Te zullen geëerd worden, Zullende geëerd worden.

AANTOONENDE WIJS.

BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik word, gij wordt, ik worde, gij wordet, hij
hij wordt geëerd; worde geëerd;
Meerv. wij worden, gij wordt, wij worden, gij wordet, zij
zij worden geëerd. worden geëerd.

Betrekkelijk tegenw. tijd.

Enkelv. ik werd, gij werdt, ik werde, gij werdet, hij wer-
de geëerd; de geëerd;
Meerv. wij werden, gij werdt, wij werden, gij werdet, zij
zij werden geëerd. werden geëerd.

Ook: ik wierd geëerd, *Ook:* ik wierde geëerd, enz.
enz.

Verledene tijd.

Enkelv. ik ben, gij zijt, hij is ik zij, gij zijt, hij zij geëerd
geëerd geworden; geworden;
Meerv. wij zijn, gij zijt, zij zijn wij zijn, gij zijt, zij zijn ge-
geëerd geworden. eërd geworden.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik was, gij waart, hij ik ware, gij waret, hij ware
was geëerd geworden; geëerd geworden;
Meerv. wij waren, gij waart, zij wij waren, gij waret, zij waren
waren geëerd geworden. geëerd geworden.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zoude
zal geëerd worden; geëerd worden;
Meerv. wij zullen, gij zult, zij wij zouden, gij zoudet, zij zou-
zullen geëerd worden. den geëerd worden.

Betrekkelijk toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij zal ik zoude, gij zoudet, hij zoude
geëerd worden zijn; geëerd worden zijn;
Meerv. wij zullen, gij zult, zij wij zouden, gij zoudet, zij zou-
zullen geëerd worden zijn. den geëerd worden zijn.

GEBIEDENDE WIJS. (†)

Enkelv. word geëerd. *Meerv.* wordt geëerd.

86. *Het ongelijkvloeiend onovergankelijk werkwoord Wassen.*

ONBEPAALENDE WIJS.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Wassen.

Wassende.

Verledene tijd.

Gewassen zijn.

Gewassen zijnde.

Toekomende tijd.

Te zullen wassen.

Zullende wassen.

AANTOONENDE WIJS.

BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik was, gij wast, hij ik wasse, gij wasset, hij wasse;
wast;

Meerv. wij wassen, gij wast, wij wassen, gij wasset, zij
zij wassen. wassen.

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Enkelv. ik wies, gij wiest, ik wiesse, gij wiesset, hij
hij wies; wiesse;

Meerv. wij wiessen, gij wiest, wij wiessen, gij wiesset, zij
zij wiessen. wiessen.

Verledene tijd.

Enkelv. ik ben, gij zijt, hij ik zij, gij zijt, hij zij gewas-
is gewassen; sen.

(†) Voor zoo verre die mogelijk is.

Meerv. wij zijn, gij zijt, zij wij zijn, gij zijt, zij zijn ge-
zijn gewassen. wassen.

Betrekkelijk verledene tijd.

Enkelv. ik was, gij waart, ik ware, gij waret, hij ware
hij was gewassen; gewassen.

Meerv. wij waren, gij waart, wij waren, gij waret, zij
zij waren gewassen. waren gewassen.

Toekomende tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal wassen; de wassen;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen wassen. zouden wassen.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Enkelv. ik zal, gij zult, hij ik zoude, gij zoudet, hij zou-
zal gewassen zijn; de gewassen zijn;

Meerv. wij zullen, gij zult, wij zouden, gij zoudet, zij
zij zullen gewassen zijn. zouden gewassen zijn.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. was. *Meerv.* wast.

87. *Het onpersoonlijk werkwoord* Dauwen.

ONBEPAALENDE WIJS. DEELWOORDEN.

Tegenwoordige tijd.

Dauwen. Dauwende.

Verledene tijd.

Gedauwd hebben. Gedauwd hebbende.

Toekomende tijd.

Te zullen dauwen. Zullende dauwen.

AANTOONENDE WIJS. BIJVOEGENDE WIJS.

Tegenwoordige tijd.

Het ^zdauwt. Het dauwe.

Betrekkelijk tegenwoordige tijd.

Het dauwde. Het dauwde.

Verledene tijd.

Het heeft gedauwd. Het hebbe gedauwd.

Betrekkelijk verledene tijd.

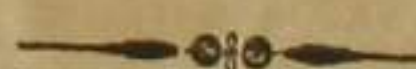
Het had gedauwd. Het hadde gedauwd.

Toekomende tijd.

Het zal dauwen. Het zoude dauwen.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Het zal gedauwd hebben. Het zoude gedauwd hebben.

6. HOOFDSTUK.

Over de BIJWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezzer woorden.

88. De *Bijwoorden* (*Adverbia*) dienen om bij de werkwoorden den vorm der voorstelling uit te drukken, of eene omstandigheid of hoedanigheid van eene werking, of ook van eene hoedanigheid zelve aan te wijzen.

De *Bijwoorden* zijn eigenlijk verkorte bepalingen, die meestal de beteekenis hebben van een voorzetsel, gevolgd van een naamwoord: b. v. *onbekommerd* leven, is: leven *zonder kommer*; *hier* of *daar*, is: *op deze* of *die plaats*; *heden*, is: *op dezen dag*, enz.

De eigenschappen der *Bijwoorden*, die wij te behandelen hebben, zijn: 1. de soortverdeling, 2. de vorming, 3. de veranderingen.

De verdeling der Bijwoorden.

89. Volgens de gegevene bepaling kunnen de *Bijwoorden* onderscheiden worden in drie hoofdsoorten, als: a. die, welke den vorm der voorstelling aanwijzen; b. die, welke eene omstandigheid uitdrukken; c. die eene hoedanigheid aanduiden.

a. De vorm, dien de *bijwoorden* aan de voorstelling der werkwoorden geven, is vierderlei, te weten: 1. van bevesti-

ging, als: *wel*, *zeker*, *ja*, *gewis*; 2. van ontkenning, als: *niet*, *geen*, *nooit*, *nimmer*, *geenszins*; 3. van ondervraging, als: *hoe*, *waarom*; en 4. van twijfeling, als: *misschien*, *mogelijk*, enz.

b. De *Bijwoorden* van omstandigheid worden onderscheiden naar de omstandigheden, waarin ons doen of bestaan kan voorkomen; en daar dit doen of bestaan zich, even als al ons denken, alleen tot tijd, plaats en getal of maat bepaalt, volgt daaruit, dat wij drie soorten van omstandigheid-aanwijzende *bijwoorden* hebben, als: 1. van tijd: *heden*, *morgen*, *dagelijks*; 2. van plaats: *hier* *daar*, *ginds*; 3. van hoeveelheid: *veel*, *weinig*, *meer*, *minder*.

c. De *Bijwoorden* van hoedanigheid eindelijk zijn adjectieven van adjectieven en van verba. Zij zijn zoo veelvuldig als de wijzigingen, welke een toestand, eene werking of hoedanigheid ondergaan kan. Een toestand, de slapende; b. v. kan zijn: *rustig*, *onrustig*, enz. en wij zeggen: *hij slaapt rustig*, *onrustig*. Eene werking; als: *lezen*, *schrijven*, enz. kan op verschillende wijzen plaats hebben; wij zeggen: *hij leest duidelijk*, *langzaam*, *verstaanbaar*, enz. Eene hoedanigheid kan onder verschillende wijzigingen, of in verschillende graden of trappen voorkomen. De hoedanigheid van *schoon* b. v. kan zijn: *vrij schoon*, *tamelijk schoon*, *zeer schoon*, *buitengewoon schoon*, enz.

Wij verdeelen dus de *bijwoorden* in de acht volgende soorten: 1. *Bijwoorden* van bevestiging. 2. van ontkenning. 3. van ondervraging. 4. van twijfeling. 5. van tijd. 6. van plaats. 7. van hoeveelheid. 8. van hoedanigheid.

De Vorming der Bijwoorden.

90. Ook de *Bijwoorden* kunnen naar hunne vorming on-

derscheiden worden, in: a. Stamwoorden. b. Afgeleide en c. Zamengestelde.

a. Tot de stamwoorden behooren de meeste éénsylbige bijwoorden der eerste en tweede klasse. Veel dezer woorden zijn nogtans door den tijd in vorming veranderd, en zouden dus onder de afgeleide te rangschikken zijn; maar hunne afleiding is zoo moeilijk te erkennen, en zoo ver te zoeken, dat men ze gerustelijk onder de stamwoorden kan opnemen. Zoo leidt **BILDERDIJK** de woorden: *ver*, *neer*, *zeer*, *meer*, *door*, *voor*, *waar*, *daar*, *hier* af van verouderde bijvoegelijke naamwoorden, waarvan de genoemde woorden door den uitgang *er* den comparativus vormden. Eene andere soort leidt deze Taalkundige af van participien van verouderde werkwoorden, als: *boven*, *binnen*, *buiten*, *beneden*, *daan* (in *daar* of *waar van daan*), *neen*, *niet*, *toen* en *dan*. Eindelijk zouden: *ook*, *noch*, *gelijk*, *ja*, *wel*, *al*, *nu* en *nog* de wortelsylben van werkwoorden zijn, en genoemde woorden daarvan den imperativus vormen.

b. De afgeleide bijwoorden worden meestal, gelijk de adjectiven, door achtervoegsels van afleiding gevormd uit zelfstandige naamwoorden of werkwoorden, en ook uit bijvoegelijke naamwoorden. Deze achtervoegsels zijn: **LIJK**, **IG**, **ZAAM**, en **s**.

LIJK dient bijzonder tot het vormen van bijwoorden, onderscheiden van bijvoegelijke naamwoorden, als: *verstandelijk*, bijwoord, en *verstandig*, bijvoegelijk naamwoord; schoon het laatste ook als bijwoord kan gebruikt worden. Dit achtervoegsel hecht men aan sommige bijvoegelijke naamwoorden, die den uitgang *ig* hebben, als: *verstandiglijk*, *behendiglijk*, *openhartiglijk*. **BILDERDIJK** keurt dit af, en wil het bijvoegelijk naamwoord als bijwoord gebruikt, of ten minste het achtervoegsel *ig* weggelaten hebben, en dus *verstandelijk*, *behen-*

delijk, *openhartiglijk* schrijven. Wij kunnen dien dubbelen ahang van *ig* en *lijk*, die vroeger onbekend was, niet aanbevelen.

IG en **ZAAM** vormen bijvoegelijke naamwoorden, waarvan de meeste ook als bijwoorden gebruikt worden.

s, als achtervoegsel van afleiding, dient om bijwoorden van gelijkkluidende bijvoegelijke naamwoorden te onderscheiden, die den uitgang *sch* krijgen, als: *wij bidden DAGELIJKS om ons DAGELIJSCH brood*. Dit verschil is echter willekeurig, en de eenige reden daarvoor op te geven, is: dat de bijvoegelijke naamwoorden door verbuiging nog eene lettergreep aannemen, en dan de verscherping der *s* door *ch* noodig hebben.

De bijvoegelijke naamwoorden van één lettergreep op *sch*, als: *barsch*, *diefsch*, *doodsch*, *forsch*, *frisch*, *grootsch*, *hoofsch*, *trotsch*, *valsch*, enz. blijven, als bijwoorden gebruikt, denzelfden uitgang behouden, uitgezonderd: *regts*, *links*, *daags*, *fluks*, *ginds*, *ras*, *slaafs*, *slinks*, *schuins*, *schots* (lomp), *loops* (ter loops), *schaars*, die, als adjectiven gebruikt, *sch* hebben.

De volgende zijn altijd bijwoorden, en worden met *s* geschreven: *aanstonds*, *bereids*, *bijkans*, *elders*, *ergens*, *flus*, *inmiddels*, *steeds*, *straks*, *voorts*, en die, welke met *zins*, *tijds*, *deels*, *waarts* zijn zamengesteld, als: *geenszins*, *eertijds*, *eensdeels*, *derwaarts*, enz.

Eenige schrijft men altijd met *s*, al worden zij als adjectiven gebruikt; deze zijn: *bits*, *boos*, *broos*, *dwaas*, *dwars*, *flats*, *kwaps*, *paars*, *ros*, *spits*, *tets*, *voos*, *wars*.

Onder de afgeleide bijwoorden behooren ook die met de eindsylbe *lings*, als: *ruggelings*, *blindelings*; die met *halve*, als: *mijnenthalve*, *wenthalve*, enz.; met *wijls* en *wijlen*, als: *dikwijls*, *somwijlen*; met *lijks*, als: *dagelijks*, *maandelijks*, *jaarlijks*.

c. Tot de zamengestelde bijwoorden behooren die, welke

uit een zelfstandig naamwoord met een bepalend bijvoegelijk naamwoord gemaakt zijn, en waartoe voornamelijk de woorden *maal, tijd, zin, wijze*, enz. dienen, als: *énmaal, altijd, geenszins, trapswijze*, enz.; 2. die, welke uit een bijvoegelijk naamwoord of voornaamwoord met een voorzetsel gevormd zijn, als: *regtuit, kortom, nabij, bijna, volop, deswegens, daarom, derhalve*, enz.; 3. die uit verschillende van elkander gescheiden woorden bestaan, welke gezamenlijk de dienst van een bijwoord verrigten, als: *én voor één, over het algemeen, van tijd tot tijd, nu en dan, te over, te veel*, enz.

Over de Verandering der Bijwoorden.

91. De Bijwoorden behooren eigenlijk onder de onveranderlijke woorden en zijn aan geenerlei buiging onderworpen. De reden hiervan is, dat de bijwoorden geplaatst worden na de woorden, die zij bepalen. Zoo blijven ook de bijvoegelijke naamwoorden, na hun substantief geplaatst, onverbogen. Op zich-zelf genomen zijn de bijwoorden, zoowel als de bijvoegelijke naamwoorden, uitdrukkingen van afgetrokken denkbeelden, die alleen in verband met andere woorden eene bepaalde beduiding aannemen, en dus door of naar die woorden veranderd moeten worden. Wanneer nu in onze taal zulke onbepaalde woorden na diegenen komen, waarmede zij in verband staan, dan zijn reeds de betrekkingen der laatste uitgedrukt, en behoeven in de buiging der volgende niet herhaald te worden.

Nogtans zijn sommige bijwoorden, voor zoo ver zij in den aard der adjectiven deelen, vatbaar voor vergroting, en hebben daarom de trappen van vergelijking, als: *wel, beter, best; veel, meer, meest; weinig, minder, minst; na, nader, naast; billijk, billijker, billijkst*, enz. Deze vergroting

is echter geheel iets anders dan de buiging, daar zij niet van het verband des voorstels, maar alleen van de beteekenis des woords zelven afhangt.

Het is somtijds moeilijk te bepalen, of een woord tot de bijwoorden, dan tot de bijvoegelijke naamwoorden te rekenen zij. Van dien aard zijn: *geen, veel*, enz. tusschen een werkwoord en zelfstandig naamwoord geplaatst: b. v. *ik bezit geen rijkdommen*. Daar *geen* hier de ontkenning bevat, is het een bijwoord, terwijl zijn verband met het substantief het tot een adjectief schijnt te maken. Intusschen dient het voornamelijk voor het eerste, terwijl het in het andere geval tot de klasse der telwoorden behooren zou; wij gelooven daarom, dat het aan geen buiging onderworpen kan zijn. *Veel* heeft meer de kracht van een onbepaald telwoord; maar omdat de vergrootende trap *meer* voor geen buiging vatbaar is, zouden wij het liever onverbogen gebruiken. Zie bl. 116.

7°. HOOFDSTUK.

Over de VOORZETSELS.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.

92. Het *Voorzetsel* (*Praepositio*) is een onveranderlijk woord, dat dient om de betrekkingen aan te wijzen, waarin de voorwerpen tot elkander staan; hetzij in onmiddellijk verband, als: *de kerk van het dorp*; hetzij ten gevolge van den toestand of de werking van het ééne voorwerp ten opzichte van het andere: b. v. *Hij loopt IN, DOOR, UIT, VOORBIJ, LANGS den tuin.*

Wij hebben eigenlijk maar één voorzetsel, dat de onmiddelijke betrekking der voorwerpen op elkander aanwijst, zonder dat daarbij een werkwoord komt, of moet gedacht worden. Dit voorzetsel is *VAN*, gebruikt in de betrekking van eenen tweeden naamval. De andere voorzetsels hebben of onderstellen altijd een werkwoord, waaraan zij eene bepaling of *regimen* verbinden. Zij deelen dus in den aard der bijwoorden, doch zijn daarvan onderscheiden, naardien deze laatste de bepaling in zich dragen, terwijl bij het voorzetsel de bepaling moet gevoegd worden. Soms wordt het voorzetsel met die bepaling in één woord uitgedrukt, en dan wordt het een bijwoord. Zie boven bl. 178.

De voorzetsels zijn uit hunnen aard onveranderlijk, daar

de betrekking, die zij aanwijzen, altijd aan hetzelfde denkbeeld beantwoordt, hoe ook de voorwerpen dier betrekking veranderen mogen. B. v. *ik ga NAAR de kerk; hij vaart NAAR de stad; wij rijden NAAR buiten.* Welk verschil hier zij in de onderwerpen, gezegden en bepalingen, de betrekking, door het voorzetsel uitgedrukt, blijft onveranderlijk dezelfde, namelijk de *rigting* of *strekking* van een voorwerp tot een ander.

De eigenschappen der Voorzetsels zijn: a. de soortverdeling, b. de vorming.

Over de verschillende soorten van Voorzetsels.

93. Oorspronkelijk schijnen de voorzetsels alleen gediend te hebben tot aanwijzing van den stand of de rigting van het eene voorwerp ten opzichte van het andere, en dus tot plaatsbepaling, doch later werden zij ook op andere betrekkingen toegepast. Van daar, dat de meeste voorzetsels eene eigenlijke en eene oneigenlijke beteekenis hebben: b. v. *IN*, dat een denkbeeld van omsluiting geeft, als: *IN huis, IN den tuin*, staat ook bij andere betrekkingen, als: *gelatenheid IN 't lot*, enz. Zoo veelvuldig als de onderlinge betrekkingen der voorwerpen zijn kunnen, zoo veel soorten van voorzetsels zou men kunnen aannemen. Het is bijzonder de verscheidenheid dier betrekkingen, welke het gebruik der voorzetsels noodig maakt; want, schoon men de meeste bijwoorden door een voorzetsel en naamwoord kan vervangen, heeft dit omgekeerd slechts zelden plaats. Men heeft alzoo voorzetsels van *plaats*, van *tijd*, van *orde*, van *vereeniging*, van *afscheiding*, van *tegenstelling*, enz. onderscheiden. Men zou deze opsomming door eene menigte andere kunnen aanvullen, zonder dat zij nog volledig wierd.

Intusschen hebben wij voor alle betrekkingen geen voorzet-

sels; hetzelfde woord moet dikwijls in verschillende opzigten dienen. Zoo kan voor tot bepaling van het doel, van den tijd, van de plaats en van vervanging gebruikt worden: b. v. *hij werkt voor u; vóór zijnen dood; vóór het huis; ga gij voor mij, of in plaats van mij.* Bij tegenstelling heeft men: *voor en tegen; vóór en na; vóór en achter,* enz.

De onderscheiding van scheidbare en onscheidbare voorzetsels is bij de zamengestelde werkwoorden, bl. 146, reeds opgegeven.

Over de vorming der Voorzetsels.

94. Naar hunne vorming zijn de voorzetsels: a. Stamwoorden, als: *aan, van, voor, in;* b. Afgeleide, als: *wegens, behalve, volgens, omtrent;* c. Zamengestelde, als: *rondom, tegenover,* enz. Andere zamenstellingen, als: *midden door, boven op, waarin, waardoor,* behooren niet tot de voorzetsels. Over den oorsprong, de afleiding en de beteekenis der voorzetsels kunnen wij hier niet spreken, daar zulks meer tot het gebied der Taalkundige woordenboeken behoort. (*)

(*) Zie ook: BILDERDIJK. Spraakl., bl. 242.

8°. HOOFDSTUK.

Over de VOEGWOORDEN.

Aard en Eigenschappen dezer woorden.

95. De *Voegwoorden (Conjunctiones)* dienen om de betrekking aan te wijzen, welke de voorstellen op elkander hebben, en waardoor enkelvoudige voorstellen tot zamengestelde, en beide tot volzinnen verbonden worden: b. v.

Hoe! 'k zal aan 't hoofd eens briefs met groote lettren schrijven,

*Herschrijven aan het slot, EN plegtig er bij blijven,
DAT ik met al mijn hart, dien Heer, OF die Mevrouw,
Voor Edel EN Gestreng EN Welgeboren hou',
EN 'k vind, met al die zorg, DAT niemand mij geloove,
TENZI ik zwier EN kracht aan mijn geschrift ontroove,
EN, midden in mijn' brief misschien nog vijfstigmaal,
Dien aangenamen sleep van Edelens herhaal'!*

*Ik wil nog eens zoo lief, INDIEN 't u kan vernoegen,
Bij ieder' brief, dien 'k schrijf, een attestatie voegen, enz.*

J. C. BARONNESSE DE LANNOY.

en, dat, of, tenzij, indien zijn voegwoorden; want zij wijzen het verband aan, waarin het ééne voorstel tot het andere staat: de betrekking, die een volgend op een voorgaand heeft. In den tweeden der bovenstaande regelen wijst EN aan, dat

het werkwoord *blijven* met *schrijven* tot hetzelfde onderwerp behoort, waardoor twee voorstellen tot één verbonden zijn, als: *ik zal schrijven en ik zal er bij blijven*. Het daarop volgende *DAT* verbindt een voorstel ter verklaring aan het voorafgaande voorstel. Ook of wijst aan, dat het voorstel tweeledig is; want *dien Heer* en ook *die Mevrouw* kunnen afzonderlijk als het voorwerp van *houden* voorkomen, en het voorstel, even als het eerste, in twee enkelvoudige ontbonden worden. *TENZIJ* en *INDIEN* verbinden de daarop volgende voorstellen als voorwaarden aan de voorgaande.

Even als de voorzetsels de betrekkingen van de *enkele deelen* des voorstels op elkander uitdrukken, zoo dienen de voegwoorden, om de betrekkingen, waarin de *voorstellen* zelve tot elkander staan, aan te wijzen; en daar die betrekkingen altijd in de werkwoorden, als den kern van het geheele voorstel liggen, zoo zijn de voegwoorden, even als de voorzetsels, eene soort van bijwoorden.

De eigenschappen der Voegwoorden zijn: a. de soortverdeling, en b. de vorming.

Over de verschillende soorten van Voegwoorden.

96. Wanneer de voegwoorden alleen dienden om de voorstellen te verbinden, zooals hun naam van voeg- of bindwoorden aanwijst, dan zoude er slechts één voegwoord: *en* of *dat*, zijn; maar zij wijzen daarenboven ook den aard der verbinding aan, en de verschillende wijzen, waarop het ééne voorstel van het andere afhangt. Er zijn dus zooveel soorten van voegwoorden, als er verschillende wijzen van verbinding of betrekkingen tusschen de voorstellen zijn kunnen. Deze verschillende verbindingen zijn voornamelijk de volgende:

1. Het volgende voorstel kan eene voortzetting van het voorgaande zijn, zonder daarmede in eenige andere betrekking

te staan, waarbij dan alleen de voegwoorden tot verbinding en voortzetting der redenen dienen.

2. Het ééne voorstel kan tot verklaring van het andere dienen. Die verklaring kan bestaan in eene reden of oorzaak, of in eene vergelijking. Wanneer de reden of oorzaak in het eerste voorstel ligt, bevat het tweede doorgaans eene gevolgtrekking of een besluit.

3. De beide voorstellen kunnen van elkander afhankelijk zijn, zoodat het ééne niet zonder het andere zijn kan. Die afhankelijkheid ligt, of in een doel of oogmerk, of in eene voorwaarde of onderstelling.

4. Het ééne voorstel kan eene uitzondering zijn van het andere; en deze uitzondering kan eene regstreeksche tegenstelling, of eene schifting zijn.

Wij onderscheiden dus vier hoofdsorten van verbinding, en derhalve ook vier hoofdsorten van voegwoorden, als:

1. Van verbinding of voortzetting, als: *en*, *ook*, *verder*, *insgelijks*, *eindelijk*, *dat*, enz.

2. Van verklaring, als: *dewijl*, *omdat*, *want*, *mitsdien*, *als*, *namelijk*, *terwijl*, *zooals*, *gelijk*, *daarom*, *derhalve*, enz.

3. Van afhankelijkheid, als: *opdat*, *ten einde*, *zoo*, *indien*, *mits*, *noch*, enz.

4. Van uitzondering, als: *doch*, *maar*, *echter*, *nogtans*, *niettemin*, *daarentegen*, *schoon*, *hoewel*, *toch*, *of*, enz.

Het valt dikwijls moeilijk te bepalen, of een woord tot de klasse der voegwoorden, dan wel tot de bijwoorden behoort. Ook hier geldt, hetgeen wij bij de voorzetsels aanmerkten, dat de bijwoorden in zich-zelven eene bepaling bevatten, welke aan de voorstellen eene wijziging geeft, zonder dat het verband die wijziging noodig maakt; de voegwoorden daarentegen alleen tot overgang en verbinding dienen, en

voortvloeiën uit den aard der betrekking, welke een voorstel op een ander heeft.

Over de vorming der Voegwoorden.

97. Ook de voegwoorden zijn in hunne vorming: a. Stamwoorden. b. Afgeleide of c. Zamengestelde woorden.

a. Tot de stamwoorden behooren de éénsylbige, als: *en, dat, of, ook, noch, maar, dus, dan, daar*, enz. Wat den oorsprong dezer woorden betreft, hierover zullen wij niet uitwijden, daar dit veelal op gissingen berust.

b. De afgeleide voegwoorden zijn slechts weinig in getal; men kan daartoe brengen: *dewijl, terwijl, uitgenomen, behoudens, anders, gevolgelijk, nogtans*. Over de afleiding en spelling van dit laatste woord zijn de geleerden het niet eens. SIEGENBEEK leidt het af van het oude *nogtan*. BILDERDIJK en anderen houden dit *nogtan* voor *nog dan*, en het tegenwoordige *nogtans* voor eene zamentrekking van *nog te hands*, en schrijven daarom *nogthands*. Beider gevoelens vindt men getoetst in de *Verscheidenheden*, enz. van A. DE JAGER, welke schrijver de voorkeur aan *nogtans* geeft.

c. Tot de zamengestelde voegwoorden behooren: *omdat, opdat, naardien, ofschoon, daarentegen*, enz.; waarbij men nog die voegwoorden kan tellen, welke in meer dan één woord geschreven worden, als: *behalve dat, zoodra als, zoo als, gelijk als, niet alleen, maar ook*, enz.

9°. HOOFDSTUK.

Over de TUSCHENWERPSELS.

Aard en Eigenschappen der Tusschenwerpsels.

98. De *Tusschenwerpsels* (*Interjectiones*) zijn de uitdrukkingen van de aandoeningen of gewaarwordingen des gevoels, en dus eigenlijk de natuurspraak van den mensch. Daarom behooren hiertoe ook de nabootsingen van elken klank, die buiten ons wordt voortgebracht. Zij zijn onafhankelijk van de reden, en worden zoo wel vóór en achter, als tusschen de andere woorden geplaatst, of geworpen; van daar de naam *Tusschenwerpsels*.

Daar zij geen bepaalde voorstellingen of gedachten uitdrukken, wil men, dat zij niet tot de eigenlijke woorden behooren; doch de spraak dient ook tot aanduiding van de gewaarwordingen des gevoels, en ook daarvoor heeft zij *woorden* noodig.

De eigenschappen dezer woorden zijn: a. de soortverdeling. b. de vorming.

Verschillende soorten van Tusschenwerpsels.

99. Men kan de *Tusschenwerpsels* verdeelen in:

1. Gevoelsuitdrukkingen, of uitroepingen van lichamelijke aandoeningen en van gemoedsbewegingen; als van blijdschap:

osh! ha! — van droefheid: *ach! helaas!* — van wensch:
och! ei! — van verwondering: *o! he!* — van verachting:
foei! bah! — van bedreiging: *wee!* enz.

2. Klanknabootsingen, als: *bons! paf! plof! miaauw!*
bof! boe! koekoek!

3. Geluidteekens, waardoor men iets met eenen enkelen uitroep wil doen verstaan, als: het toeroepende: *heisa! ho-la!* — het stilte gebiedende: *st! pst!* — het aanmoedigende en aanhitsende: *toe! kom!* en *sa!* — het toestemmende: *top!* enz.

De vorming der Tusschenwerpsels.

100. De eigenlijke tusschenwerpsels zijn bloote natuurklanken, die, wat hunnen oorsprong betreft, in geen etymologisch verband met andere woorden staan, maar wel tot wortels voor andere woorden gediend hebben.

Somtijds worden ook andere woorden als tusschenwerpsels gebruikt en oneigenlijke genoemd, als: *kom! voort! bravo! heil! geluk!* en zelfs uitdrukkingen van meer dan één woord daartoe gerekend, als: *gave God! ik ongelukkige! de Hemel beware ons!* enz.

BILDERDIJK zegt: dat onze bepaaldelijk aangenomen tusschenwerpsels niet dan tot bijna een twintigtal gebragt kunnen worden, die allen tot wortelsylben van werkwoorden strekken, als: *a! ach!* en *och!* waarvan het Hoogd. *achsen*; *ai!* waarvan *aaien* (*aaijen*), *ei!* en *hei!* zou *eielen* (*telkens ei roepen*) maken; van *hei*, *heilaas*, *heu* of *hui!* komt *huilen*; *ho!* maakt *hö-ig* (*heu-ig*), en daaruit *verheugen*; *foei!* geeft *verfo-ijen*; *jou!* maakt *jouwen*; *la!* *lachen* (*lagchen*); *sa!* *sarren*; *sus!* *sussen*.

Ook de klanknabootsingen geven werkwoorden, als: *bonzen*, *plossen*, *miaauwen*, enz.

DERDE AFDEELING.

Over de SYNTAXIS of WOORDVOEGING.

INLEIDING.

101. In de vorige afdeelingen hebben wij de woorden als op zich-zelf staande beschouwd, en als zoodanig hunne eigenschappen, benevens de veranderingen, waarvoor de meeste vatbaar zijn, behandeld. De kennis daarvan is echter niet voldoende voor het naauwkeurig spreken en schrijven eener taal. Daartoe behoort nog, dat men wete: 1°. in welke orde de verschillende woorden moeten geschikt worden om eene reden te vormen; 2°. welk gebruik men moet maken van de verschillende buigingen der woorden, om hunne onderlinge betrekkingen aan te wijzen. De regels, die men voor beide te volgen heeft, maken het onderwerp der *Syntaxis* of *Woordvoeging* uit.

In hoeverre de vreemde benaming aan de beide genoemde deelen beantwoordt, zullen wij niet onderzoeken. De Neder-

landsche naam: *Woordvoeging*, kan echter niet gezegd worden, een duidelijk en volledig begrip daarvan te geven, en wij zouden liever beide deelen door de bijzondere namen van *Woordschikking* en *Woordverbinding* aanwijzen.

De *Woordschikking* (*Constructio*) beschouwt de woorden als deelen der voorstellen, zonder op hun etymologisch onderscheid acht te slaan, en bepaalt de plaats, die elk deel in het voorstel bekleeden moet. De schikking der woorden is hoofdzakelijk drierlei. Ten eerste kunnen zij geordend worden naar de gewone opvolging der denkbeelden, door eerst het hoofddenkbeeld der reden (het onderwerp), en daarna het afhankelijk denkbeeld (het gezegde) te noemen, met tusschenstelling der verbinding (het koppelwoord). B. v. *De mensch is sterfelijk*. Ten tweede kunnen die deelen in eene omgekeerde orde genomen worden, door het denkbeeld, dat het meest de aandacht moet treffen, vooraan te plaatsen. B. v. *Gelukkig is de gierigaard niet*. Eindelijk kan het verband der reden eene gemengde woordschikking vorderen, voortvloeiende uit de afhankelijkheid des éénen voorstels van het andere, waarbij de verbinding achteraan geplaatst wordt. B. v. *Te vaak vergeet de mensch, dat hij sterfelijk is*.

De *Woordverbinding*, of de eigenlijke *Syntaxis*, bevat de regels, welke het gebruik bepalen, dat men maken moet van de buigingen der woorden, om hunne betrekking tot andere woorden aan te wijzen. Deze betrekking is tweederlei, als: van *overeenstemming* en van *beheersching*. De lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden, die bij een zelfstandig naamwoord behooren, moeten daarmede overeenstemmen, dat is: zij moeten zich in geslacht, getal en naamval naar dit zelfstandig naamwoord schikken; de werkwoorden rigten zich in getal en persoon naar hun onderwerp. Deze zijn de betrekkingen van *overeenstemming*. Wanneer de

woorden, als voorwerp bij een werkwoord komen, of ondergeschikt zijn aan een naamwoord, werkwoord of voorzetsel, dan wordt hunne betrekking *beheersching* (*regimen*) genoemd.

Uit het voorgaande volgt, dat wij in deze Afdeeling te handelen hebben over de vier volgende hoofdpunten: 1°. over de Voorstellen en Volzinnen; 2°. over de verschillende Woordschikkingen; 3°. over de Overeenstemming, en 4°. over de Beheersching der woorden in hunne verbinding.

1°. HOOFDSTUK.

Over de VOORSTELLEN en VOLZINNEN.

Aard en Verdeeling der Voorstellen.

102. Een *Voorstel* is, algemeen genomen, eene gedachte of eene gewaarwording door woorden uitgedrukt. In de taal des verstands is het voorstel de uitdrukking van een oordeel; in de taal des gevoels is het de uitdrukking van een' wensch, eene begeerte, eene bede, enz. Niet dat wij hierbij de grenzen tusschen de werking van het verstand en van het gevoel willen vaststellen; maar wij maken die onderscheiding alleen, omdat de bepaling, die men van het voorstel pleegt te geven, namelijk, van »de uitdrukking eens oordeels te zijn» niet algemeen genoeg is, daar een wensch, eene bede, enz., geen oordeelen kunnen genoemd worden, ofschoon zij, in woorden uitgedrukt, toch voorstellen zijn.

Elk voorstel heeft, even als elke gedachte, ten minste drie bestanddeelen: het *onderwerp*, het *gezegde* en de *verbinding* of het *koppelwoord*.

Het *onderwerp* is het hoofddenkbeeld in een voorstel: de persoon of zaak, waarvan of tot welke gesproken wordt. B. v. *de aarde is rond; zij (gij) voorzigtig*, enz. Hier zijn *aarde* en *gij* de onderwerpen.

Het *gezegde* is het toegevoegd of bijkomend denkbeeld:

hetgeen van het onderwerp gezegd, ontkend, gevraagd of gewenscht wordt. In de gegeven voorbeelden zijn *rond* en *voorzigtig* de gezegden.

Het *koppelwoord* eindelijk is de verbinding van het onderwerp met zijn gezegde: en wordt in de taal aangewezen door het zelfstandig werkwoord *zijn* of *worden*.

Dit werkwoord is in het voorstel uitgedrukt, of ligt in het gezegde opgesloten, bl. 138.

De ontbinding van een voorstel in zijne bestanddeelen, heet *ontleding* (*analyse*), en wordt onderscheiden in de *redekunstige* of *logische*, en de *spraakkunstige* of *grammaticale* ontleding.

De *redekunstige* ontleding bestaat eigenlijk in de aanwijzing van het onderwerp, van het gezegde en van de wijze van verbinding; waarbij alles, wat als omschrijving of aanvulsel bij het onderwerp, of bij het gezegde gevoegd is, tot het onderwerp, of tot het gezegde gerekend wordt. B. v.

Uit haar kroon van inkarnaat,

Schiet de jonge dageraad,

Door het scheemrig vochtgewemel,

De eerste stralen van den hemel,

Op de nuchtre velden neêr;

IMMERZEEL.

Deze regels bestaan uit één voorstel, waarin *de jonge dageraad* het onderwerp, en *schiet* het gezegde is, waartoe al de omschrijvingen behooren. Deze omschrijvingen geeft men bij de redekunstige ontleding meestal bijzondere benamingen. In het bovenstaande voorstel worden *de eerste stralen* het *voorwerp*, en de andere omschrijvingen de *bepalingen van het gezegde* genoemd.

Dit onderscheiden van *voorwerp* en *bepaling* is bloot spraak-kunstig; maar omdat wij de redekunstige ontleding alleen als

grondslag voor de spraakkunstige wilden behandelen, zullen wij het *Voorwerp* en de *Bepaling* ook als bijzondere deelen des voorstels beschouwen, en daarbij een zesde, mede bloot spraakkunstig, namelijk: de *Appositie* of *Bijstelling* voegen.

De *spraakunstige* ontleding eens voorstels bestaat in de aanwijzing van de soort en de betrekkingen der woorden, die in het voorstel voorkomen. Bij deze ontleding heeft het voorstel zoo veel deelen, als er woorden in zijn.

Over de Verdeeling der Voorstellen.

103. Uit een redkundig oogpunt beschouwd, kunnen de voorstellen onderscheiden worden:

1. Naar de betrekking, die het ééne voorstel op het andere heeft, en zijn dan: *enkelvoudig*, *veelvoudig* of *zamengesteld*.

2. Naar de betrekking, die het gezegde op het onderwerp kan hebben. Hierdoor heeft men: *bevestigende* en *ontkennende* voorstellen.

3. Naar de meening van den spreker, waardoor *toestemmende*, *twijfelende* en *wenschende* voorstellen ontstaan.

Behalve deze onderscheidingen heeft men ook nog: *ware* en *valsche*, *zekere* en *onzekere*, *waarschijnlijke*, *mogelijke*, *onmogelijke*, *noodzakelijke*, *identike*, *algemeene* en *bijzondere* voorstellen; doch dit heeft minder op de spraakkunstige beschouwing der voorstellen betrekking, en ligt dus buiten ons plan.

Een *enkelvoudig* voorstel is de uitdrukking van een enkel oordeel of eene enkele gedachte. Het bevat daarom maar één onderwerp en één gezegde, en is voor geen ontbinding in twee of meer voorstellen vatbaar: b. v. *God is liefde*.

Een *veelvoudig* voorstel is de uitdrukking van een twee- of meerledig oordeel of eene meerledige gedachte. Een veelvoudig voorstel bevat één of meer gezegden aan twee of meer on-

derwerpen toegekend, of twee of meer gezegden met één of meer onderwerpen verbonden: b. v.

De koude grijsheid zit te trillen,

Wat hitte HAARD en KAGCHEL spillen,

Wat BONT en VRIESCH haar STOOV' en DEKK'.

IMMERZEEL.

Tot de veelvoudige voorstellen brengt men ook die, welke gezegde op twee of meer voorwerpen overgaat, of waarvan één der deelen twee verschillende bepalingen bij zich heeft. Men noemt dan, in 't algemeen, een voorstel *veelvoudig*, wanneer het voor ontbinding in twee of meer enkelvoudige voorstellen vatbaar is. Door eenige voorbeelden zullen wij het één en ander ophelderen.

Met meer voorwerpen:

Geen sterveling zoo gering, die in zijne enge muren

Niet soms een Stad, een Rijk, een Wareld wil besturen.

BILDERDIJK.

Door de drie voorwerpen, die bij *besturen* behooren, kan dit veelvoudig voorstel in drie enkelvoudige ontbonden worden; als: die niet soms eene Stad wil besturen, die niet soms een Rijk wil besturen, die niet soms een Wareld wil besturen.

De veelvoudigheid der bepalingen geven niet altijd een veelvoudig voorstel. In het volgende komen drie bepalingen voor; nogtans is het voorstel voor geen ontbinding in andere vatbaar:

Zoo werd door de ijzren vlijt in Batoos heerschappy,

Natuur geheel tot Kunst.

BILDERDIJK.

Wanneer men dus de onderscheiding van veelvoudige voorstellen aanneemt, is de beste bepaling, naar ons inzien, dat zij in twee of meer enkelvoudige kunnen ontbonden worden.

Een *zamengesteld* voorstel bestaat uit twee of meer afzonderlijke voorstellen, die van elkander afhankelijk zijn: waarvan het ééne aan het andere ondergeschikt is. In een zamengesteld voorstel onderscheidt men een hoofdvorstel, en één of meer afhankelijke voorstellen.

Wij hebben bij de voegwoorden door voorbeelden aange-toond, hoe het ééne voorstel afhankelijk van het andere zijn kan, en hoe de aard dier afhankelijkheid door de voegwoor-den wordt aangewezen, naar welke onderscheiding men de afhankelijke voorstellen ook verdeelen kan.

Het ondergeschikte voorstel kan tot bepaling of verklaring tusschen de deelen van het hoofdvorstel zijn ingevoegd. Men noemt het dan *tusschenzin*. De *tusschenzinnen* zijn van tweederlei soort: de *verklarende* en de *bepalende*. De eerste zijn kenbaar aan de mindere noodzakelijkheid in het gebruik, zoodat men ze weg kan laten, zonder het voorstel onverstaanbaar te maken. Bij de tweede soort zou de weglating de duidelijkheid aan het voorstel benemen: b. v. *het werk, dat ik nu gelezen heb, bevalt mij*; in dit voorstel is de tusschenzin *bepalend* en noodig voor de duidelijkheid. Zeg ik: *de werken van dien schrijver, welke ik allen gelezen heb, bevallen mij*; dan is de tusschenzin: *welke ik allen gelezen heb*, verklarrend, toelichtend; hij geeft eene bijzonderheid te kennen, doch die onafhankelijk is van het hoofdvorstel, en daarom ook weggelaten kan worden.

Een voorstel wordt *bevestigend* genoemd, wanneer het de overeenkomst van het gezegde met het onderwerp uitdrukt: het eerste aan het laatste toekent. B. v. *de lucht is doorschijnend*. Men noemt het *onthennend*, wanneer het een verschil van het gezegde met het onderwerp uitdrukt: het eerste aan het andere ontzegt. B. v. *een vlak is geen ligchaam*.

De bevestiging of ontkenning ligt altijd in het gezegde,

waarbij die onderscheiding dus ook behoort. Het verschil der *toestemmende*, *twijfelende* en *wenschende* voorstellen heeft minder invloed op den aard des voorstels, dan wel op de woordschikking, waarom wij het hier onaangerd laten.

Met betrekking tot hunne deelen, kunnen de voorstellen onderscheiden worden in: *volkomene*, *onvolkomene* en *zamengetrokkene*.

Een voorstel is *volkomen*, wanneer al de deelen, die er toe behooren, in het voorstel zijn uitgedrukt: b. v. *de maan is de trawant der aarde*.

Een voorstel is *onvolkomen*, wanneer één of meer deelen er niet in zijn uitgedrukt, maar er onder verstaan moeten worden: b. v. *wees te vreden met uw lot*; hierbij moet het onderwerp *gij* gedacht worden: *dit boek is voor u*, waarbij het gezegde *bestemd* verzwegen is.

Een voorstel is *zamengetrokken*, wanneer het al zijne deelen in zich bevat, zonder dat er een is uitgedrukt. Van dien aard zijn de antwoorden: *ja, neen, zeker, waarom? hoe? zoo?* enz. Vraagt men: b. v. *zijt gij te vreden?* dan is het antwoord: *ja*, voor: *ik ben te vreden*; *neen*, voor: *ik ben niet te vreden*; *waarom?* voor: *met welk oogmerk vraagt gij dat?* Ook de tusschenwerpsels kunnen als *zamengetrokken* voorstellen beschouwd worden.

Over de deelen der Voorstellen.

104. a. Het *Onderwerp* wordt uitgedrukt door een zelfstandig naamwoord, of door een voornaamwoord, of door de onbepaalde wijs van een werkwoord; somtijds kan het uit verschillende woorden bestaan, die gezamenlijk genomen de plaats des onderwerps bekleeden: b. v. GOD TE BEMINNEN BOVEN ALLES EN ZIJNEN NAASTE ALS ZICH-ZELVEN *is de hoofdinhoud der Christelijke zedeleeer*.

Het onderwerp kan *enkelvoudig* en *zamengesteld* zijn. Het is *enkelvoudig*, wanneer het maar één voorwerp, of voorwerpen van dezelfde soort te zamen genomen, uitdrukt: b. v. *DE ROOS verwelkt spoedig; DE BLOEMEN zijn het sieraad der lente.* Het onderwerp is *zamengesteld*, wanneer het twee verschillende denkbeelden zoodanig met een gezegde verbindt, dat zij niet afzonderlijk daarmede staan kunnen, als: *DE RIJKE EN DE ARME moeten elkander helpen.* Hoewel er bij zulke voorstellen twee of meer onderwerpen voorkomen, kunnen zij niet onder de veelvoudige geteld worden, omdat zij niet in twee of meer voorstellen kunnen ontbonden worden.

Het onderwerp daarentegen kan ook eene meerderheid van voorwerpen van dezelfde soort uitdrukken, en toch door bijgevoegde omschrijvingen vatbaar voor ontbinding zijn: b. v. *MIJNE BEIDE KINDEREN zijn ziek;* dit voorstel kan immers door twee andere uitgedrukt worden, als: *mijn ééne kind is ziek,* enz.

b. Het *Koppelwoord*, als vroeger reeds gezegd werd, is niet altijd in het voorstel uitgedrukt; dit geldt echter alleen het koppelwoord *zijn*, daar *worden* niet met het gezegde verbonden, maar soms wel uitgelaten wordt. *Zijn* en *worden* kunnen ook op zich-zelfen als gezegden voorkomen; *zijn* meestal met eene bepaling van plaats, als: *hij is daar, boven, onder,* enz.; ook met een aanwijzend voornaamwoord, als: *deze is mijn zoon; dat is uwe zaak;* alsmede in de zogenoemde *identieke* voorstellen: b. v. *eene regte lijn is de kortste afstand tusschen twee punten; twee maal twee is vier,* enz.; *worden*, gevolgd van een zelfstandig naamwoord, als: *hij wordt burgemeester.*

c. Het *Gezegde* wordt uitgedrukt door een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord, door een voornaamwoord of een werkwoord. Bij het laatste is het koppelwoord er onder ver-

staan, zoodat, wanneer het koppelwoord niet is uitgedrukt, het gezegde altijd een werkwoord is.

Het *gezegde* kan *enkelvoudig* of *zamengesteld* zijn.

Het is *enkelvoudig*, wanneer het maar één toestand of hoedanigheid van het onderwerp regtstreeks aanwijst. *Zamengesteld*, wanneer het met een ander gezegde verbonden is, dat er eene wijziging aan geeft: b. v. *hij kan spreken; ik wil gehoorzamen,* enz. De zamengestelde gezegden hebben meestal een der altijd overgankelijke werkwoorden bij zich.

Even als bij het onderwerp, kunnen door sommige bepalingen twee of meer gezegden zoodanig met het onderwerp verenigd worden, dat zij niet afzonderlijk daarbij staan kunnen, en dus het voorstel niet in andere voorstellen kan ontbonden worden: b. v. *hij wint en verliest beurtelings.* Zoodanige gezegden zijn dus ook zamengesteld.

Bij de ontleding zullen wij elk *onderwerp* en elk *gezegde*, die twee of meer verschillende denkbeelden uitdrukken, en even zoo de voorwerpen, die bij één zelfde gezegde hooren, benevens de gelijksoortige bepalingen, *veelvoudig* noemen; waardoor de ontbinding der veelvoudige voorstellen in enkelvoudige, bij het ontleden, vermeden wordt.

Bij de behandeling der verschillende soorten van voorstellen, zeiden wij, dat de *bevestiging* of *ontkenning* alleen in het gezegde ligt. Hier moeten wij nog zeggen, dat de ontkenning wordt aangewezen door de woorden: *niemand, niets, niet, nooit, geen, noch,* enz. en dus afgescheiden van het gezegde. Is de ontkenning in het gezegde opgesloten: b. v. door de voorvoegsels *on* en *wan*, dan is het voorstel *bevestigend*. Het is immers iets anders, als men zegt: *hij is ongevoelig*, dan of men zegt: *hij is niet gevoelig.* Het verschil der beduiding is nog merkbaarder, wanneer men bij beide gezegden de bepaling *zeer* voegt.

d. Het *Voorwerp* kan een zelfstandig naamwoord, een voornaamwoord, of een werkwoord zijn; dit laatste kan daarbij een afzonderlijk voorwerp en ook bepalingen bij zich hebben: b. v. *Men moet leeren ZIJNE TAAL ZUIVER TE SPREKEN EN TE SCHRIJVEN*. Het ééne voorstel kan ook als voorwerp van het andere voorkomen: b. v. *Gij ziet, DAT U NOG VEEL ONTBREEKT*.

e. De *Bepalingen* zijn omschrijvingen of aanvulsels van de bijzondere deelen des voorstels, waarbij alleen het koppelwoord uitgezonderd is, dat geen bepaling bij zich hebben kan, daar het altijd in denzelfden zin voorkomt. De meeste bepalingen worden gegeven door zelfstandige naamwoorden, of als zelfstandig gebezigde woorden, door bijwoorden of door de onbepaalde wijs eens werkwoords. Het bijvoegelijk naamwoord, bij zijn zelfstandig naamwoord staande, wordt niet als *bepaling* beschouwd, maar met het substantief als één denkbeeld aangemerkt. Men onderscheidt de bepalingen naar hetgeen zij omschrijven, als: bepaling van het *onderwerp*, van het *gezegde*, van het *voorwerp*, van de *bepaling* en van de *bijstelling*.

f. De *Bijstelling* wordt door sommigen ook onder de bepalingen gerekend. Daar zij niets dan eene andere benaming is van het naamwoord, daar zij bij hoort, en daarmede in denzelfden naamval staat, zoo hebben wij die van de bepalingen onderscheiden.

Over de Volzinnen,

105. Een *Volzin* is de volkomene en duidelijke voorstelling in woorden van eene gedachte.

In elken volzin moet slechts één hoofdgedachte en daardoor ook maar één hoofdvoorstel zijn, dat door de bijgevoegde voorstellen voortgezet, omschreven, aangevuld of bepaald

wordt. Het hoofdvoorstel kan veelal alleen een volzin uitmaken, die door de ondergeschikte voorstellen verder uitgebreid wordt.

Een volzin kan dus verschillende uitgebreidheid en ook verdeelingen hebben. Deze verdeelingen worden verbonden door de voegwoorden, of door de betrekkelijke voornaamwoorden: door welke verbinding het volgende van het voorgaande, of het voorgaande van het volgende afhankelijk worden kan; van daar, dat in eenen uitgebreideren volzin de deelen veelal te onderscheiden zijn in het *stellige* en *afhankelijke*.

Men onderscheidt de volzinnen ten opzichte van hunnen vorm in: *verhalende*, *vragende*, *verzoekende*, *bevelende*, *wenschende* en *uitroepende*. Deze onderscheiding ligt eigenlijk meer in de veranderde woordschikking, dan wel in den aard van den volzin; waarover dus nader bij de behandeling der woordschikkingen.

Met opzigt tot de stof verdeelt men de volzinnen in *enkelvoudige* en *zamengestelde*.

Een *enkelvoudige* volzin bevat de voorstelling van eene hoofdgedachte met de onmiddelijk daarmede in verband staande ondergeschikte of afhankelijke gedachte: b. v. *Eenige reisbeschrijvingen vervelen den lezer, naardien de schrijvers hem daarin meer met hunne dagelijksche lotgevallen, dan met de beschouwing van de zeden en gewoonten der volken, die zij bezocht hebben, bekend maken*. De hoofdgedachte in dezen volzin is het oordeel over eenige reisbeschrijvingen, en al het andere is de reden, waarom men zoo oordeelt.

Een *zamengestelde* volzin bestaat in twee of meer enkelvoudige volzinnen, waarbij de hoofdgedachte op verschillende wijzen voorgesteld, of door die verschillende voorstellingen nader uitgebreid wordt: b. v. *Gerechtigheid verhoogt een*

volk; maar de zonde is eene schandvlek der natiën.
SALOMO.

In dezen volzin is de hoofdgedachte op twee verschillende wijzen voorgesteld; waarbij duidelijk blijkt, dat bij beide hetzelfde bedoeld wordt; want indien de gerechtigheid een volk tot verhooging strekt, zoo zal eene tegengestelde hoedanigheid eene tegengestelde uitwerking hebben. Daarbij kan elke volzin op zich-zelf bestaan, en afzonderlijk uitgebreid worden.

Wanneer verscheidene volzinnen vereenigd worden tot de voorstelling van eene hoofdgedachte, dan ontstaat daaruit eene periode. De volgende volzin: *Mijn zoon, zoo gij mijne redenen hoort, en mijne geboden bij u weg legt: dan zult gij de vreeze des Heeren verstaan en zult de kennisse Gods vinden*; wordt eene periode door tusschenstelling van andere voorstellen, die als een schakel van het gestelde tot het besluit voeren: b. v.

Mijn zoon, zoo gij mijne redenen hoort, en mijne geboden bij u weg legt, om uwe ooren naar wijsheid te doen opmerken; zoo gij uw hart tot verstandigheid neigt; ja, zoo gij tot het verstand roept, uwe stem verheft tot de verstandigheid; zoo gij ze zoekt als zilver, en naspoort als verborgene schatten, dan zult gij de vreeze des Heeren verstaan, en zult de kennisse Gods vinden.

SALOMO.

Deze schakelreden, om haar eens zoo te noemen, is nogtans geen vereischte voor de vorming van eene periode. De hoofdvolsin kan ook zeer wel dadelijk in zijn geheel voorgesteld, en daarna door de ontwikkeling gevolgd worden. Wij willen ook hiervan een voorbeeld geven:

Willem III was berekend om tegenover Lodewijk XIV te staan. — Prins van Oranje, was hij met den luister van

grootsche herinneringen omstraald, bij het meerendeel eener dankbare bevolking geliefd, aan de magtigste vorsten verwant. Het ontbrak hem, noch aan zeldzame gaven, noch aan uitgebreide kennis, enz.

Mr. GROEN VAN PRINSTERR.

Het eerste gedeelte dezer periode, namelijk: *Willem III was berekend om tegenover Lodewijk XIV te staan.* — is de hoofdvolsin, welke door de volgende uitgebreid en ontwikkeld wordt. Doch even moeilijk als het is om eene juiste bepaling, en van eenen volzin, en van eene periode te geven, even moeilijk valt het menigmaal bij de ontleding de juiste grenzen van beide aan te wijzen. Wanneer wij hierna over de inrigting en vereischten der volzinnen en perioden handelen zullen, zal één en ander nader toegelicht worden. Tot slot van dit hoofdstuk willen wij een paar voorbeelden van redekundige en taalkundige ontleding laten volgen.

Voorbeelden van Redekundige en Taalkundige ontleding.

106. Redekundige ontleding.

a. *De bron der onheilen is veelal in de gedragingen van den mensch zelven gelegen.*

Enkelvoudig bevestigend voorstel.

De bron onderwerp,
der onheilen bepaling van het onderwerp,
is koppelwoord,
veelal bepaling van het gezegde,
gelegen bevestigend gezegde,
in de gedragingen bepaling van het gezegde,
van den mensch zelven bepaling van de bepaling.

b. *De vlijtige werkman verzuimt nooit zijnen pligt.*

Enkelvoudig ontkennend voorstel.

De vlijtige werkman onderwerp,

verzuimt nooit . . . ontkennend gezegde,
 zijnen pligt . . . voorwerp.

c. Gods voorzienigheid gaat over alle dingen.

Enkelvoudig bevestigend voorstel.

Gods bepaling van het onderwerp,
 voorzienigheid . . . onderwerp,
 gaat bevestigend gezegde,
 over alle dingen . . . bepaling van het gezegde.

d. Koophandel en zeevaart zijn de hoofbronnen van Hol-
 lands rijkdom geweest.

Veelvoudig bevestigend voorstel.

Koophandel en zeevaart . . . veelvoudig onderwerp,
 zijn geweest koppelwoord,
 de hoofbronnen gezegde,
 van den rijkdom bepaling van het gezegde,
 van Holland bepaling van de bepaling.

e. De vervulling onzer plichten

Maakt het hoogste goed op aard,

Meer dan Koningszetels waard.

Zalig, die dit mag verrichten,

Schoon hij nog zoo kwalijk vaart!

BILDERDIJE.

De vervulling onzer plichten

Maakt het hoogste goed op aard.

Enkelvoudig bevestigend voorstel.

De vervulling . . . onderwerp,
 onzer pligten . . . bepaling van het onderwerp,
 maakt bevestigend gezegde,
 het hoogste goed . . . voorwerp,
 op aard bepaling van het voorwerp.

Meer dan koningszetels waard.

Onvolkomen zamengesteld afhankelijk voorstel.

(Dat) verzwegen onderwerp,
 (is) » koppelwoord,
 meer waard bevestigend gezegde,
 dan verbinding,
 koningszetels . . . onderwerp,
 (waard zijn) verzwegen koppelwoord en gezegde.

Zalig.

Onvolkomen enkelvoudig voorstel.

(Hij is) verzwegen onderwerp en koppelwoord,
 zalig bevestigend gezegde.

Die dit mag verrichten.

Enkelvoudig afhankelijk voorstel.

Die onderwerp,
 dit voorwerp,
 mag verrichten zamengesteld bevestigend gezegde.

Schoon hij nog zoo kwalijk vaart.

Enkelvoudig afhankelijk voorstel.

Schoon verbinding,
 hij onderwerp,
 nog zoo kwalijk bepaling van het gezegde,
 vaart bevestigend gezegde.

f. Weest in 't oordeel niet ligtvaardig,

Gij, die struikelt waar gij gaat!

Vraagt, eer ge andren liefdloos smaadt,

Welk een oordeel ben ik waardig?

NIERSTRASZ.

Weest in 't oordeel niet ligtvaardig,

Gij, die struikelt waar gij gaat!

Zamengesteld voorstel.

Weest in 't oordeel niet ligtvaardig, gij.

Enkelvoudig ontkennend voorstel.

(Gij) aangesproken onderwerp,
weest koppelwoord,
niet ligtvaardig ontkennend gezegde,
in 't oordeel bepaling van het gezegde.

Die struikelt, waar gij gaat.

Zamengestelde tusschenzin, die tot bepaling van het onderwerp dient.

Die onderwerp,
struikelt bevestigend gezegde,
waar verbinding,
gij onderwerp,
gaat bevestigend gezegde.

*Vraagt, eer ge andren liefdloos smaadt,**Welk een oordeel ben ik waardig?*

Onvolkomen zamengesteld bevestigend voorstel.

Vraagt bevestigend gezegde,
 (gij) verzwegen onderwerp.

Eer gij andren liefdloos smaadt.

Verklarende tusschenzin.

Eer verbinding,
ge onderwerp,
andren voorwerp,
liefdloos bepaling van het gezegde,
smaadt bevestigend gezegde.

*Welk een oordeel ben ik waardig?*Vragend afhankelijk voorstel, voorwerp van *vraagt*.

Welk een oordeel bepaling van het gezegde,
ben koppelwoord,

ik onderwerp,
waardig bevestigend gezegde.

g. Maurits was door een aantal krijgshelden uit het Geslacht van Nassau omringd. Naast hem stond zijn neef WILLEM LODEWIJK, Stadhouder van Friesland en Groningen; moedig en bekwaam veldoverste, schrander en Godvruchtig Vorst, die hem met raad en daad ondersteund, en deze twee Gewesten met zachtmoedigheid en tevens met vastheid en klem bestuurd heeft.

M. G. GROEN VAN PRINSTERER.

Maurits was door een aantal krijgshelden uit het Geslacht van Nassau omringd.

Enkelvoudig bevestigend voorstel.

Maurits onderwerp,
was koppelwoord,
omringd bevestigend gezegde,
door een aantal krijgshel-
den zamengestelde bepaling van het gezegde,
uit het geslacht van Nassau. zamengestelde bepaling van de voorgaande bepaling.

Naast hem stond zijn neef WILLEM LODEWIJK, Stadhouder van Friesland en Groningen.

Enkelvoudig bevestigend voorstel.

Zijn neef onderwerp,
Willem Lodewijk bijstelling van het onderwerp,
Stadhouder bijstelling van de bijstelling,
van Friesland en Gronin-
gen veelvoudige bepaling van de laatste bijstelling,
stond bevestigend gezegde,
naast hem bepaling van het gezegde.

Moedig en bekwaam veldoverste, schrander en Godvruchtig Vorst.

Onvolkomen veelvoudig bevestigend voorstel, dienende tot bijstelling van het onderwerp des voorgaanden voorstels.

(Deze) verzwegen onderwerp,
(zijnde) verzwegen koppelwoord,
moedig en bekwaam veldoverste, schrander en Godvruchtig Vorst veelvoudig bevestigend gezegde.

Die hem met raad en daad ondersteund, en deze twee Gewesten met zachtmoedigheid en tevens met vastheid en klem bestuurd heeft.

Zamengesteld bevestigend afhankelijk voorstel.
die onderwerp,
hem voorwerp,
met raad en daad veelvoudige bepaling van het gezegde,
ondersteund (heeft) bevestigend gezegde,
en verbinding,
deze twee gewesten voorwerp,
met zachtmoedigheid en tevens met vastheid en klem veelvoudige bepaling van het gezegde,
bestuurd heeft bevestigend gezegde.

107. Taalkundige Ontleding.

Deze zullen wij toepassen op de twee laatste voorbeelden der redekundige ontleding.

1°. Voorbeeld.

Weest Geb. wijs, Meerv. van het Zelfst. Werkw. *zijn*,
in Voorzetsel,

't Aanwijzend lidwoord,
oordeel Gemeen zelfst. naamwoord, Onzijdig. Enkelvoud, 4°. Naamv.,
niet Bijwoord van ontkenning,
ligtvaardig Bijvoegelijk naamwoord,
Gij, Persoonlijk Voornaamwoord Mannel. Meerv. 1°. Naamv.,
die, Betrekkelijk Voornaamwoord, Mannel. Meerv. 1°. Naamv.,
struikelt 2°. Pers. Meerv. van den Tegenw. tijd der Aant. wijs van het onovergankelijk gelijkvl. werkw. *struikelen*,
waar Bijwoord van plaats,
gij Persoonlijk voornaamwoord Mannelijk Meerv. 1°. Naamv.,
gaat! 2°. Pers. Meerv. van den Tegenw. tijd der Aant. wijs van het onovergankelijk onregelmatig werkwoord *gaan*,
Vraagt Gebiedende wijs Meerv. van het overgankelijk gelijkvl. werkwoord *vragen* (bedrijvende vorm),
eer voegwoord van verklaring.
ge Persoonlijk Voornaamwoord, Mannel. Meerv. 1°. Naamv.
andren Gemeen Zelfs. naamw. Mannel. Meerv. 4°. Naamv.,
liefdloos Bijwoord van hoedanigheid,
smaadt, 2°. Pers. Meerv. van den Tegenw. tijd der Aant. wijs van het overgankelijk gelijkvl. werkwoord *smaden* (bedrijv. vorm),
Welk Vragend Voornaamwoord,
een Algemeen lidwoord,
vonnis Gem. zelfst. naamw. Onz. Enkelv. 4°. Naamv.,

- ben* 1°. Pers. Enk. Tegenw. tijd Aant. wijs van
het zelfst. werkw. *zijn*,
ik Persoonl. voornaamw. Mannel. Enkelv. 1°
Naamv.
waardig? Bijvoegelijk naamw.

2°. Voorbeeld.

- Maurits* Eigen zelfst. naamw. Mann. Enk. 1°.
Naamv.,
was 3°. Pers. Enk. Betr. Verl. tijd Aant. w.
van het zelfst. werkw. *zijn*,
door Voorzetsel,
een Algem. lidw.,
aantal Gem. zelfst. naamw. Onz. Enk. 4°.
Naamv.,
krijgshelden Gem. zelfst. naamw. Mann. Meerv. 2°.
Naamv.,
uit Voorzetsel,
het Aanw. lidw.,
Geslacht Gem. Zelfst. naamw. Onz. Enk. 4°. Naamv.,
van Voorzetsel,
Nassau Eig. zelfst. naamw. Onz. Enk. 2°. Naamv.,
omringd. Bijvoeg. naamw. Lijd. deelw. van *om-*
ringen,
Naast Voorzetsel,
hem Pers. voorn. woord Mann. Enk. 4°.
Naamv.,
stond 3°. Pers. Betr. Verl. tijd Aant. wijs van
het onoverg. onregelm. werkw. *staan*,
zijn Bezittelijk voornaamwoord, Mann. Enkv.
1°. naamv.,

- neef* Gem. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
Willem Lodewijk, Eig. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
Stadhouder Gemeen zelfst. naamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
van Voorzetsel,
Friesland Eig. zelfst. naamw. Onz. Enkv. 2°. Naamv.,
en Voegwoord van verbinding,
Groningen; Eig. zelfst. naamw. Onz. Enkv. 2°. Naamv.,
moedig Bijvoegelijk naamw.,
en Voegwoord van verbinding,
bekwaam Bijvoegelijk naamw.,
veldoverste, Gem. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
schrande Bijvoegelijk naamw.,
en Voegwoord van verbinding,
Godvruchtig Bijvoegelijk naamw.,
vorst Gem. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
die Betr. voornaamw. Mann. Enkv. 1°.
Naamv.,
hem Pers. voornaamw. Mann. Enkv. 4°.
Naamv.,
met Voorzetsel,
raad Gem. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 4°.
Naamv.,
en Voegwoord van verbinding,
daad Gem. zelfst. naamw. Vrouw. Enkv. 4°.
Naamv.,
ondersteund Lijdel. Deelw. van het Overg. Gelijkvl.
werkw. *ondersteunen*,

- en* Voegwoord van verbinding,
deze Aanwijzend voornaamw.,
toee Bijvoegelijk naamw. van getal of bepaald
 telwoord,
Gewesten Gem. zelfst. naamw. Onz. Meerv. 4°. Naamv.,
met Voorzetsel,
zachtmoedigheid . Gem. zelfst. naamw. Vrouw. Enkv. 4°. Naamv.,
en Voegwoord van verbinding,
tevens Bijwoord van tijd,
met Voorzetsel,
vastheid Gem. zelfst. naamw. Vrouw. Enkv. 4°. Naamv.,
en Voegwoord van verbinding,
klem Gem. zelfst. naamw. Mann. Enkv. 4°. Naamv.,
bestuurd } 3°. Pers. Verl. tijd Aant. w. van het overg.
heeft } Gelijkvl. werkw. *besturen*.

2°. HOOFDSTUK.

Over de verschillende WOORDSCHIKKINGEN.

Over de regte Woordschikking.

108. De regte woordschikking is die, waarbij het onderwerp der reden het eerst, en daarna het gezegde geplaatst wordt. Men noemt dit veelal: de woorden schikken naar de natuurlijke opvolging der denkbeelden, en geeft daarom aan deze woordschikking den naam van *natuurlijke*, doch, naar ons inzien, ten onregte. De natuurtaal plaatst datgene vooraan, waarop zij de meeste aandacht wil gevestigd hebben, en zulks is niet altijd het onderwerp. De uitgehongerde man, die roept: *brood moet ik hebben!* volgt toch ook de stem der natuur in het schikken der woorden, en wanneer men de ontwikkeling van het spraakvermogen bij de kinderen gadeslaat, zou men bijna zeggen, dat de natuur het meest de omgekeerde schikking volgt. De *regte* woordschikking is in zoo verre *natuurlijk*, als zij de orde volgt, waarin de rede de denkbeelden schikt; terwijl de *omgekeerde* meer de orde volgt, welke door het gevoel aan de opvolging der denkbeelden gegeven wordt.

Wanneer wij niet onder den invloed van eenigen hartstogt spreken, maar alleen ons oordeel willen uitdrukken, dan zullen wij de *logische* of redekunstige orde volgen, en dus

de regte woordschikking bezigen. Ook is deze schikking de duidelijkste, en in talen, die niet rijk in declinatie-vormen zijn, moet men dikwijls de omgekeerde in de regte woordschikking overbrengen, om den zin duidelijk te maken.

Bij vergelijking van verschillende talen, merkt men eene bijzondere verscheidenheid in de orde van plaatsing der woorden. Hoe armer eene taal aan buigings-vormen is, hoe meer zij gebonden is aan eene bepaalde schikking der woorden.

De Fransche taal, bij de onze vergeleken, mist in dit opzigt veel, en in gevallen, waarin wij onze woorden op onderscheidene wijzen schikken, al naar de zin, de uitdrukking, de toestand van den spreker of de nadruk dit vorderen, moet de Franschman zich aan de logische orde houden, en het gebrek aan kracht of nadruk door zijne wendingen en gebaren vergoeden. Wat wij, en de Germaansche talen in het algemeen, boven de Fransche vooruit hebben, dat bezitten de oude talen in eene nog ruimere mate boven de nieuwe.

De *regte* woordschikking volgt dan de orde der rede. Wij zeiden reeds, dat die bestaat in het plaatsen van het gezegde na zijn onderwerp. Er blijft ons nog over te onderzoeken, waar zij de andere of toevallige deelen des voorstels vereischt geplaatst te worden.

Het voorwerp wordt na het gezegde geplaatst: b. v. *ik zie den man.*

Wanneer het gezegde zamengesteld is, wordt het voorwerp tusschen de deelen geplaatst, zoodat het daardoor geheel omvat en ingesloten wordt: b. v. *ik zal hem zien; gij kunt die zaak gelooven.*

De bepalingen staan na het bepaalde: b. v. *de wegen der Voorzienigheid zijn onbegrijpelijk voor den sterfeling.*

Om die reden staat ook de derde naamval voor den vierden, bij werkwoorden die beide naamvallen bij zich nemen:

b. v. *Hij geeft zijnen zoon eene vermaning.* Wanneer de derde naamval door het voorzetsel wordt aangewezen, dan gaat het voorwerp vooraf: b. v. *hij geeft eene vermaning aan zijnen zoon.* Ook als het voorwerp door een persoonlijk voornaamwoord wordt uitgedrukt: b. v. *ik zeg het mijnen broeder; hij geeft zich der luiheid over;* en daarom ook wanneer de derde en vierde naamval beide door een voornaamwoord zijn uitgedrukt: b. v. *ik vertrouw hem u toe.*

De bepalingen door bijwoorden gaan vóór de adjectieven, als: *zeer groot, uiterst karig, te klein,* waarvan *genoeg* uitgezonderd is. De reden van dit laatste is, dat *genoeg* nooit een adjectief kan bepalen, dat vóór zijn substantief staat, maar altijd als bepaling van een gezegde of van eene andere bepaling gebruikt wordt.

Bij de werkwoorden verandert de plaats der bijwoorden naar den aard van het voorstel. Bij een onovergankelijk werkwoord in de enkelvoudige tijden staat het bijwoord achter: *hij werkt vlijtig.* Is het gezegde zamengesteld, dan komt het bijwoord tusschen de deelen te staan: *hij heeft vlijtig gewerkt.* Bij een overgankelijk werkwoord kan het bijwoord vóór en na het voorwerp staan: *hij kiest altijd den besten weg; wij doen ons werk geregeld.* De eigenlijke plaats van het bijwoord is onmiddelijk na het werkwoord, en de plaatsing na het voorwerp kan alleen geschieden om een' bijzonderen nadruk aan het bijwoord te geven. Ook wanneer het werkwoord in een' zamengestelden tijd gebruikt wordt, dan is de plaatsing van het bijwoord afhankelijk van de meening des sprekers: b. v. *hij heeft zijnen broeder moedwillig beleedigd,* en *hij heeft moedwillig zijnen broeder beleedigd.* Bij het eerste krijgt het werkwoord, bij het tweede het bijwoord den nadruk.

Wanneer het voorwerp een persoonlijk voornaamwoord is,

dan gaat het voor elke bepaling, omdat, zegt **BILDERDIJK**, zulk een voornaamwoord toonloos is, en van ouds aan het werkwoord hing: b. v. *ik zie ze dagelijks*.

De adverbiale uitdrukkingen volgen denzelfden regel als de bijwoorden: b. v. *hij werkt met ijver; hij zal met ijver werken; hij heeft in drift zijnen broeder gewond*, enz.

Wanneer een werkwoord in den lijdenden vorm gebruikt wordt, dan staan de bepalingen van het gezegde ook meestal, en naar ons inzien het best, tusschen het koppelwoord en het gezegde in. Met de bijwoorden heeft dit altijd plaats, als: *wij worden* **DIKWERF ONVERDIEND** *geprezen*. Bepalingen, die den dader aanwijzen, kunnen soms na het gezegde staan; doch dit is alleen te verkiezen, wanneer die bepalingen zelve bepalingen bij zich hebben: b. v. *hij wordt* **VAN IEDER GEACHT**, en *hij wordt geacht* **VAN IEDER, DIE HEM KENT**. In dit geval kunnen ook de bepalingen door adverbien, die zelve omschrijvingen bij zich hebben, achter het gezegde staan: b. v. *hij wordt toegejuicht*, **ZOO MENIGMAAL ALS HIJ OPTREEDT**. Wanneer deze bepalingen niet te lang zijn, zouden wij ze na het koppelwoord verkiezen: b. v. *Hij wordt*, **VAN IEDER DIE HEM KENT, geacht; hij wordt**, **ZOO DIKWILS ALS HIJ OPTREEDT, toegejuicht**.

Het bovenstaande geldt voor de bepalingen van het gezegde in het algemeen. Komen er meer dan één bepaling bij, dan gaan die van bevestiging of ontkenning, van plaats en tijd vooraf, en die van hoedanigheid volgen: b. v. *wij zijn* **NIET ALTIJD GENOEGZAAM voorbereid voor de eeuwigheid. Zij hebben** **DAAR ZEKER MEER DAN EENS GENOEGELIJK vertoefd**.

Over de omgekeerde Woordschikking.

109. De omgekeerde Woordschikking ontstaat door de plaatsing van het gezegde vóór zijn onderwerp. Verschillend

zijn de gevallen, waarin deze constructie voorkomt. In de eerste plaats behooren daartoe de meeste regtstreeksche vragen, waarom men haar ook wel de *vragende* woordschikking noemt. Dat deze benaming niet juist is, blijkt daaruit, dat men de omgekeerde woordschikking ook gebruikt, wanneer eene bepaling of omschrijving van het gezegde, in het stellige, vooraan geplaatst wordt, om daardoor den nadruk te bevorderen. In dit geval heet zij de *kunstmatige* woordschikking. Eindelijk heeft de omgekeerde orde plaats, wanneer men iets wenscht of beveelt, hetzij daarbij het onderwerp der werking uitgedrukt of verzwegen worde. Hoe verschillend dit drierlei gebruik der omgekeerde orde zij, komt het, wat de bovengenoemde hoofdzak betreft op hetzelfde neder. Wij zullen elk der drie gevallen in zijne bijzonderheden nagaan.

a. Vragen is onderzoeken naar het onbekende. Dit onderzoek kan, of het onderwerp, of het gezegde, of de bepalingen van een van beide gelden, waaronder wij ook het object of voorwerp der werking bedoelen. Het is natuurlijk, dat in elk geval het gevraagde of onbekende, als het meest de aandacht treffende, vooraan staat; waaruit volgt, dat bij zulke vragen, waarbij het onderwerp of diens bepaling bedoeld wordt, eigenlijk geen omgekeerde orde plaats kan hebben: b. v. *wie zegt dit? welk sterveling weet zulks?* In het eerste voorstel staat *wie* in de plaats van het onderwerp, en vóór het gezegde; in het tweede wordt het onderwerp genoemd, en alleen naar eenige bepaling daarvan gevraagd; ook hier staat het onderwerp vooraan, en in beide is dus de woordschikking regt, schoon beide toch *vragen* zijn.

Wanneer het *gezegde* bij de vraag bedoeld wordt, dan staat dit vóór, en men heeft geen andere woorden noodig om de vraag uit te drukken, b. v. *slaapt gij of waakt gij?*

Wanneer het gezegde met het onderwerp verbonden moet worden door een koppelwoord, dan staat dit laatste vooraan, en het gezegde na het onderwerp: b. v. *Is hij tevreden?* Indien het gezegde zamengesteld is of in een' zamengestelden tijdvorm voorkomt, dan staat het onderwerp tusschen de deelen van het gezegde, b. v. *Kan hij u helpen? hebben wij altijd aan de stem des gewetens gehoor gegeven?* Zoo ook met het koppelwoord.

In alle andere gevallen wordt de vraag door een vragend voornaamwoord of bijwoord aangewezen, dat natuurlijk ook het eerst genoemd wordt; want de bedoeling eener regtstreeksche vraag ligt altijd in het eerste woord.

b. Het tweede geval der omgekeerde woordschikking noemen wij de kunstmatige, omdat de spreker of schrijver veelal daarvan gebruik maakt om op eenig bijzonder deel zijner reden meer den nadruk te vestigen, en zij alleen eene willekeurige omzetting van de regte orde is: b. v. *vriendelijk sprak hij mij aan; voor: hij sprak mij vriendelijk aan.*

Even als bij het vragen, het voorwerp, waarop de vraag doelt, vooraan staat, zoo wordt ook hier datgene, wat het eerst en het meest de aandacht moet treffen, het eerst genoemd: b. v. *HEM kent gij niet; VOORTREFFELIJK heeft zij gezongen; MET DEN STOOMWAGEN reist hij niet,* enz. Hiervan is echter het werkwoord in de enkelvoudige tijden uitgezonderd, dat alleen in het vragende, gebiedende of wenschende vooraan komt. Wanneer in bovenstaande gevallen zulk een werkwoord door omzetting effekt moet maken, gebruikt men het in de onbepaalde wijs, en vult zijne plaats in het voorstel door het werkwoord *doen* aan: b. v. *KENNEN doet gij hem niet; REIZEN doet hij niet gaarne,* enz. Nogtans kan door de voordragt van den spreker of lezer de wijze van uitdruk-

ken meest alzoo bepaald worden, dat deze omzetting niet noodig zij.

Tot dit tweede geval behooren ook die voorstellen, waarin sommige verklarende voegwoorden, b. v. *als, wanneer, indien, zoo,* enz. uitgelaten zijn, als: *schrijft hij, dan zal ik antwoorden,* enz.

c. Het derde geval dezer woordschikking was het bevelende, uitroepende en wenschende. Bij het eerste blijft meestal het onderwerp verzwegen, als: *zeg (gij) het; doet (gij) dat maar;* enz. Het uitroepende is eigenlijk het stellige of de regte orde in eene vraag voorgesteld, en is dus geheel aan het vragende gelijk: b. v.

Hoe genoeglijk rolt het leven

Des gerusten landmans heen!

H. C. POOR.

Het wenschende eindelijk heeft dit bijzonder, dat het werkwoord daarbij in den betrekkelijk tegenwoordigen en verleden tijd gebruikt wordt, b. v. *Mogt mij dit te beurt vallen! Hadde ik dat toch maar geweten!*

Over de gemengde Woordschikking.

110. Door *gemengde* woordschikking verstaan wij die orde, waarin de woorden in zamengestelde voorstellen of volzinnen voorkomen, en waarin het ééne lid afhankelijk van het andere is. Om die reden wordt zij door WEILAND de *verbindende* genoemd, terwijl BILDERDIJK haar de *afhankelijke orde* heet. Hoewel deze namen tevens de betrekking aanwijzen, welke die woordschikking vordert, zoo hebben wij bovenstaande benaming de voorkeur gegeven: 1. omdat zij altijd met een der andere woordschikkingen gepaard moet gaan; 2. omdat deze laatste daardoor dikwijls gewijzigd worden; 3. omdat zij gedeeltelijk eene omkeering der regte

orde is. B. v. *de Vorst deed afstand van het bewind, ten behoeve van zijn' zoon, die echter nooit den troon beklom.* De orde der woorden des tweeden voorstels kan niet anders voorkomen dan in verbinding met een voorgaand voorstel; terwijl de schikking der woorden van dit laatste, in bovenstaanden volzin, gedeeltelijk van die verbinding afhangt. Zonder haar zou de laatste bepaling even goed na het gezegde kunnen staan, als: *de Vorst deed, ten behoeve van zijn' zoon, afstand van het bewind*; maar wanneer bij dit laatste het tweede voorstel gevoegd wordt, dan is de woordschikking niet duidelijk, naardien het betrekkelijk voornaamwoord te verre van zijn substantief verwijderd is. Deze woordschikking is gedeeltelijk omgekeerd, omdat daarbij altijd het gezegde achteraan geplaatst wordt.

Het bijzondere dezer woordschikking ligt dus alleen in het afhankelijk voorstel, en wel voornamelijk in de plaatsing van het gezegde, na zijn voorwerp of zijne bepalingen. Wanneer het werkwoord met een hulpwoord verbonden is, dan kan dit laatste vóór en ook na het werkwoord staan: b. v. *die zijn taak volbragt heeft* of *heeft volbragt*; *die mij helpen kan* of *kan helpen*. Het eerste is te verkiezen.

De gemengde woordschikking heeft plaats na de betrekkelijke voornaamwoorden; na de meeste voegwoorden (*en, maar* en *want* uitgezonderd); na de vragende bijwoorden, wanneer de vraag niet regstreeks gedaan wordt: b. v. *hij vroeg mij, hoe ik er aan kwam*; of met een vragend voornaamwoord, als: *ik vraag niet, wie het gedaan heeft.*

Over het gebruik der verschillende Woordschikkingen.

111. Eene goede woordschikking is een eerste vereischte van een' goeden stijl; en moet daarom door elk, die zijne

gedachten schriftelijk wil uitdrukken, in het oog gehouden worden. Het is niet alleen voor de sierlijkheid der voordragt, maar vooral voor de duidelijkheid, en ter vermindering van dubbelzinnigheid en onverstaanbaarheid noodig, dat bij de inrigting der voorstellen en volzinnen eene goede woordschikking behartigd worde. De regelen, die wij hier volgen laten, behelzen de voornaamste punten, waarin men, ter opzichte van het laatste, maar al te dikwijls afwijkingen bij de schrijvenden aantreft, en wij gelooven dus, dat wij die als een wezenlijk deel der Spraakleer kunnen mededeelen, zonder ons op het gebied der *Rhetorica* te wagen.

De regte woordschikking, zeiden wij, is de voorstelling onzer gedachten naar de logische orde. Deze orde is het ligtst door den hoorder of lezer te volgen, en daarom bijzonder geschikt voor elke bewijsreden, uitlegging en ontwikkeling, waarbij het vooral te doen is om eene duidelijke, ligt vatbare voorstelling van eene zaak. Zij komt dus vooral bij de behandeling van wetenschappelijke en wijsgeerige onderwerpen voor. De heerlijke beschrijving, b. v., die TOLLENS in zijn *Tafereel van de Overwintering der Hollanders op Nova Zembla* geeft van het Noorderlicht, zou, op gelijke wijze in proza voorgedragen, niet passen in eene didactische verhandeling over hetzelfde onderwerp.

De omgekeerde orde, in zooverre men die de kunstmatige noemt, kan met voordeel gebruikt worden in alle voorstellingen, die tot het gevoel spreken, en waarbij men de aandacht zijner lezers of hoorders gespannen wensch te houden. Door deze orde neemt dikwijls eene zeer alledaagsche gedachte een poëtisch gelaat aan. Tevens geeft het gebruik van deze schikking aanleiding tot langdradigheid en onverstaanbaarheid, maar ook bij eene levendige verbeelding tot de stoutste voorstellingen. Doch wij zouden onze grenzen overschrijden;

liever willen wij den lezer in den volgenden volzin een voorbeeld van het gebruik dezer woordschikkingen geven.

In de nabuurschap van de, door ouderderdom, zoo eerwaardige stad Nijmegen, welker straten, gelijk de golven van den breedten stroom die langs hare muren speelt, nu rijzen dan dalen, ligt menig gesticht, dat vroegere tijden ons voor den geest spiegelt en wanneer de oudheid-minnaar de luttel overblijfselen van het eens zoo trotsche, Valkhof weemoedig aanstaart, dan verheugt hij zich, dat niet alle gedenkteekenen van vroegere grootheid voor de hebzucht der sloopers bezweeken zijn, en dat er nog Burgen en Kasteelen in den omtrek van de oude hoofdstad der Batavieren zijn overgebleven, die, dank zij der zorg van derzelve bezitters, ons den hechten bouwtrant van vroegere dagen doen bewonderen.

Onder deze komt voorzeker, het kasteel te Wijchen eene eerste plaats toe.

M^r. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA.

In de gemengde woordschikking komt altijd eene der beide voorgaande woordschikkingen voor, en het daarbij aangemerkte geldt dus ook voor deze. Alleen valt hierbij nog te zeggen, dat het afhankelijk voorstel zoodanig met het hoofdvorstel moet verbonden zijn, dat het verband of de afhankelijkheid dadelijk in het oog valt, en dat, wanneer het afhankelijk gedeelte als verklaring, aanvulsel of omschrijving dient, het niet te ver van het verklaarde of omschreven deel moet gescheiden zijn. In de volgende voorschriften zal dit laatste meer in bijzonderheden voorkomen.

Algemeene regelen der Woordschikking.

112. 1. Een werkwoord in de Aantoonende of Bijvoe-

gende wijs gebruikt, moet altijd een uitgedrukt onderwerp bij zich hebben. Om die reden zijn inleidingen van brieven, als: *Zende u bij dezen; Hebbe de eer u te melden; enz.* af te keuren.

2. Twee of meer onderwerpen, bij een zelfde werkwoord staande, mogen noch door het werkwoord noch door het hulpwoord gescheiden worden. Volgende schikking is daarom af te keuren: *de koning bezocht en ook de koningin de voornaamste inrigtingen.*

3. Twee of meer gezegden, bij het zelfde onderwerp behoorende, mogen door dit onderwerp niet gescheiden worden. Ook gelijksoortige bepalingen en voorwerpen moeten zooveel mogelijk ongescheiden blijven. De volgende woordschikkingen zijn dus gebrekkig: *Rampzalig is de jongeling en medelijdenswaardig, die enz. Zijne bezittingen had hij veil en zijn leven, voor enz.*

4. Wanneer het onderwerp en het voorwerp van één gezegde op elkander volgen, dan moet het onderwerp het eerst staan: b. v. *Zeker man ontdekte, dat de muizen zijne laarzen doorknaagd hadden;* en niet: *dat zijne laarzen de muizen doorknaagd hadden.* — Deze schikking is ook dan af te keuren, wanneer het onderwerp en het voorwerp door de verbuiging aangewezen worden: b. v. *Nadat dien schat een ander bezit;* voor: *nadat een ander dien schat bezit.*

5. Ook wanneer onderwerp en voorwerp beide enkelvoudig of beide meervoudig, en door zelfstandige naamwoorden uitgedrukt zijn, en het gezegde tusschen beide staat, moet het onderwerp vooraan geplaatst worden: b. v. *kwade gezelschappen bederven goede zeden; de verleiding verschalkt de ligtsinnige jeugd.*

6. Wanneer een volzin met de omgekeerde woordschikking begint, dan moet het onderwerp niet te lang na het

gezegde geplaatst worden: b. v. *In de nabijheid van eenen kleinen heuvel lag, niet verre van een lommerrijk woud, aan den oever van een vischrijk meer, en van alle zijden door de heerlijkste landouwen omringd, zijne nederige woning.*

7. Wanneer twee gezegden door hetzelfde koppelwoord met hunne onderwerpen verbonden worden, moeten die gezegden beide vóór of na het koppelwoord staan. Men zegge dus niet: *Geprezen werd de eene en de andere veracht.*

8. Elke bijstelling moet onmiddellijk na zijn subject staan. Het is iets anders, of men zegt: *Alle hoop hebt gij mij, ellendige, ontnomen;* of *alle hoop hebt gij, ellendige, mij ontnomen.*

9. Het juist plaatsen der bepalingen is eene hoofdzaak voor eene goede woordschikking. Dikwijls toch wordt in het spreken door den nadruk, dien men aan sommige woorden geeft, alle duisterheid weg genomen; terwijl daarentegen, wanneer men zijne gedachten in dezelfde orde schriftelijk uitdrukt, die uitdrukking dubbelzinnig en onverstaanbaar kan worden. »De oneindige verscheidenheid der stem," zegt BILDERDIJK, »teekent ieder woord en sylbe met de meening des sprekers, die door geene punctuatie of accentuatie genoegzaam vervangen kan worden." (†) De verschillende soorten van bepalingen maken het moeilijk, om voor alle gevallen bepaalde regelen op te geven.

Behalve hetgene wij daarvan, § 108, in het algemeen aanmerkten, zullen wij hier nog bijvoegen, dat bijzonder het gebruik van de bijwoorden: *niet, geen, alleen, althans, meer, altijd, slechts,* enz., van de betrekkelijke voornaamwoorden en voegwoorden, en hierdoor van de tusschenzinnen en afhankelijke voorstellen, de meeste omzigtigheid in de

(†) Spraakl. bl. 343.

plaatsing vereischt. De volgende voorbeelden kunnen daarvan een denkbeeld geven:

Wij ALLEEN hebben hem gehoord; en wij hebben hem ALLEEN gehoord, zijn verschillend; terwijl het laatste nog tweederlei beduiding kan hebben, al naar men den nadruk op hem of op *gehoord* laat vallen. In het laatste geval zouden wij *slechts* verkiezen. *Hij had eenige boeken in eene kast geborgen, die wij niet vonden;* wat niet vonden, de boeken of de kast? De dubbelzinnigheid wordt weg genomen, wanneer men het betrekkelijk voornaamwoord na *boeken,* of na *kast* plaatst. Ook de volgende woordschikkingen geven aanleiding tot dubbelzinnigheid.

Wij zien, zeide iemand, in de Punische oorlogen de Carthagers eindelijk geheel overwinnen; neen, zeide een ander, wij zien de Romeinen geheel overwinnen. Beide hadden gelijk, even als het kind, dat zijn vader op zijn tachtigste jaar had zien doopen.

Er zijn in de Oudheid bijna geene volkeren geweest, welke de Romeinen niet overwonnen hebben. De Parthen waren slechts het volk, hetwelk Rome meer dan menige andere staat vreesde. — Spanje en Portugal zijn een land, dat van drie zijden de zee omringt. Ook zijn het gewesten, die de Pyreneën van Frankrijk scheiden. (†)

Over de zamenstelling van Volzinnen.

113. Na eenige algemeene regelen voor de schikking der woorden in de voorstellen gegeven te hebben, zullen wij dit Hoofdstuk besluiten met iets over de inrigting en de vereischten van goede volzinnen te zeggen.

Wij hebben boven gezegd, dat een volzin uit één en uit

(†) Overgenomen uit de KAKOGRAPHIE VAN Prof. LULOFS.

meer voorstellen bestaan kan. In het eerste geval wordt bij éénledig; in het andere twee- of meerledig genoemd.

De hoofdeigenschappen van eenen goeden volzin zijn in beide gevallen: *éénheid, volledigheid, gepaste uitgebreidheid en juiste schikking.*

Door *éénheid* in eenen volzin verstaan wij, dat daarin alles tot één hoofdgedachte betrekking hebbe, en niets daarbij gevoegd worde, wat daarmede niet in verband staat: b. v. *Het eerste vereischte van elke afbeelding is, dat zij de afgebeelde zaak juist zoo voorstelle, als zij wezenlijk is, of als wij haar denken kunnen zonder tegenstrijdigheid met de wetten van ons denkvermogen.*

Alles in dezen volzin heeft betrekking op het denkbeeld van eene afbeelding. Indien men echter daaraan de eene of andere bepaling hangt: b. v. *door welk vermogen* (het denkvermogen) *wij voorstellingen, denkbeelden en oordeelen vormen*, dan is de éénheid verbroken, omdat een tweede onderwerp, aan de hoofdgedachte vreemd, zich daaraan sluit.

Het bezigen van twee of meer onderwerpen is evenwel geen bewijs van gebrek aan éénheid; want dan zoude dit vereischte in alle zamengestelde volzinnen gemist worden. Wij hebben, bl. 205, bij de bepaling van deze soort van volzinnen genoegzaam aangetoond, hoe de beide deelen zich vereenigen tot de voordragt der hoofdgedachte, wanneer de volzin eene tegenstelling bevat. Ook in de andere gevallen, waarin de volzinnen zamengesteld zijn, heeft dit zelfde plaats. Tot voorbeeld zullen wij eene vergelijking nemen; in den volgenden volzin: *de denkbeelden zijn afbeeldsels der zaken, gelijk de woorden de beeldenissen der denkbeelden zijn*, zijn twee verschillende onderwerpen, nogtans loopen zij te zamen tot één geheel, namelijk het denkbeeld van *afbeelding*; ook kan zoowel het tweede, als het eerste voor-

stel als hoofdgedachte gebezigd, en dan vooraan gesteld worden; wanneer men eene van de beide gedachten als meer bekend stelt.

Het tweede vereischte van eenen goeden volzin is *volledigheid*. Zij bestaat in de voorstelling van alles, wat tot goed verstand der hoofdgedachte dienstig is, en waardoor zij in alle hare deelen beschouwd wordt. Het is natuurlijk, dat de verschillende soorten van stijl ook verschillende trappen dezer volledigheid vorderen, maar de verschillende soorten van stijl behooren niet tot ons onderwerp, en wij moeten dus de genoemde eigenschap der volzinnen in 't algemeen behandelen. Eene gedachte, algemeen voorgesteld, mist doorgaans volledigheid; welke zij verkrijgt, wanneer men haar in hare bijzondere deelen ontwikkelt. Tot een voorbeeld nemen wij het volgende: *In het schrijven zijn stof en stijl ten naauwste met elkander verbonden.* De hoofdgedachte is hier in het algemeen voorgedragen, en zal als zoodanig wel in haar geheel omvat worden door den spreker of schrijver, maar voor den hoorder of lezer dient zij meer ontwikkeld en dus vollediger te zijn. Men kan dien volzin op de volgende wijze meer bijzonder maken: *Stoffe en stijl zijn in geschiedkundige schriften zoo naauw met elkander verwant, dat men van den laatsten niet spreken kan, zonder ook tevens de eerste ter loops aan te roeren. Wanneer men dus over de vereischten bij het schrijven der geschiedenis spreekt, dient men onderscheid te maken 1.) tusschen datgene, hetwelk in een goed Geschiedschrijver als zoodanig beschouwd, noodwendig is; 2.) tusschen de vereischten van het Geschiedverhaal zelve, en 3.) tusschen die van den geschiedkundigen stijl.*

M^r. B. H. LULOFS.

De volledigheid heeft hare grenzen, en een te groote omzwaai, waarbij men door schoonklinkende woorden tracht aan

te vullen, wat men aan denkbeelden mist, is een gebrek, waaraan men zich doorgaans meer schuldig maakt, dan aan te groote beknoptheid.

Tegen dit gebrek staat het derde hoofdvereischte over, namelijk: *de gepaste uitgebreidheid*. De schrijver kan somtijds, door den stroom zijner gedachten medegesleept, een' rijkdom van denkbeelden in eenen enkelen volzin vereenigen, die voor den lezer moeilijk in zijn geheel te overzien is, en waarvan dus de lezing te groote inspanning vordert, en daardoor vermoeit. Beter is het zijne gedachten door kleine volzinnen uit te drukken. Wij willen hier een voorbeeld van zulk eene verdeeling tegenover het gebrek daaraan stellen:

De gebreken der menschen zijn zoo menigvuldig, zij worden door bijkomende omstandigheden zoo onderscheiden gewijzigd, en zij worden op zoo vele manieren en in zoo veel verschillende graden met elkander te zamen gevoegd, dat het niet mogelijk is eene lijst op te stellen der geschikte onderwerpen van het hekeldicht. De stof is onuitputtelijk, omdat de menschen oneindige dwaasheden laten blijken, en omdat die dwaasheden telkens onder eene nieuwe gedaante en met nieuwe bijvoegselen verschijnen. De meest berispelijke zijn voorzeker die, welke ligt te vermijden zouden zijn, of voor welke de minste verschooningen kunnen worden bijgebracht. Dus zijn zekere gebreken, welke bij lieden zonder opvoeding geduld worden, in lieden, die wel opgebracht zijn geweest, hoogst bespottelijk. Zekere gebreken zijn bij bemiddelde menschen meer te laken, dan bij onvermogenen; meer bij geleerden, dan bij ongeöefenden; meer bij bejaarde, dan bij jonge lieden, enz. Men kan dit ook omkeeren. Zekere trotschheid, zeker zelfvertrouwen zijn bij geringe en onwetende menschen belagchelijker dan bij rijke of kundige lieden. Pracht en te groote mildheid zijn bij armoedige lieden be-

spottelijker dan bij degenen, die ruime middelen bezitten.

A. B. FARDON.

Deze volzin is, door de verschillende afdeelingen, gemakkelijk te volgen, en de ontwikkeling der hoofdgedachte vermoeit de aandacht van den hoorder of lezer niet. Het tegendeel zou plaats hebben, ja, het zou bijna wartaal worden, wanneer men dien volzin, als in één adem, en zonder die rustpunten, op de volgende wijze voordroeg:

Omdat de menschen oneindige dwaasheden laten blijken, en die dwaasheden telkens onder nieuwe gedaanten en met nieuwe bijvoegselen verschijnen, die door bijkomende omstandigheden nog onderscheiden gewijzigd worden, en waarbij voorzeker die de meest berispelijke zijn, welke ligt te vermijden waren of voor welke de minste verschooningen kunnen worden bijgebracht, zoodat zekere gebreken, welke bij lieden zonder opvoeding of bij onvermogenen, of bij ongeöefenden, of bij jonge lieden te dulden of minder te laken zijn, daarentegen bij lieden, die welopgebracht zijn geweest, of bij bemiddelden, of bij geleerden, of bij oude lieden hoogst bespottelijk of zeer te misprijzen zijn, en, bij voorbeeld, omgekeerd, even zoo trotschheid en een zeker zelfvertrouwen bij geringe en onwetende menschen, pracht en te groote mildheid bij armoedige lieden, belagchelijker en bespottelijker zijn, dan bij hen, die ruime middelen, of meerdere kunde bezitten, zoo zijn hunne gebreken zoo menigvuldig, en worden door bijkomende omstandigheden zoo onderscheiden gewijzigd, en op zooveel manieren en in zooveel verschillende graden met elkander te zamen gevoegd, dat zij eene onuitputtelijke stof aanbieden, en het niet mogelijk is eene lijst op te stellen der geschikte onderwerpen van het hekeldicht.

Het vierde hoofdvereischte is: *eene juiste schikking*. Wanneer men bij de zamenstelling der volzinnen de reeds behau-

delde vereischten in het oog houdt, dan zal dit laatste bijna van zelf volgen. De schikking der deelen bij eenen volzin rust op dezelfde beginselen, als de woordschikking bij de voorstellen, namelijk, dat hetgeen bij elkander behoort ook bij elkander gevoegd, of niet door te lange tusschenstellingen gescheiden moet worden. Verder, dat men de orde, die bij de voorstelling der hoofdgedachte is in acht genomen, ook bij de ontwikkeling in het oog moet houden: b. v. *wanneer de rede en de vriendelijkheid zich vereenigen, dan verkrijgen zij eene dubbele kracht van overreding, en eigenwaan, trotschheid en vooroordeel moeten voor hare gezamenlijke magt zwichten.* Bij de ontwikkeling dezer hoofdgedachte, zal men de overtuiging door de *rede* zonder de *vriendelijkheid*; daarna die der *vriendelijkheid* zonder de *rede*, en eindelijk die van beide vereenigd moeten beschouwen, om eene juiste schikking in de voorstelling zijner gedachten te volgen.

Wij hebben boven reeds gezegd, hoe de deelen van een volzin te onderscheiden zijn in het *stellige* en *afhankelijke* of *verklarende*. Men noemt dit ook wel het *voor-* en *nazindeel*, waardoor men het Hoogduitsche *Vorder-* en *Nachsatz* vertaalt. Dit stellige kan zoowel voor- als achteraan staan; maar moet in geen geval het afhankelijke of verklarende in uitgebreidheid overtreffen, (†) Wij hebben van deze verdeeling reeds voorbeelden gegeven bij de behandeling

(†) De Heer *Beijer* zegt, dat in enkele gevallen het voorzindeel zeer groot en het nazindeel zeer klein zijn kan, en geeft tot voorbeeld: *Wanneer alles tegen mij zamengezworen heeft; wanneer, wat ik ook zegge, iedere verdediging ten kwade geduid wordt; wanneer wanneer enz.; zoo moet ik wel zwijgen.* Zoude echter dit laatste: *zoo moet ik wel zwijgen* — hier niet het stellige of voorzindeel zijn, naar de eigenlijke opvatting, die de schrijver aan dit woord wil gegeven hebben?

der *Zinscheiding* en der *Redekunstige ontleding*, en behoeven dus daarover niet verder te spreken.

Wat verder tot bevordering der duidelijkheid of der sierlijkheid bij de inrigting der volzinnen moet in acht genomen worden, behoort niet tot de *Spraakleer*.

Bij de zamenstelling der perioden heeft men hetzelfde te betrachten, wat wij van die der volzinnen zeiden. Even als men bij deze de enkele voorstellen tot een geheel vereenigt, zoo voegt men bij de perioden de volzinnen zamen, en zorgt men ook hierbij voor volledigheid, eenheid en juiste schikking; terwijl de uitgebreidheid daarbij van zelve door die der enkele volzinnen bepaald wordt.

3°. HOOFDSTUK.

Over de OVEREENSTEMMING in het GEBRUIK der WOORDEN.

Over het gebruik der Lidwoorden.

114. De betrekkingen van het zelfstandig naamwoord zijn: geslacht, getal en naamval. Deze betrekkingen worden gedeeltelijk door de lidwoorden aangewezen. De lidwoorden moeten dus in geslacht, getal en naamval overeenstemmen met hunne zelfstandige naamwoorden.

In de volgende gevallen krijgt het zelfstandig naamwoord geen lidwoord:

1. Bij de eigennamen.

Daarvan zijn uitgezonderd:

a. De namen van volken, rivieren en bergen; als: *de Nederlanders, de Rijn, de Hunnerberg.*

b. Die als gemeene zelfstandige naamwoorden gebruikt worden, om daardoor personen of zaken aan te duiden, gelijkende naar diegenen, welker naam men noemt. b. v. *De Alexanders dezer eeuw. Het Babylon van onzen tijd.* Ook met een bijvoegelijk naamwoord vóór zich, als: *de strenge Cato; het oude Thebe.*

c. Eenige eigennamen van landen en steden nemen altijd

het lidwoord vóór zich, waarbij dit laatste eigenlijk een deel van het naamwoord uitmaakt.

Bij namen van steden en dorpen wil het gebruik, dat het lidwoord met het naamwoord als één beschouwd wordt: b. v. *het welvarende de Helder, de Lemmer, enz.; het vriesche den Haag;* bij namen van landstreken heeft dit niet plaats: b. v. *de vruchtbare Betuwe, Veluwe, enz.*

2. Bij het aanspreken van een voorwerp laat men het lidwoord weg: b. v. *vader! kind!* Zoo ook voor titels en opschriften: *Lotgevallen van Telemachus. Historie van Holland.*

3. Wanneer eene stof in het algemeen genoemd wordt, als: *water, bier, wijn, goed;* zoo ook in het onbepaalde meervoud: *menschen, boeken;* of wanneer men eenige voorwerpen als bij elkander behoorende noemt: b. v. *hier is pen, papier en inkt; lei en griffel; vork en lepel;* enz.

4. In vele spreekwijzen en spreekwoorden: *aan land stappen; in huis gaan; uit nood; hoop op beter; voor Koning en Vaderland.*

5. Wanneer het naamwoord door een' genitivus wordt vooraf gegaan: *'s Hemels zegen; vaders welzijn.*

6. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden, die een zelfde voorwerp aanduiden, na elkander staan, neemt alleen het eerste het lidwoord vóór zich: b. v. *hij was de of een beschermer, weldoener en verzorger der ongelukkigen.*

Men wil ook in andere gevallen, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden elkander volgen, en een zelfde lidwoord vereischen, dit alleen bij het eerste geplaatst hebben. Wij gelooven, dat zulks alleen dan geoorloofd is, wanneer er eene zekere gelijksoortigheid, of wel een denkbeeld van verzameling door bedoeld wordt, als: *de man en vrouw beide; de schilderijen, teekeningen en boeken van dien heer; de vriendelijkheid en voorkomenheid van dat meisje.*

Volgens BILDERDIJK zal men daarom zeggen: *de timmerman en metselaar*; als éénsoortige en bij elkander behoorende werklieden; maar niet: *de timmerman en wever*. Wanneer dit éénsoortige niet duidelijk in het oog valt, is het beter het lidwoord te herhalen. Overigens hangt het van het oordeel des schrijvers of sprekers af, of hij in zulke gevallen het lidwoord al of niet herhalen wil. Wij raden hem aan, met het laatste spaarzaam te zijn.

Somtijds geeft het al of niet herhalen van het lidwoord eene andere beduiding aan de woorden: b. v. *ik heb den zoon en zaakwaarnemer van uwen vriend ontmoet*, waar *zoon* en *zaakwaarnemer* denzelfden persoon aanduiden, dat zoo niet is met: *den zoon en den zaakwaarnemer*.

In andere gevallen moet elk substantief zijn eigen lidwoord hebben. Wij hebben boven, bl. 97, gezegd, wanneer men het *aanwijzend*, wanneer het *algemeen* lidwoord gebruiken moet, waarover dus hier niet verder.

Het lidwoord dient om de betrekkingen der zelfstandige naamwoorden aan te wijzen, en in zoo verre moeten zij met deze overeenstemmen. Die overeenstemming is bij de verbuiging opgegeven en het gebruik daarvan behoort bij de zelfstandige naamwoorden. Hier zeggen wij nog, dat bij het *aanwijzend* lidwoord de verbuiging van meer en algemeener nut is, dan bij de algemeene lidwoorden, en der welluidendheid minder geweld aandoet. Het lidwoord is uit zijn aard toonloos, en zal dit kunnen zijn, zoo lang het éénsylbig is. Het aanhangen der buigingsdeelen *en* en *e*, in *eenen* en *eene*, doet dus die eigenschap wegvallen, en geeft eene gedwongenheid en gemaaktheid aan de taal, die men in het spreken zorgvuldig tracht te vermijden om geen zweem van pedanterie aan te nemen. Wij hebben boven reeds aangemerkt, dat BILDERDIJK *een* in alle drie geslachten bezigt.

Waarom zou men dat *eenen* in de verbogen naamvallen van het mannelijk geslacht ook niet weglaten? Indien het tot de verbuiging noodig is, dan moest ook het vrouwelijk geslacht in den 4°. naamval zulk een buigingsdeel hebben; doch het mist dit. Alleen bij uitlating der voorzetsels *van* en *aan* is, naar ons inzien, het gebruik van *eener* en *eenen* in den deftigen stijl te wettigen.

Wat wij van dit lidwoord zeiden, geldt ook voor de bezittelijke voornaamwoorden, waarbij wij de aanhechting der buigingsdeelen ook liever spaarzaam gebruikt zagen. Dit zou, zoowel als bij het lidwoord, de schrijftaal meer overeenkomst met de spreektaal geven, en haar daardoor welluidender en krachtiger maken. Volgens de regels onzer grammatica moet men bij verschillend geslacht of getal ook de voornaamwoorden herhalen, als: *Gij kunt op mijnen raad en mijne hulp rekenen*. Hoe lam en kruipend wordt zulk een voorstel door die herhaling; beter en korter toch klinkt het: *Gij kunt op mijn raad en hulp rekenen*; wel is waar, de lezer ziet nu niet, dat *raad* van het mannelijk en *hulp* van het vrouwelijk geslacht is; maar hij zal toch zeker even goed de meening van het voorstel verstaan, en zou evenmin het verschil van geslacht hooren, wanneer het hem gezegd werd; want welk verstandig mensch zal zoo spreken, als de regel wil, dat men schrijve. En nogtans behoorde dit in eene beschaafde taal zoo te zijn, zonder dat men zich met gemaaktheid behoefde uit te drukken, of men zal niet kunnen zeggen, dat de Spraakleer ook dient om naauwkeurig te leeren spreken. Wij hebben dit van de voornaamwoorden hier alleen aangehaald, om er niet weder op te rug te komen. Wij geven het als ons bijzonder gevoelen, zonder het als wet of regel voor te schrijven; evenwel zouden wij uit

hedendaagsche schrijvers verscheidene voorbeelden kunnen bij brengen, dat het niet uitsluitend ons gevoelen is.

Het algemeene lidwoord kan van zijn naamwoord gescheiden en alleen gebruikt worden: b. v. *daar is er EEN; wij hebben er EENEN, EENE of EEN gezien*, enz.

Het aanwijzende lidwoord kan nooit zonder zijn naamwoord gebruikt worden. Wanneer het onzijdige *het* alleen bij een werkwoord komt, is het geen lidwoord, maar een persoonlijk voornaamwoord: b. v. *waar is mijn boek? Hier is HET*. — Wanneer *het* hier een lidwoord woord was, zou men immers in het meervoud moeten zeggen: *Hier zijn DE*.

Men moet het lidwoord door geen te lange bepalingen van zijn naamwoord scheiden, en vooral geen twee lidwoorden op elkander doen volgen: b. v. *DE in verschillende landen en steden zonderlinge plaatshebbende gewoonten en gebruiken, welke DE de deugd beminneenden zelven soms noodzaken*, enz. Deze omschrijvingen moeten na het naamwoord geplaatst worden: b. v. *de zonderlinge gewoonten en gebruiken, die in verschillende landen en steden plaats hebben, en degenen zelven, die de deugd beminnen*, enz.

Over het gebruik der Zelfstandige Naamwoorden.

115. De zelfstandige naamwoorden worden in de reden verbonden met zelfstandige naamwoorden, met bijvoegelijke naamwoorden, waaronder ook de telwoorden en deelwoorden, en met werkwoorden.

Zelfstandige naamwoorden, met zelfstandige verbonden, kunnen in eene *gelijke* of *ongelijke* betrekking staan, en van deze betrekking is de overeenstemming, die zij met elkander hebben, afhankelijk.

Wanneer zij in eene *gelijke* betrekking staan, zijn zij of alle onderwerpen, of alle voorwerpen, of alle gelijksoortige

bepalingen. In deze gevallen staan de zelfstandige naamwoorden in denzelfden naamval.

In ongelijke betrekking staan zij met elkander, wanneer het eene tot omschrijving of bepaling van het andere dient.

Twee of meer zelfstandige naamwoorden, in gelijke betrekking staande, worden door de voegwoorden *en, of, zooals, noch*, enz., verbonden. *Geloof, hoop en liefde zijn, enz. De schrijver of de drukker heeft zich vergist. Wij zijn door bosschen en velden getrokken. Willem is zoo groot als of grooter dan Piet*, enz.

Wanneer de zelfstandige naamwoorden in *ongelijke* betrekking tot elkander staan, dan is het eene, of de bijstelling, of de bepaling van het andere.

De *bijstelling* staat met zijn voorgaande naamwoord in denzelfden naamval: b. v. *Wij spreken van Willem, den grondlegger der Nederlandsche vrijheid*. Wanneer twee of meer naamwoorden, als bijstelling bij elkander gevoegd zijn, en in den tweeden naamval staan, dan ontvangt het laatste het buigings-teeken: b. v. *Graaf Willem's dood*. De reden hiervan is, dat beide naamwoorden, als één denkbeeld, en dus als één naamwoord beschouwd worden. Krijgt het eerste van twee zoo verbonden naamwoorden het lidwoord, dan wordt het ook verbogen: b. v. *des Graven Willem's dood*. TEN KATE (†) merkt daarbij aan, dat door het gebruik van het lidwoord eene scheiding van denkbeeld ontstaat, en *Willem* dus hier in tegenstelling met andere Graven komt; maar men kan dan ook omgekeerd den titel van *Graaf*, ter onderscheiding van andere *Willemen* aannemen. Liever zouden wij het eerste naamwoord in beide gevallen als eene soort van adjectief beschouwen. Ook heeft wel

(†) Aanleiding, enz., dl. I: bl. 333.

het woord *Graaf* eene adjectivale verbuiging in den tweeden naamval; maar wanneer er een ander zelfstandig naamwoord voorafging, b. v. *Gravin*, dan vervalt dit; want men zegt niet: *des Gravinne Ada's huwelijk*, maar: *Gravin Ada's*, enz. Men kan dus de plaatsing van het lidwoord voor het eerste naamwoord als overtollig beschouwen.

Er is een ander geval, waarin de bijstelling aanleiding tot twijfel geeft, namelijk, wanneer het eerste zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval staat: b. v. *Ik zal den lof des grooten DE RUITER's, diens onsterfelijken zeehelds, vermelden.* Moet hier *zeeheld* in den tweeden of vierden naamval staan? **BILDERDIJK** wil, dat het beide kan gezegd worden, en geeft daarbij dit voorbeeld: *de roem des konings Willems, des herstillers*; enz., waarin hij *des konings Willems* afkeurt; »men moet zeggen: *de roem des konings Willem, of koning Willem* als één woord in 't denkbeeld nemende, *koning Willems roem* zeggen, en *den hersteller* doen volgen. *Des herstillers* kan hier echter gezegd worden, als in 't denkbeeld »*de roem* herhalende, en zoo is de uitdrukking Dichterlijk »rijker." (†) Hoewel wij dat meer dichterlijke daarin juist niet vinden, zouden wij in bovenstaande voorbeelden *des zeehelds, des herstillers* schrijven, omdat, naar ons inzien, de bijstelling met zijn voorgaand naamwoord in denzelfden naamval staan moet. Daarenboven, wanneer men dien genitivus door het voorzetsel *van* uitdrukt, en zegt: *de roem van koning Willem, den hersteller*; enz., dan kan men het voorzetsel beschouwen als uitgelaten, daar het reeds eens genoemd is, en de bijstelling in den *Casus emphaticus*, zoo als **BILDERDIJK** dien noemt, doen volgen: maar als het niet de

(†) Spraakl. bl. 284.

eerste maal genoemd is, kan het de tweede maal niet als uitgelaten beschouwd worden.

Eindelijk nog kan het substantief, in een onvolkomen tusschenzin, als bijstelling gebruikt worden; maar dan staat het in den naamval, waarin die tusschenzin, zoo hij volkomen was, het vorderen zou: b. v. *de werken der oude wijsgeeren, een Plato, een Seneca, enz.*, bij verkorting van: *het zij een Plato, enz.*

Het tweede geval, waarin de zelfstandige naamwoorden met elkander in ongelijke betrekking staan kunnen, is, dat het eene tot bepaling van het andere dient. Het bepalende zelfstandig naamwoord staat dan meestal in den tweeden naamval, en kan op drie verschillende wijzen voorkomen: 1. men kan die bepaling aan het bepaalde verbinden door het voorzetsel *van*, als: *de wijsbegeerte van de tegenwoordige eeuw*; 2. door verbuiging van het lidwoord, als: *de waarde der deugd*; en 3. door het bepalende vóór het bepaalde te plaatsen, en de verbinding door de *s* aan te wijzen, als: *Willems deugd*. Deze verschillende wijzen van verbinding maken een der sieraden onzer taal uit.

Behalve *van*, kunnen ook nog andere voorzetsels de bepaling van een naamwoord aanwijzen, als: *hoop op voorspoed; liefde tot het vaderland; medelijden met de armen; menschen uit de stad*, enz. De betrekking dezer naamwoorden ligt echter niet in het voorzetsel, maar in een daarbij verzegen werkwoord, als: *hoop hebben*, of *hopen op voorspoed; menschen, die uit de stad komen*, enz.

De zelfstandige naamwoorden leveren in hunne verbinding met elkander geen bijzondere zwarigheden op. Nogtans heeft men wel eens getwist omtrent het plaatsen van het teeken van den tweeden naamval, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden onmiddellijk op elkander volgen; of men, b. v.

schrijven moet: *dit is vader Willems beeld*, of *vaders Willems beeld*. Niemand zal er aan twifelen, dat het eerste de regte zij, na hetgeen wij reeds boven van zulke zamenstellingen aanmerkten. Dat die *s* eene verkorting van *zijn* is, en het bovenstaande dus eigenlijk is: *vader Willem zijn beeld* is duidelijk, daar men ook wel bij vrouwelijke naamwoorden het bezittelijk voornaamwoord *haar* hoort gebruiken, als: *Maria haar boek*, dat gewoonlijk tot *der* verkort wordt, als: *Maria der boek*. Dit is evenwel geen gebruik in het schrijven, evenmin als bij het beschaafde spreken, want ook in het vrouwelijk zegt men: *Maria's boek*.

Wanneer een vrouwelijk naamwoord in dit geval door het verbogen lidwoord wordt voorafgegaan, laat men liever de *s* weg: b. v. *om der welluidendheid wille*.

Men wil, dat er onderscheid besta in de uitdrukking van den tweeden naamval met of zonder het voorzetsel *van*. Het laatste zou meer eene oorzaak aanduiden in het bepalende woord, het eerste eene werking daar buiten: *Gods liefde* zou dan meer eene liefde van God uitgaande, *de liefde van God*, daarentegen, zooveel zijn als: *de liefde tot God*. De Heer WEILAND echter houdt dit verschil voor willekeurig en ongegrond, en wij gelooven, dat er geen noodzakelijkheid bestaat om het te willen doordrijven, daar onze taal te rijk aan uitdrukking en wending is, om in zulke gevallen de dubbelzinnigheid niet te kunnen vermijden; daarbij zou onze taal de schoone eigenschap missen om, wanneer twee genitieven bij elkander saan, die, om der welluidendheid wille, verschillend te kunnen uitdrukken, b. v. *De uitwerking van de woorden des sprekers*.

Naamwoorden, die zonder lidwoord gebruikt worden, staan somtijds als bepaling achteraan: b. v. *De Psalmen Davids; de Spreuken Salomo's*. De Hoogleeraar LULOFS haalt daar-

over de volgende regelen van J. VAN VOLLENHOVE aan:

't Boek Daniëls, 't huis Davids gaet in zwangk,

Naar kerkgebruik: 't waar anders bastertklank,

By elk gemydt, door elx gebruik veroordeelt.

Wij zijn het met VAN VOLLENHOVE niet eens, omdat wij aan de eigennamen gaarne hetzelfde regt toekennen, als aan de gemeene zelfstandige naamwoorden.

Bij bepalingen der hoeveelheid door zelfstandige naamwoorden, als in de volgende spreekwijzen, staat het tweede naamwoord in den genitivus, doch neemt daarvan niet de buiging aan: *een handvol geld, eene afdeeling soldaten, een vierde uur*, enz. Uitzonderingen zijn: *een uur gaans, een tonne gouds* en eenige andere.

De regels van de verbinding der zelfstandige naamwoorden met hunne lidwoorden en met elkander raken alleen de *Overeenstemming*; dewijl geen naamwoord beheerschen kan, maar wel beheerscht kan worden. Nogtans wordt de verbinding met den tweeden naamval ook wel *Beheersching* genoemd: maar de beheersching is een noodwendig gevolg van het denkbeeld in het beheerschende woord opgesloten; terwijl het bepalen door den tweeden naamval een gevolg van een' bijzonderen toestand des voorwerps is. B. v. in: *de liefde des vaders*, kan *liefde* niet gezegd worden den tweeden naamval te beheerschen, daar het zeer goed zonder den tweeden naamval kan voorkomen.

Over de verbinding der zelfstandige naamwoorden met andere woorden, zal bij elke soort afzonderlijk gesproken worden.

Over het gebruik der Bijvoegelijke naamwoorden.

116. Naar de verdeeling, die wij van de Bijvoegelijke naamwoorden hebben aangenomen, zullen wij ook het gebruik

daarvan behandelen, en dus in de eerste plaats over de Bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid spreken.

a. Deze moeten overeenstemmen in geslacht, getal en naamval met het zelfstandig naamwoord, daar zij vóór staan: b. v. *de vleijs is een laaghartig wezen; de laaghartige vleijs*, enz. als boven, bl. 108 en volg., is opgegeven.

Uitzondering hierop maken: 1°. de bijvoegelijke naamwoorden, die op *lei* en *hande* uitgaan; 2°. die van de namen van steden zijn afgeleid en op *er* eindigen, en 3°. de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden. Zie bl. 107 en 108.

Wanneer hetzelfde bijvoegelijk naamwoord bij twee of meer zelfstandige naamwoorden staat, dan behoeft men het niet te herhalen, ten zij deze laatste eene verschillende buiging vorderen: b. v. *de brave overheden en burgers*; maar: *de brave burgers en het brave krijgsvolk*. De herhaling geeft echter een wangeluid, dat men liever vermijden moet.

Twee of meer bijvoegelijke naamwoorden kunnen bij één zelfstandig naamwoord staan, om daarvan verschillende hoedanigheden aan te wijzen, en dan, of zonder verbinding, of door een voegwoord vereenigd, in gelijke betrekking gebruikt worden: b. v. *een jong, schoon meisje; eene beminnelijke, deugdzame en huishoudelijke vrouw*; enz.

Wanneer twee of meer bijvoegelijke naamwoorden dienen, om verschillende gelijksoortige voorwerpen aan te wijzen, behoeft men het substantief slechts eens te noemen: b. v. *De voorste, middelste en achterste kamer*. In zulke gevallen moet men het zelfstandig naamwoord niet in het meervoud plaatsen, wanneer men bij elk bijvoegelijk naamwoord maar één voorwerp wil aanduiden. In het bovenstaande voorbeeld wordt dus maar *één voorste, één middelste en één achterste kamer* bedoeld. Door *kamers* meervoudig te nemen, zou men dan ook *twee of meer voorste, twee of meer middelste kamers*,

enz. bedoelen. Even ontaalkundig is het dus te zeggen: *de Hoogduitsche, Fransche en Italiaansche talen*; als of men meer dan één *Hoogduitsche taal*, enz. bedoelde. Daarenboven moet wel het adjectief met zijn substantief in getal overeenstemmen, en dus daarvan afhankelijk zijn; maar dit heeft omgekeerd geen plaats. (*)

Wanneer twee zamengestelde adjectieven, die denzelfden uitgang hebben, bij een substantief staan, wordt die uitgang bij het eerste weggelaten, en door het koppelteken vervangen: b. v. *in- en uitgaande regten*.

Bij zamengestelde zelfstandige naamwoorden schikt zich het bijvoegelijk naamwoord naar het laatste der samenstellende deelen: b. v. *eene groote huishouding*. Wanneer het adjectief op het eerste betrekking heeft, dan blijft het onveranderd; en ter vermindering van misverstand verbindt men het bijvoegelijk met het zelfstandig naamwoord door een hyphen of koppelteken: b. v. *Het oude-mannenhuis; des oude-mannenhuijes*, enz.

Daar het adjectief eigenlijk onverbogen moet blijven, dient de *e* waarschijnlijk alleen voor de welluidendheid.

Als de Bijvoegelijke naamwoorden achter de zelfstandige staan, zijn zij onveranderlijk, uitgezonderd, wanneer zij onmiddellijk door het lidwoord voorafgegaan worden, als: *Willem de eerste, Karel de Groot*. Deze adjectieven zijn eigenlijk verkorte bijstellingen, als: *Karel, de Groot Karel*, enz.; nogtans valt er bij op te merken, dat het lidwoord niet de buiging van den tweeden naamval aanneemt. Men zegt dus niet: *Karel des Grooten leven*; maar: *het leven van Karel den Grooten*.

Een adjectief, dat op een pas genoemd of ligt te gissen

(*) »L'adjectif reçoit la loi du substantif, mais il ne la lui fait jamais" NOËL et CHAPSAL gramm. Française.

substantief betrekking heeft, als: *de rijke man, zoowel als de arme (man); op den eersten (dag) dezer maand*; moet gebruikt worden, als vóór het substantief staande.

In de andere gevallen blijven de adjectieven, na het substantief staande, onverbogen, zij mogen daarmede door het koppelwoord verbonden zijn, als: *de man is deugdzaam en achtenswaardig*; of als een onvolkomen tusschenzin onmiddellijk daarop volgen: b. v. *eene vrouw, zachtmoedig en beminnelijk*, voor: *die zachtmoedig is*.

Wanneer een bijvoegelijk naamwoord, als bepaling voor een ander adjectief staat, is het een bijwoord en blijft onverbogen: b. v. *het nieuw ingebonden boek*, beteekent een boek, dat pas of op nieuw ingebonden is, zonder dat daarom het boek behoeft nieuw te zijn.

Zoo ook wanneer het algemeene lidwoord tusschen het adjectief en substantief staat: b. v. *zoo voortreffelijk een man*.

De bijvoegelijke naamwoorden, in den vergrootenden of overtreffenden trap staande, volgen in het gebruik dezelfde regels, die wij tot hiertoe gegeven hebben.

De overtreffende trap kan niet met het lidwoord *een* staan (Zie bl. 114). Nogtans zegt men, met voorvoeging van *ALLER*, *een allerbest mensch*. Eigenlijk is dit geen overtreffende, maar de stellende trap van een zamengesteld adjectief, dat den uitgang van den overtreffenden trap aanneemt, om de vergelijking, die in het woord *ALLER* ligt opgesloten.

b. De bijvoegelijke naamwoorden van getal of telwoorden staan vóór de zelfstandige naamwoorden: *zes boeken, veel werk, enige uren*.

De hoofdtelwoorden blijven onveranderd; de eenige overeenstemming, die er tusschen die woorden en het substantief bestaat, is dat zij somtijds het enkelvoud, somtijds het meervoud na zich nemen.

Een meervoudig telwoord, als: *twee, drie, enz.*, vordert een meervoudig naamwoord: *twee, drie, vijf bladen*. Uitzonderingen hierop maken:

1. De bepaling van de uren van den dag, als: *het is vier uur, vijf uur, enz.* De Heer WEILAND wil hier *uur* in het meervoudig getal geschreven hebben, en beschouwt die uitdrukkingen als verkortingen van: *de klok heeft vier, vijf uren geslagen*. Eene verkorte zegswijze is het zeker; want waar zal die eer plaats hebben, dan bij uitdrukkingen, die iedereen, het zij hem de tijd te snel of te traag loopt, elk oogenblik bezigt; maar wij houden het voor eene verkorting van: *het vierde uur, het vijfde uur, enz.* Daarom zegt men ook: *half twee, half vijf*, voor: *het halve tweede uur, enz.*; daar men anders zou moeten zeggen: *anderhalf uur, of één en een half uur*. Dat *drie* de verkorting van *derde* is, willen wij niet beweren; maar als men voor de elf andere uren die wijze van spreken volgt, zal men toch bij dit éénen geen uitzondering maken. Het woord *uur*, oudtijds vrouwelijk zijnde, heeft daarvan de verlenging in *e* behouden; maar thans is het onzijdig, en daarom schrijft men beter: *twee uur, dan twee ure*.

2. Wanneer het telwoord met één eindigt, als: *honderd en één, duizend en één lid*. Nogtans gelooven wij, dat hierbij ook zeer wel het meervoud kan staan, als men *één* maar onverbogen laat. Het is juist die aanstaarting van de *e* of *en*, welke den wanklank veroorzaakt in: *duizend en eene nachten, wij telden honderd en éénen ossen*. Wanneer men die getallen door cijfers uitdrukt, zal men er immers geen enkelvoudig naamwoord bij plaatsen.

3. Bij de bepaling van maat, gewigt en geldwaarde, wanneer men de grootte eener verzamelde hoeveelheid wil aanduiden: b. v. *drie el en vijf duim; zeven pond; vijf en*

twintig gulden. TEN KATE maakt onderscheid tusschen vijf gulden en vijf guldens; het laatste moet dan vijf enkele guldens aanduiden in tegenstelling van andere muntstukken: b. v. *het zijn guldens en geen daalders*; het eerste bedoelt alleen de waarde; dus zijn: *twee rijkdaalders gelijk aan vijf gulden*. BILDERDIJK is het niet met hem eens, en beschouwt het eerste als eene verkorting van het meervoud, uit hoofde van het veelvuldig gebruik.

Dat onze Voorouderen, zoo als TEN KATE wil, dit zoo sijn onderscheiden hebben, betwijfelen wij; want dan zou het in alle gevallen doorgaan voor eene gemengde en niet gedeelde waarde. Voor de waarde van dertien Gulden, zeggen wij ook wel vijf Zeeuwen; al zijn het juist geen vijf zulke stukken.

4. Tot het voorgaande kan ook de benoeming van eene verzamelde menigte van personen gebragt worden, als: *een leger van tienduizend man*.

De bepaalde telwoorden kunnen ook na het substantief staan, en dit heeft plaats:

1. Wanneer zij in de plaats der rangschikkende eerste, tweede, enz. gebruikt worden, maar dan worden zij altijd door cijfers aangewezen, als: *Afdeeling 3; Hoofdst. 2; Psalm 100, vers 1*, enz.

2. Bij de jaargetallen, b. v. *Het jaar achttienhonderd zes en veertig*, waarbij men moet zorgen, zegt BILDERDIJK, dat men de eeuwen te zamen neemt, en niet zegt: *een duizend acht honderd*, dat, volgens dien Taalgeleerde, geen Hollandsch maar Hoogduitsch is. Wij zijn er aan gewoon, en deze gewoonte zal wel hoofdzakelijk het »Hollandsche" er van uitmaken. Een ieder weet toch, dat onze oude rijmelaars en grafschrift-makers niet zoo naauwgezet daarop waren: b. v. *doe men schreef dusent dry hondert en vier*.

Bij de zamenstelling der getallen plaatst men in onze taal de ééne vóór de tien, als: *vijftien, zes en negentig*, enz. Bij verdere zamenstelling komen de grootere veelvouden vooraan.

De afgeleide telwoorden volgen, in hunne overeenstemming met het zelfstandig naamwoord, de regelen der bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid: b. v. *des eersten deels; Filips de tweede, zoon van Karel den vijfden*, enz.

De algemeene Telwoorden staan vóór de zelfstandige naamwoorden, en worden zonder lidwoord gebruikt.

Al, alle, voor een bepaald zelfstandig naamwoord staande, wordt door het aanwijzend lidwoord gevolgd. *Al de boeken, alle de werken*. (Zie bl. 116).

Veel, weinig, ettelijk, kunnen het aanwijzend lidwoord vóór zich hebben: *de vele, de weinige, de ettelijke uren*, enz.

Beide is een bepaald telwoord en blijft onveranderd; het kan met en zonder naamwoord staan. In het eerste geval gebruikt men *beide* zonder lidwoord, wanneer het volgende naamwoord reeds genoemd, of zoo bepaald is, dat het weggelaten kan worden: b. v. *ik heb den Burgemeester en den Secretaris daarover geraadpleegd, en beide heeren waren van hetzelfde gevoelen*. Het staat na het lidwoord, als de bepaling volgt: b. v. *de beide Heeren N*. Wanneer *beide* den nadruk ontvangt, staat het vóór 't lidwoord; als: *niet één, maar beide de deelen zijn verloren*. Als *beide* op twee voorafgaande substantieven slaat, staat het volgende werkwoord in het meervoud: b. v. *A en B hebben het gezien; beide zijn tevreden*; maar men zegt: *gij moet werken en rusten, beide is behoefte*.

c. De deelwoorden, als adjectieven gebruikt, volgen in de overeenstemming met het substantief dezelfde regelen, als de bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid.

Eenige deelwoorden kunnen ook in den vergrootenden en overtreffenden trap gebruikt worden. Hiertoe behooren: 1. de dadelijke deelwoorden van werkwoorden, waarbij de handeling niet regstreeks het denkbeeld van overgankelijkheid in zich sluit, als: *de sprekendste gelijkenis; geen treffender voorval*; maar men zegt niet: *de beminrendste vrouw; een schrijvender man*; 2. ~~het~~ lijdelijk deelwoord van eenige overgankelijke werkwoorden; als: *de gezochtste spijzen; een gepaster antwoord*, enz. De meeste deelwoorden vormen echter hun' vergrootenden trap het best door de woorden *meer* en *meest*; als: *een meer vloeijende stijl; de meest aanbevolen werken*.

De deelwoorden kunnen ook na het substantief staan. Het dadelijk deelwoord krijgt dan meer de kracht van een werkwoord: b. v. *de verpligtende vrouw*; en *de vrouw, verpligtende iedereen door*, enz.; hierover nader bij de werkwoorden.

Het lijdelijk deelwoord krijgt door die plaatsing na het zelfstandig naamwoord eene andere beteekenis. Volgens **BITDERDIJK** is: *de Echtgenooten, vereenigd*, (met de komma), *de Vereenigd zijnde Echtgenooten*; *de Echtgenooten Vereenigd*, (zonder de komma), is *de Vereenigd wordende*.

Over het gebruik der Voornaamwoorden.

117. De voornaamwoorden stemmen overeen in geslacht, getal en naamval met het zelfstandig naamwoord, waarvoor zij in de plaats treden, of daar zij vóór staan. In het eerste geval zijn zij *zelfstandig*, in het andere *bijvoegelijk*.

De zelfstandige voornaamwoorden volgen dus het geslacht, het getal en den naamval, van het woord, welks plaats zij vervangen. Wat den naamval betreft volgen zij dien, waarin het vervangen naamwoord staan zou, in de betrekking, welke het voornaamwoord vervult: b. v. *De man, dien gij zoekt*,

is hier niet. Het voornaamwoord *dien*, in dezen zin, vervangt de plaats van het substantief *man*, en staat in den vierden naamval, omdat het woord *man*, dat er door vervangen wordt, het voorwerp van *zoeken* is. De bijvoegelijke voornaamwoorden volgen dezelfde regels van overeenstemming als het aanwijzend lidwoord.

a. Bij de persoonlijke voornaamwoorden komt het onderscheid des geslachts alleen in den derden persoon voor. Dit voornaamwoord stemt overeen met het geslacht van den persoon en niet met het naamwoord, dat dien persoon aanduidt: b. v. *Ik heb het meisje ontmoet, toen zij*, enz., niet *het*; *Zijne Majesteit zeide, dat hij gaarne zag*, enz., niet *dat zij gaarne zag*. Dezelfde geslachts-toepassing vindt men in het volgende versje van P. C. HOORT:

Overjuiste passertooghjes!

Teér sieraadtjen, ebbenbooghjes!

Booghjes, die de Min ontleent,

Als hy niet te schertsen meent!

Hoewel het woord *Min* vrouwelijk is, wordt in den vierden regel het voornaamwoord betrekkelijk gemaakt op den Minnegod en dus mannelijk genomen.

Wanneer de werking den werkenden persoon tot voorwerp of bepaling heeft, dan gebruikt men *zich* in den derden persoon, als het verbogen voornaamwoord voor alle drie geslachten, ter onderscheiding van den derden persoon buiten den werker: b. v. *hij of zij bezeert zich; hij of zij bezeert hem of haar*, brengt de werking op een' persoon buiten den werker over.

Wanneer in hetzelfde voorstel de derde persoon als *onderwerp*, en een andere als *voorwerp* of *bepaling* voorkomt, dan vervangt men den werker door het voornaamwoord *hij*, *zij* of *het*; en het andere door *deze*, *die*, *dit*, *dezelve* of *hetzelve*.

Wij hebben, bl. 123, reeds gezegd, hoe wij over dat *dezelve* en *hetzelve* dachten, en schoon wij het spaarzaam gebruik daarvan niet veroordeelen, houden wij voor zeker, dat het in onze tegenwoordige schrijfwijze zoodanig ingedrongen is, dat men er schier elk oogenblik op stuit, en dat de gewoonte om dit woord te gebruiken, juist aanleiding tot het veelvuldig misbruik geeft.

Bij Art. 74 der Grondwet, aldus luidende:

De Koning stelt ministeriële departementen in, benoemt derzelver hoofden, en ontslaat die naar welgevallen.

Hij roept, zulks geraden oordeelende, een of meer derzelve tot bijwoning der deliberatiën, in den Raad van State.

vraagt de Heer VAN LENNEP, wie door dat *dezelve* in de tweede zinsnede bedoeld wordt, of het de *departementen* zijn, waarop het in de eerste zinsnede ook moet slaan, — en voegt er bij: »Men ziet, welken onzin dit gestadig misbruikte woord hier wederom te weeg brengt.» (†)

Wij zijn van meening, dat, indien ergens het gebruik van dit woord, en ook van *deszelfs* en *derzelver* als bezittelijke voornaamwoorden, kan geduld worden, het alleen daar is, waar men de vloeibaarheid en sierlijkheid van den stijl aan de vermijding van de minste dubbelzinnigheid of onduidelijkheid moet opofferen; maar dat, in alle andere gevallen, het gebruiken van dat woord, als nutteloos en stijlbedervend te beschouwen is. Ook in de meeste voorbeelden, die tot bewijs van de noodzakelijkheid van dit woord in HUYDECOPER'S *Proeve van Taal- en Dichtkunde* worden bijgebracht doen niets ter zake, daar zij, of met eene kleine wending in den zin of door ze met gezond verstand te lezen, alle onduidelijkheid verliezen.

(†) Mr. J. VAN LENNEP. *Proeve eener Verduitsching der Grondwet.*

In eene taal, zoo rijk aan uitdrukking en zoo verscheiden in woordschikking als de onze, is het gemakkelijk eene gedachte in verschillenden vorm voor te dragen, en daardoor die uitdrukkingen zoo in te rigten, dat het onmogelijk is, daaruit de ware bedoeling op te maken, ten einde aan zekere woordvormen een' schijn van onmisbaarheid te geven. Maar juist daardoor kan men ook het ongenoegzame van die woorden ligt aanwijzen: b. v. *Mijn broeder heeft aan de zaak van den zoon zijns vriends eene gelukkige wending gegeven, waarvan hij HEM of DENZELVEN onmiddellijk berigt heeft gezonden.* In dezen zin zal DENZELVEN, evenmin als HEM, juist aanwijzen, of het berigt aan den vriend, of aan den zoon is toegezonden. Dit ééne voorbeeld zij genoeg om het ongenoegzame van dit *dezelve* aan te toonen; het onnoodige zou men door andere talen kunnen staven, die bij minder rijkdom in hunne pronomina, toch eene naauwkeurige constructie hebben.

Nog op een ander misbruik van dat *dezelve* moeten wij opmerkzaam maken. Wanneer een persoonlijk voornaamwoord de plaats vervangen moet van levenlooze voorwerpen van het vrouwelijk geslacht in het enkelvoud, of van alle drie geslachten in het meervoud, dan wordt het korte en zachte *ze* gewoonlijk door dit *dezelve* vervangen: b. v. *Hij heeft zijne verhandeling afgewerkt en ons DEZELVE ter inzage gezonden; Ik heb de boeken ontvangen en zend u DEZELVE, waarom niet liever: en ZE ons gezonden; en zend ZE u?*

Bij het mannelijk geslacht is dit misbruik minder in zwang: b. v. *Ik had mijn stok in den hoek gezet, maar vond hem niet weder.* In de voorgaande voorbeelden zouden de voornaamwoorden *haar* en *hen* door *ons*, *u*, enz., gevolgd, zeker niet aangenaam klinken; daarom moet het voornaamwoord *ze* ook voor personen in het vrouwelijk enkelvoud, en in het

meervoud der drie geslachten gebruikt worden, wanneer er een ander persoonlijk voornaamwoord opvolgt: b. v. *ik vertrouw* ZE u en niet: *ik vertrouw* HAAR u, enz. ZE verbindt zich beter met het werkwoord en smelt, even als HEM en HET, als 't ware daarmee in één: b. v. *ik zend* ZE u, *ik zend* HEM u, *ik zend* HET u, enz.

Het persoonlijk voornaamwoord kan als onderwerp bij twee of meer gezegden behooren en behoeft dan niet herhaald te worden: b. v. *Wij kennen hem sedert lang en vertrouwen hem dus*. Wanneer de gezegden niet elk eene bijzondere bepaling hebben, behoeft ook het voornaamwoord als *voorwerp* niet herhaald te worden: b. v. *wij kennen en vertrouwen* HEM.

Het persoonlijk voornaamwoord *gij* dient zoowel voor het enkel- als meervoud. Ter onderscheiding heeft men bij het laatste het zelfstandige *lieden* gevoegd; doch dit onderscheid is daarbij geen behoefte, en wordt dus door onze Taalkundigen afgekeurd. Het is een gebruik, dat uit de spreektaal in de schrijftaal overgegaan is, en zoowel bij den eersten en derden als bij den tweeden persoon meervoud plaats heeft. Zoo hoort men in den gewonen spreektrant menigmaal *wij-lui*, *jij-lui*, *zij-lui*, gewoonlijk zamengetrokken tot *wullie*, enz. Dat *lieden* of *lui* is derhalve een toevoegsel, tot den gemeenzamen spreektoon behoorende, even als het Fransche: *vous autres*. Intusschen is het onze taal niet tot sieraad, dat zij waarschijnlijk de eenige is, die geen voornaamwoord voor den tweeden persoon enkelvoud heeft, en mogen ook uitdrukkingen, als deze: *ik behoef u niet te zeggen, dat gij (meervoud) zeer misdagen hebt, en dat gij (enkelvoud) evenmin te verontschuldigen zijt als de anderen*; door bijvoeging van den naam of van eenige andere bepaling gemakkelijk van onduidelijkheid te zuiveren zijn, zoo mist de taal aan dien tweeden persoon enkelvoud veel in sierlijk-

heid en verscheidenheid, en het ware te wenschen, dat ons oude *du*, *dy*, en *dyn* zijne plaats in onze spreek- en schrijftaal mogt herkrijgen.

In brieven vordert de wellevendheid het gebruik van U. E. voor den tweeden persoon, somtijds nog met den speciaal titulerenden nasleep. Dit U. E. is eene verkorting van *Uw Edel*, waardoor de *tweede* persoon als *derde* wordt voorgesteld.

Onze persoonlijke voornaamwoorden ondergaan eene bijzondere buiging na de voorzetsels *ten* of *tot*, als: *ten* of *tot mijnent*, *uwent*, enz., zooveel als: *bij mij*, *bij u*. Deze buiging schijnt een versterkte tweede naamval, kenbaar in *mijnenthalve*, *uwenthalve*, enz.

Eindelijk moeten wij nog aanmerken, dat bij eene wederzijdsche handeling het voorwerp der werking door het pronomen *elkander*, en niet door *zich* moet uitgedrukt worden: b. v. *Zij zijn elkander getrouw gebleven*. Wanneer de werking van dien aard is, dat zij niet op den werkenden persoon kan terug keeren, dan zou het een eenigzins te dulden gallicismus zijn: b. v. *Zij hebben zich daar ontmoet*.

b. De bezittelijke voornaamwoorden stemmen overeen met het substantief, dat bezeten wordt: b. v. *uw vader*, *uwe moeder*, enz. Bij den derden persoon schikken zij zich in de keus van het woord naar den bezitter, en in de verbuiging naar het bezetene: b. v. *de vrouw moet haren man, de man zijne vrouw getrouw zijn*.

Wanneer de persoon des bezitters een ander geslacht heeft, dan het woord, waardoor die persoon is voorgesteld, volgt ook het bezittelijk voornaamwoord het persoonlijk, niet het woordgeslacht: b. v. In BILDERDIJK's gedicht: DE GLOBIE.

*Zelfs Vorsten op den Koningsthroon
Zien 't MEISJEN wel naar de oogen,*

*Verachten scepterstaf en kroon,
En eeren HEUR vermogen.*

Dit BEUR slaat op den vrouwelijken persoon, die door het onzijdige MEISJE is voorgesteld.

Zoo ook in MAERLANT'S RIJMBIJBEL.

*Een licht wijf heeft hi daer versien
Ende is gegaen tot hare.*

Het gebruik van *heur*, als bezittelijk voornaamwoord, verdient eenige opmerking. WEILAND zegt: (†) dat men het ook als persoonlijk gebruikt, en in beide gevallen ter bevordering der welluidendheid, wanneer het volgende woord den verlengden klinker *a* heeft. Oudtijds gebruikte men *haar* en *heur* onverschillig; doch meestal het laatste, zoowel bezittelijk als persoonlijk, en ook in het meervoud voor het mannelijk geslacht. BILDERDIJK gebruikt *haar* en *heur* onverschillig als bezittelijk: in het boven aangehaalde dichtstuk lezen wij:

*HEUR naam is Glorie. Ze is de spruit
Van Schijnverdiensde en Achtting.*

*HAAR glans maakt vele harten buit,
En brengt ze tot versmaching.*

Als bezittelijk voornaamwoord kan dus ook *heur* gebruikt worden, ofschoon het thans weinig in zwang is. Onwelluidend is het niet, en in verbindingen als deze: *heur hand*, *heur hart*, *heur haar*, zouden wij het verkiezen.

Het gebruik van *deszelfs* en *derzelver*, als bezittelijke voornaamwoorden, komt op hetzelfde neêr, als dat van *dezelve*. Voor zaken gebruikt men dikwijls *daarvan*, in plaats van: *zijn*, *haar* of *hun*: b. v. *Dit is eene schoone schilderij; wie is de maker daarvan?* voor: *wie is haar maker of derzelver maker?*

(†) Nederd. Taalk. Woordenb. op HAAR.

De bezittelijke voornaamwoorden kunnen in onze taal door het aanwijzend lidwoord vervangen worden, wanneer de zin reeds den bezitter aanwijst: b. v. *Hij heeft pijn in den arm*. Wanneer de zin niet duidelijk den bezitter aanwijst, is het beter het bezittelijk voornaamwoord te bezigen: b. v. *Hij heeft zijn' arm gebroken*. Men zou dit ook met het persoonlijke *zich* kunnen zeggen: *hij heeft zich den arm gebroken*; doch wij houden dit voor een *gallicismus*. In plaats van *zich* kan nogtans zeer goed een persoonlijk voornaamwoord gebruikt worden, dat op een' persoon buiten den werker slaat: b. v. *Hij heeft hem den arm gebroken*.

Bij twee of meer substantieven, die hetzelfde bezittelijk voornaamwoord bij zich hebben, dezelfde buiging vorderen en door het voegwoord *en* verbonden zijn, behoeft dit niet herhaald te worden: b. v. *mijn stok en hoed*. Bij verschil van buiging moet het voornaamwoord herhaald worden: b. v. *Zijn eerbied en zijne hoogachting*.

De herhaling is te verkiezen; tenzij er éénheid in het denkbeeld ligt, en de verschillende naamwoorden bij één hooren, ook bij verschil van geslachts-buiging: b. v. *mijne achting en liefde draag ik u toe; uw broeder en zuster zijn hier geweest. Zijne armen en beenen zijn pijnlijk*, enz. Het gebruiken of weglaten van het tweede voornaamwoord kan somtijds eene verandering aan den zin geven: b. v. *hij ontmoette zijn' meester en vriend*, waar *meester* en *vriend* dezelfde persoon is; *hij ontmoette zijn' meester en zijn' vriend*; als *de meester* en *de vriend* verschillende personen zijn.

De bezittelijke voornaamwoorden, na het substantief staande, blijven, even als de adjectieven, onverbogen: *dat geld is zijn*; *dat goed is uw*. De plaatsing van het bezittelijk voornaamwoord na een substantief, om daarvan den tweeden naamval aan te wijzen, is niet gebruikelijk. Men zegt dus niet: *va-*

der zijn oogmerk, moeder haar doel; maar: vaders oogmerk; moeders doel; ook niet met tusschenstelling van een werkwoord, waarbij de bezitting als onderwerp behoort: b. v.

Jan staet syn welvaerd op het glyen,

Jan staet syn goed in Lombardyen,

.....

Jan staet den hencker naar syn lyf,

Jan staet syn naem ter galgh te lezen,

Jan staet syn ziel gelyk zyn wesen,

Jan staet een brandmerk op syn koon,

Dry op syn rugh — dat staet hem schoon.

C. HUYGENS.

voor *Jan's welvaart*, enz.

De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden slaan gewoonlijk op een reeds genoemd naamwoord; nogtans worden zij ook zonder *antecedent*, of voorafgaand naamwoord, gebruikt, als: *hij past op het zijne; de mijnen zijn welvaerd.*

c. De aanwijzende voornaamwoorden worden zoowel met, als zonder het zelfstandig naamwoord gebruikt.

Deze en *die*, *deze* en *gene*, en *deze*, *die* en *gene* worden dikwijls te zamen gebruikt. *Gene* staat nooit alleen, noch met, noch zonder het substantief; het wordt altijd door *deze* voorafgegaan. B. v. *aan deze of gene zijde; men hoort het van dezen of genen.* *Deze* en *die* worden in het onzijdig *dit* en *dat*; doch *gene* blijft onveranderd; men zegt dus: *in dit of gene huis.*

Deze en *die* vervangen eigenlijk de persoonlijke voornaamwoorden tot naauwkeuriger aanwijzing, en evenzoo staan *dit* en *dat* in de plaats van het onbepaalde *het*: b. v. *dit zijn de boeken, die gij verlangt.* *Dat is de man, die ons helpen zal.*

Het aanwijzende voornaamwoord wordt dikwijls door *daar*

vervangen en in zamenstelling met een voorzetsel gebruikt: b. v. *daaraan moet gij denken.* Zulke zamenstellingen kunnen ook gescheiden gebruikt worden: b. v. *hij was daar altijd bij; waar wij zeer over geraakt waren*, enz.

BILDERDIJK zegt, dat het gebruiken van *waaraan*, *hierin*, enz., wel niet kwaad is, maar dat het eene stijve eenvormigheid is, om er zich aan te binden, namelijk, om die woorden ongescheiden te laten. Deze zamengestelde voornaamwoorden slaan alleen op zaken, maar niet op personen; men zegge dus niet: *daaraan heb ik niet gedacht*, voor: *aan hem heb ik niet gedacht.*

Degene en *diegene* worden voor personen in 't algemeen genomen, en eigenlijk door het volgende werkwoord bepaald, waarom zij altijd van een betrekkelijk voornaamwoord gevolgd zijn. *Hetgene*, dat in 't algemeen voor eene zaak gebruikt wordt, kan zonder volgend betrekkelijk voornaamwoord staan: *hetgene hij vraagt, zal hij hebben.* In plaats van *degene* en *diegene* kunnen ook de persoonlijke voornaamwoorden gebruikt worden: b. v. *zij, die het gezien hebben, kunnen het getuigen*, voor: *degenen, die het gezien hebben.* Wij houden het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord voor beter Nederlandsch, en voor een bijzonder eigendom onzer taal, en gelooven, dat *degene*, enz. zoowel als *dezelve*, een Germanismus is. *Datgene* kan niet door een persoonlijk voornaamwoord, maar wel door het aanwijzende *dat* vervangen worden.

Wanneer een persoon of eene zaak reeds aangewezen is, mag men het aanwijzend voornaamwoord niet meer gebruiken: b. v. *uw geluk, dat zal u niet begeven.* Hetzelfde gebrek vindt men in deze regels van CATS:

Een dinck, dat gij niet sparen moet,

DAT is de rant van uwen hoet;

d. De vragende voornaamwoorden staan bij regtstreeksche

vragen vooraan, hetzij verbogen of onverbogen, of vooraf gegaan door een voorzetsel. In denzelfden naamval, waarin het vragend voornaamwoord staat, moet ook het naamwoord staan, waardoor geantwoord wordt: b. v. *WIE is daar? uw broeder. AAN WIEN schrijft gij? AAN MIJNEN vriend.* enz.

Het vragend voornaamwoord *wat*, wordt somtijds door het voorzetsel *voor* gevolgd: b. v. *WAT VOOR boeken leest gij? WAT VOOR een werk hebt gij onder handen?* Men wil, dat dit: *wat voor, wat voor een*, niet gescheiden worde, en het zou dus een taalkundige misslag zijn te zeggen: *wat hebt gij daar voor een boek of voor boeken.* In het Hoogduitsch moeten zij vereenigd blijven; maar dit in het Nederlandsch, zoo men het al gebruikt, ook als regel te houden, zouden wij afkeuren.

In plaats der vragende voornaamwoorden gebruikt men ook *waar*, met een voorzetsel verbonden, als: *waaraan, waarin werkt gij?* Hierbij valt te zeggen, dat dit meestal voor zaken geldt. Intusschen zegt men ook: *waarvoor houdt gij mij?* en: *voor wien houdt gij mij?* Het eerste slaat meer op de hoedanigheid; het tweede meer op den persoon zelve.

Even als de zamengestelde aanwijzende voornaamwoorden, kunnen ook deze naar goedvinden gescheiden en ongescheiden gebruikt worden, als: *waar denkt gij aan?* en *waaraan denkt gij?*

e. Het betrekkelijk voornaamwoord stemt in geslacht en getal overeen met zijn voorgaand naamwoord, maar de naamval hangt af van de betrekking, waarin het gebruikt wordt.

Deze voornaamwoorden kunnen de plaats vervangen van een zelfstandig naamwoord, van een voornaamwoord en van een gezegde.

Die en *welke* worden zonder onderscheid voor personen en

zaken van het mannelijk en vrouwelijk geslacht in de beide getallen gebruikt: b. v. *De man, DIE of WELKE; de vrouw, DIE of WELKE; de winkel, DIE of WELKE,* enz.

Volgens WEILAND, wordt *welke* meer in den deftigen, *die* meer in den gemeenzamen stijl gebruikt. Dit onderscheid wordt nogtans weinig behartigd. Meestal gebruikt men *die*, wanneer het onmiddelijk door zijn *antecedent* wordt vooraf gegaan: b. v. *Jerobeam, DIEN men de tweede noemt, om hem te onderscheiden van den eersten Jerobeam, DIE de stichter van het Israëlitische koningrijk geweest was.*

Wanneer het betrekkelijk voornaamwoord *wat* verre van zijn *antecedent* verwijderd is, dan gebruikt men *welke*, tevens met herhaling van het zelfstandig naamwoord: b. v. *wij geven u een bewijs van onze hoogachting en opregte erkentenis, WELK bewijs wij hopen, dat u welgevallig zijn zal.*

Wanneer twee zelfstandige naamwoorden, die in verschillende betrekking staan, door een betrekkelijk voornaamwoord gevolgd worden, dan kan *die* op het laatste, en *welke* op het eerste toepasselijk gemaakt worden: b. v. *De Vorst werd de moordenaar van den zoon zijn's vriends, DIE zijn weldoener geweest was, wanneer het op vriend moet slaan; WELKE zijn weldoener geweest was, als het op zoon terug wijst.* — Wij volgen hier onze eigene meening, daar het verschil, voor zoo verre wij weten, door onze Taalkundigen niet opgegeven wordt. HEIJSE zegt: (†) dat bij de zamenvoeging van verschillende personen *welcher*, enz. op het onderwerp of op het hoofdvoorwerp zou moeten slaan; *der, die, das* echter op een' anderen persoon of eene andere zaak, buiten het onderwerp, terug wijst; maar dat, zoo lang er in het gebruik dezer voornaamwoorden zooveel willekeur heerscht, men beter

(†) Theor. prakt. deutsche Grammatik, 3^e. Ausgabe, s. 327.

doet om, ter vermindering van misverstand, de woorden zoo te schikken, dat het woord, waarop het voornaamwoord betrekking heeft, daar het dichtst bij staat. Daar het gebruik van dit *welcher* en *der* bijna gelijk staat met dat van ons *welke* en *die*, maken wij de woorden van **HEIJSE** tot de onzen.

Na de persoonlijke voornaamwoorden gebruikt men meestal *die*: b. v. *ik, die u vriend ben*. Na den tweeden, en vooral na den derden persoon, wordt ook somtijds *welke* gebruikt, vooral in het meervoud: b. v. *Zij, welke ons die tijding bragten*, enz. Na hetgeen wij omtrent het gebruik van deze voornaamwoorden gezegd hebben, zouden wij na de persoonlijke liever *die* dan *welke* gebruiken.

Wanneer het betrekkelijk voornaamwoord in een gebogen naamval staat, gebruikt men meestal *wie* of *welke*: b. v. *Hij, wiens zaken zoo voorspoedig gaan, wien alles gelukt*, enz. In den eersten naamval is *wie* weinig gebruikelijk.

Het betrekkelijk voornaamwoord, dat op *wie* terugwijst, kan, als het in den eersten naamval staat, somtijds weggelaten worden: b. v. *wie niet werkt, zal niet eten*, in plaats van: *DIE zal niet eten*. Hierbij is *wie* eigenlijk het betrekkelijke voornaamwoord, waarvan het *antecedent* is weggelaten, als: *hij, die niet werkt, zal niet eten*. Daarom mag het in de gebogen naamvallen niet weggelaten worden. Men kan b. v. niet zeggen: *wie u om hulp vraagt, moet gij niet afwijzen*, voor: *DIEN moet gij niet afwijzen*, omdat de gebogen naamval **HEM** aan het begin weggelaten is.

In het onzijdig geslacht gebruikt men voor *die* en *welke*, *dat* en *hetwelk*, en in de gebogen naamvallen *wiens*, *welks*, *wien* of *welk*.

In plaats van de betrekkelijke voornaamwoorden, wordt ook, in zamenstelling met een voorzetsel, het woordje *waar* gebruikt, doch alleen met betrekking tot zaken: b. v. *De*

brief, waardoor gij mij meldt, maar men zegt niet: *de bode, waardoor gij*, enz.; dit moet zijn: **DOOR WIEN**.

Dit onderscheid bij de betrekkelijke voornaamwoorden wordt niet door allen gevolgd. Ook is het hier niet zoo noodzakelijk als bij de vragende. Men zou b. v. even goed kunnen zeggen: *de vriend, waarmede ik uitgereden ben*; als: *het rijtuig, waarmede, enz.*; maar bij het vragen dient men onderscheid te maken in: **MET WIEN hebt gij gereisd?** en **WAARMEDE hebt gij gereisd?**

Bij het gebruik van *wie*, in het onzijdig, moet echter opgemerkt worden, dat het alleen voor personen gebruikt wordt, en de buiging van het persoonlijk geslacht afhankelijk is; men zegt: b. v. *het kind, wiens levendigheid*, wanneer het een jongen is; maar van een meisje sprekende, zal men zeggen: *wier levendigheid*, enz. Wanneer het persoonlijk geslacht niet bekend is, gebruikt men liefst *welks*, dat meer algemeen, en dus ook voor zaken dient; eveneens als men in de beide andere geslachten **WELKS** of **WELKER** voor zaken gebruikt.

Wanneer het betrekkelijk voornaamwoord op twee of meer zelfstandige naamwoorden slaat, staat het in het meervoud, en men gebruikt dan, vooral wanneer daarbij zelfstandige naamwoorden van het onzijdig geslacht zijn, altijd *welke*: b. v. *de man, de vrouw en het kind, welke ik ontmoet heb*, enz.

Het voornaamwoord *wat* kan alleen betrekking hebben op het onbepaald aanwijzende *dat* of *datgene*: b. v. *dat, wat gij vraagt; datgene, wat wij zoeken*; enz. *Hetgene* neemt meestal *dat* na zich.

Het betrekkelijke voornaamwoord *er* dient om een gedeelte eener telbare verzameling aan te wijzen: b. v. *Ik heb veel boeken gehad, maar ik heb er nu niet veel meer*. Wanneer

de hoeveelheid of verzameling voor geen telling vatbaar is, dan kan *er* niet gebruikt worden; men zegt dus niet: *ik heb geen geld en begeer ER ook niet.*

Het woordtje *er* wordt ook in plaats van het aanwijzende *daar* gebruikt, als: *denk ER niet aan; is hij ER nog? ER zijn ER, die meenen.* In dit laatste geval kan *ER* de eerste maal ook door *DAAR* vervangen worden: b. v. *DAAR zijn er, enz.*

Over het gebruik der Werkwoorden.

118. De werkwoorden schikken zich bij het gebruik 1°. naar hun onderwerp in *persoon* en *getal*. 2°. naar de betrekking, waarin zij tot het voorstel of tot elkander staan, in *tijd* en *wijze*. Wij zullen dus ons tegenwoordig onderwerp verdeelen in: *a.* het gebruik der personen en getallen. *b.* het gebruik der tijden, en *c.* het gebruik der wijzen.

a. Het onderwerp van een werkwoord moet altijd uitgedrukt worden: in den eersten en tweeden persoon door een voornaamwoord, in den derden door een voornaamwoord of zelfstandig naamwoord: b. v. *ik lees, gij schrijft, hij of de man, zij of de vrouw werkt.*

Hiervan zijn uitgezonderd: 1°. de werkwoorden in de onbepaalde wijs, omdat daarbij geen onderwerp genoemd wordt. 2°. die, welke in de gebiedende wijs staan, waarbij het onderwerp, als aangesproken zijnde, niet behoeft genoemd te worden.

In het laatste geval kan nogtans het voornaamwoord gebruikt worden om den nadruk te bevorderen, of om den aangesproken persoon van anderen te onderscheiden: b. v. *zoo hij het niet doet, doe gij het dan. Zeg gij het eens, Jan.*

Bij twee of meer werkwoorden, die bij hetzelfde onderwerp

behooren, behoeft dit laatste slechts eens genoemd te worden: b. v.

*Toch HIELD HAAR VLAG zich op en DEKTE land en zee,
En WAAIDE in eere rond en de overwinning tegen,*

TOLLENS.

Wanneer van twee of meer werkwoorden het ééne tot het hoofdvoorstel, en het andere tot het afhankelijke behoort, dan moet bij elk werkwoord het onderwerp uitgedrukt worden: b. v. *Toen HIJ gedaan had, ging HIJ weg; HIJ vraagt of HIJ gaan moet.*

Ook moet het onderwerp herhaald worden, wanneer de werkwoorden, in twee verschillende voorstellen, die door het voegwoord *en* verbonden zijn, door tusschenstelling van voorwerpen of bepalingen verre van elkander staan: b. v. *WIJ hebben u menigmaal voor de gevolgen van die zaak gewaar-schuid en wij hopen dus, enz.*

Wanneer het onderwerp maar één persoon of zaak voorstelt, staat het werkwoord in het enkelvoud: *de man ZORCT; ik WERK, enz.* Bij een meer- of veelvoudig onderwerp moet het werkwoord in den meervoudigen persoon staan: b. v. *de planten GROEIJEN; de koeijen en paarden ETEN gras.*

Wanneer bij een veelvoudig onderwerp twee of drie verschillende spraakkunstige personen gevonden worden, dan gaat de eerste voor den tweeden, en de tweede voor den derden bij de overeenstemming van het werkwoord: b. v. *GIJ en IK werken; HIJ en GIJ leest; ONZE VRIEND, GIJ en IK zullen die zaak behandelen, enz.* Daarbij vordert de welluidendheid, dat de persoon, waarmede het werkwoord overeenstemt, het laatst genoemd wordt.

Wanneer verschillende onderwerpen door een ander voegwoord dan *en* verbonden zijn, moet het werkwoord beschouwd worden als alleen bij het eerste te behooren, en dus daarmee

de overeenstemmen: b. v. UWE BROEDERS, zoowel als GIJ, HEBBEN die zaak verkeerd behandeld. Zoowel als gij is hier eigenlijk een tusschenzin en heeft dus op den hoofdzin geen invloed. Zoo ook: niet alleen HIJ, maar ook GIJ HANDELT kwalijk, waar niet alleen hij de tusschenzin is. Hetzelfde heeft ook plaats wanneer het voegwoord *en* met eenige adverbiale uitdrukking vergezeld gaat: b. v. JAN, en ook al de omstanders, GING weg, enz. »Niettemin,» zegt BILDERDIJK »wordt ook in zulke gevallen het meervoudige wel aan het »werkwoord gegeven, maar dan is het geene Grammaticale »constructie, maar wat men noemt eene *constructio ad sensum*, dat is naar de meening (+).» Want in het denkbeeld ligt eene meerderheid, maar niet in het woord, waarop het werkwoord slaat. Ook is het enkelvoud te verkiezen, wanneer er een denkbeeld van vereeniging bij ten grond ligt: b. v. VADER en MOEDER ZAL komen. De DOKTER en APOTHEKER kwam hier. Zoo nemen ook de bepaalde telwoorden het enkelvoud na zich: b. v. VIER en TWEE is of maakt zes; VIER maal DRIE is twaalf. Men kan dit als verkortingen aanzien van: het getal vier vermeerderd met twee, en het getal drie viermaal genomen, enz.

Wanneer een gezegde vóór twee of meer onderwerpen gaat, waarvan het eerste enkelvoudig is, dan staat het werkwoord ook in het enkelvoudig getal: b. v. Er was een burger, twee officieren en vijf soldaten; en zoo zegt men ook: er is een man en eene vrouw aan de deur, en niet: er ZIJN, enz.

Hierbij moeten wij met een enkel woord spreken over het onpersoonlijke *er is*, enz. Wij zeggen gewoonlijk: er ZIJN koeijen in dezen stal, en niet: er is koeijen. Onze taal, ten minste ons spraakgebruik, wil hier, bij een meervoudig on-

(+) Spraakl. bl. 274.

derwerp, ook het werkwoord in het meervoud. Wij wijken hierin van het Hoogduitsch af, dat, even als het Fransch, het werkwoord in het enkelvoud bezigt; de Duitschers zeggen: *es GIEBT Leute*; de Franschen: *il y a des gens*; wij daarentegen: *er ZIJN lieden*, zooals ook de Engelschen doen.

BILDERDIJK zegt: (+) dat *er*, 't impersonale *het is*, en dat het schrijven van: *daar is er die zoo doen*, in allen opzichte goed te achten is, en WEILAND (§) dat de spreekwijs van: *daar is er, die zeggen*, voor: *daar zijn er* zeer oud, dikwerf te onregt gewraakt, en door kiesche schrijvers menigmaal als eene fraaiheid gebezigd is. Ook HUYDECOPER wil, dat *velen bleven er* en *velen bleef er*, beide goed duitsch is. Naar onze meening moet het werkwoord bij *er*, wanneer het met een meervoudig onderwerp verbonden is, in het meervoud staan. Dit is het algemeen spraakgebruik, en wordt ook door bijna alle hedendaagsche schrijvers gevolgd.

Eene uitzondering echter maken wij in geval het eigenlijke onderwerp onbepaald is: b. v. *er is meer dan één plaats open, die mij bevallen zoude*. Dit *meer dan een* kan enkelvoudig of meervoudig zijn; er kan één plaats meer, er kunnen verscheidene plaatsen meer open zijn, en daarom is het eigenlijke onderwerp onbepaald, en het werkwoord taalkundig goed, in het enkelvoudig gebruikt, maar dan moet ook het volgende werkwoord in hetzelfde getal staan, en kan dus in het bovenstaande voorbeeld niet meervoud zijn. Wij verschillen hierin van den Heer WEILAND, die ergens tot voorbeeld aanhaalt: *er is meer dan een wijsgeer geweest, die dit beweerd hebben*; want, moet daardoor de meerderheid van het onderwerp bedektelijk aangeduid worden, zooals die Geleerde

(+) Spraakl. bl. 414.

(§) Taalk. Woordenb. op ER.

wil, dan zou er ook, naar onze gedachte, staan moeten: *er zijn meer dan een*, enz.

Wanneer twee of meer enkelvoudige onderwerpen van een zelfde werkwoord door de herhaling van *of*, *en* of *noch* verbonden zijn, moet het werkwoord in het enkelvoud staan: b. v. *Noch Willem, noch Maurits heeft gewanhoopt aan het behoud des lands; én hij, én zijn broeder beweert het; óf ik, óf gij moet er heen*, enz. Wij weten, dat, althans in de twee eerste voorbeelden, zoowel voor het gebruik van 't meervoud als van 't enkelvoud te pleiten valt; maar zouden in alle zulke gevallen het enkelvoud, als het kortste en nadrukkelijkste verkiezen. Nog aan een enkel voorbeeld willen wij dit gevoelen toetsen. Prof. LULOFS zegt ergens: (†) »*Wat is er ongerijmder dan de ijdele klank der meest uitgelezene woorden, als er verstand noch kennis in verscholen liggen*. Wij zouden hier *ligt* schrijven, volgens het zoo even gezegde; immers als men dit laatste voorstel omkeert, klinkt: *er ligt verstand noch kennis in verscholen*, beter dan: *er liggen*, enz.

Ligt er echter volstrekte meerderheid in het denkbeeld ten grond, dan staat het werkwoord meestal in het meervoud, al is het onderwerp enkelvoud: b. v. *Eene MENIGTE menschen KWAMEN er aan te pas*. Wanneer nogtans het tweede naamwoord ook een enkelvoudig collectief is, dan moet het werkwoord in 't enkelvoud staan, als: *eene menigte volk kwam*, enz.

b. De werkwoorden stemmen in het gebruik der tijden met elkander overeen: d. i. het verband des voorstels bepaalt de tijden, waarin de werkwoorden gebruikt moeten worden. Men zegt, b. v. niet: *ik WENSCHTE, dat ik geluk-*

(†) Nederl. Redekunst, bl. 9.

lig zij, omdat de betrekkelijk tegenwoordige tijd in het hoofdvorstel dien ook in 't afhankelijk voorstel vereischt. In denzelfden tijd, waarin eene rede begonnen is, moet zij voortgezet worden, namelijk, voor zoo verre zij zich tot hetzelfde onderwerp bepaalt, en eene opeenvolging van hoofdvorstellen bevat: b. v. *wij lezen, wij teekenen, wij vermaaken ons in den tuin*, enz. Maar bij een afhankelijk voorstel kan wel de tijd van het werkwoord bepaald worden door het werkwoord van het hoofdvorstel, maar bij is tevens afhankelijk van de meening des sprekers: b. v. *ik HEB u alles GEZEGD, wat ik WEET*. In dit geval kan immers het *zeggen* verleden zijn, terwijl het *weten* voortduurt.

In het hoofdvorstel hangt natuurlijk het gebruik der tijden ook af van de meening des sprekers. Intusschen is het geoorloofd om, tot bevordering der levendigheid en des nadruks, de tijden te verwisselen. Zoo wordt dikwijls de tegenwoordige tijd gebruikt om eene zaak voor te stellen, die reeds gebeurd is, en waar eigenlijk het *imperfectum* gebruikt moest worden, om daardoor de zaak als 't ware aanschouwelijk voor te stellen: b. v.

't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken;

Men windt de kabels, hijscht de zeilen, wacht het teekenen.

't Verschijnt: de lont strijkt neêr, het knappend kruid ontbrandt,

En 't losgedonderd schot wenscht heil aan 't Vaderland.

H. TOLLENS, Cz.

Behalve deze verwisseling in den levendigen, schilderenden stijl heeft er nog eene andere plaats in den gewonen spreektrant, en die ook in het schrijven gevolgd wordt. Zoo gebruikt men, in stede van den verledenen tijd, somtijds het

praesens, of beter gezegd, beide kunnen daar onverschillig gebruikt worden. Zoo zegt men: *hij ZIET nu of hij HEEFT nu GEZIEN, wat de gevolgen van zulk een gedrag zijn.* Ook in plaats van den toekomstigen tijd: *ik SCHRIJF binnen kort aan mijnen vriend, dat ik tegen November in de stad kom,* enz.

Nog kan het *imperfectum* gebruikt worden in plaats van den verledenen tijd; welk gebruik echter meer tot den verheven stijl behoort: b. v. *daar staat nog het bewijs van erkenenis, dat zij mij gaven,* voor: *gegeven hebben.* Zie bl. 153.

c. Het gebruik der wijzen bij de werkwoorden bepaalt zich tot elke wijze in het bijzonder, en tot de verbinding, waarin zij met elkander voorkomen. Beide hangt af van den aard des voorstels.

De Aantoonende wijze wordt gebruikt om eene handeling of een' toestand bepaald, zeker en regtstreeks voor te stellen. Het werkwoord van elk hoofdvoorstel moet daarom in die wijze staan.

De Bijvoegende wijze stelt de handeling als twijfelachtig en onzeker voor; als afhankelijk van een voorafgaand gezegde, en behoort daarom tot de afhankelijke voorstellen.

Hiervan moet echter het wenschende uitgezonderd worden, wanneer de bijvoegende wijze daarbij vooraan staat: b. v. *ware ik zoo gelukkig,* enz.; ook bij het veronderstellende kan de bijvoegende wijze gerekend worden tot het hoofdvoorstel te behooren, als: *de vrome moge hier verdrukt worden, eenmaal,* enz.

De gevallen, waarin de bijvoegende wijze in onze taal gebruikt wordt, zijn zeer verscheiden, en misschien in den aard der taal talrijker dan zulks door *de taalregels* kan worden opgegeven.

Daar de bijvoegende wijze hoofdzakelijk in het afhankelijke

voorkomt, wordt zij ook meestal door zekere voegwoorden voorafgegaan, welke zulke betrekkingen aanwijzen, als het gebruik van de bijvoegende wijs vereischen.

Het zijn dus niet de voegwoorden, die de bijvoegende wijze regeren; maar de aard der verbinding en de beteekenis van het voorafgaande werkwoord vereischen die. Het zal intusschen niet ondienstig zijn, om de voegwoorden, door welke die betrekkingen uitgedrukt worden, hier op te geven; zij zijn: *mits, zoo, indien, bijaldien, ten zij, ten ware, ten einde, in gevalle dat.* Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat, zoodra de aard van het voorstel de handeling, door het werkwoord uitgedrukt, als zeker, volstrekt en ontwijfelbaar maakt, dan ook het gebruik der Bijvoegende wijs niet meer plaats vindt; dat nogtans met *opdat, mits, ten zij, of ten ware,* geen plaats kan hebben.

De Tegenwoordige tijd der Bijvoegende wijs stelt eene zaak als toekomstend, maar onzeker voor: b. v. *Ik twijfel, of hij voornemens zij het te doen.* Deze tijd verbindt zich met den tegenwoordigen en toekomstigen tijd der aantoonende wijs.

De Betrekkelijk tegenwoordige tijd (*imperfectum*) der bijvoegende wijze verschilt van dien der aantoonende wijze, naardien hij nooit op het verledene betrekking heeft, maar altijd iets tegenwoordigs of toekomstigs als onzeker aanwijst: b. v. *ik wenschte, dat gij deugdzaam waart of waret. Mogt ons dat geluk te beurt vallen,* enz.

Deze tijd verbindt zich met het *imperfectum* der nantoonende wijze.

De verledene tijd der bijvoegende wijs duidt het twijfelachtige en onzekere aan van eene zaak, die kan of moest gebeurd zijn: b. v. *Het is onzeker of het gebeurd zij.* Hij verbindt zich met den tegenwoordigen en toekomstigen tijd der aantoonende wijze.

De betrekkelijk verledene tijd (*plus quam perfectum*) duidt het onzekere eener verledene handeling aan met betrekking tot eene andere, die verleden is: b. v. *hij twijfelde, hij heeft getwijfeld of het gebeurd ware*, enz. Hij verbindt zich daarom met den betrekkelijk tegenwoordigen en verledenen tijd der aantoonende wijs.

De toekomstige tijden der bijvoegende wijs drukken eene zaak als voorwaardelijk uit. De handeling wordt daarbij nooit regtstreeks en bevestigend, maar meer ontkennend voorgesteld. *Ik zoude het doen, indien*, enz. beteekent: *ik doe het niet, omdat*, enz. Hoewel deze tijden altijd tot de bijvoegende wijs behooren, is nogtans hun gebruik tweederlei: 1°. voorwaardelijk, als in 't bovenstaande voorbeeld, 2°. als een twijfelachtig toekomend: b. v. *Het was onzeker, dat hij komen zoude*.

Een' eigenlijk bijzonderen vorm heeft de Bijvoegende wijs in onze taal niet, welligt het werkwoord *zijn* uitgezonderd, »zonder hetwelk men misschien nooit aan een subjunctivus in »onze taal gedacht zou hebben." (†) Het bestaan der bijvoegende wijze is te meer aan twijfel onderworpen, dewijl het gebruik daarvan in de verschillende talen zoo verscheiden is. Immers in het Hoogduitsch heeft zij in veel gevallen plaats, waarin wij haar niet gebruiken. Bij de Engelsche taal willen sommigen haar in het geheel niet erkennen; terwijl de Franschen door den bijzonderen conjugatie-vorm, die deze wijze bij hen heeft, haar als een sieraad hunner taal kunnen aanmerken. De wijzen der werkwoorden behooren intusschen, zoowel als het denkbeeld van werkwoord zelf, niet tot eene taal in 't bijzonder, maar liggen in den aard en de wijze van verbinding der denkbeelden, en haar gebruik moest dus door de al-

(†) *BILDERDIJK Spraakl.* bl. 177

gemeene taalkunde bepaald zijn. Wanneer men in onze taal naar den regel zegt: *Hij verhaalde mij, dat hij gehuwd was*, dan kan daarbij in 't Hoogduitsch het gebruik der Bijvoegende wijs: b. v. *Er erzählte mir, dass er geheirathet sei*, onmogelijk dezelfde verbinding van denkbeelden aanwijzen. In het Fransch zegt men: *c'est le plus grand, que je connaisse*; ook dit denkbeeld kan in onze taal niet worden wedergegeven door: *het is de grootste, die ik ken*; want als de eerste het kennen als onzeker, als twijfelbaar voorstelt, zal men er in onze taal iets anders door verstaan moeten, omdat zij het als zeker en ontwijfelbaar uitdrukt. Wij ontkennen niet, dat elke taal hierin hare bijzonderheden hebben kan, maar wat tot de algemeene wet van ons denken behoort, dient in alle talen hetzelfde te zijn.

Het is eene onmogelijkheid om voor alle gevallen, waarin deze wijze kan gebruikt worden, vaste regels te geven. Daar in onze taal intusschen dat gebruik geheel van de verbinding en voorstelling, en in geen geval van eenig bijzonder taaleigen afhangt, kan het tot de vier volgende hoofdpunten gebracht worden, als: 1°. het wenschende: *God geve, dat het gebeure*; 2°. het onderstellende: *hij zij tevreden of niet, het is ons onverschillig*; 3°. het voorwaardelijke: *het zoude wel zoo gepast zijn, dat gij het dede*; 4°. het afhankelijk onzekere; als: *wij wenschen, verlangen, twijfelen, vreezen, de Hemel geve, dat het gebeure*, enz.

Omtrent het gebruik der Gebiedende wijs is boven, bl. 148, reeds gesproken, en daar zij tot geen bijzondere opmerkingen leidt, hebben wij daar weinig bij te voegen.

Wanneer het gebod of de aanmaning zich tot den eersten of derden persoon bepaalt, kunnen wij de Gebiedende wijs niet anders uitdrukken dan met behulp van het werkwoord *laten*, en daarom schijnt het, dat die personen daarbij in onze conju-

gatie niet opgenomen zijn. Over het gebruik van dit woord *laten* is men het niet eens, of men daarbij den eersten of vierden naamval van het persoonlijk voornaamwoord gebruiken moet, en zeggen: *laat ik beginnen* of *laat mij beginnen*. Er is een merkbaar onderscheid in deze beide uitdrukkingen: de eerste zou eigenlijk de eerste persoon der gebiedende wijs zijn; het is eene aansporing, die men zich-zelfen geeft: b. v. *laat ik toch beginnen, want het wordt tijd*; en zoo zegt men dan ook: *laat hij, laten wij, laten zij beginnen, want, enz.* De andere is de tweede persoon der Gebiedende wijs van *laten*: b. v. *laat mij toch beginnen en verhinder mij niet langer*, en in dienzelfden zin moet men dan ook zeggen: *laat hem, laat ons, laat hen beginnen, enz.*

De Onbepaalde wijs is door ons boven, bl. 147, genoegzaam bepaald, en hetgeen over haar gebruik te zeggen valt, is van weinig gewigt.

Wanneer twee werkwoorden zoo met elkander verbonden zijn, dat het eene als voorwerp of omschrijving van het andere dient, dan staat het tweede van die werkwoorden in de onbepaalde wijs. De verschillende wijze van verbinding zal bij de Beheersching der werkwoorden behandeld worden.

Bij die verbinding moet men het gebruik van verscheidene werkwoorden in de onbepaalde wijs na elkander vermijden; en vooral zorgen, dat men daardoor niet tweemaal hetzelfde zegge: b. v. *wij zouden genoodzaakt zijn geweest, den ongelukkigen te HEBBEN MOETEN LATEN OMKOMEN*; hier zijn de werkwoorden *hebben* en *moeten* te veel, dewijl reeds in het eerste lid den *verledenen* tijd en het denkbeeld van *moeten* aangewezen zijn in de woorden: *wij zouden genoodzaakt zijn geweest*. Zulke overtolligheden worden meermalen begaan met de werkwoorden: *zijn*, *mogen*, *kunnen*, *willen*, enz., b. v. *hij was niet geneigd dat te WILLEN doen*;

hij zou het wel wat duidelijker TE ZIJN verlangen, enz.

De onbepaalde wijs, zelfstandig gebruikt zijnde, neemt het aanwijzend lidwoord vóór zich, als: *het teekenen is eene uitspanning*. Wanneer er een voorwerp of bepaling bij het werkwoord gevonden wordt, valt het lidwoord weg: b. v. *zich vlijtig oefenen is noodig*. In zulke gevallen is het gebruik van het voorzetsel *te* vóór de onbepaalde wijs aan te bevelen; alsmede wanneer zij als attribuut van eene andere onbepaalde wijs voorkomt: b. v. *spreken is zijne gedachten uit te drukken door*, enz.

Een derde gebruik van den infinitivus is het plaatsen daarvan als bijvoegelijk vóór een zelfstandig naamwoord: b. v. *een te prijzen daad; een zeer te beklagen man*. Dat deze infinitiven onbuigbaar zijn is bijna uit hun' vorm te besluiten. BILDERDIJK houdt het voor eene Hoogduitsche woordschikking; maar, omdat die nogtans moeilijk te verbannen is, zou het plaatsen der zachte *e*, na die infinitiven, niet aftekeuren zijn, uit hoofde dat onze oude taal ze niet plat afbeet, maar met de *e* of *scheva* uitsprak en schreef, als: *stane, doene*; maar daaraan de buiging van een adjectief te geven, is geen Prozaschrijver toe te staan. (†) Hoe meer men dit gebruik vermijden kan, hoe beter, en vooral strekke men het niet verder uit dan tot den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs.

Tot de onbepaalde wijs brengen wij ook de deelwoorden, waarvan wij het gebruik als adjectiven reeds onderzocht heb-

(†) Dien uitgang van den infinitivus in onze oude taal, vindt men ook in den volgenden titel van een plakkaat, door Karel V in 1522 uitgevaardigd: *Ordannantie ende Edikt, dat men geens Leeke of Weertlike personen en vermag te DAGHENE, BETREKKENE, of andersints te MOLESTERENE, euz.*

ben. Aangaande hun gebruik als *verba* houdt onze taal eenen middelweg, ten aanzien althans van het *dadelijke*. Zij is daarmede niet zoo karig als het Hoogduitsch, noch zoo gemeenzaam als het Engelsch.

Het dadelijk deelwoord wordt bij ons gebruikt als tusschenzin of ter vermijding van tweemaal hetzelfde subject te noemen: b. v. KAREL, *de regering moede zijnde, stond haar af aan zijn' zoon. Alles geregeld hebbende, zonderde hij zich van de wereld af.* Men wachte zich echter: 1°. Voor te lange zamenstellingen: b. v. *de gelukzaligheid des menschen, hoe luttel ook, als een zwak sterveling aan zijn ijzeren noodlot tegenstand kunnende bieden, hangt toch altijd meer of min van hem-zelven af.* 2°. Voor dubbelzinnigheid in het onderwerp, als: *deze zaak ga ik, als voor de toepassing te weinig geschikt zijnde, met stilzwijgen voorbij;* in dezen zin kan *geschikt zijnde* zoowel tot *zaak* als tot *ik* gerekend worden. 3°. Voor verwarring van den tijd, als: *Hij, in het volgende oogenblik reeds zullende vertrekken, had daar geen tijd toe,* waar, naar onze meening, het toekomstige met het verledene niet kan zamengaan.

Het lijdelijk deelwoord wordt met het hulpwoord verbonden. In het gebruik daarvan valt op te merken: 1°. dat het in een afhankelijk voorstel vóór en na het hulpwoord staan kan, al naar de welluidendheid het medebrengt; ten minste schijnt het in de aantoonende wijs onverschillig; maar in de bijvoegende wijs plaatst men beter het deelwoord vóór het hulpwoord. 2°. dat, bij de zamengestelde tijden van werkwoorden in den lijdenden vorm, het *participium* des hulpwoords veelal kan weggelaten worden: b. v. *Hij is gestraft (geworden); wij zijn daartoe aange-moedigd (geworden) door onze vrienden.* 3°. dat bij de lijdelijke deelwoorden, die hetzelfde hulpwoord vereischen,

dat hulpwoord alleen bij het eerste of laatste behoeft genoemd te worden: b. v. IK HEB *gelezen, geschreven, gespeeld en gezongen, en toen ik gelezen, gespeeld, enz. had.* 4°. dat men van het hulpwoord geen lijdelijk deelwoord gebruiken moet: b. v. *hij heeft het ons gevraagd gehad.* Hiervan is *worden* uitgezonderd.

Over het gebruik der Bijwoorden.

119. De Bijwoorden zijn onveranderlijk, en daarom heeft er bij hun gebruik geen overeenstemming in den vorm plaats. Alleen over de keus en de plaatsing van het bijwoord valt het een en ander aan te merken.

Zoo wil men dan onderscheid gemaakt hebben in: *ooit, immer, nooit, nimmer*: door *ooit* en *nooit* op het verledene, *immer* en *nimmer* op het toekomstige te doen slaan: b. v. *Dit heeft NOOIT plaats gehad en zal ook NIMMER plaats hebben, en indien het al OOIT plaats had gehad, of IMMER plaats zal hebben, ik zal het NIMMER goedkeuren.* Om de gegrondheid van dit verschil te bewijzen, moet men de afleiding dezer woorden raadplegen, en dan vindt men, dat *ooit, immer*, van *ie* zijn afgeleid, (†) en het laatste eigenlijk zijn zou: *ooit meer*, waarbij *meer*, in *immer* en *nimmer*, tot *mer* verkort een *Futurum* aanwijst.

Wanneer *immer* meer op de mogelijkheid dan op den tijd slaat, wordt het *immers*. B. v. *Dat kan IMMERS gebeuren.* Zoo onderscheidt men ook *altijd* van *altoos*; waarvan het eerste meer den tijd, het laatste meer de uitzondering bedoelt. *Hem ALTOOS ziet men ALTIJD werkzaam.* Nogtans wordt *altoos* ook dikwijls als tijdsbepaling gebruikt, en wij houden het verschil voor geheel willekeurig.

(†) J. L. TERVEN. Etym. Woordenb. op IMMER.

Als, wanneer, indien en *zoo* worden in het gebruik dikwijls verwisseld. De beide eerste echter kunnen alleen tot de bijwoorden gerekend worden; terwijl *indien*, en *zoo* altijd voegwoorden zijn. *Als* en *wanneer* hebben meer betrekking op den tijd; *zoo* en *indien* duiden meer eene voorwaarde aan: b. v. *ALS, ZOO, WANNEER, INDIEN hij komt zal ik het hem zeggen.* Zoo men dien zin met een dezer woorden laat beginnen, schijnt hunne beteekenis dezelfde te zijn; maar bij omzetting wordt het onderscheid merkbaarder; want zegt men: *ik zal het hem zeggen, zoo of INDIEN hij komt*, dan bevat het afhankelijk voorstel eene voorwaarde, en de voegwoorden *ZOO* en *INDIEN* hebben daarbij de beteekenis van *MITS* of *IN GEVALLE DAT*. Daarentegen wordt door: *ik zal het doen, WANNEER of ALS hij komt* de tijd bepaald, en de bijwoorden *WANNEER* en *ALS* brengen ons over tot de bepaling van den tijd, waarin het gebeuren zal.

De bijwoorden van ontkenning geven in het bijzonder aanleiding tot een verkeerd gebruik. Zoo wordt het ontkennen de *geen* dikwijls geheel overtollig of verkeerd gebezigd: b. v. *Ik heb hem afgeraden, om GEEN geweld te maken*; in plaats van: *ik heb hem geraten, om geen of ik heb hem afgeraden om geweld te maken.* Hetzelfde gebrek vindt men in de volgende zinsnede van zekere aanvrage: *de behoefte om hier GEEN geneesheer te hebben, wordt dagelijks grooter.*

Indien de ontkenning reeds door het werkwoord uitgedrukt is, mag die door het bijwoord niet herhaald worden: b. v. *ik verbied, dat gij het NIET doet, voor: dat gij het doet.*

Bij twee of meer gezegden behoeft de ontkenning niet herhaald te worden; maar in gevalle van herhaling moet dezelfde ontkenning gebruikt worden: b. v. *indien men zijne denkbeelden niet geregeld voorstelt en (niet) naauwkeurig na-*

leest; in plaats van: *indien men zijne gedachten NIET geregeld voorstelt en onnaauwkeurig naleest.*

Bij zamengestelde werkwoorden, als: *raad vragen, plaats hebben*, enz. is het gebruik van *niet* en *geen* onderscheiden: *niet* slaat meer op het werkwoord, *geen* meer op het naamwoord: b. v. *ik heb hem NIET om raad gevraagd*, beteekent: *ik heb hem niet GEVRAAGD*; *ik heb hem om GEEN raad gevraagd*, daarentegen beduidt, dat ik hem niets, of om iets anders gevraagd heb. Intusschen schijnt het gebruik van *niet* meestal beter dan van *geen*; daar men zegt: *al of NIET om raad vragen, plaats hebben, kwaad spreken*, enz.

Het gebruik eener dubbele ontkenning heeft thans bij ons geen plaats meer, en vooral is het dus verkeerd te zeggen: *ik heb hem NOOIT NIET gezien; wij vinden hem NERGENS NIET*; enz. Indien echter het hoofdvorstel en het daarvan afhankelijke beide eene ontkenning bevatten, dan bekleedt de ontkenning de plaats eener bevestiging, of de eene ontkenning neemt de andere weg, als: *ik zeg NIET, dat ik het NIET weet.*

Dat de bijwoorden ook trappen van vergelijking hebben, is boven, bl. 182, reeds gezegd, en wat hunne plaatsing betreft, hierover is het noodige bij de behandeling der Woordschikking medegedeeld.

Over het gebruik der Voorzetsels.

120. Hetgeen over het gebruik der bijwoorden is gezegd, geldt ook ten aanzien der voorzetsels, voegwoorden en tuschenwerpsels. Het bepaalt zich ook hier hoofdzakelijk tot hunne plaatsing en tot eenige aanmerkingen over de beteekenis, die eenige van deze woorden in verschillende betrekkingen kunnen hebben.

Bij twee of meer naamwoorden, die door *en* verbonden, en hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, behoeft dit niet her-

haald te worden: b. v. voor *moed, beleid en trouw*. Met andere verbindingen is het beter het voorzetsel te herhalen, als: *Het zal door mij of door mijn' broeder gedaan worden*.

Somtjds kan het al of niet herhalen een verschil in de beteekenis veroorzaken: b. v. *de vrouwen van G. en H. kregen verlof hare mannen in de gevangenis te vergezellen*; waarbij de herhaling van het voorzetsel *van* zou aanduiden, dat zij ieder meer dan één vrouw hadden. Het niet herhalen daarentegen kan, in zinnen als de bovenstaande, ook aanleiding tot eene verkeerde opvatting geven. Hoewel niemand daaruit verstaan zal, dat *G* en *H* hunne vrouwen in gemeenschap bezaten, zou dit in andere gevallen toch onduidelijkheid kunnen veroorzaken. Men zouze zulke dubbelzinnigheden door eene andere wending te vermijden: b. v. *de vrouw van G en die van H*, enz. Ofschoon dit met het voorzetsel *van* het geval zijn kan, heeft het echter met de andere zelden plaats.

Men moet het gebruiken van twee voorzetsels na elkander vermijden: b. v. *Gij pronkt met van hem gestolen vederen*. Vooral moet men daarbij geen overtolligheden bezigen, als: *een boek met zonder titel*.

Dikwijls wordt *af* in plaats van het voorzetsel *van* gebezigd; b. v. *ik weet er niets af; ik geloof er niets af*; dit is echter verkeerd; want *af* behoort alleen in zamenstelling met werkwoorden gebruikt te worden, als: *afvallen, afstammen*; het tweede verbindt eene bepaling met het werkwoord: *hij valt van de trappen; hij stamt van eene adellijke familie*. Ook zonder naamwoord: *ik zeg er niet van*.

Van en *af* hebben oorspronkelijk dezelfde beteekenis; (in het Engelsch heeft men *of* en *off*); maar *van* wordt alleen ter vervanging van den tweeden naamval gebruikt.

Van en *door* kunnen, na een werkwoord, beide den dader

aanwijzen: *van* duidt echter meer een' oorsprong aan, en plaatst zich na eene handeling, die in den dader verondersteld kan worden; *door* duidt het middel aan, en eene handeling, die minder aan den dader past: b. v. *Hij is van zijn' vader bestraft, maar door zijn vader mishandeld*. (†)

Daar *van* na eene handeling staat, die van den dader uitgaat, moet het ook gebruikt worden na werkwoorden, die eene werking van den geest uitdrukken, als: *bemind, gehaat, geacht van iemand zijn*.

Te dient tot bepaling van plaats, van tijd en van wijze: *te huis, te avond, te over, te voet, te land*. Het wordt somtijds verkort gebruikt, als: *t'huis, t'avond, t'half*, in *derdehalf*; eigenlijk: *derde t'half*, voor het *derde* half of ten halve gerekend. *Te* kan geen doel aanwijzen, men zegt: *ik woon, blijf, kom te Amsterdam*, maar niet: *ik ga te Amsterdam*.

Uit onze oude declinatie is in sommige gevallen het gebruik van *ten* en *ter* overgebleven, als: *ten halve, ten hoogste, ter goeder trouw*, enz.

Over het gebruik der Voegwoorden.

121. Het voegwoord van verbinding of voortzetting *en*, wordt bij eene ontkenning *noch*: b. v. *ik heb hem en zijn' vader ontmoet; ik heb hem noch, zijn' vader ontmoet*. Dikwijls, en vooral bij meer dan één verbinding, wordt *noch* herhaald, als: *hij stoort zich noch aan vermaning, noch aan raad, noch aan bestraffing*. Naar onze wijze van zien is het herhalen ook hier minder noodig, en beter nagelaten, tenzij men den nadruk door die herhaling bevorderen wilde.

(†) BILDERDIJK. Spraakl. bl. 319.

Omdat *noch* met de voortzetting ook de ontkenning verbindt, moet daarbij geen ontkennend bijwoord gebruikt worden. Men zegge niet: *wij bekreunen ons om hem*, NOCH om haar NIET; dit NIET is hier te veel.

Wanneer twee ontkennende gezegden zoo met elkander verbonden worden, en bij het eerste het ontkennend bijwoord staat, dan moet dit bij het tweede ook gebruikt worden. Men zegge dus niet: *ik heb hem daar NIET ontmoet*, NOCH *had ik hem er verwacht*; maar: *ook had ik hem er niet verwacht*.

Zoowel . . . als kan door herhaling van het voegwoord *en* uitgedrukt worden, waarbij *en* den klemtoon krijgt en met een *accent* geschreven wordt. Even zoo herhaalt men *of*, om meer nadrukkelijk één van beide, of van de drie aan te duiden. Voorbeelden vindt men bl. 50.

Maar, *doch*, *echter*, *nogtans* en *dan* zijn allen voegwoorden van uitzondering, die in het gebruik dikwijls verwisseld worden, om daardoor de herhaling van hetzelfde woord te kunnen vermijden. Hun gebruik is daarom niet onverschillig; wij zullen trachten dit door eenige voorbeelden op te helderen.

Maar duidt de grootste, d. i. eene registreeksche tegenstelling aan: b. v. *Hij is niet rijk*, MAAR *behoefstig*. In zulke gevallen kan het met geen der andere woorden verwisseld worden. Ook staat het altijd aan het begin van een voorstel; want als het in het midden van een voorstel staat is het een bijwoord.

Doch gaat meestal eene gevolgtrekking of uitzondering vooraf, als: *hij doet het*, DOCH *hij zal er berouw van hebben*. Het komt in beteekenis het naast aan *maar* en staat ook altijd aan 't begin van een voorstel. Als bijwoord gebruikt heet het *toch*.

Echter duidt eene algemeene, *nogtans* eene gedeeltelijke uitzondering aan; beide staan zoowel aan 't begin als in 't midden van een voorstel, en hebben dus meer de kracht van een bijwoord: *Zij betuigden hunne onschuld*, ECHTER *hield men hen voor schuldig*; NOGTANS *één uitgezonderd*.

Dan dient tot overgang van het eene onderwerp tot het andere: b. v. *Zoo was het*, DAN, *laten wij vervolgen*. Het staat daarom aan 't begin van een voorstel, en heeft altijd de komma achter zich, als of het alleen een tusschenzin vormde.

Bij eene vergelijking duidt *dan* de ongelijkheid, als de gelijkheid aan: *hij is zoo rijk ALS*, maar *edelmoediger DAN zijn broeder*, en daarom ook na: *niets*, *niemand*, *nooit*, *nergens*, enz., b. v. *Ik zag niemand dan hem*; *hij heeft het nooit gedaan, dan nu*, enz. Ook bij onderscheiding in plaats van *of*, wanneer dit reeds eenmaal genoemd is: b. v. *ik weet niet of het gelukt, DAN niet*.

Omdat, *dewijl*, *naardien*, *daar* worden gebruikt als verklarende voegwoorden, en wel bijzonder tot verbinding van eene oorzaak of reden met het gezegde.

Omdat is het meest redengevend en antwoordt daarom op het vragende *waarom*?

Dewijl is met *terwijl* eene verkorting van *in den wijl*, d. i. *in den tijd*, en duidt derhalve eene tijdelijke en toevallige oorzaak van eene zaak aan. »Zoolang als 't duurt, dat de zon opgegaan is, is het licht; dit zegt *dewijl* en *terwijl* de zon opgegaan is, bij verkorting.» (†)

Men moet echter dit *dewijl* en *terwijl* in het gebruik niet verwarren; het laatste heeft meer de kracht van een bijwoord en beteekent: *op hetzelfde oogenblik*, en kan nooit met *omdat* verwisseld worden.

(†) BILDERDIJK Spraakl. bl. 284.

Naardien en *daar* dienen om de aanleiding tot eenige handeling aan te wijzen.

Het onderscheid, dat er bij het gebruik van deze voegwoorden zou zijn aan te wijzen, wordt echter weinig in acht genomen, en het eenige voordeel, dat men er van heeft, is de vermijding van dikwijls hetzelfde woord te gebruiken.

Over het gebruik der andere voegwoorden valt weinig te zeggen. Alleen merken wij hierover nog aan, dat men de herhaling van het verbindende *dat* moet trachten te vermijden: b. v. *hij zeide, dat zijn vader hem geboden had, dat hij komen zoude.* In zulke gevallen kunnen, door weglating van het voegwoord, de voorstellen samengetrokken worden, waarbij de uitdrukking tevens korter en duidelijker wordt: b. v. *hij zeide, dat zijn vader hem geboden had te komen.* Maar tevens moet men daarbij zorg dragen, dat men, door te veel ingedrongenheid, niet onduidelijk worde in zijne uitdrukkingen. Volzinnen als deze: *waar gij verlangt, dat het geplaatst worde*, zamen te trekken tot: *waar gij het verlangt geplaatst te worden*, zou aanleiding tot onduidelijkheid geven kunnen.

Over het gebruik der Tusschenwerpsels.

122. Zoo als de naam aanduidt, dient deze soort van woorden om tusschen de andere geplaatst te worden. Zij kunnen echter ook aan het begin, of aan het einde van een voorstel staan. Wat hunne plaats in de reden betreft, zoo zijn er, die daardoor aanwijzen, tot welk gedeelte van het voorstel zich bijzonder de gewaarwording, die zij uitdrukken, bepaalt: b. v. *Mijn broeder, helaas! is er bij omgekomen*, of *mijn boeder is er, helaas! bij omgekomen.* Het eerste geeft het denkbeeld, dat de *broeder* de eenige is, die het ongeluk trof; het tweede ziet meer op het ongeluk zelf.

Wat omtrent het gebruik der verschillende Tusschenwerpsels nog zou kunnen gezegd worden, laat zich genoeg afleiden uit hetgeen vroeger over deze woorden is opgegeven.

4°. HOOFDSTUK.

Over de BEHEERSCHING in het GEBRUIK der WOORDEN.

Over de Beheersching in 't algemeen.

123. De Beheersching is de invloed, die het ééne woord op het andere uitoefent, en bestaat derhalve in zekeren overgang van beduiding, waardoor het eene denkbeeld het andere met zich voert, en als het ware het eene noodzakelijk voor het andere wordt. Zoo kan de werking van een werkwoord op een voorwerp overgaan, en dan wordt dit laatste gezegd, door het werkwoord beheerscht te worden. De beheersching veronderstelt dus verandering of wijziging van toestand. Maar elke toestand is eene hoedanigheid; elke verandering eene beweging. De hoedanigheid, als een afgetrokken denkbeeld beschouwd, is een *adjectief*, en blijft vatbaar voor verandering en wijziging; met het denkbeeld van beweging verbonden, wordt de hoedanigheid een *verbum*. Hieruit volgt, dat alleen die woorden eene beheersching hebben, welke eene hoedanigheid of beweging uitdrukken. Maar de substantiven drukken ook eene hoedanigheid uit, en moeten dus ook eene beheersching hebben. Wanneer men ze beschouwt als hoedanigheden, zelfstandig gedacht, hebben zij die ook; en hetgeen boven gezegd is, dat de zelfstandige naamwoorden geen

beheersching hebben, moet alleen zoo verstaan worden, dat het denkbeeld van zelfstandigheid in 't algemeen onafhankelijk is, en dus alle beheersching missen kan; maar in 't bijzonder gedacht, moet eene zelfstandig genomene hoedanigheid betrekking hebben of invloed uitoefenen op eene andere zelfstandigheid. B. v. Men kan zich geen *grootte*, *lengte*, *breedte*, *schoonheid*, *rijkdom*, enz. bepaald voorstellen, zonder aan een voorwerp te denken, dat die hoedanigheden bezit; men kan geen *vader* zonder kinderen, geen *broeder* zonder broeder of zuster, geen *heer* zonder onderdanen zijn. Zegt men derhalve: *de grootte*, *de lengte*, *de rijkdom*, *de vader*, *de broeder*, *de heer*, dan moet, óf bekend zijn, óf gezegd worden, aan welke voorwerpen men die zelfstandig genomen hoedanigheden toekent. Daarentegen is het denkbeeld, in 't algemeen en op zich-zelf genomen, verstaanbaar, en men zegt: *een heer*, *een vader*, *eene grootte*, *een rijkdom*, enz. zonder bepaling. De eenige en eigenlijke bepaling van het substantief nu geschiedt door toevoeging van een' tweeden naamval, en in dien zin zou men kunnen zeggen, dat een gemeen zelfstandig naamwoord, bepaald gebruikt, een' tweeden naamval beheerscht.

De hoedanigheid, niet zelfstandig genomen, vereenigt zich met het substantief, waarbij het behoort, tot één denkbeeld, en wordt daarmede veréenzelvigd; het oefent dus daarop geen beheersching, en wordt er ook niet door beheerscht, dewijl het er niet door bepaald wordt. Is de hoedanigheid echter van dien aard, dat zij-zelve eene bepaling, d. i. een voorwerp, waarop zij overgaat, vereischt, dan wordt het bijvoegelijk naamwoord gezegd te *beheerschen*. Zoo zegt men in 't algemeen: *een waardig*, *een nuttig*, *een geschikt man*; maar ook: *een man*, ALLER ACHTING *waardig*, *nuttig* voor DE MAATSCHAPPIJ, *geschikt TOT DIT WERK*; waar de hoedanig-

heid bepaald wordt, en dus beheerscht. En zoo is het ook met de werkwoorden en bijwoorden.

Dit is echter het denkbeeld van beheersching in den ruimsten zin genomen, en zooals zij voor alle talen geldt. Bij eene bijzondere grammaticale opvatting heeft zij alleen in de *transpositive* talen (d. i. die declinatie-vormen hebben) plaats, en dan heeft elke taal hare bijzondere beheersching.

Wij besluiten uit het hier aangevoerde, dat in onze taal de bepaald genomene zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, de bijwoorden en werkwoorden alleen eene heersching hebben kunnen, en dat de zoogenoemde beheersching der voorzetsels niet anders is dan eene bijzondere wijze van uitdrukking der beheersching van eene der genoemde soorten. Daar wij over de verbinding van den tweeden naamval, als bepaling, met een zelfstandig naamwoord reeds uitvoerig behandeld hebben, gaan wij tot de beheersching der andere genoemde soorten van woorden over.

Over de Beheersching der Bijvoegelijke naamwoorden.

124. De Bijvoegelijke naamwoorden, zooals wij zoo even zagen, hebben in veel gevallen eene kracht van overgang. Deze overgang kan onmiddelijk zijn, d. i. door de verbuiging van het beheerschte naamwoord, of van het daar vóór staande lidwoord aangewezen worden, of door middel van een voorzetsel uitgedrukt zijn, en de bijvoegelijke naamwoorden kunnen alzoo den tweeden, derden of vierden naamval regeren. Wanneer de beheersching door de verbuiging wordt uitgedrukt, gaat het beheerschte woord vóór de beheersching; terwijl zij, bij gebruik der voorzetsels, ook daarachter kan geplaatst worden.

De bijvoegelijke naamwoorden, die den tweeden naamval regeren, zijn: *barmhartig, bewust, gedachtig, genadig,*

magtig, moede, kundig, schuldig, zal en eenige andere: b. v. *Wees MIJNER genadig, DER ZAAK gedachtig zijn, ZIJNER ONSCHULD bewust zijn.* Deze tweede naamval laat zich niet altijd door het voorzetsel uitdrukken, ten minste niet door *van*, dat anders den tweeden naamval vervangt: b. v. *wces ONZER gedachtig* laat zich niet anders uitdrukken dan: *wces gedachtig AAN ons.* Anders is het met *schuldig*, dat door verschil van beheersching eene verschillende beduiding heeft: b. v. *hij is DES doods schuldig*, en *hij is schuldig AAN den dood van dien man.*

Het verloop der declinatie in onze taal is ook in dit geval merkbaar, daar niet alleen de tweede naamval daarbij door het daarvoor gebruikelijke *van* vervangen wordt, maar eenige bijvoegelijke naamwoorden zelfs een ander voorzetsel na zich nemen.

Met den derden naamval staan: *aangenaam, betamelijk, dienstig, gehoorzaam, gevallen, nuttig, nadeelig, schadelijk, voordeelig*, enz.: b. v. *EEN' MAN van eer betamelijk, DEN KINDEREN nadeelig, schadelijk*, enz.

De bijvoegelijke naamwoorden, die van eene bepaling van grootte vergezeld gaan, als: *lang, breed, waard, zwaar, oud, hoog, diep*, enz. beheerschen, volgens WEILAND, den vierden naamval. Misschien is hiertegen eenige bedenking in te brengen; daar deze bijvoegelijke naamwoorden eene eigenschap aanwijzen, die zich geheel tot het voorwerp bepaalt, waaraan zij is toegekend, en geen invloed op iets daarbuiten oefent; wat men daarbij als maatstaf aanneemt, is er geheel onafhankelijk van en wordt alleen tot verklaring daaraan toe gevoegd. Indien daarbij beheersching wordt aangenomen, dan zou die in het zelfstandig werkwoord moeten liggen, en dit kan geen vierden naamval zonder voorzetsel na zich nemen. Zouden die uitdrukkingen geen verkorting

of zamentrekking kunnen bevatten: b. v. *Het is een gulden waard*, dan zoo veel zijn, als: *het is zoo veel waard als een gulden waard is*. Zoo zegt men ook: *het is zoo lang als een vinger*, voor: *het is een vinger lang*.

Nogtans geschiedt dat zamentrekken of verkorten van dusdanige voorstellen alleen, wanneer de grootte door een telwoord wordt aangewezen: b. v. *een vinger lang*; maar wanneer de maat door het aanwijzend lidwoord, of door een voornaamwoord wordt vooraf gegaan, dan heeft het niet meer plaats; want men zegt niet: *mijn vinger lang*; enz. Hieruit zou men mogen besluiten, dat die bepalingen van de grootte met het daarbij komende zelfstandige werkwoord tot één denkbeeld vereenigd worden.

Wanneer het bijvoegelijk naamwoord een dadelijk deelwoord is, dan behoudt het de regering van het werkwoord, waarvan het gevormd is: b. v. *de u verwonderende daad*.

Het lijdelijk deelwoord der overgankelijke werkwoorden kan natuurlijk de regtstreeksche beheersching niet behouden, d. i. het kan het voorwerp des werkwoords niet als beheersching bij zich krijgen. Bij werkwoorden, die de beheersching door een voorzetsel uitdrukken, blijft zij bij het lijdelijke deelwoord hetzelfde: b. v. *een uit Indië ontvangen berigt*.

In de andere gevallen, waarin de bijvoegelijke naamwoorden den vierden naamval beheerschen, wordt die beheersching door de voorzetsels aangewezen: b. v. *tevreden met*, *tevreden over*, *geschikt tot*, *toepasselijk op*, enz.

Over de Beheersching der Werkwoorden.

125. De Werkwoorden beheerschen naamwoorden en werkwoorden. De naamwoorden, die door werkwoorden beheerscht worden, kunnen in den tweeden, derden of vierden

naamval staan. Ook kunnen bij een zelfde werkwoord twee verschillende naamvallen voorkomen.

Eenige werkwoorden kunnen ook eenen eersten naamval bij zich hebben, als daar zijn: *noemen*, *heeten*, *schijnen*, *blijven*, *worden*, *zijn*; b. v. *ik noem of heet u mijn vriend*, en niet: *mijnen vriend*; *hij blijft de baas*, en niet: *den baas*, enz. Dat men dit de beheersching van den eersten naamval zou kunnen noemen, durven wij niet aannemen, daar het denkbeeld van beheerscht te worden met dat van den eersten naamval, naar ons inzien, moeilijk te vereenigen is. Wij willen daardoor echter niet beweren, dat in de genoemde gevallen de vierde naamval zou moeten staan; maar wij beschouwen daar het gebruik van den eersten naamval niet als beheersching, maar als het attriboot van den bijstaanden vierden naamval, of wel als eene adverbiale uitdrukking.

De beheersching van den tweeden naamval kwam oudtijds meer voor dan thans, en de weinige gevallen, waarin zij nog tegenwoordig plaats heeft, is een overblijfsel van dat oude gebruik, waarvan de Heer WEILAND zegt, dat het misschien, voor het grootste gedeelte, eene navolging van het Latijn is. Ook BILDERDIK houdt het daarvoor, maar zegt nogtans, dat uitdrukkingen, als: *ontferm u mijner*; *gedenk mijner*; *ik ontrust mij des*, goed zijn; indien men begrijpt dat daarbij de onderdrukking plaats heeft van eenig woord, en een gebruik van den *genitivus* voor den zoogenoemden *ablativus met een voorzetsel*. Onder *mijner* wordt, bij *ontferm u mijner*, het woord *ellende* of *behoefte* verstaan; en daarom zegt men dan ook nooit: *ontferm u mijns*, al is 't dat een man spreekt. (+). Tegenwoordig wordt

(+) Spraakl. bl. 293.

de beheersching dier werkwoorden meestal door een voorzetsel uitgedrukt: b. v. *Ontferm u over mij; gedenk aan hem; schaam u daarover; enz.*

De overgankelijke werkwoorden in den bedrijvenden vorm vereischen het naamwoord, dat zij beheerschen, in den vierden naamval; terwijl dat zelfde naamwoord in den eersten naamval staat, wanneer die werkwoorden in den lijdenden vorm gebruikt zijn: b. v. *de knecht helpt den baas*, waar *baas*, als 't voorwerp van *helpen* in den vierden naamval staat; maar wordt, in denzelfden zin, het werkwoord in den lijdenden vorm gebezigd, dan houdt de beheersching op: b. v. *de baas wordt geholpen door den knecht*; want de beheersching, door een werkwoord uitgedrukt, gaat van het onderwerp nit, en wordt dus het onderwerp, als zelfs de werking lijdende, voorgesteld, dan kan er geen beheersching meer zijn. Elk overgankelijk werkwoord, bedrijvend gebruikt, kan in den lijdenden vorm overgebracht worden, door het voorwerp van 't eerste, tot onderwerp van 't tweede te maken.

Behalve den vierden naamval kunnen de overgankelijke werkwoorden ook nog een' derden naamval bij zich hebben, waardoor het doel der handeling uitgedrukt wordt, als: *geven, leeren, vragen, aanbieden, enz.* BILDERDIJK ontkent hierbij de beheersching; want, zegt hij, de beheersching raakt hetgeen gegeven, toegepast, of ontnomen wordt, en de Dativus raakt daarbij een derde wezen buiten de daad; men moest daarom zeggen: »Zulke werkwoorden vereischen, behalven 't Onderwerp hunner beheersching nog een voorwerp in den Dativus gesteld.»

Wanneer zij dat voorwerp in den Dativus vereischen, dan zouden wij, naar ons inzien, zeggen, dat zij dien naamval ook beheerschen; maar hoedanig men dit beschouwe, zeker

is het dat die werkwoorden een' derden naamval bij zich vorderen: b. v. *Hij gaf, leerde, vraagde HUN het bewijs voor die zaak.*

Men heeft beweerd, dat *leeren*, in den zin van onderwijzen, twee vierde naamvallen beheerscht: b. v. *hij leert MIJ DE REKENKUNST*; doch bij omzetting kan men het voorzetsel aan gebruiken; en door het werkwoord in den lijdenden vorm te nemen, zal men wel *de rekenkunst* tot Onderwerp kunnen maken, maar voor *mij* kan men niet *ik* bezigen, men zegt niet: *ik wordt de rekenkunst geleerd*, maar wel: *mij wordt*, enz.

Deze omkeering van het overgankelijk werkwoord bevestigt ons ook in de meening, dat het werkwoord *noemen* twee nominativen, en niet twee accusativen bij zich heeft. Zegt men: b. v. *ik noem hem vader*, of *hij wordt door mij vader genoemd*, dan zal *vader* in beide gevallen wel dezelfde betrekking bekleeden, en dus, als het in het laatste geval in den eersten naamval staat, zal het ook wel bij het eerste voorbeeld in dien naamval staan.

Wanneer een naamwoord, bij wijze van vergelijking, door het voegwoord *als* vooraf gegaan wordt, dan is het aan dezelfde beheersching onderworpen, als het naamwoord, dat men daarmede vergelijkt: b. v. *ik beschouw u, als MIJNEN VRIEND*, waar *vriend* in den accusativus staat, even als *u*. *Wij verhaalden het hem als ONZEN VERTROUWELING*, waar *hem* en *vertrouwing* in den dativus zijn. Wanneer men in zulke uitdrukkingen het vergelijkende naamwoord met het zelfstandig werkwoord verbindt, dan zou men denken, dat hier eigenlijk de eerste naamval plaats had, als: *ik beschouw u, als die MIJN VRIEND zijt*, of *als zijnde MIJN VRIEND*. Bij gebruik echter van het persoonlijk voornaamwoord, waardoor men in twijfelachtige gevallen veeltijds den naamval bepalen

kan, wordt ook hier het onzekere weggenomen; want men zegt: *ik vertrouw uwen broeder, als HEM, aan wien, enz.* en niet: *als HIJ*. Behoort de vergelijking bij het onderwerp, dan staat het naamwoord in den eersten naamval; het is dus iets anders te zeggen: *ik bid u, als DE ONGELUEKIGSTE, of: als DEN ONGELUEKIGSTEN der stervelingen MIJ de eenigste hoop niet te ontnemen, enz.*

Bij de wederkeerende overgankelijke werkwoorden moet de zin van het voorstel beslissen, of de vergelijking als onderwerp of als voorwerp moet genomen worden: b. v. *Hij slooft zich af als een ezel*; hier zegt de zin bij verkorting: *als een ezel zich afslooft*, en derhalve moet hier het woord, dat *als* vóór zich heeft in den eersten naamval staan. In andere gevallen, als: *ik beschouw mij, als uwen vriend*, behoort de vergelijking bij het voorwerp, en het door *als* vergezeldde naamwoord moet in den vierden naamval staan, want het is zooveel als of men zeide: *ik beschouw mij, zoo als ik uwen vriend beschouw*.

Bij de onovergankelijke werkwoorden staat veelal een derde naamval, als: *Zij bevallen HEM wel: het kost MIJ veel; dat is MIJ ontgaan*. Wanneer bij deze werkwoorden eene vergelijking met *als* volgt, dan heeft zij gewoonlijk op het onderwerp betrekking; en het naamwoord, dat *als* vóór zich heeft, moet in den eersten naamval staan: b. v. *Hij bevalt mij als een regtschapen mensch*. Is het onovergankelijk werkwoord tevens onpersoonlijk dan heeft de vergelijking betrekking op het voorwerp in den derden naamval, als: *het betaamt u als eenen man van naam, enz.* Bij de meeste der onovergankelijke werkwoorden kan de beheersching ook door het voorzetsel *aan* uitgedrukt worden, als: *hij, zij of het bevalt wel aan mijnen vriend, maar niet aan mij*.

Bij de wederkeerende werkwoorden kan het persoonlijk

voornaamwoord, waarop de werking terug keert, in den derden en in den vierden naamval staan. In het eerste geval krijgt het werkwoord een ander voorwerp in den vierden naamval, als: *ik stel mij die zaak anders voor; hij herinnert zich den naam niet, enz.* In het tweede geval kan het werkwoord een' derden naamval van een' anderen persoon of eene andere zaak bij zich hebben. Wanneer het voorwerp, dat in den vierden naamval staat, daarbij ook door een voornaamwoord is uitgedrukt, dan moet de vierde vóór den derden naamval staan: b. v. *ik vertrouw mij u toe; hij beveelt zich u aan, enz.*; echter is daarbij het gebruik van het voorzetsel te verkiezen.

Eenige onovergankelijke werkwoorden worden somtijds in eene overgankelijke beteekenis gebruikt, als: *het regent kogels; hij gaat, rijdt, loopt eenen anderen weg, enz.*

De bepaling van tijd of maat wordt door den vierden naamval uitgedrukt, maar is geen beheersching van het werkwoord: b. v. *wij komen de volgende week; hij leefde nog eenigen tijd; gij zijt een' halven voet gegroeid, enz.*

De eigenlijk overgankelijke werkwoorden: *kunnen, mogen, moeten, willen, durven en laten kunnen* gezegd worden de onbepaalde wijs van een ander werkwoord te regeren, die zij altijd zonder het voorzetsel *te* na zich nemen, als: *hij kan, mag, moet, wil, of durft spreken; hij laat ons spreken, enz.*

Behalve deze nemen somtijds eenige overgankelijke werkwoorden de onbepaalde wijs zonder voorzetsel, als bepaling bij hun voorwerp, *aan*; deze zijn: *heeten* (noemen), *helpen, hooren, leeren, noemen, vinden, voelen, zien*, als: *ik help, hoor; leer, of zie u werken; ik vond hem spelen* (eigenlijk *spelende*); *dat heet of noem ik werken; gij voelt het branden*.

Eenige onovergankelijke werkwoorden kunnen de onbepaalde wijs als bepaling bij zich hebben, deze zijn: *blijven, gaan,*

komen, zien; als: *ik blijf, ik ga, ik kom bij u eten; ik zie hem vallen.*

In alle andere gevallen moet de onbepaalde wijs door *te* vooraf gegaan worden, als: *ik begeer hem te zien; hij geloofst gelijk te hebben; hij is daar altijd te vinden; men moet werken om te leven; men moet niets ondernemen, zonder aan de gevolgen te denken.*

De werkwoorden, die de onbepaalde wijs zonder *te* na zich hebben, nemen in de zamengestelde tijden geen deelwoord, maar behouden daarvoor den vorm van de onbepaalde wijs, als: *ik heb hem zien, hooren, doen vallen; hij heeft niet willen, mogen, durven, kunnen, moeten beginnen, enz.*

De werkwoorden, die de onbepaalde wijs met *te* na zich vorderen, krijgen in de zamengestelde tijden het deelwoord, als: *ik had begeerd u te spreken; wij hebben getracht hem over te halen, enz.* Intusschen wil het spraakgebruik ook hier meestal de onbepaalde wijs, als: *ik had u begeeren te spreken; wij hebben hem trachten over te halen; maar dit mag in het schrijven niet gevolgd worden; alleen de werkwoorden: staan, liggen en zitten maken daarop eene uitzondering; men zegt en schrijft: hij heeft staan of zitten wachten, liggen slapen.*

Wanneer de overgankelijke werkwoorden een voorwerp bij zich hebben, en door een ander werkwoord gevolgd zijn, dan moet dat voorwerp, als het onderwerp van het volgende werkwoord beschouwd worden: b. v. *ik hoor hem komen; ook wanneer het tweede werkwoord overgankelijk is, als: gij hoort hem roepen, voor: gij hoort, dat hij roept, enz.*

Over de Beheersching der Bijwoorden.

126. De Bijwoorden, in zoo verre zij eene hoedanigheid

uitdrukken, zouden in sommige gevallen eene beheersching kunnen hebben; maar daar zij wijzigingen van bijvoegelijke naamwoorden of van werkwoorden zijn, en daarmede in 't denkbeeld vereenigd worden, zoo behoort de beheersching eigenlijk niet bij de bijwoorden, maar bij de werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden: b. v. *Het valt hem hard; hier is hard* een bijwoord, dat met den derden naamval staat; maar is tot één denkbeeld vereenigd met *vallen*.

Eenige bijwoorden krijgen eene onbepaalde wijs als bepaling na zich met *te* of *om te*, als: *het is mogelijk, moeilijk, ligt, zwaar te of om te doen.* Eigenlijk zijn dit bijvoegelijke naamwoorden, die als gezegden bij het onbepaalde onderwerp *het* staan. In sommige gevallen staan zij ook met andere werkwoorden, als: *het valt mij moeilijk dit te raden.* Ook nemen eenige het werkwoord zonder *te* na zich, als: *Gij hebt mooi praten, enz.*

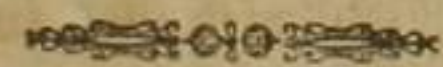
Over de Beheersching der Voorzetsels.

127. De voorzetsels hebben op zich-zelf geen beheersching; maar dienen om de beheersching op een voorwerp over te brengen, en dus om de wijze van beheersching uit te drukken. Het is in dien zin, dat men zegt: alle voorzetsels regeren den vierden naamval. Dit is thans het algemeen gebruik, maar vroeger stonden eenige voorzetsels ook met den derden naamval, als blijkt uit: *te dier tijde, in der ijl, in der haast.* In eenige uitdrukkingen is ook de beheersching van den tweeden naamval nog kenbaar, als: *voor 's hands, buiten 's dijks, buiten 's huis.* Dit verschil in de beheersching ligt echter niet in de voorzetsels, maar in de beweging van het werkwoord, dat er voorafgaat; en van welke beweging zij de strekking uitdrukken. *BILDERDIJK* zegt: dat de Beheersching der voorzetsels voortvloeit uit de beweging

die zij uitdrukken of insluiten. De beweging is tweederlei, naar een voorwerp of *van* een voorwerp *af*. »En die geene beweging uitdrukken, of ze negatief uitdrukken, staan met de laatsten gelijk.» De beweging *naar* of *tot* een voorwerp kan men beschouwen bij hare voleinding een treffen te zijn, en brengt eene beheersching van den vierden naamval voort. De beweging *van* een voorwerp *af* is eene afscheiding, en beheerscht dus den ablatief.

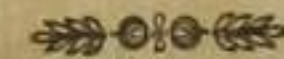
Deze *ablativus* is dan kenbaar bij de voorzetsels: *op*, *in*, *te*, als: *in*, *op den huize*; zoodat hier dan eigenlijk geen derde, maar een zesde naamval zou plaats vinden.

Wij hebben zoo even reeds gezegd, dat tegenwoordig de voorzetsels altijd met den vierden naamval staan, en zullen dus hunne beheersching van den derden of zesden naamval niet verder onderzoeken. Het gebruik van den vierden naamval na de voorzetsels is, naar ons inzien, te verkiezen boven de onderscheiding der andere wijzen van beheersching, zoo als die in de Hoogduitsche taal plaats heeft; ofschoon het gebruik van den derden naamval, of, zoo men liever wil, van den zesden naamval, in den deftigen stijl blijft voortduren.

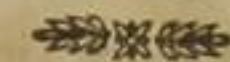

VIERDE AFDEELING.

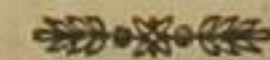
Over de BETEEKENIS van ENKELE WOORDEN en
SPREEKWOORDEN.

1°. HOOFDSTUK.

Over de SYNONYMEN.

Algemeene beschouwing der Synonymen.

128 Wat Synonymen zijn hebben wij, bl. 68, reeds kortelijk opgegeven. Naar de eigenlijke beteekenis van het basterdwoord, waarmede wij ze benoemen, zouden het woorden zijn, die dezelfde beteekenis hebben, en in dien zin waren zij eene overtoligheid in de taal, of liever, men zou, zoo als een Fransch schrijver zegt, twee of meer talen in één taal hebben. De Nederlandsche benaming echter van *zinverwante woorden* duidt het juiste denkbeeld aan, dat men er zich van vormen moet. Eigenlijke Synonymen zijn er niet, en de woorden, die op het

eerste gezigt zulks schijnen, en welker gebruik in veel gevallen, waarbij geen strenge naauwkeurigheid vereischt wordt, onverschillig is, mogen nogtans niet in alle omstandigheden verwisseld worden; naardien men bij naauwkeurig onderzoek ziet, dat zij toch elk eene bijzondere wijziging van de hoofdbeteekenis zijn.

Het is dus van belang, ja noodzakelijk, voor ieder, die zich op juistheid van uitdrukking wil toeleggen, om zich eene grondige kennis der eigenlijke beteekenis van elk woord eigen te maken. Deze kennis vereischt een goed oordeel, en veelal eene zuivere smaak; want bij de meeste zinverwante woorden is het verschil, zonder eene fijne onderscheiding, moeilijk te vatten.

Ons bestek laat niet toe, om alle woorden, die met elkander in de hoofdbeteekenis overeenstemmen, in deze verklarende opgave op te nemen. Onze rijke taal, die bijna elk denkbeeld in verschillende vormen kan voorstellen, bezit ook hierin een' rijkdom, die moeilijk in den omvang van een groot boekdeel kan bevat worden. Wij zullen echter trachten uit dien overvloed eene gepaste keuze te doen, en daarbij de hoogst mogelijke beknoptheid in het oog te houden, zonder daarom aan de duidelijkheid te kort te doen.

Verklarende opgave der voornaamste Synonymen.

129. AANDOENING. GEWAARWORDING. Het eerste is de werking van hetgeen ons omringt of van hetgeen in ons binnenste omgaat, op onze ziel. Het tweede is de bewustheid van het ontvangen van de aandoening.

AANDUIDEN, AANTOONEN, AANWIJZEN. Deze drie woorden beteekenen eenen verschillenden trap van kenbaarmaking. Het eerste is de verklaring van iets geven, zonder dit voor zich te hebben, zonder het te zien. Wat men reeds aange-

duid heeft, kan men daarna *aantoonen* door de zaak zelve. *Aanwijzen* is het dadelijk kenbaar maken van eene zaak, door het bijzijn van die zaak zelve. Wat men niet kan *aanwijzen* noch *aantoonen*, kan men toch dikwijls *aanduiden*.

AANFOKKEN. AANKWEEKEN. Het eerste wordt alleen van dieren gezegd; het tweede van andere zaken, en ook in 't figuurlijke.

AANHANG. BENDE. PARTIJ. *Aanhang* drukt de verzameling van de voorstanders eener zaak uit, zonder de zaak te bedoelen. *Partij* beteekent de zaak met haren aanhang. *Bende* is eene meer lichamelijke vereeniging van menschen, meestal met ongeoorloofde bedoelingen.

AANHANGSEL, BIJLAGE, BIJVOEGSEL, NASCHRIFT beteekenen allen de aanvulling van eenig schriftelijk werk. *Aanhangsel* staat met het voorgaande in naauw verband, en dient tot aanvulling van hetgeen vergeten, of niet volledig genoeg behandeld is. *Bijlage* is een bewijs, eene opheldering of uitbreiding van een gedeelte van het voorafgaande werk. Hetgeen bij eene zaak behoort, maar te uitgebreid is, om tusschen den tekst gevoegd te worden, plaatst men in *bijlagen*. *Bijvoegsel* is eene uitbreiding van het voorgaande, zonder daarmede in naauw verband te staan. *Naschrift* is een toevoegsel, doorgaans aan kleine geschriften, als brieven enz.; waarin men opneemt, wat in het voorafgaande niet goed ingelascht kon worden, of daarin vergeten is.

AANHOUDEND. ONAFGEBROKEN. GESTADIG. BESTENDIG. DUURZAAM. GEDURIG. VOORTDUREND. ONGESTOORD. ONGEHINDERD. Al deze woorden duiden de voortdoring van eene hoedanigheid of van eenen toestand aan, doch verschillen allen in de toepassing. *Aanhoudend* beteekent eene voortgaande werking, die niet of zelden, en dan maar voor een oogenblik, wordt afgebroken. *Onafgebroken* is iets, dat gedurig voortgaat, zonder

verhinderend of tusschenpoozing. Zoo kunnen *aanhoudend* en *onafgebroken* bij elkander staan. *Aanhoudende pijn* duurt niet in die mate voort, als *onafgebroken pijn*. *Gestadig* is *aanhoudend* in dezelfde mate; behalve de voortduring, duidt het ook den trap der werking aan. Zoo ook *bestendig*, maar dit laatste beteekent daarbij eene werking in een' minderen graad. *Een gestadige regen* vooronderstelt meer hevigheid in 't regenen, dan *een bestendige regen*. *Duurzaam* is iets dat uit zijnen aard geschikt is tot voortduring; iets dat sterk, hecht is. *Gedurig* is eene voortduring bij tusschenpoozen. *Eene duurzame vriendschap* behoeft niet *gedurig vernieuwd te worden*. *Voortdurend* is iets, dat nog op het oogenblik is, zoo als het sedert eenigen tijd geweest is; het ziet meer op het verledene en tegenwoordige, dan op het toekomstige: b. v. *hij heeft nog voortdurend pijn; maar hoopt spoedig verligting te krijgen*. *Ongestoord* beteekent eene wenschelijke voortduring. *Ongehinderd* beteekent ook eene onafgebrokene voortduring; maar wordt veelal toegepast op zaken, die men verzuimt, of niet kan, maar wel zou willen of moeten beletten. *Eene ongestoorde rust* geniet de *booswicht niet, al gaat hij ongehinderd op zijnen slechten weg voort*.

AANSPRAKELIJK. VERANTWOORDELIJK. Men is *aansprakelijk* voor hetgeen men beloofd heeft of verschuldigd is, en *verantwoordelijk* voor hetgeen men gedaan heeft. *Verantwoordelijk* is men aan zijne meerderen, en over iets, dat verleden is; *aansprakelijk* zijn wij aan ieder, die iets van ons te vorderen heeft. *Een bediende is verantwoordelijk aan zijn' meester wegens zijne dienst, en de meester is aansprakelijk wegens het beloofde loon*.

AANSTAAN. BEVALLEN. BEHAGEN. Iets, dat ons schijnt te passen, *staat ons aan*, maar kan bij nader inzien tegenvallen.

Blijkt het bij ondervinding, dat wij ons niet vergisten, dan *bevalt* het ons; en verschafft het ons telkens een nieuw genot, dan *behaagt* het.

AANSTEEKEN. BESMETTEN. De mededeeling van niet gevaarlijke ongesteldheden noemt men *aansteken*; die van gevaarlijke ziekten, heet *besmetten*. *De verkoudheid steekt aan; de kinderpokken besmetten*.

AANSCHOUWEN. AANSTAREN. AANZIEN. BESCHOUWEN. BEGLUREN. BEZIEN. BEZIGTIGEN. OPNEMEN. Al deze woorden beteekenen het kennis nemen van een ding, door middel van het gezicht. — *Aanschouwen* is van *schouwen*, dat van *nabij zien* beteekent. *Aanschouwen* is dus hetzelfde als *aanzien* met opmerkzaamheid. Het is meer in den verheven, dan in den gemeenzamen stijl gebruikelijk. In een' ruimeren zin wordt het ook gebruikt voor *gewaarworden*, en beteekent dan elke zinnelijke waarneming. — *Aanstaren* is sterk *aanzien*, vergezeld met bewondering of verwondering. — *Aanzien* is bepaaldelijk en met zeker doel het oog naar iets rigten, zonder bijzondere oplettendheid. — *Beschouwen* is het zien met naauwkeurige kennis van zaken, met aandacht en opmerkzaamheid. *De dieren zien de voorwerpen, maar kunnen ze niet beschouwen*. — *Begluren* is iemand in de stilte en bedektelijk van nabij *bezien*. — *Bezien* is het naauwkeurig *beschouwen* van een voorwerp in zijn geheel. — *Bezigtigen* is sterker dan *bezien* en duidt eene meer zorgvuldige *beschouwing* aan. — *Bezien* is meer oppervlakkig en bepaalt zich tot het buitenste; *bezigtigen* is ook het *beschouwen* van binnen. — *Opnemen*, eindelijk, is het zeer naauwkeurig onderzoeken naar een voorwerp in al zijne deelen. Het voegt bij het *bezigtigen* de opsporing van bijzonderheden.

AANZIENLIJK. VOORNAAM. GROOT. VERMAARD. BEROEMD. BERUCHT. Hoedanigheden, die aanduiden, dat een voorwerp

zich bijzonder van zijne soort onderscheidt. — *Aanzienlijk* beteekent het bezit van uiterlijk aanzien, van rijkdom of hoo-gen rang. *Een aanzienlijk heer, eene aanzienlijke betrekking.* — *Voornaam* ziet meer op de toekenning van verdienste, dan op uiterlijk aanzien. — *Groot* is meer dan *voornaam*; het duidt aan, dat een voorwerp boven de meeste van zijne soort verheven is. *Een voornaam dichter* is een dichter van naam, van verdienste, en staat daarin met andere gelijk; *een groot dichter* is uitstekend in zijn vak, en staat niet met andere gelijk, maar overtreft hen. — *Vermaard* is hij, die in een of ander opzigt algemeen en gunstig bekend is. — *Beroemd*, is algemeen met roem bekend; het is meer dan *vermaard*, en verschilt daarvan zooveel als *roem* van *naam*. — *Berucht* is hij, die algemeen in een' kwaden naam staat. *Johan de Witt was een beroemd staatkundige; zijn broeder Cornelis was een vermaard man; beide vielen als slagtoffers eener beruchte aantijging.*

AARD. INBORST. KARAKTER. TEMPERAMENT. HUMEUR.
Aard is de natuurlijke neiging van iemands bestaan, in 't algemeen genomen. Zoo zegt men: *hij is goed, werkzaam, lui van aard.* — *Inborst* is de bijzondere geneigdheid van ons gemoed: onze zedelijke aard. — *Karakter* is datgeen in ons, waardoor wij zijn, hetgeen wij zijn; het eigendommelijke van elk mensch in zijn denken en handelen. *Een man van karakter* is een man, die naar vaste beginselen handelt, en zijn' wil aan het verstand onderwerpt. — *Temperament* is de invloed van het lichamelijk gestel op onze gewaarwordingen, aandoeningen en handelingen. — *Humeur* is datgene in den mensch, waardoor de invloed van zijn gestel zich naar buiten vertoont; het is de veranderlijke toestand van ons gemoed.

AARDE. AARBODEM. AARDBOL. AARDRIJK. WERELD. WERELDRUIM. WERELDROND. HEELAL. — *Aarde* is de bena-

ming van onze planeet met opzigt tot het Zonnestelsel, waartoe zij behoort. Ook gebruikt men het in tegenstelling met het verblijf der Gelukzaligen: *Uw wil geschiede gelijk in den Hemel alzo ook op aarde.* — *Aarbodem* beteekent bijzonder de geheele oppervlakte der aarde, als een uitgestrekt veld beschouwd: *over den ganschen aarbodem.* — *Aarbol* heeft vooral betrekking op de ronde gedaante der aarde: *eene reis rondom den aarbol.* — *Aardrijk* beteekent de aarde als eene groote heerschappij:

. . . . die den Heer verwachten met geduld,
 Zien 't aardrijk zich ten erfbezit beschoren.

Ook bijzonder de vereeniging der levende wezens, die haar bewonen: *het aardrijk zal zijn roem vermelden.* In dezen laatsten zin wordt ook veel *aarde* of *wereld* gebruikt. — *Wereld* geeft de geheele zichtbare schepping te kennen. In het gewone spraakgebruik beteekent *wereld* ook wel de aarde; of een gedeelte van de aarde: *de oude wereld*; of al de menschen te zamen: *de geheele wereld weet het*; ook voor andere hemelbollen: *werelden zonder tal*; eindelijk de aardsche goederen en genietingen: *die de wereld lief heeft.* — *Wereldruim* is de ruimte, waarin zich de zichtbare schepping bevindt, en die ruimte, als eene holle rondte beschouwd, heet: *wereldrond.* — *Heelal* beteekent alles wat er is, zoowel de zichtbare, als onzichtbare Schepping.

AARDIG. LIEF. HUPSCH. MOOI. FRAAI. SCHOON. Hoedanigheden, waardoor een welgevallen verwekt wordt. Allen kunnen op het uiterlijke toegepast worden; terwijl de drie eerste ook tevens meer innerlijke hoedanigheden aanwijzen, die zich alleen door hare werking zoo vertoonen. — *Aardig* is iets, dat ons voor een oogenblik bevalt of verrast; dat meer zeldzaam en zonderling, dan wel juist beminnelijk is. *Een aardig man*, noemt men iemand, die in zijn voorkomen of

spreken voor een oogenblik bevalt; ook wijst het aan, dat ons iets wonderlijk voorkomt: *het is toch aardig, dat ik het niet meer vind*; enz. — *Lief* is iets, dat naar het uiterlijk aanzien bevallig is; en wordt veel bij verkleining gebruikt, als: *een lief boekje, een lief kind*. Wanneer men daardoor de wijze van zich voor te doen, of met anderen om te gaan bedoelt, duidt het beminnelijkheid en vriendelijkheid aan, als: *het is eene lieve vrouw*. — *Hupsch* beteekent vooral wellevend in den omgang. Het duidt eene meer wezenlijke en blijvende hoedanigheid aan dan *aardig*. De *hupschheid* ontstaat door de vereeniging van wellevendheid en vriendelijkheid, gepaard met een aangenaam en levendig voorkomen. — *Mooi* beteekent een bevallig uiterlijk, en wordt alleen bij het oppervlakkig zien en op alledaagsche voorwerpen toegepast. Het hangt dikwijls van eene bijzondere smaak af. Wat de één *eene mooie vrouw, een mooi meisje, een mooi kind, een mooi huis, een mooi boek* noemt, zal dikwijls in het oog van een ander weinig bevalligs hebben. *Mooi* is het eerste denkbeeld van een aangenaam uiterlijk; en veronderstelt noch kunstwaarde, noch grootheid. De kinderen noemen alles *mooi*, wat hun bevalt. *Fraai* beteekent het bezit van uiterlijke versiering; het is minder eene hoedanigheid van het voorwerp zelf, dan wel van hetgeen daaraan van buiten is toegebracht. Van daar dat men zegt: *verfraaijen*, maar niet *vermooijen*. *Een fraaije tuin* is een tuin, die sierlijk aangelegd is, en met een' rijkdom van bloemen en planten prijkt. *Eene fraaije vrouw* zou dus eigenlijk eene opgesierde vrouw beteekenen. — *Schoon* is eene hoedanigheid, die alleen kan toegekend worden aan hetgeen grootsch, verheven, edel en lofwaardig is: b. v. *het schoone geslacht, de schoone kunsten, het schoone tafereel*, enz. Alles wat, of uit een zedelijk, of uit een physiek oog-

punt beschouwd, de ziel aangenaam aandoet en verheft, en voor haar toegankelijk is, kan *schoon* genoemd worden. *Schoonheid* is derhalve een hooge graad van volmaaktheid, zoowel in uiterlijk voorkomen, als in innerlijke deugdelijkheid. De voorwerpen, waaraan deze hoedanigheid toegekend wordt, moeten voor zekere verhevenheid en volkomenheid vatbaar zijn. Zoo zegt men: *een schoon man, eene schoone vrouw, eene schoone bloem*; maar niet: *een schoone boer, eene schoone meid, een schoon kruid*, enz.; omdat de zin, waarin men doorgaans deze woorden gebruikt, het grootsche, edele of verhevene mist. In de beeldende kunsten noemt men datgene *schoon*, wat de natuur het getrouwst volgt. Echter verheft zich de menschelijke geest ook boven het hem omringende en schept zich een ideaal *schoon*, eene *schoonheid*, zooals »de natuur kon, maar niet wilde» voortbrengen, gelijk Lord Byron zegt. (†)

AARDRIJKSBESCHRIJVING. AARDRIJKSKUNDE. Het eerste dezer woorden beteekent de wetenschap, die de aarde beschouwt met betrekking tot ons zonnestelsel, en tevens de verdeling harer oppervlakte en het bijzondere dezer deelen leert kennen; zij bevat slechts een gedeelte van de *aardrijkskunde*, door welke men dat uitgestrekte gebied van menschelijke kennis verstaat, waarin de aarde in al hare betrekkingen, zoowel in- als uitwendig beschouwd wordt, en waarvan die menigte van wetenschappen, welke men met de vreemde benamingen van *geographie, hydrographie, zoölogie, botanie*, enz. bestempelt, slechts een deel uitmaken.

AARDIGHEID. GEESTIGHEID. SCHERTS. BOERT. JOK. KWINKSLAG. KORTSWIJL. — *Aardigheid* is iets, dat voor een oogenblik treft, door nieuweheid, bevallige zamenvoeging of verras-

(†) Lines on the bust of Helen by Canova.

sing. Zij bevalt slechts een oogenblik, en wordt bij herhaling doorgaans vervelend. — *Geestigheid* is meer dan *aardigheid*, en bestaat in het nieuwe en ongewone der vinding; aangename, puntige en schrandere gezegden kenmerken de geestigheid; zij verveelt nooit, maar kan somtijds te scherp en daardoor beleedigend worden; dat met de *aardigheid* het geval niet is. — *Scherts* bestaat in vrolijke en geestige gezegden: geestig, omdat zij niet waar, maar hoofdzakelijk uitgedacht zijn, om met een ander den gek te scheren, zonder hem te willen beleedigen: b. v. *Met iemand schertsen*. — *Boert* staat tegenover *ernst*; het is eene luimige wijze van spreken om zijn gezelschap te vervrolijken. *Boert* is minder kiesch en fijn dan *scherts*, en wordt wel eens spotachtig en daardoor beleedigend. — *Jok* of *jokkernij* bestaat in woorden of daden, die niet in ernst gemeend zijn. De kinderen spelen uit *joks*, wanneer zij niet om winst spelen. *Jokken* is onwaarheid spreken, zonder doel om iemand te benadeelen. — *Kwinkslag* is een kort, puntig en geestig gezegde, waardoor men zich uit de verlegenheid redt, of aan een gesprek of twist in eens een einde maakt. — *Kortswijl* is tijdverkorting; dus vrolijke gezegden, scherts of boert, om den tijd te verkorten.

AAS. VOEDSEL. SPIJS. KOST. ETEN. GEREKT. Alles, wat dient tot onderhoud der levende wezens, wordt *voedsel* genoemd. *Aas* zegt men voor het voedsel, dat de dieren en vooral de vogels voor zich zoeken of opsporen moeten. Van daar zegt men: *op iets azen*. Van roofdieren noemt men het *roof* of *prooi*. — *Spijs* noemt men de bijzondere soorten van voedsel, als: *melkspijs*, *vleeschspijzen*, enz. — *Kost* is van *kosten*, en ziet meer op de waarde en op de uitgaven, die het voeden vordert; waarom men spreekt van: *den kost verdienen*, *iemand den kost geven*. — *Eten* noemt men het voedsel, dat de mensch geregeld op zekere uren van den

dag nuttigt, als: *morgen-*, *middag-* en *avondeten*. — *Gerigten* zijn de bijzondere spijzen, die opzettelijk voor het eten gereed gemaakt worden.

ACHTBAAR. EERWAARDIG. ACHTINGSWAARDIG. *Achtbaar* staat tot *eerwaardig*, als *achten* tot *eeren*, gewijzigd door de begrippen, welke de uitgangen *baar* en *waardig* aan hunne beteekenis geven. — *Achtbaar* is eene hoedanigheid, aan zekere standen in de maatschappij verbonden, welke bekleeding eenen mannelijken ouderdom en bijzondere geschiktheid vereischt; het ziet minder op de zedelijke waarde, dan *eerwaardig*. De stand maakt den man *achtbaar*; getrouwe pligtsbetrachting en een onbesproken zedelijke wandel maken hem *eerwaardig*. Het is hetzelfde als *eerwaard*, in den titel van zoodanige personen, wier betrekking in de maatschappij een onbesproken gedrag, ja, de strengste zedelijkheid vordert. Overigens vereischt de *eerwaardigheid* ook eenen mannelijken ouderdom; men zegt: *een eerwaardig man*, *een eerwaardig grijsaard*, maar niet: *een eerwaardig jongeling*. *Eerwaardig* is men alleen uit hoofde van de uitmuntendheid van zijn karakter en van zijne deugden. Ook wegens zekere betrekkingen, waarin men tot anderen staat, als: regtgeaarde ouders in het oog hunner kinderen, enz., en vooral ook de hooge ouderdom van een deugdzaam leven. — *Achtingswaardig* is hij, die om zijne zedelijke en maatschappelijke hoedanigheden verdient, dat men hem *achte*. Deze hoedanigheid is aan geen rang, stand of ouderdom bijzonder verbonden. Men zegt: *een achtingswaardig jongeling*, *eene achtingswaardige vrouw*, enz. —

ACHTERDOCHT. ARGWAAN. VERMOEDEN. GISSING. TWIJFEL. Deze woorden beteekenen allen eene onzekere gedachte of veronderstelling, met eenen meerderen of minderen grond van zekerheid. *Achterdocht* is eigenlijk *achterna denken*, en

beteekent de opvatting van eene kwade gedachte van iemand, verwekt door nadenken over zekere voorafgegane woorden of daden. — *Argwaan* is eene kwade gedachte van iemand, zonder den minsten grond. Hierin onderscheidt het zich van *achterdocht* en *verdenking*: b. v. *argwaan omtrent iemand hebben*, en *argwaan verwekken*. — *Vermoeden* komt van *moed* en geeft te kennen: eene gedachte, die men van iets heeft opgevatt, zonder daarvoor genoegzame gronden van zekerheid te hebben. Het wordt in een' goeden en in een' kwaden zin gebezigd; in het laatste geval veronderstelt het minder grond dan *achterdocht*. — *Gissing* is naar iets raden; doch is van het raden onderscheiden, daar men bij de *gissing* naar zekere overeenkomst en omstandigheden oordeelt; het is uit eenige onderstellingen de waarschijnlijkste te kiezen. — *Twijfel* of *twijfeling* heeft plaats, wanneer het oordeel tusschen twee of meer gedachten wankelt, en men niet beslissen kan, of eene zaak bevestigd of ontkend moet worden.

ACHTERKLAPPEN. KWAADSPREKEN. LASTEREN. Iemands goeden naam in zijne afwezigheid krenken, heet *achterklappen* of *kwaadspreken*. Het eerste is meestal uit praatzucht; het andere met het opzettelijk doel om te benadeelen; nogtans wordt van het eerste meestal het zelfstandig naamwoord *achterklap* ook voor kwaadspreken gebruikt. — *Lasteren* is, met een boosaardig doel, eens anders eer of goeden naam door leugens beylekken.

ACHTELOOS. ONACHTZAAM. ONOPLETTEND. SLOF. SLORDIG. Die nimmer op iets acht slaat is *achteloos*. Die weinig acht op zijne zaken slaat is *onachtzaam*. Die zijne opmerkzaamheid niet vestigt op hetgeen hij doet, of hetgeen hem gezegd wordt en daardoor veel over het hoofd ziet of laat ontsnappen, is *onoplettend*. — *Slof* is hij, die uit traagheid, de geregelde waarneming zijner zaken verzuimt. *Slordig* is

in eene hooge mate van onachtzaam; niet alleen in het *geregeld* waarnemen, maar ook in de waarneming zelve van zijne zaak. Hij, die nu en dan, maar niet op den vereischten tijd en geregeld zijne zaken in orde heeft wordt *slof* genoemd; maar die daarbij die zaken gebrekkig en onachtzaam behandelt, is *slordig*.

AFBEELDEN. SCHETSSEN. SCHILDEREN. TEEKENEN. MALEN. Het eerste dezer woorden bevat de hoofdbeteekenis der andere. *Afbeeld* is een beeld van iets maken, met meerdere of mindere gelijkenis. *Schetsen* is iets afbeelden in ligte omtrekken, maar met volkomen gelijkenis. Het wordt ook gebruikt voor iets naauwkeurig aan te duiden door spraak of schrift. *Schilderen* voegt bij de afbeelding ook versiering. In de kunst verstaat men daardoor het maken van sierlijke afbeeldingen in kleuren van hetgeen ons omringt, of van hetgeen wij ons voorstellen kunnen. In het spreken is het de sierlijke voorstelling eener zaak. *Malen* staat gelijk met *schilderen*, doch wordt in onze taal hoofdzakelijk gebruikt voor het schilderen in woorden. *Teekenen*, eindelijk, is het maken van gelijkende afbeeldingen, met schaduwen en tinten; het is de uitwerking van eene schets. In het figuurlijke wordt het weinig gebruikt, omdat hetzelfde denkbeeld in *schetsen* en *malen* ligt.

AFDANKEN. AFSCHAFFEN. AFSCHIED GEVEN. ONTSLAAN. AFZETTEN. — Wanneer men van bedienden veranderen wil, dan geeft men aan degenen, die men heeft, hun *afschied*. Houdt men geen bedienden meer, dan *schaft* men hen af. Zij, die in openbare betrekkingen werkzaam geweest zijn, doch welker dienst niet meer gevorderd wordt, worden *afgedankt*. Wanneer zij, vóór dat hun dienstdag om is, verlof krijgen om hunne betrekking te verlaten, dan worden

zij ontslagen; en indien men door wangedrag zich voor zjnen post ongeschikt maakt, wordt men *afgezet*.

AFGERIGT. BEKWAAM. BEDREVEN. GESCHIKT. GEOEFEND. ERVAREN. GESLEPEN, GESPITST. DOORTRAPT. DOORKNEED. DOORKUNDIG. KNAP. HANDIG. Al deze woorden duiden een' zekeren aanleg en eene zekere geoeffendheid, met eene meer of minder edele beteekenis, aan. *Afgerigt* is hij, die door oefening zoo ver gebracht is, dat hij alle middelen en wegen kent, om zijn doel te bereiken. Meestal wordt het in een' kwaden zin gebruikt, b. v. van een' slimmen dief, zegt men: *hij is er op afgerigt*. — *Bekwaam* is hij, die zijne zaken grondig verstaat en ze daardoor met gemak behandelt. Het wordt vooral toegepast op eene verkregene geschiktheid voor werkzaamheden, die een goed oordeel en schranderheid vereischen. — *Bedreven* noemt men iemand, die het in een of ander vak door oefening zeer ver gebracht heeft. Het paart bij de bekwaamheid eene langdurige ondervinding. Men kan *bekwaam* zijn voor een vak, wanneer men de daartoe vereischte kundigheden bezit; men wordt er *bedreven* in, door het veelvuldig uitoefenen. — *Geschikt* is minder dan *bekwaam*. Het veronderstelt eenen individueelen aanleg, zonder de noodige kennis van zaken. Die *geschiktheid* heeft, kan zich *bekwaam* maken, en door veel doen *bedreven* worden. — *Geoeffend* is hij, die zich door voorbereidende werkzaamheden, de hebbelijkheid heeft eigen gemaakt, om eene zaak uit te oefenen. Het is niet die mate van ondervinding, welke men door de uitoefening zelve erlangt, en *bedrevenheid* genoemd wordt, maar meer de kennis en behendigheid, die men zich vooraf moet eigen maken, en waardoor men eene zekere vaardigheid verkrijgt, om iets zonder misslag of hapering uit te voeren, b. v. een *geoeffend* soldaat. Een *geoeffend* verstand is dus een verstand, dat met gemakelijkheid juist en spoedig

oordeelt. *Ervaren* is hij, die in eene zaak met alle, zelfs de geringste bijzonderheden, bekend is, en die kennis door langdurige ondervinding verkregen heeft. Een *ervaren* schipper kent niet alleen de stroomen en klippen van zijn vaarwater, maar weet ook, hoe hij bij allen wind of weder, den eersten tot zijn voordeel aanwenden, het andere vermijden moet. *Geslepen* is iets, dat door slijpen gescherpt is; in het figuurlijke beteekent het daarom iemand, die geoeffend van verstand is, waardoor men met bijzondere scherpzinnigheid in eene zaak te werk gaat. Zoo zegt men ook van iemand, dat hij *doorslepen* is, wanneer hij door en door, of van alle kanten geslepen d. i. zeer saedig, vlug en schrander in het oordeelen is, overal iets op weet te vinden en alle hinderpalen weet weg te ruimen. *Geslepen* en *doorslepen* worden nogtans meest in een' minder goeden zin gebezigd dan *geoeffend* en *ervaren*. *Gespitst* is nog sterker dan *geslepen*; het is meer sijn en puntig, en geeft iemand te kennen, die bijzonder is afgerigt op het uitvinden van iets, dat scherpzinnig is. Veelal wordt het woord in een' kwaden zin gebezigd; zoo heeft men *spitsboef* en *spitsvinding*. — *Doortrapt* beteekent, dat iemand geheel doordrongen is van hetgeen, waarop hij zich bijzonder toegelegd heeft. Het wordt meest in een' kwaden zin gebruikt: een *doortrapte* schurk. Even als *doorkneed* van *kneeden* of de bearbeiding van het deeg ontleend is, zou men *doortrapt* kunnen afleiden van de bearbeiding van het roggebrood, dat *getrapt* wordt. *Doorkneed* wordt, als op zich-zelf zachter in uitdrukking, meer in een' goeden zin gebezigd, en beteekent dan, even als *doortrapt* in een kwaden zin, het geheel doordrongen zijn van eenige kennis of kundigheid, als: *doorkneed* in de *Geschiedenis*. — *Doorkundig* is hij, die in eenig vak van wetenschappelijke kennis door en door bedreven is. Het verschilt van *doorkneed* daarin, dat het eerste meer

op de wetenschap, het laatste op kennis en verstand beide ziet; het is als of men wilde zeggen dat de kennis door het verstand bewerkt is. — *Knap* beteekent in de eerste plaats *net, zindelijk, puntig*, als: *dat kleed staat knap*; ten tweede: goed van aanzien en voorkomen, als: *knap van lijf en leden*; en eindelijk zegt het iemand, die bekwaamheid met vlugheid paart. Iemand, die *knap* met de pen is, schrijft vlug en mooi, en stelt goed. *Handig* is vaardig, vlug met de handen te zijn, zonder misgrepen te hebben; het is dus toepasselijk op iemand, die eenig werk vlug en goed met de handen verrigt; men zegt ook: *knaphandig*.

AFGUNST. WANGUNST. NIJD. JALOERSCHHEID. IJVERZUCHT. NAJVER. *Afgunst* is het gevoel, dat ons bezielt, wanneer een ander iets heeft of ontvangt, dat wij voor ons-zelfen begeeren, en waarop wij meenen hetzelfde recht te hebben, zonder daarom den bezitter een kwaad hart toe te dragen. *Wangunst* is erger; die *wangunstig* is, wordt geërgerd door den voorspoed van een' ander, zonder zelf daarop aanspraak te kunnen of willen maken; zij is daarom weinig van den *nijd* onderscheiden. — Men heeft *nijd*, wanneer men geërgerd wordt door het geluk van een ander en hem daarover een kwaad hart toedraagt; zoodat men het als een geluk voor zich-zelfen zou aanzien, wanneer hij er van beroofd werd. De *nijd* is eene verbittering van ons leven, en wordt teregt door SALOMO eene *verrotting der beenderen* genoemd. *Jaloerschheid* is meestal een hevige *najver*, oorspronkelijk uit wezenlijke of gewaande vrees, dat een ander gunsten geniet, die alleen of in gelijke mate aan ons toekomen. Wanneer de liefde daarbij in 't spel komt, wordt zij *minnenijd*. — *Ijverzucht* is de begeerte om boven anderen te schitteren; het is de zucht om de eerste te zijn. *Ijverzucht* is verwant aan *eer-* en *heerschzucht*, en bepaalt zich, even als dezen, alleen tot

zich-zelfen. Zij wordt niet zoo zeer verwekt, door dat wij anderen ons zien vooruit streven, of dat wij hun eenig voorregt misgunnen, maar alleen door de begeerte om zelf op den voorgrond te staan. — *Najver* is ijver, bij ons ontstaan door het voorbeeld van anderen. Wanneer wij ons door de eer of het aanzien, die een ander geniet, opgewekt gevoelen om hen op zijde te streven of hen te overtreffen, dan zijn wij *najverig*. Zoo lang *ijverzucht* en *najver* zich van geoorloofde middelen bedienen, en niet in *wangunst* ontaarden, zijn zij zeer prijselijke hoedanigheden.

AFKEER. TEGENZIN. WALG. — *Afkeer* is die onaangename gewaarwording, die wij ondervinden van alles, wat lijnrecht met ons gevoel strijdt. — *Tegenzin* is niet zoo sterk als *afkeer*, en hangt alleen van bijzondere denkbeelden af; b. v. de brave heeft eenen *afkeer* van de ondeugd en eenen *tegenzin* in alle ijdelheid. — *Afkeer* heeft men alleen van hetgeen slecht is. Een booswicht zal nimmer *afkeer*, maar wel *tegenzin* in 't goede hebben. *Walg* ontstaat door overdaad en verveling. Hetgeen ons eerst welgevallig was, kan, bij te veel genot, vervelend, en eindelijk *walgend* worden.

AFWENNEN. ONTWENNEN. Deze woorden beteekenen het zich ontdoen van hetgeen men' zich vroeger eigen gemaakt heeft, of dat onwillekeurig tot eene gewoonte is geworden. Het eerste wil men echter meer op den persoon, het tweede op de zaak toegepast hebben. Men zou zich alzoo eene zaak *afwennen*, en die zaak daardoor *ontwend* worden. Naar ons inzien zou *afwennen*, als tegenover gesteld van *aanwennen*, meer door opzettelijk aangewende moeite geschieden; en dus beteekenen het doen van pogingen om eene kwade gewoonte af te leggen. *Ontwennen* is meer iets onwillekeurigs, alleen door het zelden doen *ontwent* men iets: die b. v. het rooken *afwent*, doet daartoe moeite; die

het rooken *ontwent*, vergeet het, omdat hij het zelden doet.

AMBACHT. BEROEP. BEDRIJF. HANDTERING. HANDWERK. Deze woorden duiden, in 't algemeen, de betrekking aan, die iemand in de maatschappij bekleedt. *Ambacht* is de uitoefening van eenigen handenarbeid, die overleg en kunst vordert, en die men zich alzoo vroeger eigen moet maken; men zegt daarom: *een ambacht leeren*. — *Beroep* noemt men edeler betrekkingen, die meer werkzaamheid van het verstand, dan wel lichamelijken arbeid vorderen. — *Bedrijf* is op beide toepasselijk, en beteekent bijzonder datgene, waarmede men zich bezig houdt; en veronderstelt daarom meer werkzaamheid, meer drukte dan de andere woorden. — *Handtering* daarentegen, ziet meer op de geldelijke opbrengst van een ambacht of handwerk, en is zooveel als kostwinning. *WEILAND* schrijft *hantering* van *hanteren*, zooveel als *behandelen*, en in dien zin zou dit woord het naaste aan *bedrijf* komen. — *Handwerk* is de algemeene naam voor werkzaamheden, die met de handen verrigt worden. Het breijen, naaijen enz. zijn vrouwelijke *handwerken*. In den zin van kostwinning bedoelt het zulke werkzaamheden, die geen bijzonder aangeleerde kennis, maar alleen een lichamenlijk vermogen veronderstellen, als: *het houthakken, het dorschen zijn handwerken*.

ANGST. SCHRIK. VREES. ONRUST. BENAAUWDEID. Al deze woorden duiden dien onaangename toestand der ziel aan, welke door eenig dreigend onheil, het zij wezenlijk of vermeend, bij ons verwekt wordt. *Angst* is die zielskwellung, welke ons een nabijzijnd onheil veroorzaakt; het is de hoogste graad van vrees. — *Angst* wordt meestal verwekt door een wezenlijk dreigend onheil, voor welks ontkoming men weinig of geen hoop kan koesteren, als: *gewetens-angst, doods-angst,*

enz. *Angst* komt van *eng* en drukt dus eene beklemdeheid van het gemoed uit. — *Vrees* is de onaangename indruk, dien een dreigend kwaad bij ons verwekt, met levendig gevoel van de smart, die aan dat kwaad verbonden is. *Vrees* kan zoowel gegrond als ongegrond zijn; doch zij is in beide gevallen de uitwerking van eene veronderstelde toekomstige gebeurtenis. Ook beteekent *vrees* het gevoel van diepen eerbied en innige liefde: *de vreeze des Heeren is het beginsel van alle wijsheid*. — *Onrust* of liever *ongerustheid* is een zeker voorgevoel, dat ons eenig onheil zal overkomen. Zij heeft doorgaans minder grond dan *vrees*. — *Benaauwdheid* is van *naauw*, en daarom met *angst* het naast verwant; de *benaauwdheid* is meestal minder gegrond, en minder hevig dan *angst*.

ARBEID. WERK. BEZIGHEID. — *Arbeid* behoort oorspronkelijk tot den landbouw, en geeft te kennen alle moeilijke inspanning der lichaamskrachten, als: *veldarbeid, tuinarbeid, handenarbeid*; van daar is het op andere werkzaamheden overgebracht, die groote inspanning ook van de geestvermogens vorderen. — *Werk* is ook de inspanning van onze krachten tot verrigting eener zaak, maar in een' minderen graad. Ook ligt er meer eenheid in het denkbeeld, en van daar, dat men er meer bijzonder het voortbrengsel of gewrocht door aanwijst, als: *metselwerk; ijzerwerk; het werk zijner handen*, enz. — *Bezigheid* is het bloote onledig zijn: de staat van werkzaamheid, waarin wij ons bevinden, en het meer of minder moeilijke werk, waarmede wij ons onledig houden. Het is zeer onbepaald, en wordt zoowel op nuttige als nuttelooze verrigtingen toegepast. *Het kaartspelen is eene bezigheid, waarmede duizenden hunnen tijd dooden*.

ARGLISTIG. LISTIG. LOOS. LEEP. SLIM. SLUIK. SLUW. *Arglistig* is hij, die met *arg* of *erg*, d. i. met ernst of op-

zet listig is; dus met een boos opzet, listig en boosaardig tevens. — *Listig* is hij, die zijne oogmerken door misleiding van anderen weet te bereiken. Een listig mensch is dus een gevaarlijk mensch. Ook beteekent het iemand, die zich op eene bedekte en vernuftige wijze weet te redden, waar hem alle openbare en regtstreeksche middelen zijn afgesneden. — *Loos* is eigenlijk *los*, *ongebonden*, en van daar heeft het de beteekenis verkregen van *doorslepen*, of liever, van *ongestadig*, en dus daar men geen staat op kan maken. Ook beteekent het ligt gevat op allerlei uitvindingen om zich te bevoordeelen: b. v. *een looze vos*. — *Leep* is gebrekkig van gezigt; *leepoogend*, die de oogen ten halve sluit; vandaar brengt men het over op menschen, die veel doorzigt hebben en alles opmerken, zonder dit te laten blijken; die, als met half geopende oogen ziende, op hunne luimen liggen en alles afloeren. — *Slim* beteekent oorspronkelijk *krom* of *gekronkeld*; ook *moeijelijk*; vandaar *slom* en *beslommerd*. Thans heeft het woord meestal de beteekenis van vernuftig in het uitvinden van redmiddelen, of in het vermijden van de lagen, die ons gelegd worden: *een slimme gast*. Ook beteekent het nog *slecht* of *erg*, als: *de zieke is niet slimmer*. — *Sluik* beteekent naar den grond hellende, en *sluiken* is al kruipende en ongemerkt iets verrigten. — Van daar *ter sluik*. *Sluiks* handelt hij, die bedektelijk iets doet om een ander te verschalken. Het wordt meer als bijwoord dan als bijvoegelijk naamwoord gebruikt; in den zin van het laatste beteekent het *dun*, *rank*, als: *sluik haar*, enz. *Sluw* is zoo wat hetzelfde als *sluik*. Het beteekent sluipend, door alles op eene fijne wijze heendringend. Oudtijds werd het ook in een' goeden zin gebezigd, nu meestal in een' kwaden.

ARM. ARMOEDIG, BEHOEFDIG, NOODDRUFTIG, GEBREKKIG.

KOMMERLIJK. DEERLIJK. JAMMERLIJK. ARMZALIG. RAMPZALIG. BEKLAGELIJK. DEERNISWAARDIG. ERBARMELIJK. ELLENDIG. — *Arm* geeft in 't algemeen gebrek aan alles te kennen, zoowel aan geld en goed, als aan begaafdheden. Het staat tegenover *rijk* en beteekent veelal, maar niet altijd, volslagen gebrek. — *Armoedig* is van *armoede*, en dit van *arm* en *ode*, welk laatste, volgens den Heer TERWEN, *bezitting* beteekent, en dus is *armoede* zooveel als *gebrek aan bezitting*. *Armoedig* beteekent bij ons doorgaans het uiterlijk aanzien des gebreks. *Behoeftig* is hij, die wel niet geheel arm is, maar toch veelal gebrek aan het noodige heeft; iemand, die zijne behoeften niet betamelijk vervullen kan. *Nooddruftig* duidt grooter gebrek aan dan *behoeftig*. Iemand, die zelfs zijne nooddruft niet heeft; die de eerste en noodzakelijkste behoeften des levens niet vervullen kan, is *nooddruftig*. — *Gebrekkig* wordt meestal toegepast op degenen, die verminkt zijn, die het behoorlijk gebruik hunner ledematen missen. Nogtans wordt het ook in den zin van zeer behoeftig gebruikt. — *Kommerlijk* beteekent het zorgelijke en onaangename van iemands toestand, voortspruitende uit behoefte, en uit de overtuiging van weinig hoop op verbetering te kunnen koesteren. *Deerlijk* is van het oude *deer* of *dere*, dat nadeel, beleediging beteekent. Wij zeggen ook: *dat kan mij niet deren*. *Deerlijk* beteekent dus, eene zaak, die ons groot ongeval verwekt; het wordt niet van personen gezegd, maar veel als bijwoord gebruikt. — *Jammerlijk* is een toestand, die zoo akelig is, dat hij ons doet jammeren en weeklagen; en ons niet slechts tranen en verzuchtingen, maar ook luide jammerklagten afperst. Het is erger dan *deerlijk*, maar wordt ook, even als dit laatste, niet van den persoon, maar van zijn' toestand gezegd. — *Armzalig*. De uitgang *zalig* is van het oude *sal*, dat *vol* beteekent; *armzalig* is dus *vol van armoede* en zoo

is *rampzalig*, ook *vol van ramp* en drukt den grootsten rampspoed uit. — *Beklagelijk* is hetgeen verdient *beklaagd* te worden; een persoon, of diens toestand, welke buiten eigen toedoen ongelukkig is. — *Deerniswaardig* is sterker dan *beklagelijk*. *Deernis* is ook *vaa deer*, en *deerniswaardig* is dus een toestand, die ons zoodanig aandoet of treft, dat wij-zelven daardoor ook leed gevoelen. — *Erbarmelijk* is hetgeen *erbarmen* verwekt; er ligt eenig denkbeeld van eigen schuld in opgesloten, doch die door hare rampvolle gevolgen het erbarmen, of de ontferming opwekt. — *Ellendig* is van *ellende*; dit beteekent, volgens den Heer TERWEN: (†) het vreemde land, ballingschap, den omzwervenden toestand der armoede, nood, onheil, ramp.

BAAT. NUT. VOORDEEL. — *Baat* is de winst, die ons van de inkomsten, na aftrek der uitgaven, overblijft. Ook beteekent het den gelukkigen uitslag van pogingen, aangewend tot herstel van het een of ander. — *Nut* is hetgeen ons van dienst, en overeenkomstig onze ware belangen is. Het geeft, bij uitwendig voordeel, ook waar genot: b. v. *de gierigaard heeft geen nut van zijn vermogen*. — *Voordeel* is de aanwinst, die ons door eenige zaak of onderneming aangebragt wordt. *Baat* bedoelt bijzonder de *hulp*; *nut* het *gebruik*, en *voordeel* de *aanwinst*.

BAATZUCHT. HEBZUCHT. SCHRAAPZUCHT. WINZUCHT. BELANGZUCHT. EIGENBAAT. EIGENBELANG. GIERIGHEID. VREKHEID. KARIGHEID. INHALIGHEID. ZUINIGHEID. SPAARZAAMHEID. SCHROKKIGHEID. Allen zijn hoedanigheden, waardoor men zich op het bevorderen van zijn voordeel, of op het behouden en vermeederen zijner bezittingen toelegt. *Zucht* is een hartstogtelijk verlangen, dat zich uitsluitend op één punt

(†) Etym. Woordenb.

rigt, en zoo hevig werkt, dat men zich dikwijls weinig bekommert om de middelen, die men ter voldoening daarvan aanwendt. Zoo is *Baatzucht* een vurig verlangen om op alle wijzen zijn voordeel te bevorderen. — *Hebzucht* is eene hartstogtelijke begeerte om slechts te *hebben*. — *Schraapzucht* is *hebzucht* tot in 't geringe; het is van *schrapen*; ook daar nog te willen halen of vorderen, waar niets of bijna niets is, is het werk der *schraapzucht*. Zij heeft ook dikwijls plaats door misbruik van gezag of verdraaijing der wetten. — *Winzucht* is de begeerte om te winnen, en bezigt daartoe dikwijls ongeoorloofde middelen. — *Belangzucht* en *baatzucht* hebben bijna dezelfde beteekenis; maar het laatste is minder verschoonbaar, dan het eerste; daar *belangzucht* het *belang* en dus het noodige, de *baatzucht* daarentegen *baat* of *voordeel* en dus het minder noodige zoekt. — *Eigenbelang* ligt in elken mensch; het is de begeerte om zijn nut en voordeel te bevorderen. — *Eigenbaat* is eene ontarding van *eigenbelang*, d. i. wanneer de bevordering onzer belangen ten koste van die van anderen plaats heeft. — *Gierigheid* is die ongelukkige neiging tot het bezitten en behouden van aard-sche goederen, waardoor men niet alleen aan anderen niets mededeelt, maar ook voor zich-zelven er het noodige niet van durft nemen. — *Vrekheid* is van *vrek*, dat oorspronkelijk *onverschrokken* beteekent. Daar die onverschrokkenheid zich dikwijls openbaarde in het rooven en plunderen, heeft dit woord daarvan de beteekenis van eene groote schraapzucht gekregen. — *Karigheid* is vasthouden van geld en goed; men behoudt gaarne wat men heeft; en hetgeen men genoodzaakt is te geven, maakt men te gering of naauwelijks genoegzaam. — *Inhaligheid* bezit hij, die er op uit is om alles voor zich te hebben en zich daardoor voordeelen toe te eigenen, die hem niet toekomen, en waarop anderen meer

regt hadden. — *Zuinigheid* is eene deugd, die ons niets onnoodig doet uitgeven, maar ook in het noodige niet doet karig zijn; zij is het voornaamste beginsel der huishoudelijkheid. — *Spaarzaamheid* is algemeener dan *zuinigheid*: de laatste bepaalt zich alleen tot de uitgaven en meer tot kleinigheden: de eerste wordt ook in andere opzigten gebezigd: — *Schrokkigheid* is de begeerte om alles te hebben, gepaard met de vrees, dat een ander daarvan ook zijn deel krijgje. Zij haalt alles tijdig of ontijdig, regtmatig of onregtmatig tot zich; en zou liever zich-zelf ongelukkig maken dan aan een' ander iets over te laten.

BABELLEN. PRATEN. SPREKEN. KOUTEN. KALLEN. KEUVELEN. SNAPPEN. SNATEREN. RABELLEN. RAMMELLEN. ZEUREN. KLAPPEN — *Babbelen* is onophoudelijk weinig beduidende dingen zeggen; aanhoudend spreken over nuttelooze zaken; het gaat dikwijls vergezeld van kwaadspreken; van daar dat men zegt: *hij wordt bebabbeld*. — *Praten* is gemeenzaam en vertrouwelijk spreken over iets, zoo als het ons invalt, zonder op den samenhang of de keuze zijner gezegden te letten. — *Spreken* is eigenlijk zijne gedachten door de stem of door het spraakvermogen uit te drukken. Het is in 't algemeen de uitoefening van 't spraakvermogen, zoowel in gemeenzaam gesprek, als in leerredenen, enz. — *Kouten* komt van *kout*, zoo als men zich den omgang der herders voorstelt; het is zeer gemeenzaam en bijzonder liefelijk praten. — *Kallen* is veel praten en weinig vertellen, veel praten over zaken, waarvan men weinig of niets weet. In een' hoogen graad van waanzin noemt men het *raaskallen*. — *Keuvelen* is meer zacht en stil kouten. Het is van *kevelen* of *den kevel in beweging brengen* en wordt veel van oude lieden gebezigd, als: *wat zitten die oudjes te keuvelen*. — *Snappen* is alles vertellen, wat men weet; en doorgaans zonder dat

het te pas komt; zoo noemt men een meisje, dat veel praat een *snapstertje*. — *Snateren* is met tong en tanden klappen, gelijk de eenden en ooijevaars met den bek doen; zoo zegt men ook: *den snater roeren*. Men noemt het ook wel *kwakken* of *kwaken*, en beteekent onophoudelijk, tot vervelens toe, en veelal zeer luid snappen. — *Rabbelen* is al te schielijk spreken, zoodat men de duidelijkheid in het spreken, en den eerbied of de waardigheid in gewigtige en ernstige zaken uit het oog verliest. — *Rammelen* is zoo onophoudelijk en vervelend snappen, dat het een *gerammel* wordt, daar men niet tusschen kan komen. — *Zeuren* is aanhoudend over eene en dezelfde zaak praten, en het eens gezegde gedurig herhalen. Men bezigt het van kinderen, die niet ophouden om iets te vragen. — *Klappen* of *kleppen* is even als *snateren*, een aanhoudend, luidruchtig gebabbel; bijzonder over dingen, die men zwijgen moest. Eene vrouw, die niets zwijgen kan, noemt men eene *klappei*. —

BANIER. STANDAARD. VAANDEL. — *Banier* was oudtijds meer dan thans gebruikelijk, en diende tot teeken en voorang voor eene *ban* of legerafdeeling. Het doek van de *banier* hing niet aan den staf, maar aan een' dwarsstok. *Standaard* is het veldteeken, door de ruitery gevoerd, en heeft slechts een klein doek aan den staf gehecht. — *Vaandel* is het veldteeken, dat de onderafdeelingen eens legers aanwijst, bijzonder bij het voetvolk.

BALDADIGHEID. EUVELMOED. MOEDWIL. GEWELDDADIGHEID. — *Baldadigheid*, eigenlijk *balddadigheid*, van *bald*, (*stout, verwaten*, Eng. *bold*) is met opzet iemand benadeelen, enkel uit zucht om het te doen, het moedwillig beschadigen van boomen, huizen, enz. — *Euvelmoed* is, met de bewustheid dat men ons niet deren kan, allerlei boosheden te plegen, en anderen smart aan te doen. Het is *moed* in *euvel* of *booze*

daan. — *Moedwil* is het voorbedachtelijk en met opzet kwaad doen, enkel uit willekeur, zonder daarbij voor zichzelf eenig belang te hebben. — *Gewelddadigheid* pleegt hij, die door overmoed van kracht of vermogen alles doordrijft, zonder zich aan recht of billijkheid te storen. Het is 't recht van den sterkste. —

BALIE. LEUNING. HEK. — De *balie* dient tot afkeering, en wordt gebruikt voor de afsluiting van de pleitzaal, en tot omringing van grachten en bruggen. — *Leuning* dient om zich vast te houden, ten einde niet te vallen. — *Hek* dient tot afsluiting, als: *tolhek*, *tuinhek*, enz.

BAR. DOR. SCHRAAL. ONVRUCHTBAAR. — *Bar* is naakt; van daar *barrevoets*. Men zegt het van kale, koude en schrale landen. *Eene barre heide* is een stuk grounds, waarop niets groeit; dat open en bloot ligt, en waar men alzo niet tegen de koude beschut is. — *Dor* is zooveel als *droog*; dat geen vochtigheid, geen levenssappen heeft, en beteekent dus droog, mager, schraal, als: *een dor land*; ook: *een dor geraamte*, enz. — *Schraal* geeft gebrek aan vetheid te kennen, even als *dor* gebrek aan vruchtbaarheid uitdrukt. *Een schraal land* kan door bemesting vruchtbaar gemaakt worden. — *Onvruchtbaar* is het gevolg van de voorgaande hoedanigheden; vooral van den samenloop dezer drie hinderpalen der vruchtbaarheid. *Een onvruchtbaar land* is een land, dat niets voortbrengt, omdat het niets voortbrengen kan.

BARMHARTIGHEID. ONTFERMING. MEDEDOOGEN. MEDELIJDEN. GENADE. LANGMOEDIGHEID. — *Barmhartigheid* is een diep gevoel van den rampspoed van anderen, zoodat wij *van harte* bewogen worden om hun hulp en ondersteuning te verleen. — *Ontferming* is de genegenheid om het lot van anderen, zoo veel mogelijk, te verzachten. Het veronderstelt een volkomen vermogen om dit te doen. — *Mededoogen* is bijna

hetzelfde als *ontferming*; evenwel is het minder werkdadig, en bepaalt zich meer tot het bloote gevoel en de deelneming. — *Medelijden* is sterker dan *mededoogen*. Het is een zoo sterk gevoel van het ongeluk van anderen, dat wij, als 't ware, zelve daardoor lijden. — *Genade* is ontferming en kwijtschelding van straf aan schuldigen. — *Langmoedigheid* is het geduldig verdragen der gebreken en beledigingen van anderen, in de hoop dat zij zich beteren zullen.

BARSCHE. NORSCH. STUURSCHE. SPIJTIG. TERUGSTOOTEND. — *Barsch* is hij, die niet zacht, en *norsch*, die niet vriendelijk in zijn voorkomen is. — *Stuursch* is minder geweldig dan *barsch* of *norsch*. — *Spijtig* is erger dan *stuursch*; het drijft de bewijzen van ontevredenheid verder: een *stuursch* mensch spreekt weinig, eene *spijtige* vrouw geeft bijtende en scherpe antwoorden. — *Terugstootend* is hij, wiens voorkomen zulk een' onaangenamen indruk verwekt, dat men daardoor afgeschrikt wordt om zoo iemand te naderen.

BEDAARDHEID. BEZADIGDHEID. KALMTE. Rustige toestand der ziel. — *Bedaardheid* is de toestand eener rust, die zich naar buiten vertoont. Het beteekent bijzonder eene rust, die op een driftig of hartstogtelijk oogenblik volgt, of wel, die ondanks alle tarding, bewaard blijft: b. v. *Het kostte hem moeite om bedaard te blijven; wanneer hij toornig wordt, is hij niet ligt tot bedaardheid te brengen.* — *Bezadigdheid* is spreken en handelen met het volle gebruik zijner vermogens. — *Kalmte* is die gemoedsgestellenis, waarbij men zijne driften niet behoeft te beteugelen, omdat zij niet opgewekt zijn. —

BEDACHTZAAM. BEHOEDZAAM. BERADEN. BEZONNEN. VOORZIGTIG. De *bedachtzaamheid* denkt bij hetgeen hij verrigt, aan alles wat hem dienstig of schadelijk kan zijn. — De *behoedzame* gaat verder: hij is op zijne *hoede*, en wapent zich tegen

de kwade gevolgen. — *Beradenheid* ziet meer op werkzaamheid, dan op voorzorg: die *beraden* is weet zijn voordeel te bewerken; die *behoedzaam* is, zorgt dat hij geen nadeel lijdt. — *Bezonnen* is hij, die een goed gebruik van zijne zinnen maakt; het tegenovergestelde *onbezonnen* is meer in gebruik. — *Voorzigtig* is eene sterke *behoedzaamheid*, om alle nadeelige gevolgen te vermijden. —

BEEST. DIER. — Alles wat leeft en zich vrijwillig beweegt, wordt *dier* genoemd; terwijl *beest* meer een redeloos wezen beteekent. De mensch behoort tot het *dierenrijk*. Een mensch, die zijne driften niet aan de rede onderwerpt, wordt den *beesten* gelijk.

BEGEREN. VERLANGEN. REIKHALZEN. — Naar iets haken, dat wij missen. — *Begeeren* heeft bijzonder het bezitten van iets in het oog; het wordt ook in den zin van *volstrekt willen* gebruikt, en bepaalt zich alleen tot het oogenblik, waarin men spreekt. — *Verlangen* strekt zich verder uit; het is minder aanspraak maken dan hoop hebben op iets, en bedoelt ook minder het bezit, maar is algemeener; het is 't begeerig uitzien naar iets, dat men verwacht, en dat te lang uitblijft. — *Reikhalzen* is nog sterker dan *verlangen*; daar men, als 't ware, den hals naar uitstrekt om het te eerder te zien; men zegt daarom ook: *reikhalzend verlangen*.

BEGINSEL. REGEL. GRONDREGEL. STELREGEL. GRONDSTELLING. RIGTSNOER. — *Beginsel* is de drijfveer, waardoor men zóó en niet anders handelt; de grondslag, waarop ons geheel zamenstel van begrip en gevoelen rust. — *Regel* is eigenlijk een werktuig, langs hetwelk men regte lijnen trekt; ook noemt men zoo, hetgeen in eene regte lijn geplaatst is. Verder wordt het toegepast op de bepaling van iemands gedrag en leefwijze; en op de behandeling van kunsten en wetenschappen. — *Grondregel* is een regel of bepaling, die op vas-

ten grond steunt, en waarvan andere *regels* uitgaan. — *Stelregel* is een begrip of beginsel, wat wij voor ons zelve voor waarheid houden, en waarnaar wij in voorkomende gevallen ons gedrag of onze handelingen inrigten. — *Grondstelling* is even als *grondregel*, het beginsel, waaruit andere stellingen afgeleid worden. Het is meer beschouwend, en niet zoo vast als *grondregel*. Van daar, dat men naar *grondstellingen* oordeelt, maar naar *grondregels* handelt. — *Rigtsnoer* is oorspronkelijk een touw of koord, waarnaar men *boomen*, *planten* enz. regelt, en wordt daarom veelal gebruikt voor een middel of voorbeeld, om den gang van iemands gedrag te regelen.

BEGRIP. GEDACHTE. DENKBEELD. IDEE. BEVATTING. VOORSTELLING. GEVOELEN. MEENING. INZIEN. — *Begrip* is de daad, het gevolg of het vermogen van *begrijpen*. — Men heeft *begrip* van eene zaak, als men haar onder het bereik van het verstand gebragt heeft. Ook wordt het gebruikt voor de bijzondere voorstelling, die men zich van iets vormt, als: *naar mijn begrip*. — *Gedachte* is de daad of het gevolg van *denken*, de voorstelling, die het verstand in ons te weeg brengt. Ook wordt het gebruikt in den zin van *beraad* of van *overpeinzing*, als: *iets in zijne gedachten nemen; in gedachten zitten*. — *Denkbeeld* is het *beeld*, dat onze gedachten zich vormen; de voorstelling van elke zaak afzonderlijk, het zij al of niet wezenlijk. Van daar *denkbeeldig*. De verbinding der denkbeelden doet gedachten ontstaan. — *Idee* is een Fransch woord, dat zooveel als *denkbeeld* beteekent, maar bij ons nog wel de bijzondere opvatting heeft van eene invallende gedachte; en ook van het zuiver begrip der rede, d. i. de voorstelling van iets, dat niet wezenlijk bestaat, als: *het denkbeeld der volmaaktste schoonheid*. — *Bevatting* is meer dan *begrip*: het is iets zoodanig *aangrij-*

pen, dat men het geheel *omvatten* kan, of met andere woorden: eene zaak geheel overzien. Het woord duidt zóowel de daad als het vermogen van *bevatten* aan. — *Voorstelling* is, het voor den geest brengen van afwezige dingen of gebeurtenissen, en wordt dan ook in de beteekenis van denkbeeld gebruikt, als: *naar mijne voorstelling*. — *Gevoelen* is het oordeel, dat wij uitdrukken over eene zaak, zoo als verstand en gevoel ons daarvan de overtuiging geven. Het veronderstelt meer voorafgaand onderzoek dan *begrip* en *oordeel*. — *Meening* is minder; men spreekt daarbij niet zoo stellig. Het is een oordeel, dat men uitbrengt, maar, uit gebrek aan genoegzame gronden van overtuiging, niet voor zeker geven of doordrijven wil. — *Inzien* is, zooals de zamenvoeging van 't woord aanduidt, de kennis van iets naar eigen opvatting. Het komt het meest met *meening* overeen. *Naar mijn inzien* of *mijns inziens* beteekent: *ik beschouw de zaak zoo*. —

BELEEFD. VRIENDELIJK. BESCHIEDEN. — *Beleefd* is hij, die overeenkomstig de aangenomen vormen des maatschappelijken levens zijne genegenheid jegens anderen openbaart. — *Die vriendelijk* is komt een ieder voor door liefderijke, welwillende en zachtzinnige behandeling. — *Bescheiden* is hij, die in zijn doen en spreken ingetogen is, en toont, dat hij zijne minderheid gevoelt of veronderstelt.

BEROERTE. MUI TERIJ. ONLUST. OPLOOP. OPROER. OPSTAND — *Beroerte* is de verwarring, welke de beweging van een volk vergezelt, dat in opstand is tegen de regering. — *Muiterij* is de dadelijke weêrstand tegen het wettig gezag, met het doel om zich daaraan geheel te onttrekken. — *Onlust* wordt veelal in het meervoud gebruikt, en beteekent de uiterlijke blijken van ontevredenheid eens volks tegen het bestuur. — *Oploop* heeft plaats, wanneer de menigte, uit hoofde van onrustige beweging in de gemoederen, te zamen loopt,

en tot een' hoop vergadert. — *Oproer* is een oploop, die met openbare geweldadigheden vergezeld gaat. — *Opstand* heeft dan plaats, als een geheel volk of een groot gedeelte eener bevolking in beweging zet, om zich aan het bestaande gezag te onttrekken. —

BESPIEGELING. TAFEREEL. GELIJKENIS. VERHAAL. VERTELLING. FABEL ROMAN. NOVELLE. ROMANCE. BALLADE. LEGENDE. — *Mondelinge* of schriftelijke voorstelling van gebeurde of verzonnen zaken. — *Bespiegeling* is de voorstelling eener opmerkelijke beschouwing en toepassing van den aard, de gevolgen en de uitwerkselen eener zaak of gebeurtenis: b. v. *wijsgeerige bespiegelingen* en *bespiegelende wijsbegeerte*. — *Tafereel* is een zoo levendig, schilderachtig en onderhoudend verhaal eener gebeurtenis, dat de lezer of hoorder zich die als tegenwoordig kan voorstellen. — *Gelijkenis* is een ver dicht verhaal uit het menschelijk leven of uit de natuur ontleend, om daardoor te krachtiger eene waarheid, of nuttige leering in te prenten. Zij is van de *fabel* onderscheiden, door hare meerdere waarschijnlijkheid. — *Verhaal* is eene eenvoudige, geregelde en in een' onderhoudenden toon voorgedragen opgave van eene ware of verzonnen gebeurtenis. — *Vertelling* onderscheidt zich van *verhaal*, naardien zij meer algemeen, zonder benaming van personen, tijden of plaatsen, eene ware of verdichte gebeurtenis voordraagt. — *Fabel* is een opzettelijk verdicht verhaal, waarvan de verdichting dadelijk in 't oog valt, maar dat ten doel heeft om zekere waarheden of leeringen, op eene bevattelijke wijze, in te prenten. — *Roman* is een verdicht verhaal, uit het menschelijk leven genomen, waarin onderscheidene karakters in verschillende omstandigheden worden voorgesteld, en de ontkenning van eene menigte bijzonderheden op één punt uitloopt. Wanneer de hoofdzaak uit de geschiedenis genomen is, is het

een *geschiedkundige* of *historische roman*. — *Novelle* is hetzelfde als *roman*, maar is eenvoudiger en minder uitgebreid. — *Romance* is de voordragt eener grootendeels verdichte, doch treffende gebeurtenis in kleine, eenvoudige verzen, die tevens voor den zang geschikt zijn. — *Ballade* is in de hoofzaak hetzelfde als de *Romance*, maar de dichterlijke bewerking is anders; daar de *ballade* eigenlijk in ieder couplet met dezelfde versregel eindigen moet. — *Legende* is de dichterlijke voorstelling eener overlevering van wonderdadige voorvallen uit het leven der Heiligen of der Martelaren. —

BETEKENEN. BEDUIDEN. Het eerste is van *teeken*, en kan alleen van een enkel denkbeeld en dus van een enkel woord gezegd worden, b. v. *het woord taal beteekent*, enz. — *Beduiden* is van *duiden*, *wijzen*, en wordt bij een geheel gezegde gebezigd, als: *een stuiver gespaard is een stuiver gewonnen beduidt* enz. Men zegt dus ook: *de beteekenis van dat woord; en de beduiding van dat gezegde*.

BIJGeloof. Dweeperij. GEESTDRIJVERIJ. — *Bijgeloof* is het geloof aan iets, dat niet bestaat, en waarvan het gezond verstand ons leert, dat het niet bestaan kan. Het *bijgeloof* kent aan sommige zaken eene heiligheid of wonderkracht toe, die zij niet bezitten kunnen, en waardoor het van die zaken vruchteloos eenig heil verwacht, of onheil ducht. — *Dweeperij* heeft plaats, wanneer men zich in zijn oordeel over de dingen meer door aandoeningen van het gevoel, dan door zijne rede laat leiden; wanneer men zich in zijne beginselen en grondstellingen door verbeelding laat wegslepen. *Dweeperij* in de Godsdienst bestaat daarin, dat hevige aandoeningen en eene verhitte verbeeldingskracht meer den toon geven in onze Godsdienstige gevoelens, dan rede en verstand. — *Geestdrijverij* heeft plaats, wanneer men waant onmiddellijk en op eene bovennatuurlijke wijze door Gods Geest beziel te

zijn, en zich beroemt op een hooger licht en bijzondere ingeving buiten den Bijbel. In een' minderen graad heet het ook *mystickerij*.

BILLIJK. REGT. *Billijk* is hetgeen onze pligt of verplichting vordert. — *Regt* is hetgeen overeenkomstig de vastgestelde wetten is.

BLIJDE. VERHEUGD. VROLIJK. OPGETOGEN. VERRUKT. — Men is *blijde*, op het oogenblik, waarin men verkrijgt, hetgeen men wenschte. — Men is *verheugd*, wanneer de tevredenheid blijft voortduren. — Men is *vrolijk*, wanneer men zijn genoegen op eene luidruchtige wijze, als door lagchen, zingen, dansen enz. aan den dag legt. — *Opgetogen* is men, wanneer de vreugde onzen geest verheft; en wanneer die verheffing zoo hoog gaat, dat alle ander gevoel in dat der vreugde verzwolgen wordt, dan is men *verrukt*.

BOSCH. HOUT. Woud. Eene uitgestrekte landstreek met boomen beplant, wordt *bosch* genoemd. — *Hout* is kleiner in omvang, kunstmatiger aangelegd en van wandelingen doorsneden. — *Woud* is eene uitgestrekte vlakte, die door in het wild groeiende boomen bedekt is.

BRAAF. DEUGDZAAM. — *Braaf* is hij, die handelt overeenkomstig zijn' pligt, vooral in betrekking tot anderen. — *Deugdzaam* geeft een edel beginsel van braafheid te kennen. Het beteekent die algemeene zedelijke geneigdheid tot het volbrengen van al onze pligten. De *braafheid* kan alleen in 't uitwendige bestaan; maar die *deugdzaam* is, handelt uit goede beweegredenen.

DAPPER. MOEDIG. VERMETEL. — *Dapper* is hij, die voorkomende gevaren het hoofd durft bieden, en zoo lang volhoudt, als hem de fortuin gunstig is. — *Moedig* is hij, die in eene goede zaak ijverig blijft volhouden, ook dan wanneer hem alles tegenloopt. — *Vermetel* noemt men iemand, wiens

dapperheid zoo ver gaat, dat hij de gevaren opzoekt, om er zich noodeloos in te storten.

DENKEN. OVERWEGEN. PEINZEN. — *Denken* is de gewone werking van onzen geest, waardoor wij van ons-zelfen en van het ons omringende bewust zijn. — *Overwegen* is een meer bepaald nadenken over iets; het vóór en tegen van eene zaak vergelijken, ten einde daaruit een besluit op te maken. — *Peinzen* is aanhoudend en met ingespannenheid over één ding nadenken, zoodat alle andere gedachten daardoor stil staan.

DIENSTVAARDIG. WELWILLEND. — Men is *dienstvaardig* als men altijd gereed is om anderen te helpen. — *Welwillend* is hij, die steeds geneigd is om alles wat goed is te bevorderen.

DOEL. VOORNEMEN. OOGMERK. — *Voornemen* duidt een voorafgaand besluit aan om iets te ondernemen of uit te voeren. — *Oogmerk* is daarin onderscheiden van *voornemen*, dat het meer dan het besluit is om iets te doen, daar het reeds een begin van uitvoering veronderstelt. Het is datgene, waarnaar men reeds streeft. — *Doel* en *bedoeling* komen zeer nabij aan *oogmerk*. Het *oogmerk* ligt in den *doelende*, maar het *doel* ligt buiten hem: het *oogmerk* doet de middelen kiezen, die tot het *doel* leiden, zoodat men zich een *oogmerk* niet ten *doel* kan stellen.

DOL. ZINNELOOS. KRANKZINNIG. RAZEND. IJLHOOFDIG. ONZINNIG. ONVERSTANDIG. ONNOOZEL. — *Dol* is hij, die den zielijken toestand zijner verstandelijke vermogens op eene onstuimige wijs en door hevige bewegingen doet blijken. Ook zegt men van iemand, dat hij *dol* is, wanneer hij, aan ongetemde hartstogten ter prooi, zulks door hevigheid van uiterlijke gebaren te kennen geeft. — *Zinneloos* is de mensch, die geheel van zijn verstand, en daardoor van het verstandelijk gebruik zijner zinnen beroofd is. — *Krankzinnig* is hij, die krank is in de hersenen en het gebruik der rede

mist. Het is van *zinneloos* onderscheiden, naardien de *krankzinnige* slechts bij vlagen of op sommige punten, de *zinneloze* geheel en altijd in de hersenen gekrenkt is. — *Razend* is hij, die in den hoogsten graad zinneloos is, en daardoor als een woest, wild mensch handelt. — *Dwaas* noemt men hem, die uit gebrek aan doorzicht en tegen beter weten of uit overijling, in zijne zaken geheel verkeerd te werk gaat. — *Mal* doet hij, die zich belagchelijk aanstelt in zijn gewoon bedrijf, of ook in bijzondere omstandigheden, als: in kleeding, houding, gesprek, enz. — *Zot* noemt men bepaaldelijk iemand, die, of om anderen te doen lagchen, of uit gebrek aan verstand, zich hoogst dwaas en belagchelijk aanstelt; van daar *Zotskap*. — *Gek* noemt men hem, die zich op zijne dwaasheden verheft, en daarin iets fraais waant te vinden. — *Onnoozel*, zooveel als *onschuldig* of *kindsch*, wordt gezegd van menschen, die spreken en vragen kunnen, als of zij het verstand van een kind hadden; die nergens erg in hebben; of wel, wier verstandelijke vermogens zeer zwak zijn. Het is de eerste graad van krankzinnigheid.

DONKER. DUISTER. SOMBER. — *Donker* noemt men hetgeen weinig of niet verlicht is. — *Duister* beteekent een volslagen gebrek aan licht. — *Somber* noemt men het, wanneer, door te weinig licht, de voorwerpen een treurig aanzien verkrijgen.

DOOD. GESTORVEN. OVERLEDEN. ONTZIELD. LEVENLOOS. — Die niet leeft, is *dood*. — *Gestorven* is hij, die geleefd heeft, en *dood* is. — Men zegt: *doodgeboren*, en *het kind is kort na de geboorte gestorven*. — *Dood* en *gestorven* worden van alle bewerkte wezens gebruikt. *Overleden* alleen van den mensch. — *Ontzield* is hij, die gewelddadig van het leven is beroofd. — *Levenloos* zegt men doorgaans van onbewerkte lichamen.

DRAGEN. TORSCHEN. SJOUWEN. Iets met de handen of op

de schouders enz. van de eene plaats naar de andere brengen noemt men *dragen*. -- *Torschen* zegt men voor het dragen van zware lasten. -- *Sjouwen* eindelijk is het half dragend, half slepend vervoeren van zware lasten.

DRIFT. INSTINCT. HARTSTOGT. -- *Drift* is eene sterke aandoening der ziel, die met buitengewone beweging en inspanning vergezeld gaat, en geboren wordt door eene levendige voorstelling van hetgeen onze begeerte opwekt. -- *Instinct* is eene ingeschapen drift, waardoor wij, zonder eenige andere drijfveer dan die der natuur, van zelve iets begeeren of haten, zonder juist te weten waarom. -- *Hartstogt* ontstaat in ons, wanneer de drift tot iets zoo hevig werkt, dat zij zich geheel en alleen op één punt zamentrekt, en met zooveel woede werkt, dat daardoor de omloop van het bloed sneller, en het vrije gebruik van het verstand belet wordt.

DWALING. MISVERSTAND. VERGISSING. -- *Dwaling* is het verlaten van den regten weg. Hij *dwaalt* dus, die in zijne begrippen of handelingen van de waarheid of van de deugd afwijkt. -- *Misverstand* is de daad van *verkeerd verstaan*, en is alleen op het begrip toepasselijk; terwijl het *dwalen* ook van onze handelingen kan gezegd worden. -- *Vergissing* is verkeerd gissen; het is hetzelfde als *dwaling*, maar van minder duur, en alleen uit oogenblikkelijk verkeerd inzien of uit verzuim oorspronkelijk.

EDELMOEDIG. GROOTMOEDIG. -- *Edelmoedig* is hij, die van eigen genoeg of voordeel afstand doet, ten behoeve van anderen, zonder de minste verpligting. -- *Grootmoedig* is hij, die zijnen vijand door weldaden beschaamt: die in de gelegenheid is zich over eene slechte behandeling te wreken, en nogtans zijnen vijand weldoet.

EIGENAAR. BEZITTER. Die iets heeft, dat hem volgens regt toekomt, is daarvan de *eigenaar*, hetzij hij zulks zelf

gebruike, of het gebruik aan een ander afgestaan hebbe. -- Men is *bezitter* van hetgeen men werkelijk in zijne magt heeft, hetzij met of zonder regt van eigendom.

EENVOUDIG. DOM. ONWETEND. ONKUNDIG. *Eenvoudig* is hij, die uit gebrek aan ervaring of aan vlugheid van oordeel ligt te verschalken is; maar die nogtans, als hij iets begrijpt, het goed weet en ook kan toepassen. Dit kan de *domme* niet, omdat het hem ontbreekt aan oordeelskracht en hij niet in staat is om iets te begrijpen. -- *Onwetend* is hij, dien het aan kennis van zaken ontbreekt, zonder dat hij daarom juist gebrek aan verstand heeft. Die een' uil voor een' valk aanziet, is daarom nog niet *dom*; het kan hem aan de gelegenheid ontbroken hebben om beide te leeren kennen; hij is *onwetend*. -- Men is *onkundig* in dingen, die men niet opzettelijk geleerd heeft. Men kan *onkundig* in iets zijn; maar men is er daarom niet geheel *onwetend* in.

ERF. GROND. -- *Erf* is de plaats, waar een gebouw staat of gestaan heeft. -- *Grond* is de algemeene naam voor een open of bebouwd plein.

ERFGENAAM. ERVE. -- De *erfgenamen* worden door den uitersten wil van den erflater aangewezen. -- De *erven* zijn zij, die, volgens de wet, aanspraak op de nalatenschap hebben: dus de naaste afstammelingen of bloedverwanten.

FATSOEN. GEDAANTE. GESTALTE. VORM. FIGUUR. -- *Vorm* is de uitwendige wijziging, die men aan de stof geeft. -- *Gedaante* beteekent het gansche maaksel en voorkomen der dingen in 't algemeen; datgene, waardoor men de voorwerpen van elkander onderscheidt. -- *Gestalte* is ook de lichamelijke vorm der voorwerpen, maar bepaalt zich meer tot de houding en het voorkomen van den mensch. -- *Figuur* is niet de gedaante van het voorwerp zelf, maar de afbeelding, waardoor men den omtrek van die gedaante bepaalt. -- *Fatsoen* is de vorm

of gedaante, die men aan een kunstig bewerkt voorwerp geeft, als: het *fatsoen* van goud- en zilverwerken, van kleederen enz.

FIERHEID. TROTSCHHEID. HOOGMOED. HOOVAARDIJ. VERWAANDHEID. OPGEBLAZENHEID. LAATDUNKENDHEID. ZELFVERBEELDING. ZELFVERHEFFING. SCHOOLVOSSERIJ. — *Fierheid* is de redelijke bewustheid van eigenwaarde, gepaard met daarop berustende zelfverheffing: het vertoonen van een gepast gevoel van eigenwaarde, vooral bij onregtvaardige vernedering. — *Trotschheid* wordt in een' goeden of kwaden zin gebruikt. Men mag *trotsch* zijn op den roem des Vaderlands. *Trotschheid*, in een' kwaden zin, beteekent het onbillijk verheffen van zijn eigen ik, gepaard met een hatelijk en verachtelijk nederzien op anderen. — *Hoogmoed* is een te hoog en onredelijk gevoel van eigenwaarde, en zelfverheffing op toevallige voordeelen, gepaard met uitwendige vertooning in kleeding, gang, houding enz. De *hoogmoed* verraadt doorgaans kleingeestigheid, en zwakheid van ziel. — *Hoovaardij* bezit iemand, die zijn stand uit het oog verliest, die het zeil te hoog ophaalt en uiterlijk meer vertoont, dan hij in der daad is. — *Verwaandheid* bezit hij, die door een verkeerd begrip van eigene voortreffelijkheid bezielde, zich daarop bij elke gelegenheid verheft: die altijd meent beter te zijn, beter te handelen of iets beter te weten dan anderen. De *verwaandheid* heeft haren grond in *zelfverbeelding* en openbaart zich door *zelfverheffing*. — *Laatdunkendheid* geeft te kennen, dat iemand een' te grooten dunk van zich-zelfen heeft. Zij is van *verwaandheid* onderscheiden, doordat zij meer inwendig bestaat, en zich niet zoo bij elke gelegenheid naar buiten vertoont. — *Schoolvosserij* of *pedanterie* is eene kleingeestige waanwijsheid. Zij openbaart zich vooral in het verheffen en doordrijven van beuzelachtige aanmerkingen over wetenschappelijke onderwerpen.

FIJN. VROOM. — *Fijn*, als zinverwant met *vroom*, wordt gewoonlijk in een' kwaden zin gebezigd, om iemand belagchelijk voor te stellen, die, of in gemoede, of in schijn, hoogst regtzinnig is in de leer van zijn kerkgenootschap, en tot in de geringste bijzonderheden eene strenge levenswijze laat blijken. — *Vroom* is hij, die uit gemoedelijken ernst en overtuiging des harten naauwgezet en godsdienstig is in denken en handelen.

FIJMELAAR. SCHIJNHEILIGE. HUICHELAAR. Een *fjmelaar* is hij, die bij alle en zelfs bij de meest ongepaste gelegenheden met godsdienstige redeneringen voor den dag komt; hetzij hij zulks uit eenvoudige welmeenendheid doe, of met oogmerk om daardoor den naam van godsdienstig te verwerven. — De *schijnheilige* legt er zich op toe, om door uiterlijk vertoon van vroomheid zich geheel anders voor te doen, dan hij inwendig is, ten einde daardoor zich-zelfen te bevoordeelen. — De *huichelaar* paart, aan de valsche vertooning van deugd en Godsvrucht, een inwendig boos hart, dat in staat is om, onder den schijn van deugd en vroomheid, alle euvel daden te bedrijven.

GEDULDIG. LANGMOEDIG. — *Geduldig* is hij, die onverpoosd werkzaam is, om een moeilijk doel te bereiken; zich daarin noch door tegenspoed, noch door verveling laat afschrikken, maar gelaten de uitkomst afwacht. — Men is *langmoedig* als men iemands gebreken of verkeerdheden geduldig verdraagt, en de welverdiende straf zoo lang mogelijk uitstelt.

GEEST. HART. ZIEL. — Door de *ziel* verstaat men het onstoffelijke deel van den mensch; het beginsel van leven, beweging, verstand en gevoel. — De *geest* is meer de dadelijk werkende kracht des bewustzijns of van het verstandelijk beginsel; terwijl men door *hart* meer de dadelijk werkende kracht van het gevoel der ziel verstaat. —

GEESTDRIFT. VERVOERING. — *Geestdrift* bestaat daarin, dat wij zoodanig met iets zijn ingenomen, dat wij er ons geheel aan hechten, en niets te groot of te moeilijk achten, om ons doel te bereiken. — *Vervoering* is sterker dan *geestdrift*; zij ontstaat door de overheerschende kracht der driften, waardoor wij ons-zelfen geen meester zijn, en in een' geheel anderen toestand komen.

GEHEEL. VOLLEDIG. — *Geheel* is iets, waaraan, met betrekking tot de deelen, niets ontbreekt. — *Volledig* ziet meer op het gebruik; men noemt iets *volledig*, dat in alle opzigten aan het doel beantwoordt: b. v. *de vier deelen van Martinet's Catechismus der Natuur maken een geheel werk uit; nogtans is het geen volledig werk over de Natuurlijke historie.*

GELEERDHEID. KUNDE. — *Geleerdheid* verkrijgt men door vlijtige studie in eene of meer wetenschappen. — *Kunde* vereischt bij de studie ook ervaring, verkregen door beoefening, vergelijking en toepassing. — *Geleerdheid* is de theoretische, en *kunde* de praktische kennis eener wetenschap.

GELUK. HEIL. VOORSPOED. ZEGEN. — *Geluk* beteekent een onverwacht voordeel; eene, zonder eigen toedoen verkregen, gunstige omstandigheid. Ook duidt het een' toestand aan, waarin men zich wél gevoelt. — *Heil* beteekent allerlei welstand, zoowel lichamelijk als zedelijk. — *Voorspoed* ontstaat door den samenloop van omstandigheden, door welke men in zijne pogingen goed slaagt; nogtans veronderstelt het eene zekere poging en eigen toedoen, waardoor het van *geluk* onderscheiden is. — *Zegen* is die welvaart, die ons ongemerkt en als zonder ons toedoen, van de beschikking der Voorzienigheid toekomt. Het is *geluk*, vergezeld van het bewustzijn, dat het de Goddelijke goedkeuring met zich draagt.

GENOOTSCHAP. MAATSCHAPPIJ. GEZELSCHAP. — *Genoot-*

schap is een gezelschap van menschen, die zich bepaaldelijk vereenigen tot de bevordering van kunsten, wetenschappen of weldadige instellingen, en daartoe een openbaar bestaan hebben. — *Maatschappij* heeft dezelfde beteekenis en hetzelfde doel als *genootschap*; maar geeft meer aanzien en uitgebreiden omvang te kennen. Van daar dat het ook voor de algemeene menschelijke zamenleving gebruikt wordt. — *Gezelschap* is eene vereeniging van personen in 't klein, of tot onderlinge veraangenaaming, of tot aankweeking en bevordering van kennis en geleerdheid. Het is van de beide vorigen onderscheiden, naardien het geen openbaar bestaan heeft.

GEWIGT. ZWAARTE. — *Zwaarte* is de eigenschap der lichamen, voortspruitende uit de meerdere of mindere digtheid hunner stof. — *Gewigt* is de bepaling of maat der *zwaarte*, voortspruitende uit de vergelijking van het eene ligchaam met het andere.

GEWIS. ZEKER. — *Zeker* is hetgene wij zonder bewijs als waar aannemen, omdat het naar ons begrip niet anders zijn kan. *Het is zeker dat er een God is, want wij kunnen ons geen voorstelling maken van eene wereld zonder oorzaak.* — *Gewis* noemen wij, hetgeen zoodanig kan bewezen worden, dat het allen twijfel verliest: van daar *wiskunst*.

GEWOONTE. HEBBELIJKHEID. — *Gewoonte* is iets, dat ons bijzonder eigen is geworden, door veelvuldige oefening of herhaling. — *Hebbelijkheid* is iets, dat ons van natuur eigen is, of waaraan wij door gewoonte zoo zeer gehecht zijn, dat het eene tweede natuur voor ons geworden is.

GLANS. LUISTER. PRACHT. PRAAL. PRONK. ZWIER. STAATSIE. OPSCHIK. TOOI. DOS. — *Glans*, dat van het licht ontleend is, beteekent al wat blinkt of schittert; en zoo ook alles, waardoor men bijzonder uitmunt, als: *hij is er met glans doorgekomen.* — *Luister* is iets groots en aan-

zienlijks, en doet zulks in het uiterlijk voorkomen ook blijken. Het is meer dan *glans*, daar het bij de uiterlijke vertooning ook degelijkheid en innerlijke waarde voegt. -- *Pracht* is schitterende rijkdom met goeden smaak vereenigd. Wanneer gebouwen, meubelen, kleeding, enz., schoon en tevens kostbaar zijn, dan vertoont men *pracht*. -- *Praal* is meer de uitwendige vertooning van wezenlijke of ontleende grootheid, alleen met het doel om te schitteren. -- *Pronk* is eene zonderlinge vertooning van pracht in kleeding of huisraad, waarvan de sierlijkheid niet in overeenstemming is met het omringende; van daar *pronkstuk*, iets dat alleen vertooning maakt, en waarbij het andere afsteekt. -- *Zwier* bestaat ook al in uiterlijke vertooning, maar wordt bijzonder gezegd van in 't oog loopenden opschik zonder smaak, waardoor iemand zich hoven zijn' staat wil verheffen. -- *Staatsie* sluit het begrip van iets statigs of plegtigs in zich; het is meer dan *pracht*, want het vereenigt daarmede het denkbeeld van eene verhevene en indrukmakende vertooning: b. v. *Hij werd met staatsie ingehaald*. -- *Opschik* is minder en gemeener dan *pronk* of *zwier*; het is eene ordelooze vertooning van slecht gekozen sieraden, alleen met oogmerk om zich te onderscheiden. -- *Tooi* duidt eene bijzonder oplettende en sierlijke kleeding aan, waarbij alle wanstalligheid vermeden is. -- *Dos* beteekent alleen eene goede, passende kleeding; het ziet meer op de deftigheid dan op het sierlijke.

GODSDIENSTIG. GODVREEZEND. GODVRUCHTIG. GODZALIG. -- *Godsdienstig* is de man, wiens lust het is God te dienen, en Hem in alles te gehoorzamen: die toont, dat hij de dienst van God tot hoofdzaak zijns levens stelt. -- *Godvreezend* is hij, die zoo doordrongen is van Gods heiligheid en van de vrees om tegen God te zondigen, dat hij daardoor een' blijvenden afkeer van het kwaad heeft. -- *Godvruchtig* is oor-

spronkelijk hetzelfde als *Godvreezend*; men wijst er iemand door aan, die bij de vreeze om God te mishagen, tevens doordrongen is van de zucht om in alles Gode welgevallig te zijn. -- *Godzalig* is de hoogste mate van Godsvrucht. De *Godzalige* vindt voor zich zaligheid in de beschouwing van God, van Zijne werken en volmaaktheden.

GRONDWET. WET. KEUR. VERORDENING. -- *Grondwet* is eene verzameling van vastgestelde bepalingen, die aan alle magten in den staat tot rigtsnoer dient, en waarop dus de geheele vorm van bestuur is gegrond. -- *Wet* is een voorschrift, dat van de regering des lands uitgaat, met last om zich overeenkomstig dat voorschrift te gedragen. -- *Keur* is niet zoo algemeen als *wet*; maar meer plaatselijk. Het is een voorschrift of verbod, waaraan boete verbonden is. Van daar zegt men: *iemand bekeuren*. -- *Verordening* is een voorschrift, dat van de regering uitgaat en algemeen verbindend is. De *wet* gaat uit van de *wetgevende*, de *verordening* van de *uitvoerende* magt.

HARTZEER. HARTELEED. VERDRIET. DROEFHEID. TREURIGHEID. -- *Droefheid* is hooggaande smart der ziel, veroorzaakt door eenig treffend ongeval. -- *Verdriet* is eigenlijk verveling; maar wordt meestal gebruikt voor eene aanhoudende kwelling, veroorzaakt door het voortduren van eene onaangename gewaarwording. -- *Treurigheid* is daarin van *droefheid* onderscheiden, dat de eerste langzamer en zachter werkt, en veelal een uitvloeisel van de gesteldheid der ziel is; terwijl de *droefheid* door omstandigheden buiten ons veroorzaakt wordt. -- *Harteleed* is een diep en pijnigend gevoel van het kwaad, dat wij lijden; het is meer inwendig en grievend dan *droefheid*. -- *Hartzeer* is nog erger dan *harteleed*: het is die grievende kwelling, oorspronkelijk uit voortdurend

lijden, dat diep het hart raakt; en wel zoo, dat de lijder, als 't ware, wegwijnt.

HOON. SMAAD. — *Hoon* is eene lage behandeling, voort-spruitende uit hoogmoed en minachting omtrent anderen, waardoor men hen op eene grievende wijze met schimp en bespottig overlaadt. — *Smaad* is hetzelfde als *hoon*, met die uitzondering, dat de *smaad* zich alleen tot woorden bepaalt, terwijl de *hoon* meer eene dadelijke verguizing en bespottig is. Men zegt: *hoon* en *smaad*, en ook *smaadreden*.

HOOP. VERWACHTING. VOORUITZIGT. — *Hoop* is de voorstelling van iets goeds, dat nog afwezig is, en dat wij met eenigen grond en hartelijk verlangen. *Men hoopt het beste.* — *Verwachting* is sterker dan *hoop*, en berust op vastere gronden; maar de *verwachting* bepaalt zich zoowel tot het kwade, als tot het goede. — *Vooruitzigt* is als wij iets goeds of kwaads in de toekomst zien, en dit uit de omstandigheden afleiden.

INGETOGEN. ZEDIG. STEMIG. WELVOEGELIJK. STATIG. DEFTIG. — *Ingetogen* is hij, die zich, als 't ware, intrekt en terug houdt, en zulk een bedwang over zich-zelven heeft, dat hij zich geen buitensporigheden veroorlooft, en ook zelfs geoorloofde vermaken met mate geniet, en zijne driften weet in te toomen. — *Zedig* noemt men iemand, die zijne woorden en daden inrigt naar de bestaande zeden, d. i. naar de regels der welvoegelijkheid. De *zedigheid* staat over tegen onstuimig indringen of zoogenoemde windmakerij. Zij openbaart zich vooral in het inacht nemen van alles, wat beschaving en welvoegelijkheid vereischen, geen hoogen dunk van zich-zelven te laten blijken, en zich in spreken en doen nederig te vertoonen. — *Stemig* is hij, die op een' zedigen toon gestemd is, en dat in gelaat en houding, en vooral in zijne kleederdragt doet blijken. Eene *stemmige* vrouw heeft nooit een strikje te veel aan haar kleed; nooit een kleed van uitste-

kende kleur. — *Welvoegelijk* is de man, die weet, wat in elken stand en kring in de maatschappij voegt, en daarom de wetten der beschaving, zelfs in kleinigheden in acht neemt. — *Statig* noemt men iemand, die in houding en gedrag den toon aanneemt van een' man van staat en aanzien: van iemand, die hooger staat dan een ander, en daarom in tegenwoordigheid van anderen nooit van plooi of houding verandert. — *Deftig* duidt eene zekere uitwendige achtbaarheid aan, als men het van stand of personen bezigt. Een *deftig* burger is een man, die in een' kring leeft, waarin een fatsoenlijke en zedige toon heerscht, zonder gemaaktheid of vertooning.

INGEZETEN. INWONER. BEWONER. INGELAND. — Zij, die hunne vaste woonplaats in een land of stad hebben, worden daarvan de *ingezetenen* genoemd; bijzonder zij, die er tevens grondeigenaars zijn. — *Inwoner* is algemeener, omdat men daardoor ook degenen verstaat, welke slechts voor een' onbepaalden tijd hun verblijf in een land of stad houden. — *Bewoner* noemt men iemand, die het platte land of een klein eiland bewoont. Ook gebruikt men het met betrekking tot de woning, als: *de bewoners van dat huis*. — *Ingelanden* worden zij genoemd, die landerijen hebben in bedijkte polders, hetzij dat zij er wonen of niet.

KAMER. VERTREK. KABINET. ZAAL. SALON. HAL. — *Kamer* is in 't algemeen een gedeelte van een huis, waarin men wonen kan. — *Vertrek* is de plaats in een huis, waar men, even als in eene kamer, zijn' intrek nemen kan, en wordt veel in een' deftiger zin gebezigd dan *kamer*. Men zegt: *de vertreken der koningin*, en niet: *de kamers*. — *Kabinet* bezigt men voor een vertrek, hetwelk een' vorst of staatsdienaar tot afzondering voor zijne bezigheden dient. — *Zaal* is een groot vertrek voor talrijke bijeenkomsten geschikt, als:

gastmalen, danspartijen: men heeft *voorzalen*, *eetzaalen*, *danszaalen*, *gehoorzaalen* enz. — *Salon* is de grootste en prachtigste zaal van een huis, welke door kostbare meubelen enz. boven al de andere vertrekken uitmunt. — *Hal* of *halle* is een oud woord, dat eene overdekte plaats, een voorzaal of open gewelf beteekent. In 't dagelijksch gebruik dient het bij ons om eene plaats aan te duiden, waar vleesch of lakens verkocht worden. In den verheven stijl gebruikt men het voor eene zaal of groot vertrek in een paleis, als: *feesthal*, *koningshal*, enz.

KASTIDEN. TUCHTIGEN. STRAFFEN. BESTRAFFEN. BEZOEKEN. — *Kastijden* beteekent oorspronkelijk *kuischen*, *reinen*. Zoo gebruikt men in de kloosters tot dooving der lusten, en dus tot zelfverbetering, de lichamelijke *kastijding* van zich-zelven, door geeseling, enz. *Kastijden* is dus *het vaderlijk aanwenden van lichamelijke straf tot verbetering*. — *Tuchtigen* komt van *tucht*, als: *krijgstucht*, *herkelijke tucht*, enz. Het beteekent ook: *straffen tot verbetering*; maar die straf is niet altijd lichamenlijk en wordt ook meer op overtredingen toegepast, die met een misdadig oogmerk, en niet uit ligzinnigheid of overijling begaan worden. Zoo *kastijdt* God den mensch, om hem van het kwade af te houden; maar Hij *tuchtigt* een volk, dat werkelijk zonde deed. *Tucht* is dus meer eene eigenlijke *straf* om te verbeteren, dan *kastijding*. Zoo zijn ook de tuchthuizen ingerigt om misdadigers te verbeteren. — Men *straft* een' misdadiger door hem aan de kaak te zetten, of lichamenlijke smart te veroorzaken, ten einde daardoor anderen van het kwaad af te schrikken. *Straf* is het loon, dat op het kwaad volgt, het zij natuurlijk, het zij meer stellig. — *Bestrafen* is iemand zijne mislagen onder 't oog brengen, en hem daarover met woorden berispen. — *Bezoeken* is de toezending van eene

eenstige straf. Het wordt alleen gebruikt van de rampen, die ons van Gods wege treffen, tot straf voor onze zonden.

KRACHT. VERMOGEN. — *Vermogen* is de aanleg om iets te kunnen doen. — *Kracht* is de uitoefening van het *vermogen*. Een jong kind heeft wel het *vermogen*, maar nog niet de *kraft* om te gaan.

KRIJGSMAN. SOLDAAT. — *Krijgsmán* is de algemeene naam voor hen, die de wapens voor het vaderland dragen, en het getrouw verdedigen. — *Soldaat* is iemand, die zich vrijwillig verbonden heeft, of door de wet verplicht is, de wapens te dragen, en alle bevelen en voorschriften van de dienst te volgen; en tot belooning daarvoor op 's lands kosten gevoed, gekleed en bezoldigd wordt. *Een dienstdoende schutter is krijgsmán, maar geen soldaat.*

LAFENIS. VERRIJKING. — *Lafenis* komt van *laven*, eigenlijk *iemand's dorst lesschen*. Meestal wordt het gebruik voor de toediening van geneesdranken om daardoor de zeer zwakke levenskrachten van eenen kranke op te wekken. Figuurlijk gebruikt, beteekent het: hulp of vertroosting. — *Verwikking* is van *kwik*, en dus iets dat vlug werkt. Het beteekent verlevendiging der krachten en vermogens van vermoeden of kranken, door rust, geneesmiddelen of versterkend voedsel. De *verwikking* is eene gedeeltelijke herstelling van *kraft*, de *lafenis* alleen eene leniging van pijn of behoefte.

LEERREDE. REDE. REDEVOERING. VERHANDELING. — Eene *rede*, als zinverwant met de boven genoemde woorden, is eene uitvoerige ontwikkeling eener zaak om anderen te overtuigen, en staat daarin gelijk met *redevoering*, doch is doorgaans korter. Eene *redevoering* is eene aaneengeschakelde ontwikkeling van een onderwerp, dat wij bij ons-zelven overdacht hebben; zij wordt op eene plegtige wijze voorgedragen,

en dient om het verstand der toehoorders te overtuigen van het gegronde onzer beschouwing. Eene *redevoering* is dus niet alleen uitgebreider, maar ook plegtiger dan eene *rede*.— Eene *leerrede* is eene Godsdienstige redevoering om de toehoorders van het belang der Godsdienst te overreden, en hen, op grond van den Bijbel, tot waarheid en deugd op te leiden. Zij is van de voorgaande onderscheiden, naardien zij nu eens tot het verstand, dan tot het hart moet spreken.— *Verhandeling* is eene uitvoerige wetenschappelijke of wijsgeerige uiteenzetting der gronden, waarop eene zaak rust. Zij moet geheel naar de regelen der redeneerkunst zijn opgesteld, en den geheelen omvang van het onderwerp omvatten.

LEVEND. LEVENDIG. — *Levend* is al wat leeft; het staat tegenover *dood*. — *Levendig* is vol beweging of drukte, en staat tegenover *stil* of *rustig*.

LIGTVAARDIG. LIGTZINNIG. LOS. ONBESUISD. WUFT. — *Ligtvaardig* is hij, die ligt gereed of vaardig is om iets te doen of te zeggen: die zonder overleg of beradenheid zijn besluit neemt en daardoor ligtelijk verkeerdheden of dwaasheden begaat. — *Ligtzinnig* duidt iemand aan, die ligt van zinnen is, d. i. voor zich-zelfen niets ernstig ter harte neemt. *Ligtzinnigheid* is veel erger dan *ligtvaardigheid*, daar zij niet uit overijling, maar uit gebrek aan goede beginselen voortspuit. — *Los* is het tegenovergestelde van *vast*, en hier dus van: *vast van karakter*. Het is hetzelfde als *ongebonden*; maar dit laatste duidt meer dadelijke buitensporigheid, *los* meer geneigdheid er toe aan. — *Onbesuisd* is hij, die zich noch door nadenken, noch door overweging van de betamelijkheid laat weerhouden om te doen, wat zin en lust hem inblazen. Het is een gevolg van gebrek aan ondervinding. — *Wuft* beteekent *ligt van beweging*. Het duidt minder onbedachtzaamheid, dan wel onbestendigheid

aan, en *wuftheid* is daarom eene hoedanigheid, die bijzonder aan de jeugd eigen is.

LOMP. ONBELEEFD. ONBESCHOFT. — *Lomp* is hij, die tegen de welvoegelijkheid handelt, uit gebrek aan kennis. — *Onbeleefd* is iemand, die bij beter weten, nogtans de wetten der wellevendheid verwaarloost. — *Onbeschoft* noemt men iemand, die er een genoegen in vindt, of ten minste er zich niet om bekommert, dat hij grovelijk tegen de welvoegelijkheid handelt.

MAGER. TENGER. — *Mager* is dat niet vet is, en weinig vleesch heeft; het heeft ook veelal de beteekenis van *schraal*, doch het woord *mager* geeft gemis van vetheid, *schraal* meer droogte en dorheid te kennen. — *Tenger* komt van *teder* en geeft te kennen iemand, die klein, mager en zwak is. *Een tenger kind is ook een teér, zwak kind*.

MAK. TAM. — *Tam* noemt men dieren, die hunne natuurlijke wildheid door temming verloren hebben. *Tam* staat dus over *wild*, ook bij boomen en planten. — *Mak* wordt alleen van de dieren gebezigd, en duidt eene bijzondere gedweeheid en onderwerping aan. B. v. *Onze paarden zijn tam, maar als zij jong zijn, zijn zij doorgaans niet mak*.

MANSLAG. DOODSLAG. MOORD. — Wanneer men iemand op eene geweldige wijze van 't leven berooft, begaat men een' *doodslag*. — Wanneer dit met voorbedachten rade plaats heeft, noemt men het *moord*. — Een doodslag zonder opzet wordt *manslag* geheeten.

MISDRIJF. MISSLAG. OVERTREDING. MISDAAD. WANBEDIJF. — Elke handeling, die strijdig is met de bestaande wetten, is een *misdrif*. — *Misslag* ontstaat uit verkeerde opvatting, uit dwaling of uit overijling, en is de geringste graad van *misdrif*, zoo men er dien naam aan geven kan. — *Overtreding* noemt men die geringe misdrijven, welke slecht

door kleine straffen, als: boete, enz. worden gestraft. De *overtreding* kan, zoowel als de *misslag*, geheel onwetend begaan worden. — *Misdaad* is een opzettelijk en boosaardig handelen tegen de wet, en wordt daarom met de zwaarste straffen bedreigd. — *Wanbedrijf* is hetzelfde als *misdaad*, schoon naar de samenstelling dezer woorden, het eerste een nog boosaardiger bedrijf aanwijst, dan *misdaad*.

MISMAAKT. MISVORMD. WANSTALTIG. WANSCHAPEN. — *Mismaakt* noemt men hetgeen eene onsierlijke gedaante heeft door het verliezen of schenden van zijne deelen. — *Misvormd* is iets, waarvan de deelen niet behoorlijk geplaatst, geëvenredigd of zamengevoegd zijn. — *Wanstaltig* is hetgeen eene onbehoorlijke grootte heeft. — *Wanschapen* is het schepsel, dat eene aangeborene verminktheid of overtolligheid in zijne ledematen heeft.

NAARSTIGHEID. VLIJT. IJVER. — Hij, die aanhoudend en onverdroten aan iets werkt, en toont dat het hem ernst is, wordt *naarstig* genoemd. — *Vlijt* is eigenlijk *spoed*, en beteekent daardoor eene aanhoudende, en tevens vaardige werkzaamheid. Die *vlijtig* is, werkt niet alleen met ernst, maar ook met vlgheid. — *Ijver* bezit hij, die aan iets met vuur en geestdrift werkt. *Ijver* is minder aanhoudend dan *naarstigheid* en *vlijt*; maar meer voortvarend en ingenomen met het doel.

NIEUWSGIERIG. WEETGIERIG. — *Nieuwsgierig* is hij, die steeds verlangend is iets nieuws te vernemen, onverschillig wat. — De *weetgierige* daarentegen is alleen begeerig om iets nuttigs te leeren.

NIJVERHEID. VOLKSVLIJT. — *Volksvlijt* beteekent de vlijt, waarmede een groot gedeelte eens volks werkzaam is, om door de vervaardiging van zekere handelsvoorwerpen zijn bestaan te vinden. — *Nijverheid* duidt het algemeene streven

eens volks aan, om die voorwerpen tot de hoogst mogelijke volkomenheid te brengen, ten einde daardoor andere volken op zijde te streven of te overtreffen.

ONDERGANG. VAL. — *Ondergang* is de langzame vermindering en eindelijke vernieling van den bloei en het bestaan van menschen, huisgezinnen of volken. — *Val* is meer plotseling, en onvoorbereid. Men zegt: *de ondergang van het Romeinsche rijk*, en *de val van Napoleon*.

ONDERSCHEID. VERSCHIL. — Men maakt *onderscheid* in dingen, die een *verschil* hebben of *verschillend* zijn; zoodat het *verschil* in de dingen zelven ligt, en het *onderscheid* er in gemaakt wordt door de beschouwing.

ONTDEKKEN. UITVINDEN. — Dat reeds bestond, maar nog onbekend was, wordt *ontdekt*. — Dat nog onbekend is, omdat het nog niet bestaan heeft, kan *uitgevonden* worden.

ONTROERD. VERBAASD. VERBIJSTERD. VERRAST. VERSLAGEN. VERWONDERD. — Wij worden *ontroerd* door hetgene ons met schrik vervult. — Wij zijn *verbaasd* of *verwonderd* over hetgene wij niet verwacht hadden, of naauwelijks begrijpen kunnen. — Wanneer de verbazing ons tevens ontroert, dan worden wij er door *verbijsterd*. — Wanneer iets geheel onverwachts gebeurt, dan worden wij er door *verrast*. — Droevige tijdingen maken ons *verslagen*.

ONTUCHT. WELLUST. WULPSCHHEID. GEILHEID. ONKUISCHHEID. ONGEBONDENHEID. DARTELHEID. BROODDRONKENHEID. — *Wellust*, als zinverwant met de andere dezer woorden, beteekent het inwilligen der zinnelijke neigingen, bijzonder van de drift tot het andere geslacht. — *Wulpschheid* beteekent verregaande uitspatting in dierlijken wellust. — *Geilheid* is eigenlijk *vetheid*, en van daar dierlijke drift tot het andere geslacht, voortkomende uit te hevige voeding en koestering des ligchaams. Zij is erger dan *wulpschheid*, en de laagste

graad van *wellust*. — *Ontucht* beteekent het dadelijk bedrijf van ongeoorloofde wellust; de hoogste ongebondenheid en dierlijkheid, zoowel in woorden, als daden. — *Onkuischheid* is de aanleiding tot *ontucht*; het beteekent de botviering van de lusten des ligchaams, en dus het onreine van een wellustig leven. — *Ongebondenheid* is een ongeregeld onzedelijk leven, en het inwilligen van allerlei zondige lusten en vermaken. — *Dartelheid* is overhelling tot uitbundige vrolijkheid en verlustiging. In een kwaden zin geeft het te kennen, dat men door het genot der vreugd zich-zelven vergeet. *Dartelheid* is de eerste stap tot *ongebondenheid*. — *Brood-dronkenheid* geeft te kennen, dat men door het genot van overvloed, als 't ware, bedwelmd, en uit dien hoofde dartel en uitgelaten is, en onbezonnen alles aangrijpt om zich zinnelijk genot te verschaffen.

ONZEKERHEID. TWIJFEL. — De *onzekerheid* heeft eene onbepaalde gedachte tot voorwerp: iets waarover men niet oordeelen kan. — De *twijfel* heeft plaats over het al of niet bestaan van eene bepaalde zaak. *Men is onzeker van de toekomst. Men twijfelt of iets waar zij.*

OPREGT. OPENHARTIG. ONBEWIMPELD. RONDBORSTIG. — *Opregt* is hij, die het gelaat regtop houdt, in plaats van de oogen neder te slaan, en dus in een' zedelijken zin, hij, die spreekt en handelt, zooals hij denkt. — *Openhartig* is hij, die met een open hart spreekt, die, zooals men zegt, het hart op de tong heeft. Hoewel *openhartig* veel van *praatziek* verschilt, veronderstelt het toch somtijds gebrek aan omzigtigheid. Men kan geruster den *opregten* dan den *openhartigen* zijn geheim vertrouwen. — *Onbewimpeld* noemt men iemand, die de zaken bloot legt zooals zij zijn, zonder iemand te ontzien, zonder er doekjes om te winden. — *Rondborstig* is hij, die zijn gevoelens regtuit zegt. Het is de on-

bewimpelde verklaring van zijne eigene wijze van denken. Het bepaalt zich dus meer tot hetgeen in zijn eigen gemoed omgaat. *Men moet eene zaak onbewimpeld voorstellen en er rondborstig zijn gevoelen over zeggen.*

PEIL. SCHAAL. MAAT. — *Maat* is eene grootheid, die tot een' vasten grondslag dient, om de grootte of uitgebreidheid der voorwerpen te bepalen, als: *lengte-maat, vlakke-maat, zwaarte-maat*, enz. — *Peil* is bijzonder de maat om de hoogte van het water of de diepte der zee te bepalen. Ook spreken de zeelieden van de zon of de sterren te peilen, dat is: de hoogte daarvan te nemen. — *Schaal* is eene onbepaalde maat of betrekking-wijzer, die, zonder vasten grondslag, alleen dient, om de onderlinge betrekking van gelijkslachtige grootheden aan te wijzen. Van daar, dat men zegt: *Op eene groote of kleine schaal vervaardigd.*

PLEGEN. BEGAAN. — Wat met een boos oogmerk en dus opzettelijk geschiedt, wordt *gepleegd*. Wat in haast, overijling of vergissing gebeurt, wordt *begaan*. *Men pleegt eene misdaad en begaat een' misslag.*

REIN. SCHOON. ZUIVER. — *Schoon* noemt men iets, dat niet bemorst of bekleet is, het staat tegenover *vuil* of *morsig*. *Dat vuil of morsig is moet men schoon maken.* — *Zuiver* zegt men van hetgeen niet met andere stoffen vermengd is, als: *zuiver water*. — *Rein* is in den hoogsten graad *schoon* en *zuiver*.

SMEEKEN. BIDDEN. — *Bidden* is met nederigheid en onderwerping zijne behoeften voordragen, om het noodige ter vervulling daarvan uit genade te erlangen. — *Smeeken* is met meer aandrang en vuur in ootmoedige, klagende bewoordingen zijn verlangen te uiten, en veronderstelt een dringender gevoel van behoefte.

SPRAAKKUNST. SPRAAKLEER. TAALKUNDE. — *Spraakkunst* is

eene welgeordende verzameling van de regels der taal. — De *Spraakleer* bevat de opsporing van die regels, en de toetsing daarvan aan het gebruik, benevens de vergelijking van de verschillende gevoelens der voornaamste Taalgeleerden. — *Taalkunde* is de wetenschap, die men zich door beoefening van de *Spraakleer* eigen maakt.

TEVREDEN. VOLDAAAN. — Die niets meer begeeren wil, is *tevreden*; die niets meer vorderen kan, is *voldaan*; maar daarom nog niet altijd *tevreden*.

TOEJUICING. LOFTUITING. — *Toejuicing* is eene luide ontboezeming van welgevallen en goedkeuring, ter eere van iemand aan den dag gelegd. — *Loftuiting* is de openlijke lof, welken men over iemand *tuit* of *uittrompet*, en geeft dus veelal eene overdrevene en vervelende lofvermelding te kennen.

TOORN. GRAMSCHAP. WOEDE. — *Toorn* is eene hooggaande ontevredenheid, die zich in gelaat en houding openbaart. — *Gramschap* is heviger dan *toorn*, doch korter van duur. Zij openbaart zich door woorden en daden; terwijl de *toorn* dikwijls alleen door teekenen aan den dag wordt gelegd. — *Woede* ontstaat, wanneer de *gramschap* zoo hooggaande is, dat wij aan verstand, noch rede gehoor geven, maar ons door hartstogt geheel laten vermeesteren.

VADERLAND. GEBOORTELAND. MOEDERLAND. — *Vaderland* noemt men het land, waar onze voorouders woonden, waar wij-zelven opgevoed zijn, en welks taal wij doorgaans spreken. — Iemands *geboorteland* is wel meestal ook zijn vaderland, doch niet altijd. — *Moederland* is het land, waaruit de eerste bevolkers of stichters eener volksplanting oorspronkelijk waren. *Fenicie was het moederland van Karthago*.

VERDEDIGEN. REGTVAARDIGEN. Men *verdedigt* zich, om zijne handelingen in een goed daglicht te plaatsen. — Men

regtvaardigt zich, wanneer men bewijst, dat men ten onregte over iets beschuldigd is.

VERSTAND. OORDEEL. VERNUFT. — *Verstand* is het vermogen van verstaan, bevatten of begrijpen, en dus de natuurlijke geschiktheid in ons om een regt begrip van zaken te vormen. — *Oordeel* is het vermogen om denkbeelden te vergelijken, een regt begrip van verschil en overeenkomst te vormen, het ware van 't valsche te onderscheiden en daaruit nieuwe kundigheden en besluiten af te leiden. — *Vernuft* is de vereeniging van een fijn oordeel en verstand; het is die vaardigheid in den mensch, waardoor hij voorkomende zaken sebieljk opmerkt, spoedig besluit, verschillende dingen fraai vergelijkt, bevallig zamenvoegt en weet voor te stellen.

VOORBERIGT. VOORREDE. VOORWOORD. — Eene korte opgave van aanmerkingen door een' schrijver vóór zijn werk geplaatst, noemt men *voorberigt*. — Eene *voorrede* is uitgebreider en bevat doorgaans eene zakelijke opgave van de aanleiding, het doel en de strekking van het werk, dienende om den lezer met het juiste oogpunt, waaruit de schrijver zijn werk wil beschouwd hebben, bekend te maken. — *Voorwoord* is hetzelfde als *voorberigt*, waarvoor de Duitschers het gebruiken; het is derhalve een woord, dat wij missen kunnen, en om die reden is het gebruik daarvan af te keuren.

WAARDE. PRIJS. — *Waarde* is de bepaling der innerlijke hoedanigheid van eene zaak, en alleen van die hoedanigheid afhankelijk. — *Prijs* is de bepaling van eene toevallige hoedanigheid, en afhankelijk van bijzondere omstandigheden, die buiten de zaak liggen. *Goede aardappelen overtreffen de mindere soorten altijd in waarde; maar de mindere soorten, in 1845 gegroeid, overtroffen de goede van vorige jaren verre in prijs*.

WANHOOP. VERTWIJFELING. RADELOOSHEID. — *Wanhoop*

geeft te kennen, dat men de hoop laat varen, den moed laat zinken, en dus alle verdere pogingen tot redding vermaadt. — *Vertwijfeling* is erger dan *wanhoop*; zij is er een gevolg van, en voert den *wanhopende*, door het gevoel, dat alle uitredding onmogelijk is, zoo verre, dat hij niet weet, wat hij doet en voor alles bloot staat. — *Radeloosheid* is de hoogste graad van *wanhoop*; zij voert tot het uiterste, zoodat er voor haar niets dan de dood schijnt over te blijven, om een einde aan hare ellende te maken. —

WEDERWARIGHEID. ONSPOED. TEGENSPOED. — Wanneer ons verscheidene onaangename ontmoetingen of onheilen achtereenvolgende treffen, dan noemen wij die *wederwaardigheden*. — *Onspoed* is het tegenovergestelde van *spoed* en beteekent, dat wij in den voortgang onzer verrigtingen gedurig verhinderd worden. — *Tegenspoed* is erger dan *onspoed*, en beteekent, dat wij niet alleen verhinderd worden, maar ook met ongelukken te kampen hebben.

WOEST. ONBEOUWD. — *Woest* is een land, hetwelk de teekenen draagt, dat de mensch er de hand niet aan gehouden heeft, en dus dat verwaarloosd is. — *Onbebouwd* zegt eenvoudig, dat het niet bebouwd is of tot heden toe onbearheid is gebleven. —

ZIEDEN. KOKEN. — Door ophoping van warmtestof brengt men de vloeistoffen in eenen opbruisenden en sterk uitdampenden staat, dien men *koken* noemt. — Wanneer dit koken lang en sterk wordt voortgezet, noemt men het *zieden*.

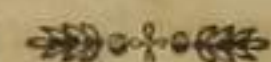
ZWIJN. VARKEN. Voor het bekende viervoetige dier gezegd, hebben deze woorden dezelfde beteekenis. Overdragtelijk gebruikt, noemt men een vuil of ontuchtig man *een zwijn*, en eene dergelijke vrouw *een varken*.

ALPHABETISCHE LIJST.

DER

SYNONYMEN.

A.	Aard.	Bl. 306
	Aardbodem.	06
Aandoening.	Bl. 302 Aardhol.	06
Aanduiden.	02 Aarde.	06
Aanfokken.	03 Aardig.	07
Aanhang.	03 Aardigheid.	09
Aanhangsel.	03 Aardrijk.	06
Aanhoudend.	03 Aardrijksbeschrijving.	09
Aankweeken.	03 Aardrijkskunde.	09
Aanschouwen.	05 Aas.	10
Aansprakelijk.	04 Achtbaar.	11
Aanstaan.	04 Achteloos.	12
Aanstaren.	05 Achterdocht.	11
Aansteken.	05 Achterklappen.	12
Aantoonen.	02 Achtingswaardig.	11
Aanwijzen.	02 Afbeelden.	13
Aanzien.	03 Afdanken.	13
Aanzienlijk.	05 Afgerigt.	14

Afgunst.	Bl. 316	Begluren.	Bl. 303
Afkeer.	17	Begrip.	29
Afschaffen.	13	Behagen.	04
Afscheid geven.	13	Behoedzaam.	27
Afwennen.	17	Behoeftig.	20
Afzetten.	13	Beklagelijk.	21
Ambacht.	18	Bekwaam.	14
Angst.	18	Belangzucht.	22
Arbeid.	19	Beleefd.	30
Arglistig.	19	Benaauwdheid.	18
Argwaan.	11	Bende.	03
Arm.	20	Beraden.	27
Armoedig.	20	Beroemd.	05
Armzalig.	21.	Beroep.	18
		Beroerte.	30
	B.	Berucht.	05
		Bescheiden.	30
Baat.	Bl. 322	Beschouwen.	03
Baatzucht.	22	Besmetten.	05
Babhelen.	24	Bespiegeling.	31
Baldadigheid.	25	Bestendig.	03
Balie.	26	Bestrafen.	46
Ballade.	31	Beteekenen.	32
Banier.	25	Bevallen.	04
Bar.	26	Bevatting.	29
Barmhartigheid.	26	Bewoner.	45
Barsch.	27	Bezadigdheid.	27
Bedaardheid.	27	Bezien.	05
Bedachtzaam.	27	Bezigheid.	19
Bedreven.	14	Bezigtigen.	05
Bedrijf.	18	Bezitter.	36
Beduiden.	32	Bezoeken.	46
Beest.	28	Bezonnen.	27
Begaan.	53	Bidden.	53
Begeeren.	28	Bijgeloof.	32
Beginsel.	28	Bijlage.	03

Bijvoegsel.	Bl. 303	Dwaling.	Bl. 336
Billijk.	33	Dweeperij	32.
Blijde.	33		
Boert.	09	E.	
Bosch.	33		
Braaf.	33	Edelmoedig.	Bl. 336
Brooddronkenheid.	51.	Eenvoudig.	37
		Eerwaardig.	11
	D.	Eigenaar.	36
		Eigenbaat.	22
Dapper.	Bl. 333	Eigenbelang.	22
Dartelheid.	51	Ellendig.	21
Deerlijk.	21	Erbarmelijk.	21
Deerniswaardig.	21	Erf.	27
Deftig.	44	Erfgenaam.	27
Denkbeeld.	29	Ervaren.	14
Denken.	34	Erve.	27
Deugdzaam.	33	Eten.	10
Dienstvaardig.	34	Euvelmoed.	25
Dier.	28		
Doel.	34	F.	
Dol.	34		
Dom.	37	Fabel	Bl. 331
Donker.	35	Fatsoen.	37
Dood.	35	Fierheid.	38
Doodslag.	49	Figuur.	37
Doorkneed.	14	Fijmelaar.	39
Doorkundig.	14	Fijn.	39
Doortrapt.	14	Fraai.	07
Dor.	26		
Dos.	41	G.	
Dragen.	35		
Drift.	36	Geboorteland.	Bl. 354
Droefheid.	43	Gebrekkig.	20
Duister.	35	Gedaante.	37
Duurzaam.	03	Gedachte.	29

Geduldig.	Bl. 339	Gramschap.	Bl. 334
Gedurig.	03	Grond.	37
Geestdrift.	40	Grondregel.	28
Geestdrijverij.	32	Grondstelling.	28
Geestigheid.	09	Grondwet.	43
Geheel.	40	Groot.	05
Geilheid.	51	Grootmoedig.	36
Gek.	34		
Geleerdheid.	40	H.	
Gelijkenis.	31		
Geluk.	40	Hal.	Bl. 345
Gematigdheid.	27	Handig.	14
Genade.	26	Handtering.	18
Genootschap.	40	Handwerk.	18
Geoefend.	14	Harteleed.	42
Geregt.	10	Hartstogt.	36
Geschikt.	14	Hartzeer.	43
Geslepen.	14	Hebbelijkheid.	41
Gespitst.	14	Hebzucht.	22
Gestadig.	03	Heelal.	06
Gestalte.	37	Heil.	40
Gestorven.	35	Hek.	26
Gevoelen.	29	Hoogmoed.	38
Gewaarwording.	02	Hoon.	44
Gewelddadigheid.	25	Hoop.	44
Gewigt.	41	Hoovaardij.	38
Gewis.	41	Hout.	33
Gewoonte.	41	Huichelaar.	39
Gezelschap.	40	Humeur.	06
Gierigheid.	22	Hupsch.	07
Gissing.	11		
Glans.	41	I.	
Godsdienstig.	42		
Godvreezend.	42	Jaloerschheid.	Bl. 316
Godvruchtig.	42	Jammerlijk.	21
Godzalig.	42	Idee.	29

IJlhoofdig.	Bl. 324	Kwinkslag.	Bl. 309
IJver.	50		
IJverzucht.	16	L.	
Inborst.	06		
Ingeland.	45	Laatdunkendheid.	Bl. 338
Ingetogen.	44	Lafenis.	47
Ingezeten.	45	Langmoedig.	39
Inhaligheid.	22	Langmoedigheid.	36
Instinct.	36	Lasteren.	12
Inwoner.	45	Leep.	19
Inzien.	29	Leerrede.	47
Jok.	09	Legende.	31
		Levend.	48
		Levendig.	48
		Levenloos.	35
		Leuning.	36
		Lief.	07
		Ligtvaardig.	48
		Ligtzinnig.	48
		Listig.	19
		Loftuiting.	54
		Lomp.	49
		Loos.	19
		Los.	48
		Luister.	41
		M.	
		Maat.	Bl. 333
		Maatschappij.	40
		Mager.	49
		Mak.	49
		Malen.	13
		Manslag.	49
		Meening.	29
		Mededoogen.	26
Kabinet.	Bl. 345		
Kallen.	24		
Kalmte.	27		
Kamer.	45		
Karakter.	06		
Karigheid.	22		
Kastijden.	46		
Keur.	43		
Keuvelen.	24		
Klappen.	24		
Knap.	14		
Koken.	56		
Kommerlijk.	21		
Kortswijl.	09		
Kost.	10		
Kouten.	24		
Kracht.	47		
Krankzinnig.	34		
Krijgsman.	47		
Kunde.	40		
Kwaadspreken.	12		

Medelijden.	Bl. 326	Ondergang.	Bl. 351
Misdaad.	49	Onderscheid.	51
Misdrijf.	49	Ongebondenheid.	51
Mismaakt.	50	Ongehinderd.	03
Misslag.	49	Ongestoord.	03
Misverstand.	36	Onkuischheid.	51
Misvormd.	50	Onkundig.	37
Moederland.	54	Onlust.	30
Moedig.	33	Onnoozel.	34
Moedwil.	25	Onoplettend.	12
Mooi.	07	Onrust.	18
Moord.	49	Ouspoed.	56
Muiterij.	30	Ontdekken.	51
		Ontferming.	26
	N.	Ontroerd.	51
		Ontslaan.	13
		Ontucht.	51
Naarstigheit.	Bl. 350	Ontwennen.	17
Najver.	18	Ontzield.	35
Naschrift.	03	Onverstandig.	34
Nieuwsgierig.	50	Onvruchtbaar.	26
Nijd.	18	Onwetend.	36
Nijverheit.	50	Onzekerheit.	52
Nooddruftig.	20	Onzinnig.	34
Norsch.	27	Oogmerk.	34
Novelle.	31	Oordeel.	55
Nut.	22	Openhartig.	52
		Opgeblazenheit.	38
	O.	Opgetogen.	33
		Oploop.	30
Onachtzaam.	Bl. 312	Opnemen.	05
Onafgebroken.	03	Opregt.	52
Onbebouwd.	56	Oproer.	30
Onbeleefd.	49	Opschik.	41
Onbesuisd.	48	Opstand.	30
Onbeschoft.	49	Overleden.	35
Onbewimpeld.	52		

Overtreding.	Bl. 349	Schaal.	Bl. 353
Overwegen.	34	Scherts.	09
		Schetsen.	13
	P.	Schijnheilige.	39
		Schilderen.	13
Partij.	Bl. 303	Schoolvosserij.	28
Peil.	53	Schoon (fraai).	07
Peinzen.	34	Schoon (rein).	53
Plegen.	53	Schraal.	26
Praal.	41	Schraapzucht.	22
Pracht.	41	Schrik.	18
Praten.	24	Schrokkigheid.	22
Prijs.	55	Sjouwen.	35
Pronk.	41	Slim.	19
		Slof.	12
	R.	Slordig.	12
		Sluik.	19
Rabbelen.	Bl. 324	Sluw.	19
Radeloos.	55	Smaad.	44
Rammelen.	24	Smeeken.	53
Rampzalig.	21	Suappen.	24
Razend.	34	Snateren.	24
Rede.	47	Soldaat.	47
Redevoering.	47	Somber.	35
Regel.	28	Spaarzaamheit.	22
Regt.	33	Spijs.	10
Regtvaardigen.	54	Spijtig.	27
Reikhalzen.	28	Spraakkunst.	53
Rein.	53	Spraakleer.	53
Rigtsnoer.	28	Spreken.	24
Roman.	31	Staatsie.	41
Romance.	31	Standaard.	28
Rondborstig.	52	Statig.	44
		Stelregel.	28
	S.	Stemmig.	44
Salon.	Bl. 345	Straffen.	46

Stuursch.	Bl. 327	Verhaal.	Bl. 331
		Verhandeling.	47
	T.	Verheugd.	33
		Verkwikking.	47
Taalkunde.	Bl. 353	Verlangen.	28
Tafereel.	31	Vermaard.	05
Tam.	49	Vermetel.	33
Teekenen.	13	Vermoeden.	11
Tegenspoed.	56	Vermogen.	47
Tegenzin.	17	Vernuft.	55
Temperament.	06	Verordening.	43
Tenger.	49	Verrast.	81
Terugstootend.	27	Verrukt.	33
Tevreden.	54	Verschil.	51
Toejuicing.	54	Verslagen.	51
Tooi.	41	Verstand.	55
Toorn.	54	Vertelling.	31
Torschen.	35	Vertrek.	45
Treurigheid.	43	Vertwijfeling.	55
Trotschheid.	38	Vervoering.	40
Tuchtigen.	46	Verwaandheid.	38
Twijfel (vermoeden).	11	Verwachting.	44
Twijfel (onzekerheid).	22	Verwonderd.	51
		Vlijt.	50
	V.	Voedsel.	10
		Voldaan.	54
Vaandel.	Bl. 325	Volksvljht.	50
Vaderland.	54	Volledig.	40
Val.	51	Voorberigt.	55
Varken.	56	Voordeel.	22
Verantwoordelijk.	04	Voortdurend.	03
Verbaasd.	51	Voornaam.	05
Verbijsterd.	51	Voornemen.	34
Verdedigen.	54	Voorrede.	55
Verdriet.	43	Voorspoed.	40
Vergissing.	36	Voorstelling.	29

Vooruitzigt.	Bl. 344	Werk.	Bl. 319
Voorwoord.	55	Wet.	43
Voorzigtig.	27	Winzucht.	22
Vorm.	37	Woede.	54
Vrees.	18	Woest.	56
Vrekheid.	22	Woud.	33
Vriendelijk.	30	Wuft.	48
Vrolijk.	33	Wulpschheid.	51
Vroom.	39		
		Z.	
	W.	Zaal.	Bl. 345
		Zedig.	44
Waarde.	Bl. 353	Zegen.	40
Walg.	17	Zeker.	41
Wanbedrijf.	49	Zelfverbeelding.	38
Wangunst.	15	Zelfverheffing.	38
Wanhoop.	55	Zeuren.	24
Wanstaltig.	50	Zieden.	56
Wederwaardigheid.	56	Zinneloos.	34
Weetgierig.	50	Zuinigheid.	22
Wellust.	51	Zuiver.	53
Welvoegelijk.	44	Zwaarte.	41
Welwillend.	34	Zwier.	41
Wereld.	06	Zwijn.	56
Wereldrond.	06		
Wereldruim.	06		

2°. HOOFDSTUK.

Over de HOMONYMEN en PARONYMEN.

Beschouwing dezer woorden.

129. Even als de rijkdom eener taal blijkt uit de menigte van zinverwante woorden, die voor elke wijziging van eenig denkbeeld eene bijzondere uitdrukking geven, even zoo kan men het als een gebrek in de taal aanmerken, dat zij voor twee geheel verschillende denkbeelden een zelfde woord moet gebruiken, zoo als met de *Homonymen* plaats heeft. Toevallige omstandigheden, welker oorzaak in de vorming der taal zelve moet gezocht worden, kunnen aanleiding tot die onvolkomenheden gegeven hebben. Intusschen is het getal der eigenlijke Homonymen in onze taal kleiner dan men gewoonlijk opgeeft. Naar ons inzien ten minste, behooren daartoe alleen die woorden, welke, bij geheel verschillende beteekenis, gelijk in vorm zijn, en niet dezulke, die eigenlijk hetzelfde denkbeeld of dezelfde zaak uitdrukken, maar welker verschillende beteekenis alleen ontstaat, uit het verschillend gebruik, dat van die zaak gemaakt wordt. Van dien aard is b. v. het woord: *grond*, dat in zijn verschillend gebruik altijd de beteekenis heeft van *bodem*, *eersten aanleg* of *onderste gedeelte* eener zaak, als: *grond van een'*

tuin; grond van eene schilderij; grond van geborduurde stof; de grond van ons hart.

Evenmin kan men tot de eigenlijke Homonymen die woorden brengen, welke of door verbuiging, of door zamentrekking der lettergrepen met andere gelijkkluidend worden. Van dien aard zijn: *lagen* van het werkwoord *liggen*, en *lagen* het meervoud van *laag*; *boóm*, voor *bodem*, en *boom*, voor *gewas*.

De Paronymen of Gelijkkluidende woorden met verschillende Spelling hebben hunnen oorsprong deels in het verloop der uitspraak, waardoor hunne wortelklanken, vroeger verschillend, thans gelijk of bijna gelijk in uitspraak zijn, als: *week*, *kool*, enz. met de zacht-lange, en *week*, *kool*, met de scherplange *e* en *o*; *lijden* met de lange *i*, en *leiden* met den bijna gelijkkluidenden tweeklank *ei*: deels zijn zij eigenlijke *homonymen*, die men door verandering in de spelling van elkander onderscheiden heeft, als: *noch* voegwoord, en *nog* bijwoord, welk laatste woord voorheen ook *noch* geschreven werd, en waarom het verschil in spelling, »niet »zoo zeer op de afstamming, als wel op een, thans bijna »eenparig aangenomen, gebruik der netste schrijvers gegrond »is." (†) Zoo ook *geslacht* en *geslagt*, welke, volgens de voornaamste Taalvorschers, van denzelfden wortel afstammen. (§) Verder brengt men tot deze klasse van woorden, die, welke alleen door verbastering in de uitspraak gelijkkluidend worden, doch zoowel door de spelling, als door het gebruik geheel onderscheiden zijn, als: *drenken* en *drinken*, *hart* en *hert*, *zege* en *zegen*, enz.

(†) WEILAND. Taalk. Woordenb.

(§) J. L. TERVEN. Etym. Handwoordenb.

De Nederlandsche Paronymen kunnen dus in de volgende soorten onderscheiden worden:

1°. die, welke met de zacht-lange of scherp-lange *e* of *o* geschreven worden.

2°. die *ij* of *ei* hebben.

3°. die van den zelfden wortel afstammen, maar door verschil van klank eene verschillende beteekenis krijgen.

4°. die, welker verschillende beteekenis door de verwantschape medeklinkers wordt aangewezen.

5°. die door eene onjuiste uitspraak der korte wortelklinkers verward worden, en

6°. die door hunnen uitgang onderscheiden zijn.

Alphabetische Lijst der eigenlijke Homonymen.

Aas. Z. o.	Voedsel. Lokaas. Gewigt. Speelkaart.
Accent. Z. m. en o.	Toonteeken. Nadruk. Uitspraak.
Achten. W.	Schatten. Meenen. Eerbiedigen.
Afleggen. W.	Zich ontdoen. Gaan.
Al. Telw. en Bijw.	Reeds. — Geheel.
Ais. Bijw. en Voegw.	Wanneer. — Gelijk.
Ambacht Z. o.	Beroep. Heerlijkheid.
Anker. Z. o.	Scheepstuig. Muurijzer. Wijnvat.
Arm. Z. m en Bijv.	Deel van 't menschelijk ligchaam. Ook van de zee of van eene rivier. — Behoefstig.
Baai. Z. v.	Wollen stof. Inham van de zee.
Baar. Z. v. en Bijv.	Golfslag. Draagtuig. Staaf.— Bloot.

Bak. Z. m.	Schotel. Zitplaats in den Schouwburg.
Bal. Z. m. en o.	Bolvormig ligchaam. Danspartij.
Balie. Z. v.	Hek. Scheepstobbe. Mand.
Bank. Z. v.	Houten Zetel. Hoogte in Zee. Bewaarplaats van geld of goed.
Bas. Z. m.	Grondstem. Speeltuig. Scheepsgeschut.
Been. Z. o.	Bot. Ligchaamsdeel.
Beer. Z. m.	Wild dier. Mannetjes varken. Steenen waterkeering.
Beet. Z. m. en v.	Hap. Wortel.
Bekomen. W.	Verkrijgen. Uitvallen. Herstellen.
Beleggen. W.	Bedekken. De leden eener vergadering bijeenroepen. Geld uitzetten.
Beroep. Z. o.	Broodwinning. Benoeming.
Bescheiden. W. en Bijv.	Tijd of plaats bepalen.—Beleefd.
Beslaan. W.	Eene plaats vervullen. Voorzien.
Beslag. Z. o.	Deeg. Einde. Arrest op goederen.
Betrekken. W.	Inwikkelen. — Bedriegen. Ingaan. Donker worden.
Beurs. Z. v.	Geldzak. Gebouw voor den handel.
Bevallen. W.	Behagen. In de kraam komen.
Blaar Z. v.	Opzetting van de huid. Eene bijzonder gevlekte koe.
Blank. Z. v. en Bijv.	Oude munt. — Schoon; wit.

Blik. Z. m. en o.	Opslag van 't oog. <i>Blek</i> , een bereid metaal.
Bloed. Z. m. en o.	Vocht. <i>Onnoozel mensch</i> .
Boezem. Z. m. en v.	Borst. <i>Inham der zee</i> . Een kind geboren na den dood zijns vaders.
Boeten. W.	Betalen. <i>Voldoen</i> . <i>Herstellen</i> . <i>Ontsteken</i> . De beide laatste verouderd.
Bok. Z. m.	<i>Mannetje van de geit</i> . <i>Zitplaats van den koetsier</i> . <i>Vaarttuig</i> . <i>Houten gestel om te zagen</i> , enz.
Bont. Z. o. en Bijv.	<i>Pelswerk</i> .— <i>Belekt</i> .
Bot. Z. v. en o. en Bijv.	<i>Visch</i> . <i>Been</i> .— <i>Lomp</i> . <i>Stomp</i> .
Bout. Z. m.	<i>IJzeren spie</i> . <i>Stuk gebraad</i> . <i>Slagpen van een' vogel</i> .
Brak. Z. m. en Bijv.	<i>Jagthond</i> .— <i>Zoutachtig</i> .
Broek. Z. v. en o.	<i>Kleedingstuk</i> . <i>Moerassig land</i> .
Buis. Z. v.	<i>Kleedingstuk</i> . <i>Haringschip</i> . <i>Pijp</i> .
Das. Z. m. en v.	<i>Zeker dier</i> . <i>Halsdeksel</i> .
Deel. Z. v. en o.	<i>Plank</i> . <i>Dorschvloer</i> . <i>Gedeelte</i> .
Deken. Z. m. en v.	<i>Hoofd der kerk</i> , van een gild. <i>Dekkleed</i> .
Deun. Z. m. en Bijv.	<i>Gezang</i> .— <i>Gierig</i> . <i>Karig</i> .
Dissel. Z. m.	<i>Timmermansgereedschap</i> . <i>Kromme boom van een' wagen</i> .
Dom. Z. m. en Bijv.	<i>Hoofdkerk</i> .— <i>Lomp</i> .
Draf. Z. m.	<i>Paardegang</i> . <i>Bezinksel</i> .
Drillen. W.	<i>In den wapenhandel oefenen</i> . <i>Boren</i> .

Drop. Z. m. en o.	<i>Vallende regendruppels</i> . <i>Geneesmiddel</i> .
Druk. Z. m. en Bijv.	<i>van drukken, persen</i> .— <i>Overladen met werk</i> .
Drijven. W.	<i>Op het water drijven</i> . <i>Jagen</i> . <i>Voortzetten</i> .
Duim. Z. m.	<i>Lid van de hand</i> . <i>IJzer van eene deur</i> .
Eer. Z. v. en Bijv.	<i>Eerbewijs</i> .— <i>Vroeger</i> . <i>Vóór</i> .
Enkel. Z. m. en Bijv.	<i>Deel van den voet</i> .— <i>Alleen</i> .
Fabriek. Z. m. en v.	<i>Opziener van de Stadsgebouwen</i> . <i>Werkplaats</i> .
Fluit. Z. v.	<i>Muziek-instrument</i> . <i>Drinkglas</i> . <i>Vaarttuig</i> .
Gast. Z. m.	<i>Dischgenoot</i> . <i>Knecht</i> .
Gebaar. Z. o.	<i>Geschreeuw</i> . <i>Beweging</i> .
Gebod. Z. o.	<i>Bevel</i> . <i>Bekendmaking des huwelijks</i> .
Geregt. Z. o.	<i>Overigheid</i> . <i>Schotel met spijs</i> .
Getij. Z. o.	<i>Vloed</i> . <i>Seizoen</i> .
Golf. Z. v.	<i>Baar</i> . <i>Zeeboezem</i> .
Graad. Z. m.	<i>Deel van den cirkel</i> . <i>Rang</i> .
Graauw. Z. m. en o. en Bijv.	<i>Onvriendelijke toespraak</i> . <i>Gemeen volk</i> .— <i>Grijs van kleur</i> .
Grein. Z. o.	<i>Zekere stof</i> . <i>Klein gewigt</i> .
Gul. Bijv.	<i>Dor of droog</i> . <i>Goedhartig</i> .
Haast. Z. m. en Bijv.	<i>Drift of ijl</i> .— <i>Bijna</i> . <i>Weldra</i> .
Hard. Bijv. en Bijw.	<i>Vast</i> . <i>Wrang</i> . <i>Onbuigzaam</i> .— <i>Overluid</i> .
Hart. Z. o.	<i>Deel van het ligchaam</i> . <i>Gemoed</i> .

Heffen. W.	Opligten. vorderen en inza- melen.
Hel. Z. v. en Bijv.	Jammerpoel.—Klaar. Schel.
Helm. Z. m.	Hoofdwapen. Distilleer-tuig. Heigewas.
Hof. Z. m. en o.	Tuin. Vorstelijke woning.
Hoop. Z. m. en v.	Menigte. Verwachting.
Horde. Z. v.	Zamenvlechtsel van teenen. Bende.
Kaak. Z. v.	Wang. Schavot.
Kamp. Z. m. en o.	Stuk lands. Strijd. Legerplaats.
Kapel. Z. v.	Een Witje. Kleine kerk.
Kapittel. Z. o.	Zekere kerkelijke vergadering. Hoofdstuk van een boek.
Kappen. W.	Het hoofd versieren. Hout hakken.
Kat. Z. v.	Huisdier. Vaartuig. Ankerpaal.
Keel. Z. m.	Spijsweg in den hals. Lin- nen overkleed.
Keur. Z. v.	Verkiezing. Geldboete. Stempel.
Klaar. Bijv.	Helder. Gereed.
Klink. Z. m.	IJzer aan de deur. Figuur in eene kous. Klap.
Klinker. Z. m.	Vokaal. Gebakken steen.
Knaap. Z. m.	Jongen. Lichtstander.
Knap. Z. m. en Bijv.	Geluid van iets dat breekt. Eten.—Passend. Geschikt.
Kollegie. Z. o.	Vergadering. Oefenschool.
Kool. Z. v.	Doorgebrand hout. Steenkool. Bekende groente.
Kop. Z. m.	Hoofd. Bovendeel. Maat. Drinkvat.

Kraam. Z. v.	Markttent. Kinderbed.
Kraan. Z. v.	Zekere vogel. Werktuig om te hijschen. Tap.
Kroost. Z. o.	Kinderen. Groen op het wa- ter in de slooten.
Kruid. Z. o.	Specerij. Gras of groente. Buskruid.
Kruit. Z. v.	Dikte van 't been. Zaad der visschen.
Kussen. Z. o. en W.	Stoelkussen. Omhelzen.
Kuur. Z. v.	Gril. Genezing.
Kwast. Z. W.	Knoest in 't hout. Verw- kwast. Halve gek.
Laken. Z. o en W.	Wollen stof.—Misprijzen.
Lam. Z. o. en Bijv.	Jong schaap.—Krachteloos.
Lid. Z. o.	Ledemaat. Deksel van een' bierkan.
Lijst. Z. v.	Rand van een' spiegel, enz. Register.
Lomp. Z. v. en Bijv.	Vod of oude lap.—Dom.
Loods. Z. m. en v.	Bootsman, die de schepen uit en in zee brengt. Planken hut.
Maal. Z. v. en o.	Reis of keer. Maaltijd. Post- valies.
Maan. Z. v.	Hemellicht. Halshaar der paarden.
Maat. Z. m. en v.	Makker. Maatstaf.
Mangelen. W.	Ruilen. Linnen glad maken. Ontbreken.
Mars. Z. m. en v.	Krijgsgod. Plat aan den mast der schepen. Mand of pak van een' kramer.

- Mat. Z. v. en Bijv.
 Mede. Z. v. en Bijw.
 Mijt. Z. v.
 Min. Z. v. en Bijw.
 Minuut. Z. v.
 Mol. Z. v.
 Monster. Z. o.
 Morgen. Z. m. en o. en Bijw.
 Muil. Z. m. en v.
 Nadruk. Z. m.
 Nagel. Z. m.
 Net. Z. o. en Bijw.
 Oord. Z. o.
 Overzetten. W.
 Palm. Z. m.
 Pand. Z. o.
 Part. Z. v. en o.
 Partij. Z. v.
 Pas. Z. m. en o.
 Patroon. Z. m. en o.
 vloerdekseel.—Vermoeid. Dof.
 Zekere drank. Met of benevens.
 Kaasworm. Hout- of hooi-
 stapel. Halve penning.
 Liefde. Zoogster.—Minder.
 Zestigste deel van een uur of
 van een' graad. Geschrift van
 een' Notaris.
 Zekere soort van bier, als:
 Nijmeegsche mol. Klein vier-
 voetig dier. Teeken in de Muzijk.
 Schrikdier. Wangedrocht.
 Staal. Voorbeeld. Klooster.
 Ochtendstond. Landmaat.—Op
 den volgenden dag.
 Muilezel. Bek van groote
 dieren. Zeker schoeisel.
 Nagedrukt boek. Klemtoon.
 Spijker. Hoornachtig uitwas
 aan de vingers.
 Strikwerk.—Zindelijk. Sier-
 lijk. Welgemaakt.
 Landstreek. Vierde deel.
 Aan den anderen kant zetten.
 Vertalen.
 Zeker gewas. Deel van de
 hand. Tiende deel van de El.
 Deel van een' rok. Waarborg.
 Pots. Deel.
 Deel. Aanhang. Gezelschap.
 Tred. Schrede. Engte. Oogenblik.
 Beschermer. Meester. Voorbeeld.

- Pink. Z. m. en v.
 Post. Z. m. en v.
 Rank. Z. v. en Bijv.
 Ras. Z. o. en Bijv.
 Rede. Z. v.
 Register. Z. o.
 Reis. Z. v.
 Riem. Z. m.
 Roede. Z. v.
 Rol. Z. v.
 Rijk. Z. o. en Bijv.
 Rijp. Z. v. en Bijv.
 Schaar. Z. v.
 Schel. Z. v. en Bijv.
 Schoft. Z. m. en v.
 Schoon. Bijv. en Voegw.
 Schop. Z. m. en v.
 Sim. Z. m. en v.
 Slaap. Z. m. en v.
 Slag. Z. m. en o.
 Slijten. W.
 Smakken. W.
 Snaar. Z. v.
 Kleinste vinger. visschers-
 scheepje. Jonge os of koe.
 Ambt. Deurstijl. Plaats. Brie-
 venverzending. Fisch.
 Scheut van een wijngaard.
 —Schraal. Mager.
 Geslacht.—Snel.
 Verstand. Redevoering.
 Naamlijst. Deel van 't orgel.
 Maal of keer. Togt.
 Roettuig. Lederen band. Twin-
 tig boek papier.
 Geesel. Landmaat.
 Cilinder. Zeker geschrift. Ge-
 deelte van een tooneelstuk.
 Heerschappij. — Vermogend.
 Bevrozen nevel. — Eetbaar.
 Snijtuig. Kerf in een mes.
 Eene menigte volks.
 Bel of klokje. — Hardklinkend.
 Schouder. Onbeleefd mensch.
 Vierde deel van den dag.
 Mooi. Rein. — Hoewel.
 Stoot met den voet. Scheptuig.
 Een aap. Een hengeldraad.
 Rust. Zijde van 't hoofd.
 Stoot. Dreun. Geluid. Til of
 klep. Soort.
 Verkoopen. Verbruikt worden.
 Smijten. Verlangen. Geluid
 van iemand, die eet.
 Schoonzuster. Vioolsnaar.

Spijker. Z. m.	IJzeren nagel. Pakhuis of zolder.
Spit. Z. o.	Keukengereedschap. Ongemak in den rug.
Staal. Z. o.	Verhard ijzer. Monster.
Stichten. W.	Bouwen. Vermanen of leeren.
Stikken. W.	Smoren. Met de naald werken.
Stoffen. W.	Het stof opvegen. Zwetsen.
Stoken. W.	Vuur aanmaken. Tandenzuiveren.
Streek. Z. m. en v.	List. Landstreek.
Stroopen. W.	Berooven. Het vel afrekken.
Strijken. W.	Glad maken. Laten vallen.
Stijl. Z. m.	Schrijfwijze. Wijze van tijdrekening. Steun of stut.
Tafel. Z. v.	Disch. Register.
Talent. Z. o.	Zekere hoeveelheid goud of zilver. Begaafdheid.
Teren. W.	Met teer bestrijken. Slempen, brassen.
Teekenen. W.	Onderschrijven. Afbeelden.
Tol. Z. m.	Speelgoed. Regt van doortogt.
Tong. Z. v.	Spraaklid. Zekere visch.
Toon. Z. m.	Klank. Deel van den voet.
Traan. Z. v.	Vettigheid der visschen. Vocht uit het oog.
Trek. Z. m.	Streep of krul. Looze streek. Lust.
Trekken. W.	Naar zich halen. Een' wissel afgeven. Krullen maken.
Uiterlijk. Bijw.	Uitwendig. Ten langste.
Uitleggen. W.	Wijder maken. Verklaren.

Uitrusten. W.	Rust genieten. Gereed maken: een schip uitrusten.
Uitvallen. W.	Gebeuren. Een' uitval doen.
Uitvoeren. W.	Verrigten. Naar buiten brengen.
Vaak. Z. m. en Bijw.	Geneigdheid tot slapen.—Dikwijls.
Varken. Z. o.	Viervoetig dier. Korte kamerbezem.
Vast. Bijv. en Bijw.	Slecht—Sterk. Ondertusschen.
Veder. Z. v.	Pen. Beweegmiddel van een uurwerk.
Verbeuren. W.	Boete betalen. Vertillen.
Verdragen. W.	Doorstaan of lijden. Van de eene plaats naar de andere brengen.
Vergeven. W.	Kwijt schelden. Vergiftigen.
Verhaal. Z. o.	Berigt. Vergoeding.
Verkeeren. W.	Veranderen. Gemeenzamen omgang houden.
Vermaken. W.	Genoegen geven. Anders maken.
Verschiet. Z. o.	Verte. Menigte.
Verschieten. W.	Met schieten verdoen. Leenen. Van kleur veranderen. Verplaatsen.
Versteken. W.	Verbergen. Berooven.
Vertering. Z. v.	Ontbinding der spijszen. Uitgaven.
Vertrek. Z. o.	Afreis. Kamer.
Verval. Z. o.	Vermindering. Steekpenning voor dienstboden.
Vieren. W.	Feesthouden. Toegeven.
Vlak. Bijv. en Bijw.	Essen of gelijk.—Regt: vlak er voor.

Vleet. Z. v.	Menigte. Zekere visch.
Voor. Z. v. en Voorz.	Groeve.— Om. In plaats van.
Vorderen. W.	Vooruit komen. Eischen.
Vorst. Z. m. en v.	Prins. Felle koude. De rug van een dak.
Waar. Z. v. Bijv. en Bijw.	Goederen.— Echt.— Op welke plaats?
Waard. Z. m. en Bijv.	Hospes. Bedijkt land. Man- netjes eend.— Geldij.
Wal. Z. m.	Schanswerk. Dijk of oever.
Walen. W.	Wellen. Ongestadig zijn.
Walm. Z. m.	Dakstroo. Damp.
Want. Z. v. en o. Voegw.	Handschoen. Scheeps- of vis- scherstuig.— Omdat.
Wapen. Z. o.	Verdedigings-middel. Wa- penschild.
Weder. Zie Weêr.	
Week. Z. v. en Bijv.	Zeven dagen.— Zacht.
Weêr. Z. m. v. en o. en Bijw.	Hamel. Verdediging. Luchts- gesteldheid. Eelt.— Op nieuw.
Weg. Z. m. en Bijw.	Doortogt.— Verloren.
Wel. Z. v. en Bijw.	Bron.— Goed.
Wiek. Z. v.	Vleugel. Geplukt linnen op eene wond.
Wiel. Z. v. en o.	Nonnensluijer. Rad.
Wijs. Z. v. en Bijv.	Toon, zangmaat.— Verstandig.
Winkel. Z. m.	Plaats ter uitstalling van koopwaren. Werkplaats.
Wisch. Z. v.	Teen of twijg. Vaatdoek.
Wit. Z. o. en Bijv.	Doel — Kleur.
Woelen. W.	Winden. Zich heen en weder bewegen.

Wortel. Z. m.	Aardvrucht. Boomwortel.
	Grondgetal.
Zacht. Bijv.	Week. Langzaam. Stil.
Zeer. Bijv. en Bijw.	Pijnlijk.— Grootelijks.
Zegen. Z. m. en v.	Voorspoed. Vischnet.
Zeker. Bijv.	Ongetwijfeld. Ongenoemd.
	Fijmelachtig.
zijde. Z. v.	Kant. Zekere stof.
Zoo. Bijv. en Voegw.	Aanstonds. Op die wijze. — Indien.
Zucht. Z. m. en v.	Bedrukte ademhaling. Neiging.
	Opzwellling in de beenen.
Zwaard. Z. o.	Sabel. Zijplank der schepen.
1. Gelijkluidende woorden, met de scherp-lange en zacht- lange e en o.	
Beeten. Wortel.	Beten. (van bijten.)
Betoogen. Bewijzen.	Betogen. bedekt.
Bleeken. Wit worden.	Bleken. (van blijken.)
Deegen. (Mvd. van deeg.)	Degen. Zwaard.
Geen. (Ontk. Bijw.)	Gene. (Aanw. Voornw.)
Genooten. Deelhebbers.	Genoten. (van genieten.)
Heelen. Genezen.	Helen. verbergen.
Heeren. Meesters.	Heren. Legers.
Hoopen. Menigte.	Hopen. Verwachten.
Hooren. Verstaan.	Horen. blaas-instrument.
Hoozen. Natuurverschijnsel.	Hozen. Beenkleederen.
Keelen. Groente. Strook.	Kelen. Gordels. Kielen.
Keeten. Stookplaatsen.	Keten. Ketting.
Koolen. Groente.	Kolen. Steenkolen.
Kooper. Iemand, die koopt.	Koper. Metaal.
Kweeken. Opvoeden.	Kweken. Kwaken.

Schrijven. *Overgaan.* Schreijen. *Weenen.*
 Stijger. *Iemand, die klimt.* Steiger. *Stellaadje.*
 Stijl. *Steun.* Schrijfwijz. *Steil.* *Bijna regt opgaande.*
 Trijn. *Vrouwennaam.* Trein. *Gevolg.*
 Verlijden. *Begiftigen.* Verleiden. *Tot het kwade
 brengen.*
 Vermijden. *Ontgaan.* Vermeiden. *Verlustigen.*
 Vjl. *Werktuig.* Veil. *Te koop.*
 Vijlen. *Metaal afsnijden.* Veilen. *Te koop aanbieden.*
 Vlijen. *Schikken.* Vleijen. *Liefkozen.*
 Vlijt. *Naarstigheit.* Vleit. *van Vleijen.*
 Wij. *Pers. Voornw.* Wei. *Hui van de melk.*
 Wijden. *Heiligen.* Weiden. *Grazen.*
 Wijt. *van wijten.* Weit. *Graan.*
 Zijde. *Kant. Zekere stof.* Zeide. *van zeggen.*

3. *Gelijkkluidende woorden, die van denzelfden wortel
 afstammen.*

Bespringen. *Op iets springen.* Besprengen. *Bevochtigen.*
 Drinken. *Drank gebruiken.* Drenken. *Te drinken geven.*
 Liggen. *Gelegen zijn.* Leggen. *Nederleggen.*
 Knijpen. *Drukken.* Knippen. *Afsnijden.*
 Kunnen. *Vermogend zijn.* Kennen. *Kennis hebben.*
 Ruiken. *Reuk geven; ook als* Rieken. *Reuk gewaar worden.*
 Schuilen. *Zich verbergen.* Scholen. *Bij een komen.*
 Slijpen. *Scherp maken.* Slepen. *Voorttrekken.*
 Vallen. *Nederstorten.* Vellen. *Doen vallen.*
 Varen. *Te water reizen; ook* Voeren. *Vervoeren, brengen,
 voor langzaam rijden gebruikt.* *geleiden.*
 Verbreiden. *Verspreiden.* Verbreeden. *Breeder maken.*
 Wreken. *Wraak nemen.* Wraken. *Afkeuren.*
 Zitten. *Gezeten zijn.* Zetten. *Plaatsen.*

Zuigen. *Uitzuigen.* Zogen. *Te zuigen geven.*

4. *Gelijkkluidende woorden met verwantschape mede-
 klinkers.*

Arend. *Vogel.* Arent. *Mannennaam.*
 Bed. *Rustbed. Tuinbed.* Bet. *van Betten (nat maken.)*
 Boud. *Stoutmoedig.* Bout. *IJzeren staaf. Stuk ge-
 braad.*
 Digt. *Niet open.* Dicht. *Dichtstuk.*
 Dog. *Hond.* Doch. *Maar; echter.*
 Egel. *Stekelvarken.* Echel. *Bloedzuiger.*
 Fiool. *Flesch.* Viool. *Speeltuig. Bloem.*
 Gelag. *Drinkpartij.* Gelach. *van lagchen.*
 Geslagt. *van Slagten (doo-
 den.)* Geslacht. *Kunne. Soort.*
 Gemoed. *Inborst.* Gemoet. *Tegen. Te gemoet.*
 Graad. *Deel van een Cirkel.* Graat. *Vischbeen.*
 Hard. *Niet week.* Hart. *Ligchaamsdeel.*
 Koud. *Niet warm.* Kout. *Gesprek.*
 Krab. *Zekere visch.* Krap. *Naauwelijks.*
 Lag. *van Liggen.* Lach. *van Lagchen.*
 Ligt. *Niet zwaar.* Licht. *Niet donker.*
 Log. *Niet vlug. Zwaar.* Loch. *Opening.*
 Loot. *Scheut van een' boom.* Lood. *Metaal. Gewicht.*
 Milt. *Ligchaamsdeel.* Mild. *Zacht. Milddadig.*
 Moet. *Vlak. Smet.* Moed. *Dapperheid.*
 Nog. *Daarenboven.* Noch. *Ontkenning.*
 Oven. *Om te bakken.* Ofen. *Naam eener stad.*
 Pont. *Vaarttuig.* Pond. *Gewigt.*
 Plecht. *Deel van een schip.* Plegt. *Kusting op een huis.*
 Raad. *Raadgeving.* Raat. *Honigraat.*
 Rad. *Wiel.* Rat. *Ongedierte.*

Schub. van een' visch.	Schup. Schepper.
Slagten. Dooden.	Slachten. Gelijken.
Speld. Steeknaald.	Spelt. Graangewas.
Tob. Kuip.	Top. Bovenste punt.
Vier. Getal.	Fier. Moedig.
Wand. Muur.	Want. Voegwoord.
Wed. Paardenwed.	Wet. Voorschrift.
Wiggelaar Iemand, die wiggelt.	Wigchelaar. Waarzegger.
Wigt. Zwaarte.	Wicht. Klein kind.
Zijn. Werkwoord.	Sein. Teeken.
Zaai. van Zaaijen.	Saai. Zekere stof.
Zier. Klein diertje.	Sier. Sieraad.

5. *Gelijkluidende woorden met veranderde uitspraak.*

Bal. (Bal) Kaatsbal.	Bol. Rond brood.
Blik. (Blek) Dun ijzer.	Blik. Opslag van 't oog.
Bos. (Bus) Armbus.	Bos. Bundel.
Jok. (Juk) Draagtuig.	Jok. Boert.
Klap. (Klep) Op de klep loopen. Klepperman.	Klap. Slag.
Lis. (Lus) Knoopsgat.	Lisch. Zeker gewas.
Mist. (Mest) Drek van paarden, enz.	Mist. Nevel.
Pik. (Pek) Dat de schoenmakers gebruiken.	Pik. Wrok, haat.
Rak. (Rek) Eijerrek. Droogrek.	Rak. Weg. Vaart.
Rat. (Rot) Ongedierte.	Rot. Bedorven.
Schel. (Schil) Bast.	Schel. Geluidgevend.
Schop. (Schup) Om te scheppen.	Schop. Stoot met den voet.
Star. (Ster) Hemellicht.	Star. In het oog.

Vlak. (Vlek.) Smet. Opene Vlak. Effen, gelijk. plaats.
Weg. (Wig) Klein wittebrood. Weg. Pad, gang.

6. *Gelijkluidende woorden met verschillenden uitgang.*

As. Spil.	Asch. Verbrande turf, enz.
Beurs. Geldbuidel.	Beursch. Week. Zacht.
Bos. Bundel.	Bosch. Menigte boomen.
Eisch. Verlangen.	Ijs. Bevrozen vloeistof.
Engels. Klein gewigt.	Engelsch. Uit Engeland.
Have. Bezitting.	Haven. Ligplaats voor vaartuigen.
Las. van lezen.	Lasch. Lies, ingevoegd stuk.
Mars. Zoldering aan den mast.	Marsch. Loop. Gang.
Orde. Geregeldheid.	Order. Bevel.
Paus. Opperhoofd der R. K. Kerk.	Pause. Tusschenpoozing.
Rede. Verstand.	Reden. Oorzaak.
Rijs. Dun hout.	Rijst. Graansoort.
Tas. Hoop of stapel.	Tasch. Zak.
Trots. Hoogmoed.	Trotsch. Hoogmoedig.
Vers. Dichtregel.	Versch. Niet oud.
Vorsch. Kikvorsch.	Vorst. Zie bl. 378.
Was. Van honig.	Wasch. van Wasschen.
Wis. Zeker.	Wisch. Vaatdoek.
Zege. Overwinning.	Zegen. Voorspoed.

3°. HOOFDSTUK.

Over het GEBRUIK van VREEMDE, VEROUDERDE en GEWESTELIJKE WOORDEN.

Over vreemde woorden en woordverbindingen.

130. Na de behandeling van het gebruik der woorden onzer taal, hebben wij het niet overbodig geoordeeld, om met een enkel woord te spreken over hetgeen men bij eene zuiver taalkundige, zoowel mondelinge als schriftelijke voordragt te vermijden heeft. Daartoe behooren in de eerste plaats de *barbarismen* of vreemde woorden en woordverbindingen. Wij hebben, bl. 69, reeds gezegd, dat men die basterdwoorden of uitdrukkingen onderscheidt naar de taal, waaruit zij oorspronkelijk zijn, in *Latinismen*, *Germanismen* enz. of, zoo als men ze in onze taal wel noemt, *Latijnschheden*, *Hoogduitschheden* enz. Basterd-uitdrukkingen bestaan: 1°. in geheel vreemde woorden, die in vorm en uitspraak naar onze taal gewijzigd zijn; 2°. in het gebruik van Nederlandsche woorden in andere beteekenissen, dan waarin zij bij ons gangbaar zijn; 3°. in vreemde woordverbindingen en woordschikkingen.

Tot de eerste soort behooren die menigte van Fransche woorden, die bij ons in dagelijkschen wandel zijn, maar waarvan het gebruik in den deftigen stijl is af te keuren. Zie bl. 36 en volg. De tweede soort van *barbarismen* be-

staat voornamelijk in woorden, die het Nederlandsch met eene andere taal, vooral het Hoogduitsch, gemeen heeft, maar die in de beide talen eene verschillende beteekenis hebben. Van dien aard is, b. v., het woord *betrachten*, dat bij ons *in acht nemen* of *volbrengen*, en bij de Hoogduitschers *beschouwen* beteekent.

De overeenkomst der beide talen en de menigte van geschriften, die uit het Hoogduitsch in onze taal worden overgebracht, hebben voornamelijk aanleiding tot dat verkeerd gebruik gegeven. Tot deze soort van *barbarismen* kan men ook zulke uitdrukkingen brengen, die wel geheel van Nederlandschen oorsprong zijn, wat hunne deelen betreft, maar welker zamenstelling eigenlijk bij ons vroeger niet gebruikelijk was. Zoo is het tegenwoordig veel in zwang zijnde woord: *zich terugtrekken* voor: *zich verwijderen*. Hoogd. *sich zurückziehen*, in 't Fransch: *se retirer*. Zulke navolgingen hebben echter niets ongerijmds, en zijn voorzeker een geoorloofd middel om de taal rijker en huigzamer te maken. Men wachte zich echter om die zamenstellingen te overdrijven door koppelingen, als: *Lebenslampenschimmer*, *Gramgeschmolzen*, *Schuldverschreibung*, *hohnlächeln* enz. letterlijk na te volgen.

Tot de derde soort van *barbarismen* behooren die woordschikkingen en spraakwendingen, welke strijdig zijn met ons taaleigen. Van deze soort treft men bij ons het meest Germanismen aan. HUYGENS gebruikt zulk een Germanismus in de volgende regelen, waardoor hij zinspeelt op de zonderlinge vertooning, die zulk eene woordverbinding in onze taal maakt:

De Duytschen hebben, schynt, ondanckbare gedancken;

Soo ick haer vriendschap doe,

De danck behoort my toe;

Sy seggen 't anders om, en doen haer seer bedancken.

Zulke ongerijmdheden, als HUYGENS hier bedoelt, zal men echter zelden aantreffen, of liever, geen Nederlander, die zijne taal spreekt en schrijft, zal die begaan. Maar er zijn andere gebreken, waaraan wij ongemerkt gewoon raken, en die zoo algemeen zijn, dat men ze naauwelijks meer als gebreken erkennen zou. Van dien aard is de opeenstapeling van voorzetsels, waartegen wij, bl. 282, waarschuwd. In de volgende regelen zinspeelt de dichter op dit gebrek:

Wiens naam van af het barre Noord

Tot toe het verste Zuiderboord

Op alle tongen woonde.

VAN LENNEP. *De draad van Ariadne.*
Aurora voor 1846.

De Heer VAN LENNEP merkt daarbij aan, dat hij hoopt in dit couplet een bewijs gegeven te hebben, hoezeer hij verlangt den nieuwmodisch Germaanschen stijl na te streven en in zwang te brengen. Hij hoopt dat men zijn voorbeeld volgen en voortaan niet alleen meer het, de hemel weet door wien uitgedachte *van af*, maar ook *tot toe* zal mogen schrijven, en dan vooral niet vergeten om uitdrukkingen, als: *van stonden aan, ten voeten uit*, enz. door eene bevallige omzetting te converteeren in: *van aan stonden, ten uit voeten*, enz. — alles *ad maiorem gloriam* onzer moederspraak.

Over het gebruik van verouderde en andere niet algemeen gangbare woorden.

131. *Verouderde woorden (Archaïsmen)* zijn de zoodanige, die vroeger of algemeen, of door voorname schrijvers gebezigd werden, maar tegenwoordig in onbruik geraakt en daardoor voor weinigen meer verstaanbaar zijn. Het is uit dien hoofde, dat het gebruiken van de meeste dier woorden minder kan aanbevolen worden, omdat men daarbij gevaar

loopt, het sierlijke, bevallige en vooral het duidelijke in den stijl te verliezen. Niet, dat juist al die verouderde woorden minder sierlijk of bevallig zijn, dan die, welke thans hunne plaats hebben ingenomen; maar de taal volgt de veranderingen in zeden en gewoonten eens volks, en wat dus voor onze voorouders duidelijk en welluidend was, kan wel om die reden tegenwoordig dat duidelijke, welluidende, en wat dies meer zij, verloren hebben. Het is nogtans jammer, dat verscheidene zeer gepaste woorden in den vloed des tijds zijn medegesleept, en men mag wenschen, dat de smaak voor het oude, die men in andere opzigten en vooral in de beoefening der oude Nederlandsche letterkunde ziet herleven, zich ook, al is het dan alleen maar in werken van smaak, tot de taal moge uitstreken. En daarom »kan men het ook geen' bevoegd' en kundig' schrijver euvel duiden, dat hij, bij voorkomende gelegenheden, en als het mangel aan gepaste, nog »in zwang zijnde uitdrukkingen hem daartoe dwingt, pogingen aanwende, om eens een verouderd woord weder in omloop te brengen". (†)

Tot een staaltje, dat de verouderde woorden in sommige opzigten wel wat bij de thans gebruikte vóór hebben, kiezen wij de vergelijking, door Prof. LULOFS ergens gemaakt, tusschen het verouderde *ruggolen*, (bij KILIAAN *Rugchelen*) en het tegenwoordige *aarzelen*; het eerste is blijkbaar afgeleid van *rug* en beteekent dus *rugwaarts gaan*, of *terug blijven*; het tweede is eveneens van een lichaamsdeel afgeleid, om hetzelfde aan te duiden; maar de keus van het grondwoord schijnt daarbij thans niet zeer welvoegelijk.

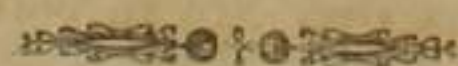
Minder is het gebruik van gewestelijke, zelf gemaakte of ontaalkundig gevormde woorden aan te bevelen. Wat de

(†) Mr. B. H. LULOFS, *Over Nederl. Spraakk.* enz. bl. 296.

eerste betreft, daar onder vindt men er verscheidene, die voor 't algemeen gebruik verouderd, maar in sommige gewesten nog in zwang zijn. Met deze en andere woorden van die soort zou men somtijds verlegen staan of zij alleen *gewestelijk*, dan wel *algemeen gewettigd* zijn. Het raadplegen van een taalkundig woordenboek is dus in al zulke gevallen verkieslijk. Behalve in bijzondere verzamelingen van gewestelijke of stedelijke taaleigens vindt men in verscheidene volksalmanakken voorbeelden in overvloed van deze soort van woorden aangehaald.

Het maken van nieuwe woorden of woordkoppelingen is ook eene zaak, waarin men ten uiterste omzigtig moet zijn. Geheel nieuwe woorden te gebruiken is misschien alleen geoorloofd aan hen, die over nieuwe, of weinig behandelde onderwerpen van wetenschap of kunst schrijven, en dan nog moeten zij niet alleen de bevoegdheid hebben om zulks te doen, maar ook zorgen, dat het nieuwe woord in alle opzichten meer overeenkomst hebbe met het denkbeeld, dat er door uitgedrukt wordt, dan eenig ander reeds bestaand woord, en tevens dat het geheel in vorm en spelling naar den aard onzer taal zij ingerigt.

Nieuwe woordkoppelingen behooren tot die vrijheden in de taal, welke schrijvers van smaak, en vooral den dichters geoorloofd zijn, en die, wanneer zij niet tegen de regelen der taal gevormd en gelukkig gekozen worden, eene zeer goede uitwerking doen, en een rijkdom en welluidendheid aan de taal geven, die men in andere, welke die eigenschap van samenstelling missen, niet vindt. Men moet daarbij nogtans met de uiterste voorzigtigheid te werk gaan, en zorgen dat de nieuwe smeding bevallig, verstaanbaar en taalkundig goed zij.

4°. HOOFDSTUK.

Over de WOORDVERVORMING, de VERKORTINGEN en de WOORDFIGUREN.

Over de Woordvervorming.

132. De *Woordvervormingen* (*Metaplasmen*) bestaan in de verkorting, verlenging of klankverandering der woorden. Deze vervormingen zijn bijzonder ter dienste der dichters ingevoerd, die, aan maat en rijm gebonden, de woorden dikwijls in den oorspronkelijken vorm niet gebruiken kunnen.

Tot de voornaamste woordvervormingen behooren: 1°. de *voorplaatsing* (*prosthesis*), door welke men eene lettergreep vóór aan het woord hecht, als: *ge* in *gewinnen*, *geburman*, *gemannen*; *aan* in *aanverwant*, enz.; de *prosthesis* heeft alleen plaats, wanneer de aangehechte lettergreep geen verandering in de beteekenis van het woord te weeg brengt; 2°. de *afkapping aan 't begin* (*aphaeresis*), die bestaat in de weglating van eene lettergreep, of van één of meer letters aan het begin van een woord, als: 't voor *het*, 's voor *des*, 'k voor *ik*; 3°. de *uitlating* (*syncope*) bestaande in het wegwerpen van eene letter of lettergreep in het midden van een woord, en de zamentrekking van twee lettergrepen tot één, b. v. *bieden* wordt door uitlating der *d* tot *bie-en* en *bién*; *lieden* tot *lién*; *bladeren* tot *blären* en *bladn* zamengetrokken;

4°. de *afkapping op 't einde* (*apocope*), waardoor aan het einde van een woord één of meer letters worden weggelaten, als: *t'huis* voor *te huis*; *een'* voor *eenen*; *zijn'* voor *zijnen*; *bei* voor *beide*; *moé* voor *moede*, enz. en 5°. de *aanstaarting* (*paragoge*), welke bestaat in de bijvoeging van één of meer letters aan het einde eens woords. De meest voorkomende en geoorloofde aanstaarting is die der *e*, als: *vrouwe*, *scha-duwe*, enz.

Over de Verkortingen.

133. Verkortingen in het schrijven hebben plaats bij zulke woorden, die veelvuldig voorkomen, en verondersteld worden bij den lezer slechts eene korte aanwijzing noodig te hebben, om verstaan te worden. Zij dienen bijzonder om in het schrijven tijd en plaats te winnen, en bestaan voornamelijk in het gebruiken der *initialen* of voorletters der woorden, in plaats van het geheele woord uit te schrijven. Men kan ze onderscheiden in: 1°. verkortingen van Nederlandsche woorden; 2°. verkortingen van vreemde woorden en 3°. in verkortingen van eigennamen en titels. De meest gebruikte verkortingen van Nederlandsche woorden zijn: *d. i.* voor *dat is*; *B. v.* of *b. v.* voor *Bij voorbeeld*; minder gebruikt men het *nl.* voor *namelijk*. Verder *l. l.* voor *laatstleden*;— *enz.* voor *en zoo voorts*; in redevoeringen de gedurig wederkerende aanspraak, als: *M. H.* voor *Mijne Hoorders*, enz., en eindelijk de verkortingen van de namen der munten, maten, gewigten, enz.

De vreemde verkortingen zijn talrijk en worden meestal gevonden in geschriften over regterlijke zaken, over den handel, in brieven, enz. Bijzonder behooren hiertoe de Romeinsche cijferletters, Latijnsche titels, enz.

Bij het gebruiken der verkortingen lette men op het volgende:

1. Men gebruike alleen eene hoofdletter, wanneer het woord, als het geheel uitgeschreven werd, met eene hoofdletter moest geschreven worden. In andere gevallen wijst men de verkorting met één of meer gewone letters aan.

2. Men gebruike alleen zulke verkortingen, als algemeen aangenomen zijn, en zoo als zij in de daarvan bestaande lijsten of in de woordenboeken zijn aangewezen.

3. Na elke verkorting plaatst men een punt of sluitteeken.

De opgave van alle gebruikelijke verkortingen behoort niet tot het doel van dit werk en wij verwijzen daarvoor naar de bovengenoemde hulpmiddelen.

Over de Titels in Brieven en andere Geschriften.

134. De *Titels* zijn onderscheidings-namen voor de verschillende rangen en standen in de Maatschappij, waardoor men, bijzonder in geschriften, aan elk die onderscheiding bewijst, welke hem wegens zijne geboorte, of zijnen rang of stand en betrekking in de Maatschappij toekomt. Het is van het grootste belang deze onderscheiding in acht te nemen, ten einde niemand beneden zijn rang of waardigheid te stellen, of door verzuim daarvan in zijn gevoel van eigenwaarde te kwetsen.

Hoewel de Nederlandsche taal over 't algemeen kort en kernachtig in uitdrukkingen is, is zij in den omzwaai harer titulatuur van dit beginsel vrij wat afgeweken. Vooral is het bezigen en herhalen van eene menigte onderscheidings-namen in de samenstelling der brieven een hinderpaal voor een' krachtigen en vloeienden stijl. Sedert lang was men van dit gebrek overtuigd: immers voor meer dan zestig jaar schreef de Baronesse DE LANNOY:

*Ons Neerland is met regt om kunde en geest geacht,
Maar welk Geleerde of hier den briefstijl heeft bedacht?
Wat koud en statig brein, van kunst en smaak verstoken,
Heeft dus, bij ieder woord, zijn reednen afgebroken,
En door dat fraai herhaal van tijtels zonder end,
Aan 't schriklijkst wangeluid ons buigzaam oor gewend?*

*.....
Niets dan UW Welëerwaarde en UW Hoog-welgeboren
En UW Welëdele Gestrenge treft mij de ooren.
Ik schrap het tienmaal uit, ik zoek verstaanbre taal,
Maar 't blijft in ieder' brief, voor 't minst nog twintigmaal.
Enz.*

Men ziet er uit, dat toen reeds de afschaffing van de onaangename, belagchelijke, alle kracht en vuur verdoovende opeenstapeling van titels in de brieven wenschelijk geacht werd. Maar die verandering, hoe wenschelijk zij ook ware, kon niet door den voorgang van eenige weinigen tot stand gebragt worden. En wie zou het wagen den eersten stap te doen tot afschaffing van een gebruik, dat meer dan twee honderd jaar gevolgd werd, en dat door zulk een langdurig bestaan te diep geworteld is, om het ten eenemale te kunnen afschaffen. Alleen door onderling goedvinden en onder medewerking van het Rijksbestuur kon deze hervorming, zoo al niet op eens, dan toch langzamerhand tot stand gebragt worden.

Overtuigd van het belang der zaak, heeft de Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, (aan welke Klasse bepaaldelijk de bewaring en zuivering der Nederlandsche taal bij openbaar gezag is aanbevolen), door het indienen van een adres aan den Minister van Binnenlandsche zaken, de aandacht der regering gevestigd op het wenschelijke van de afschaffing eener gewoonte, die alle losheid en gemakkelijk-

heid uit den briefstijl verbant, daarbij aanvoerende, dat terwijl de Franschen en Engelschen in hunne brieven geen andere titels gebruiken dan die, van welke zij zich in hunne gesprekken bedienen, bij ons de stijl overladen en verduisterd wordt met *Edel Groot-Achtbaarheden, Hoog en Wel-Edel-Gestrengheden, Hoog-Wel-Geborenheden* en meer dergelijken, en daar deze woorden van het vrouwelijk geslacht en de personen aan welke de brieven gerigt worden, meestal mannelijk zijn, men zich telkens in den moeilijken tweestrijd gebragt ziet, om óf, bij eene naauwgezette opvolging der taalregelen, door het gebruik van vrouwelijke voornaamwoorden en den derden persoon van het werkwoord stuitend, zoo niet eenigzins belagchelijk te worden, óf, ondanks beter weten, tegen de taal zelve te zondigen.

De Minister gaf daarop in een uitvoerig antwoord te kennen, dat hij de strekking van de voordragt der Klasse volkomen goedkeurde, en zich bereid verklaarde om mede te werken ter bereiking van het voorgestelde doel, terwijl hij tevens de Klasse aanspoorde, om ter bevordering daarvan, gepaste middelen aan te wenden, en de aandacht van het algemeen op het ongerijmde en nadeelige van het bedoelde misbruik te vestigen.

De Klasse heeft het daarom van haren pligt gerekend, een iegelijk op te wekken, om in zijne briefwisseling zoo al niet in eens, dan toch allengs de lastige omschrijving van het persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord na te laten, en van het bestaande misbruik tot het echt Nederduitsch en alleen in de verbeelding onbeleefd gebruik van ons *gij, u* en *uw* terug te keeren; terwijl zij de hoop voedt, dat de hoogere standen zich met de geleerden en geletterden des lands ter bevordering daarvan zullen verstaan; en dat van hen en van de Regering het voorbeeld der verlangde vereenvoudiging moge uitgaan.

De bedoeling der voorgestelde vereenvoudiging is echter geenszins de weglating des titels zelve aan een iegelijk naar stand en betrekking in de maatschappij verschuldigd. Op het adres, aan het hoofd, aan het slot, en daar waar het voegzaam gerekend wordt en zonder hinder voor de zuiverheid der taal geschieden kan, in het ligchaam der brieven, blijve de titel: *Uwe Majesteit*, *Uwe Hoogheid*, *Uwe Excellentie* naar eisch uitgedrukt. (†)

(†) Het voorstel der Klasse, dat wij hier gedeeltelijk en bijna woordelijk mededeelden, is te vinden in de Staats-Courant van 11 Julij 1843 en in de Algemeene Kunst- en Letterbode van den 23 derzelfde maand. Tevens volgt het als Bijlage in de: TITELS IN BRIEVEN, EEN GESPREK, medegedeeld door Mr. J. VAN LENNEP. De geleerde schrijver heeft daarin het voorstel der Klasse nader toegelicht en verdedigd, en door voorbeelden het wenschelijke en noodige der verandering aangetoond. Daar wij gaarne onze zwakke pogingen aanwenden, om het voorgestelde doel te helpen bereiken, vestigen wij de aandacht onzer Lezers op dit „GESPREK” en nemen daaruit het antwoord over op de bedenking, dat »zoo eens »de knappe lieden, aan de eenmaal opgevatte gewoonte gehecht, »daarvan niet willen afzien, of er, huns ondanks, in blijven ver- »vallen? — Dan”, zegt de schrijver, »rust mijn hoop in het op- »komend geslacht, dat zijn stijl nog te vormen heeft.” Van hen dus, op wie de leiding en vorming van het opkomend geslacht berust, kan men eene krachtige medewerking verwachten niet alleen in de vereenvoudiging van den stijl der brieven, maar ook in verscheidene punten, die de grammatikale zamenstelling onzer taal betreffen, waartoe wij hopen niet vruchteloos eenige wenken te hebben gegeven.

TITULATOUR-LIJST.

Bij de volgende Titulaturen hebben wij 1°. den titel in 't algemeen gegeven, zoo als hij in den derden persoon, in opschriften of adressen enz. gebruikt wordt; 2°. de aanspraak aan het hoofd van geschriften; 3°. de benaming in het ligchaam der brieven, en 4°. het slot.

AAN DEN KONING.

1. *Zijne Majesteit de Koning.*
2. *Sire.*
3. *Uwe Majesteit.*
4. *Van Uwe Majesteit.*

de getrouwe dienaar, of de gehoorzaamste dienaar en getrouwe onderdaan, enz.

AAN DE KONINGIN.

1. *Hare Majesteit de Koningin.*
2. *Mevrouw.*
- 3 en 4. Hetzelfde als voor den Koning.

AAN DEN PRINS VAN ORANJE.

1. *Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje, Kroonprins der Nederlanden.*
2. *Doorluchtige Prins of Koninklijke Vorst.*
3. *Uwe Koninklijke Hoogheid.*
4. *Van Uwe Koninklijke Hoogheid.*

de gehoorzaamste dienaar.

AAN DE PRINSES VAN ORANJE.

1. *Hare Koninklijke Hoogheid de Prinses van Oranje, Kroonprinses der Nederlanden, geboren Prinses van Wurtemberg.*
2. *Mevrouw of Koninklijke Vorstin.*
- 3 en 4. Hetzelfde als voor den Prins van Oranje.

AAN DE VERDERE PRINSEN EN PRINSESSEN.

1. *Zijne Koninklijke Hoogheid den Ersprins van Oranje.*

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Alexander (of Hendrik) der Nederlanden.

Hare Koninklijke Hoogheid de Erf-Groothertogin van Saksen-Weimar-Eisenach, Geboren Prinses der Nederlanden.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden, Veldmaarschalk.

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Frederik der Nederlanden, Geboren Prinses van Pruissen, enz.

2, 3 en 4. Hetzelfde als voor den Prins en de Prinses van Oranje.

Aanmerking. Bij de benaming in het ligchaam der brieven gebruikt men voor de vorstelijke personen, in plaats van den titel te herhalen, ook wel: HOOGSTDEZELVE. Wij hebben het niet opgegeven, dewijl wij meenen, dat met de vereenvoudiging in den briefstijl, dit woord wel uit het gebruik zal geraken. »Er zijn betere middelen om onzen eerbied jegens den Koning aan den dag te leggen,» zegt de Heer van LENNEP, (†) »dan het gebruiken van een barbarismus.»

De Ministers, de Gouverneurs der Provinciën en Buitenslandsche Bezittingen, de Ambassadeurs, de Secretarissen van Staat, de Commissarissen-Generaal, de Directeurs-Generaal, de Luitenant-Admiraals, de Luitenant-Generaals en de Vice-Admiraals dragen den titel van *Excellentie*.

De Leden van den Staatsraad in gewone en buitengewone dienst, de Generaals, de Generaal-Majours, de Schouts-bij-nacht, Kolonels, Kapiteins ter zee, Luitenant-Kolonels, Kapitein-Luitenants en Majours noemt men: *Hoog Edel*

(†) TITELS IN BRIEVEN, bl. 15.

Gestrenge Heer, met bijvoeging der bijzondere titels en van den naam.

De Staten-Generaal:

De Edelmogende Heeren Staten-Generaal.

De Leden van den Hoogen Raad:

De Edel Hoog-Achtbare Heeren Leden van den Hoogen Raad.

De Leden van de Provinciale Geregtschoven:

De Edel Groot-Achtbare Heeren Raadsheeren bij het Provinciaal Gerechtshof van enz.

De Leden van de Arrondissements-Regtbanken, de Kanton-Regters, de Burgemeesters en Wethouders:

De Edel Achtbare Heer, enz.

De Staten eener Provincie:

De Edel Groot-Achtbare Heeren.

De Inspecteurs-Generaal, Secretarissen-Generaal, Referendarissen, Hoofden van Afdelingen bij de Ministeriële Departementen, Advokaten, Griffiers, Procureurs der Geregtschoven, Ridmeesters, Kapiteins, Luitenants en Adelborsten:

De Wel Edel Gestrenge Heer.

Aan een' Graaf of Baron geeft men den Titel van:

Hoog Wel Geboren Heer,

terwijl men den titel van *Graaf* of *Baron* tusschen den Voornaam en den Geslachtsnaam plaatst.

Aan een' Jonkheer:

Hoog Edel Geboren Heer Jonkheer.

Aan eene Gravin of eene Baronnesse:

Hoog Wel Geboren Vrouwe, Mevrouw.

Aan eene Jonkvrouw:

Hoog Wel Geboren Jonkvrouw of Freule.

Aan aanzienlijke Personen van minder' adel:

Wel Edel Geboren Heer.

Wel Edel Geboren Mevrouw.

Aan eene ongehuwde dame:
WelEdel Geboren Mejufvrouw.
 Aan een' Hoogleeraar in de Godgeleerdheid:
Hoog Eerwaarde Hoog Geleerde Heer.
 Aan de Hoogleeraren der andere Faculteiten:
WelEdel Hoog Geleerde Heer.
 Aan de Leeraren bij de verschillende Kerkgenootschappen:
Wel Eerwaarde zeer Geleerde Heer.
 Aan de Kandidaten tot de Heilige Dienst:
Eerwaarde zeer Geleerde Heer.
 Aan de leden van Kerkelijke Kollegiën:
Wel Eerwaarde Heeren.
 Aan Genees- en Letterkundigen:
WelEdel Zeer Geleerde Heer.
 Aan voorname personen uit den Middelstand, als: voorname kooplieden, eerste ambtenaren, voorname Fabrikanten, enz.
WelEdele Heer.
 Aan voorname vrouwen uit den Middelstand:
Mevrouw; en aan ongehuwden: *Mejufvrouw.*
 Aan minder voorname personen uit den Middelstand:
Mijn Heer en aan de vrouwen: *Mejufvrouw.*
 Aan dienstboden schrijft men op adressen alleen den naam en voornaam; echter kan men die ook vooraf doen gaan van het voorheen gebezigde: *Aan den eezamen Jongman* of *aan de eezame Jonge dochter.*

Aanmerkingen.

1. Vreemde Vorsten tituleert men naar hunnen rang in 't algemeen, zooals het bij de leden van het koninklijke Huis in 't bijzonder is opgegeven.

Het Opperhoofd der R. C. Kerk noemt men: *Zijne Heiligheid*, en in de aanspraak: *Heilige Vader*. Een Kardinaal heet: *Zijne Eminentie*, en in de aanspraak: *Eminentie*. Een' Aartsbisschop of Bisschop noemt men: *Zijne Hoogwaardigheid*, en in de aanspraak meestal: *Monseigneur*.

2. De R. C. Geestelijkheid neemt bij den titel de woorden: *Zeer Geleerd* niet aan. Een Aartspriester of Land-Deken heet: *Zeer Eerwaarde Heer*; een Pastoor: *WelEerwaarde Heer*, en een Kapellaan: *Eerwaarde Heer*.

3. Aan het hoofd der brieven gebruikt men dezelfde titels, met weglating van het bezittelijk voornaamwoord en ook zonder bijstelling van naam of betrekking.

4. Aan het slot herhaalt men den titel met bijvoeging van het bezittelijk voornaamwoord des tweeden persoons, als:
Van Uw Edelmogende Heeren,

de gehoorzame dienaar.

5. De Leden van eenig Kollegie ontvangen alleen de opgegevene titels in hunne betrekking tot dat Kollegie; in andere gevallen krijgen zij hunnen titel van geboorte of stand.

6. In het ligchaam der brieven moet, wat de titulatuur betreft, de voorgestelde vereenvoudiging toegepast worden.

Over de Woordfiguren.

135. De woorden hebben in de reden eene *eigenlijke* en eene *figuurlijke* beteekenis. Zij hebben hunne *eigenlijke* beteekenis, wanneer zij gebruikt worden voor het denkbeeld, waarvoor zij oorspronkelijk gevormd zijn. Zij worden in een' *figuurlijken* zin gebruikt, wanneer zij van hunne eigene of oorspronkelijke beteekenis tot eene andere zijn overgebracht. Het woord *straal*, b. v., is oorspronkelijk een uitvloeisel van licht. Zegt men dus: *de stralen der zon*, dan is het woord

in den eigenlijken zin gebezigd; spreekt men daarentegen van *een straal van hoop*, dan heeft *straal* een' figuurlijken zin.

Er is geen taal, die niet bijna haar' geheelen rijkdom van deze figuurlijke uitdrukkingen ontleent. Zij geven aan de welsprekendheid en de dichtkunst allen gloed en kleur, en zijn er, als 't ware, de ziel en het leven van.

Er zijn twee soorten van *woordfiguren*. Bij de eerste soort behouden de woorden hunne beteekenis, en dienen slechts als versierselen, voor zoo verre zij door een bijzonder gebruik als zoodanig kunnen aangemerkt worden. Tot deze soort behooren: 1. de *Herhaling (Repetitio)*, die bestaat in twee of meermalen dezelfde uitdrukking te gebruiken, om daardoor een' levendigen en diepen indruk te maken: b. v.

Hier heeft de wintervorst zijn zetel opgeslagen,

Hier is zijn erf, zijn rijk! hier zijn geen lentedagen.

TOLLENS.

2. De *Opklimming (Gradatio)*, welke bestaat in eene op-eenvolging van gedachten of voorstellingen, waarvan de volgende telkens de voorgaande in kracht of belangrijkheid overtreft: b. v.

De schrandre Barends zelf zal Heemskerk's roer bestieren:

Hij, rustig in 't gevaar, wat stormen om hem gieren,

Hij, grijs in kennis, jong in ijver, vast van ziel,

En zeeman in het hart, staat zeilreë op de kiel.

TOLLENS.

3. De *Omzetting (Reversio)*, waardoor men bijna dezelfde woorden gebruikt, om tegenovergestelde denkbeelden uit te drukken: b. v. *Vertrouwt niet op de deugd van hem, die geen Godsdienst bezit, gelijk gij de Godsdienst mistrouwt van hem die geen deugd bezit.*

VAN DER PALM.

Verder heeft men de *Conversio*, die telkens zekere woorden

aan het einde der zindeclen herhaalt; de *Complicio* waardoor men verschillende zinnen op bijna dezelfde wijze samenstelt, en door dezelfde woorden sluit; de *Omschrijving* of *Periphrase*, waardoor men aan de uitdrukking van een eenvoudig denkbeeld uitgebreidheid en sierlijkheid bijzet, enz.

Bij de tweede soort der woordfiguren ontvangen de woorden eene andere beteekenis, dan zij oorspronkelijk hebben; men noemt deze figuren *tropen*, van een Grieksch woord, dat *omkeeren* beteekent. De voornaamste tropen zijn: de *Metaphore* of *Leenspreuk*; de *Metonymia* of *Overnaming*; de *Synecdoche* of *Zamenvatting*; de *Ironie* of *Scherts*; de *Allegorie* of *Verbloeming* en de *Hyperbole* of *Vergrooting*.

De *Metaphore* geeft aan een persoon of zaak een' anderen naam, dan daaraan eigenlijk gegeven wordt: b. v. *Oorlogsbliksem* en *leeuw* voor *held*; *parels* voor *daauedruppels*, enz.

De *Metonymia* bestaat in 't gebruiken van het eene woord voor het andere, wanneer er tusschen die beide eene zekere betrekking bestaat, als: de oorzaak voor de uitwerking: b. v. *Hij leest Vondel*, voor *Vondel's werken*; de omvatting voor hetgeen zij omvat, als: *Europa*, voor de *volken van Europa*, enz.

De *Synecdoche* heeft met de voorgaande figuur veel overeenkomst. Zij bestaat: 1°. in het nemen van het gedeelte voor het geheel; als: *tien winters*, voor *tien jaren*, 2°. het geslacht voor de soort, als: *stervelingen*, voor *menschen*, 3°. de stof voor hetgeen daaruit gemaakt is, als: *het staal* voor *de wapenen*; 4°. een eigennaam voor een gemeen zelfstandig naamwoord, als: *hij is een Cicero*, voor *een groot redenaar*, enz.

De *Ironie* bedoelt het tegenovergestelde van hetgeen de woorden uitdrukken. Zoo zegt men wel eens van een verwaand man, dat hij *de nederigheid zelve* is; van een' domoor of een' kruk, dat hij *een feniks* is, enz.

De *Allegorie* is eene voortdurende *metaphore*: zij dient als gelijkenis, om eene zaak verstaanbaar te maken, zonder die zaak zelve voor te stellen. Al de daarin voorkomende beelden hebben op hetzelfde onderwerp betrekking en zijn van dezelfde *metaphore* afhankelijk. Zoodanig is de voorstelling van het leven des opregten onder het beeld van een' zeeman, die regt door zee gaat:

Neen, 'k wil met geen' schipper varen,
Die 't steeds langs de kusten houdt,
Op het veld der woeste baren,
Zwak en laf zich niet vertrouwt;
Hij, dien 't lust, zeil met hem med.
't Beste is altijd: »regt door zee.»

enz.

H. VAN LOGCHEM.

De *Hyperbole*, eindelijk, is de overdrevene voorstelling eener zaak. Zij bezigt woorden, die, letterlijk opgevat, onwaar, ja dikwijls onmogelijk zijn. Men treft haar aan in de volgende verzen, uit: DE NEDERLANDSCHE VLAG VAN A. BOXMAN.

Waar is in Zuid of Noorden
Een streek, die haar niet kent?
Op Nova Zemblaas boorden
Woei zij van Heemskerks tent.
Door Tasman heengedragen
Naar 's aardrijks Zuideras,
Deed zij een wereld dagen
Uit d'onbezielden plas.

Waar is de hoek der aarde
Op oost- of westerstrand,

Waar zij geen buit vergaarde,
Niet roemrijk werd geplant?
Voor Japans reuzenvesten
Woei zo uit Euroop alleen,
En sleepte al 't goud van 't westen,
Naar Texels reeds heen.

5. HOOFDSTUK.

Over de SPREEKWOORDEN.

Aard en oorsprong der Spreekwoorden.

136. Een *Spreekwoord* (*Proverbium*) is een beknopt figuurlijk gezegde, dat iedereen begrijpt, en waardoor men zinspeelt op iets anders, dan hetgeen de woorden uitdrukken.

Wanneer de Spreekwoorden gepast gebruikt worden, kunnen zij dikwijls eene wijdoopige verklaring vervangen; terwijl zij daarbij leven en vrolijkheid aan de reden geven.

In den eigenlijken zin is het Spreekwoord een figuurlijk gezegde, dat op zich zelf verstaanbaar, en onafhankelijk is. Door deze eigenschappen zijn de Spreekwoorden onderscheiden van spreuken en spreekwijzen. *Spreuken* zijn zedelijke waarheden of lessen van levenswijsheid in korte en kernachtige woorden bevat, waardoor meestal niets anders gezegd of genoemd wordt, dan hetgeen men bedoelt. Moeijelijk is het echter, de juiste grenzen aan te wijzen tusschen een spreekwoord en eene spreuk, daar ook deze laatste veelal zoo niet geheel, dan toch ten deele als metaphore te beschouwen is. Wanneer men b. v. zegt: *de wijze man bouwt zijn huis op de rots*, dan zal men wel de handelwijze eens verstandigen bedoelen; maar de uitdrukking van die handelwijze is een figuurlijk gezegde. De zedelijke waarheid, die

echter in deze woorden ligt, en de dadelijke of niet figuurlijke voorstelling van het onderwerp maken bovenstaande woorden tot eene *Spreuk*.

Eene *Spreekwijze* bevat doorgaans een figuurlijk gezegde, dat met een niet figuurlijk onderwerp verbonden wordt. Zoo kan men het laatste gedeelte van bovenstaande *Spreuk*, namelijk: *zijn huis op de rots bouwen*, als eene *Spreekwijze* aanzien, omdat dit gezegde in 't algemeen eene voorzigtige wijze van handelen aanduidt, zonder dat daarbij in den eigenlijken zin aan: *het bouwen van een huis* of aan eene *rots* gedacht wordt.

Een *Spreekwoord*, in den zin, waarin wij het beschouwen, is als 't ware, eene leerrijke fabel in een enkel gezegde begrepen; het is eene gevolgtrekking uit eene bekende daadzaak, en bevat derhalve tevens het bewijs voor hetgeen men zegt. Wanneer men beweert, dat zachtaardigheid en vriendelijkheid meer vermogen op de menschen, dan hardheid en stuurschheid, zoo zal deze waarheid voor velen nog aan twijfel onderworpen zijn; het volgende *Spreekwoord* maakt haar voor een ieder duidelijk: *men vangt meer vliegen met een lepel honig, dan met een ton vol azijn*.

Wat den oorsprong van het gebruik der *Spreekwoorden* betreft, wij vinden daarvan reeds in de oudste oorkonden gewag gemaakt. *Spreuken* waren bij de ouden, vooral onder de Oostersche volken, zeer gezocht en werden veel gebruikt.

In onze Bijbelvertaling wordt dikwijls van *Spreekwoorden* gewag gemaakt. Behalve in den zin van *spreuk* komt dit woord er dikwijls voor in de beteekenis van schimpreden of bespotting; en ook in de eigenlijke opvatting, en als figuurlijk gezegde wordt het hier en daar aangetroffen. Zoo lezen wij: *Ezech. 16: 44: Ziet, een ieder, die spreekwoorden gebruikt, zal van u een spreekwoord gebruiken, zeggende*

de: zoo de moeder is, is hare dochter; en Luc. 4: 23: Gij zult zonder twijfel tot mij dit spreekwoord zeggen: Medicijnmeester, geneest u-zelven.

Spreuken en spreekwoorden zijn, als 't ware, de slotsom van de ondervinding aller eeuwen en aller natiën, en worden te regt: »de wijsheid der volken» genoemd. Bij alle volken en in alle tijden worden zij aangetroffen; en hoewel bij velen moeilijk de aanleiding tot hun ontstaan te gissen is, dragen de meeste toch het kenmerk van den aard, de bezigheden en gewoonten des volks, en van de tijdsomstandigheden waaronder zij hun aanwezen ontvingen. Eene menigte Nederlandsche spreekwoorden zijn dan ook aan de hoofdbronnen van het volksbestaan, aan de zeevaart, den koophandel, den landbouw en de visscherij ontleend; terwijl andere blijken dragen van in tijden van oorlog, vervolging en godsdiensthaat ontstaan te zijn. Nog andere, eindelijk, werden uit toevallige omstandigheden, zonderlinge voorvallen, of opmerkelijke gezegden geboren.

Het schijnt met het ontstaan der Spreekwoorden eveneens gelegen te zijn, als met den poëtischen geest eens volks. Dien geest toch ziet men meestal in zijne grootste kracht en vlugt, zoolang tijden en omstandigheden algemeene deelneming en werkzaamheid opwekken, en gewigtige gebeurtenissen, algemeene welvaart en vooruitgang, zoowel als groote rampen en tegenspoeden hem beletten, om in werkeloze verslapping te kwijnen of in te sluimeren. Wij meenen dus het ontstaan van de meeste onzer spreekwoorden te mogen stellen in die roemrijke dagen onzer geschiedenis, waarin, gedurende en na een' tachtigjarigen strijd, ons land tot het toppunt van bloei en welvaart steeg.

ALPHABETISCHE LIJST

VAN

NEDERLANDSCHE SPREEKWOORDEN MET DE
VERKLARING. (†)

Aan de kat komt een graatje toe: d. i. de minderen moeten ook hun deel krijgen van hetgene hunne meerderen hebben.

Aan een goed visscher ontglipt wel een aal. Ook de ervarenste kan fouten begaan. Men zegt ook: *een paard heeft vier beenen en struikelt wel.*

Aan wel gevoederde rammen jeuken de horens. Men past dit spreekwoord toe op menschen, die de weelde niet dragen kunnen; die door overvloed onverdragelijk worden.

Al de paarden willen niet gelijk de brug over: d. i. er komt verwarring in 't werk. Men zegt ook: *ongelijke paarden trekken niet wel.*

Al is Jan Pietersz. dood, nog leeft er zijns gelijke: d. i. er zijn er nog meer zoo. Dit spreekwoord is genomen uit den laatsten regel van het grafschrift van Kapt. Jan Pietersz. in de koorkerk te Middelburg.

(†) Wij hebben uit de menigte van spreekwoorden alleen die genomen, welke ons toeschienen eenige opheldering noodig te hebben. Verscheidene spreekwoorden zijn zoo algemeen in gebruik en zoo verstaanbaar, dat zij geen verdere uitlegging behoeven. Ook hebben wij zulke spreekwoorden of verklaringen weggelaten, welke met de zedelijkheid of welvoegelijkheid strijdig zijn, of die iemand wegens zijne Godsdienstige beginselen konden hinderen.

Alle dingen hebben twee handvatten: d. i., zij hebben eene goede en eene kwade zijde: men kan ze ten goede of ten kwade duiden. Van daar zegt men: iets bij 't verkeerde einde aangrijpen. Dit spreekwoord komt overeen met: *alle vloed heeft zijn ebbe; alle loop heeft zijn weérloop; alle winden hebben hunne tegenwinden; nogtans zegt men door deze laatsten eigenlijk, dat eene zaak zoowel mede als tegenvallen kan.*

Alle gekken op een einde, eigenlijk: alle gekheid, d. i. nu geen gekken, geen gekschere meer, maar ernstig gepraat.

Alle hout is geen pijlhout, d. i. niet iedereen of niet elk ding is tot dezelfde zaak geschikt. Men kan van alle hout geen pijlen maken. Men zegt ook: Alle hout is geen timmerhout, en alle grond is geen ankergrond.

Alle hanen moeten een kam hebben. Wie mannelijk zijn wil, moet zich ook als zoodanig aanstellen.

Alle mans vriend is ieder mans nar, d. i. zulke, die een ieder willen behagen, maken zich belagchelijk, of liever, wanneer men iedereen vriendschap bewijst, zullen er velen misbruik van maken, want: al te goed is buurmans gek, en die zich-zelven schaap maakt, wordt van de wolf gegeten.

Alle vrijers rijk, alle gevangenen arm. De eersten houden zich zoo om een goed huwelijk te doen; de anderen om te beter uit de boeien te geraken.

Al roept men als een valkjager, zij willen niet van de kreng, d. i. vrekken en schraapzuchtigen laten hunne prooi niet varen; maar slaan er, als haviken, de klauwen in.

Als de boeren slapen, waken de ganzen. De laatsten doen hun voordeel met de afwezigheid der eersten, of wel: de kleinen waken en zorgen dikwijls voor de grooten. SPRENGER VAN EYK houdt het voor eene satyre op het geronk der landlieden, waardoor de ganzen zouden wakker blijven.

Als de gierigaard vrolijk is, danst de kemel. Zoo zelden als een kemel danst, zoo zelden is een gierigaard vrolijk.

Als de hemel valt, krijgt de aarde een huik, of ook: dan zijn al de musschen dood, of: dan blijft er geen pot of pan heel. Dit wordt toegepast op ongegronde bezorgdheid over dingen, die nooit gebeuren zullen.

Als de kat van huis is, hebben de muizen vrij loopen, en: als het hek van den dam is, loopen de koeijen de wei uit. Waar de baas van huis is, en waar het dus aan toezigt ontbreekt, doet een ieder wat hij wil.

Als de katten muizen, dan maauwen ze niet. Die zich aan den maaltijd te goed doet heeft geen tijd om te praten.

Alle havens schutten den wind. Als er mededingers in 't spel komen, wordt de goede verstandhouding verbroken, of de voordeelen gaan verloren.

Als de bruid is in de schuit, zijn de mooie praatsjes uit. Als men zijn doel bereikt heeft, vergeet men zijne beloften.

Als de oude honden blaffen, is 't tijd, dat men uitzielt. Wanneer lieden van ondervinding ons waarschuwen, moet men hunnen raad volgen.

Als de zog zat is, werpt zij den trog om. Weelde en overvloed verwekken dikwijls brooddronkenheid en dartelheid.

Als de zon schijnt en 't regent, is 't kermis in de hel. Men wil, dat hel verbasterd zij van hal; dewijl het dan groeizaam weder is, en het slagvee kan vetgeweid worden, waardoor nering en welvaart in de hal komt.

Als een muis in den meelzak valt, en zich bestoven ziet, meent zij, dat zij de molenaar zelf is. Dikwijls hebben menschen van weinig verstand de grootste gedachte van eigenwaarde.

Als er één schaapje over den dam is, volgen er meer. De eene ondeugd sleept de andere met zich.

Als het in de kajuit regent, druipt het in de hut.
Als de grooten een ongeval tref, dan komt het gewoonlijk ook op de minderen neer.

Als het maar met een halven wind wil zeilen. Als het maar half gelukken mag.

Als kok en bottelier zamen kijven, hoort men waar de boter gebleven is. Als twee deugnieten oneens worden, brengen zij elkanders schelmstukken uit.

Als men de kat op 't spek bindt, wil zij niet eten.
Men doet ongaarne iets, waartoe men gedwongen wordt. Ook aangeboden dienst is zelden aangenaam.

Als men den hond jonker heet, wil men hem hangen. Die iemand vleijende woorden toevoegt, zoekt hem dikwijls te bedriegen.

Als men de zog in den nek kittelt, gaat zij in 't slijk liggen. Wanneer men slechte menschen wel doet, laten zij weldra hunnen waren aard blijken.

Als men gus! roept, meent men al de hoenders. Wanneer het allen geldt, behoeft men niet ieder in 't bijzonder te noemen. Als men tegen het eene hoen gus roept, zullen zij wel allen wegloopen.

Als morsige lieden net worden, schuren zij de pan van achteren. Dit spreekwoord past men toe op hen, die van het eene uiterste in het andere vallen.

Als 't bed scheurt, verstuiven de veeren. Als de dood een huwelijk scheidt, dan komen de goederen in verschillende handen. Waar de eendragt verbroken wordt, loopem de zaken te niet.

Als 't diep verlopen is, verzet men de bakens. Men schikt de zaken naar de omstandigheden. Men zegt ook: *andere tijden, andere zeden.*

Als 't hammetje gekloven is, is 't sparen gedaan. Men moet zuinig zijn, terwijl het tijd is.

Als 't hooi het paard volgt, wil het gegeten zijn. Volgens TUINMAN wordt dit gezegd van de vrijster, die zelve den vrijer zoekt en aanlokt. Naar ons inzien, beteekent het: die zijn eigen ongeluk bewerkt, is niet te beklagen.

Als Paschen komt op zondag, is elk een kind van zijn eigen vader, d. i. als het eene gebeurt, zal het andere ook wel waar zijn, of de dingen moesten hun gewonen loop veranderen.

Biddermans erf ligt in alle landen. Landloopers en bedelaars zijn overal te huis. Volgens TUINMAN, zou Bidderman zooveel zijn als *bidderman, bidman, pelgrim,* en ook *bedelaar.*

Bij den broode valt veel te lijden, d. i. de kostwinning valt menigeen moeilijk.

Bij den wal langs vaart men het zekerst. Men moet niet roekeloos wagen, maar de veiligste partij kiezen.

Bij gebrek aan brood, eet men korstjes van pasteijen.
Als men iets ontbeert, gebruikt men daarvoor dikwijls dingen, die men anders ontzien zou; nogtans is het niet aan te raden: *om zakken met zijde te naaijen.*

Bij 't volk is de nering. Het is meestal aangenamer in gezelschap, dan alleen te zijn. Het spreekwoord zou ontleend zijn van een' mosselman, die met zijn' kruiwagen de volle kerk inreed.

Blaauwe duiven krijgen blaauwe jongen, dat is: zoo als de ouders zijn, zijn ook veelal de kinderen. Men zegt ook: *zoo als de oude zongen, piepen de jongen,* en: *hij heeft een aardje naar zijn vadrte.*

Blijf uit zijn kielwater, of gij raakt in zijn zog. Door zog verstaat men de zuiging van het water achter varende

schepen. Het spreekwoord beteekent: laat u met hem niet in, want gij zult er moeite mede hebben.

Booi is meester, d. i. het gemeen speelt de baas. *Booi* is van het Engelsche *boy*, dat *jongen* beteekent.

Buikleér rekt wel. Dit zegt men boertende van hen, die zoo veel eten, dat zij den gordel ontgespen of hunne kleeren losmaken moeten.

Daar de ooijevaars nestelen, sterven geen kraamvrouwen. Eene bijzondere beduiding heeft dit spreekwoord niet. Men bedoelt er meê, dat de kraamvrouw niet in het nest op den schoorsteen zal sterven.

Daar is geen haven meê te bezeilen. Dit wordt gezegd van een weerspanning en stijfhoofdige mensch, met wien men niets kan beginnen. Men noemt zoo iemand ook: *een lastig zeeschip, dat noch te roer, noch te hand wil*.

Daar is 't spel nu op den wagen, d. i. nu zal het werk beginnen. Dit spreekwoord is ontleend van de Reditrijkers, die op wagens rond reden, om hunne spelen te vertoonen.

Daar is wat in 't molentje, zegt men van iemand, die van den drank bevangen is, zoodat zijne hersenen aan 't malen en draaijen geraten.

Daar is wind in de moezel. *Moezel* is een pijpzak of doedelzak. Men zegt het van iemand, die winderig spreekt, hoog van zich-zelfen opgeeft.

Daar ligt een angel achter; d. i. die zaak doet zich mooijer voor, dan zij in de daad is; er schuilt bedrog onder: even als de angel verborgen zit in 't lokaas voor de visschen.

Daar ligt een huis; d. i. die zaken zijn ongeredderd en overhoop. Men zegt echter ook: *daar staat het huis overeind*.

Daar men nu zweet gaat het vel af. Dit zegt men in

grootte koude, wanneer de zon in den nek schijnt, dat de neus er van druipt.

Daar zou de droes meê spelen: d. i. het zou tooverij moeten zijn. Door den *droes* verstaat men den boozen geest; men wil, dat het woord afgeleid zij van *Drusus*.

Dat de zog misdaan heeft, moeten de biggen ontgelden. De onschuldigen lijden dikwijls voor 't geen anderen gedaan hebben. Dikwijls treft de kinderen menig onheil en menige onaangenaamheid, waarvan de misstappen der ouders de oorzaak zijn.

Dat kan daaraan niet diepen, noch droogen. Dit is genomen van de gronden der vaarwaters, en beduidt: dat kan daaraan geen voordeel, noch nadeel toebrengen.

Dat zijn ze niet die Wilhelmus blazen, zei Hansken van Gelder. Deze had zich als verspieder van den Prins van Oranje in 't Spaansche leger laten gebruiken. Hij werd gevat en ter galg geleid. Eene bende ruiters werd uitgezonden om hem te ontzetten, waarop een Spaansch trompetter kwam blazen, dat er onraad was. Hans, die dit hoorde, zei: *dat zijn ze nog niet, die Wilhelmus blazen*.

De beste stuurlieden staan aan wal. Het is gemakkelijker eens anders doen te berispen dan te verbeteren.

De derde streng maakt de kabel, is zooveel als: *de derde man brengt de praat aan*. Het beduidt, dat door den derden man het gezelschap eerst gemaakt wordt: omdat *ja en neen een lange strijd is*, is er een derde noodig om te beslissen. *Alle goede dingen bestaan in drieën*.

De ganzen gelooven niet, dat de kiekens hooi eten, wordt gezegd van dingen, die zoo onwaarschijnlijk zijn, dat zelfs de eenvoudigste daaraan geen geloof zou slaan.

De hennen leggen gaarne, daar zij een ei zien. Zij, die

zelve gegoed zijn, zoeken veelal eene wederhelft, die ook middelen heeft.

De hertpastei staat in 't midden. Men bedoelt hier door *hert-* of *hartpastei*, dat men meer het goede hart van den onthaalder, dan de keurigheid der spijzen moet in acht nemen.

De kogel is door de kerk. Waar de kerk niet meer ontzien was, wanneer zij aangetast en doorschoten werd, had alle ontzag opgehouden. Het spreekwoord beteekent dus: het is nu zoo ver als 't komen kan.

De monniken zijn goed, maar 't convent deugt niet. Dit past men toe op de leden van een kollegie of vergadering, welke, wanneer men hen elk afzonderlijk spreekt, de vriendelijkheid zelve schijnen, maar wanneer zij vergaderd zijn, zich geheel anders vertoonen.

Den rooden haan laten kraaijen. In den brand steken. Dit spreekwoord kan zijn' oorsprong hebben van de brandende lonten, die men voorheen op den haan der vuurroeren had.

De schipper heeft de kooi lek gevaren. Hij heeft het zoo gemaakt, dat hij het niet volhouden kan; hij is *ontschippert* of *schipper te voet* geworden. Men zegt ook: *hij is van de plecht gerold.*

De spaarpot komt den gilden toe. De gierigaards sparen dikwijls voor verkwistende erfgenamen. *Gilden* waren in de oude taal *doorbrengers* en *losbandigen*. Dus zegt men *de spaarder moet een' teerder hebben*, die 't geld uit den schimmel helpt.

De spiering doet de kabeljaauw afslaan. Overvloed van mindere waren, doet die, welke kostelijker zijn, in prijs dalen.

De buik meent dat de keel opgehangen is. Dit wordt gezegd van iemand, die honger lijdt.

Den vader en de moeder van Melchizedek weten. Iemand door geld weten om te koopen.

De opgaande zon wordt aanbeden en de ondergaande gevloekt. Men eert dezulken, die in 't opklimmen van hun geluk zijn; maar wanneer hunne gelukzon aan 't dalen raakt, worden zij vergeten.

De paal is door den oven gestoken. Dit spreekwoord heeft dezelfde beteekenis, als: *de schipper heeft de kooi lek gevaren.*

De roede steekt voor den schoorsteen. De straf zal de misdaad volgen.

De vreemde koe lekt het vreemde kalf niet. Een ieder trekt zich zijne eigene zaken aan, of zorgt het eerst voor zich-zelven.

Die dat gelooft heeft een kalf in 't lijf. Niemand zal het gelooven, of hij moest dronken zijn.

Die heeft dat er blinkt, krijgt dat er springt. Voor gereed geld kan men veel gedaan krijgen.

Die 't meest werken, worden van de honden gegeten. Dit ziet op de oude paarden, die afgewerkt zijnde, voor de honden gejaagd worden. Zoodanig is dikwijls het deerlijk lot van oude afgesloofde lieden.

Die van de kunst is, beschame zijn meester niet. Name-lijk door de geheimen en kunstgrepen, die de meester hem geleerd heeft, te openbaren, en dus de winst, de achting of eer, die de meester daardoor behaalt, weg te nemen.

Dure schepen blijven aan land. Jonge dochters, die al te kiesch in hare keus zijn, worden wel vergeten.

Een arm man sterft zijne koe, en een rijk man zijn kind. De beschikkingen der Voorzienigheid zijn voor den mensch onbegrijpelijk.

Eene blankenburgsche rekening maken. De rekening naar de gis maken, of naar welgevallen begrooten: eene rekening in *blanco*, waar men opzet zooveel men wil.

Een blinde schiet wel een kraai, d. i. er geschiedt veel bij toeval; het is dikwijls meer geluk dan wijsheid.

Één gek maakt er meer. Dit ziet men vooral in het na volgen der mode.

Een goede vrouw is zonder hoofd. Dat wil zeggen: zij is niet hoofdig, niet stijfzinnig. De man moet wel 't hoofd zijn; maar menige vrouw wil er 't mutsje boven op wezen.

Een goed huishouder moet zorgen voor B. B. B. B. d. i. voor Brood, Boter, Bier en Brand. Om daarin te voorzien, is er eene vijfde B, namelijk, eene *Beurs met geld* noodig. Men zegt daarom: *vergeet vrij alles, maar vergeet uwe beurs niet.* Nogtans zegt ook het spreekwoord: *Eene ledige beurs is het veiligste paspoort:* want daarmede kan een reiziger, zonder vrees van plundering, midden door vrijbuiters en struikroovers gaan.

Een speld heeft ook een kop. Men vindt wel hoofdigheid en gramschap zelfs bij kleinen.

Een hart onder den riem steken. Iemand moet geven. De riem is de gordel, dien de krijgslieden dragen. Het is dus verkeerd, wanneer men zegt: *een riem onder 't hart steken,* of men moet daardoor willen beletten, dat 't hart in de schoenen zakt.

Een huis vol dochters is een kelder vol zuur bier. In die waar is geen aftrek; de vrijers hebben er geen bek op; want daar de varkens veel zijn, valt de spoeling dun.

Een jaar is aan geen staak gebonden. Dat wil zeggen: een jaar is ras om, de tijd staat niet stil.

Een kabel op zolder. Dit drukt uit, dat iets niet bij de hand is, wanneer men zich er van bedienen moet, gelijk een kabel, die t'huis op zolder ligt, een schip op zee niet dienen kan.

Een leugenaar moet een goed geheugen hebben, anders

loopt hij gevaar zich-zelfen te wederspreken en in 't naauw te brengen.

Een stok in 't wiel steken wordt gezegd van het inwerpen van iets, om een werk te staken, of om een gesprek te eindigen.

Een zeer oog moet men met den elleboog verbinden. Dat is: men moet er niet aanraken.

Elk regeert in zijne maand. Dat is: elk voert het meesterschap op zijne beurt. Het is ontleend van de twaalf teekenen des dierenriems.

Een zwaan heeft hare pluimen zoowel noodig als een musch hare veeren. Die meer rijkdommen of inkomsten bezitten, hebben ook meerder omslag, en grooter uitgaven te maken. Men zegt ook: *Groot is 't hof, veel moet er of, en Groot huis, groot kruis, of: Groot schip, groot water. Kleine vogels hebben kleine nesten. Op een' kleinen haard behoeft men weinig hout, en: al is ze arm, ze is toch warm.* Deze spreekwoorden worden tegenwoordig door weinigen regt begrepen.

Er dienen geen twee groote masten op één schip, anders zouden ze elkander in den weg zijn en 't schip te gronde helpen. Even zoo gaat het, als er twee even groot en even zeer meester willen zijn over eene zelfde zaak; spoedig worden zij oneens en berokkenen het verderf van hetgeen, waarover zij twisten.

Er gaan niet veel vrienden in een klein huis. Vooreerst, omdat er niet veel plaats in is; maar voornamelijk, omdat de bewoners van kleine huizen doorgaans weinig vrienden hebben.

Er gaat geen rei voor eten. Een rei is een gezelschap van zulken, die dansen en zingen, waarop sommigen zeer verzot zijn. Maar eene uitgehongerde maag heeft geen ooren naar pijp of vedel.

Een hoek te boven zeilen. Zijn oogmerk bereiken.

Er is een kink in de kabel. Dat is: er is eene verandering in de zaken. Een *kink* is een kreuk of omkrulling, waardoor de kabel verzwaard wordt.

Er is een maar aan. Er ontbreekt of hapert iets aan; dat *maar* wijst die uitzondering aan.

Er is eene zwarte kat tusschen gekomen. De goede verstandhouding is verbroken, door iets dat tusschen beide gekomen is. Het zien van eene zwarte kat werd voor een onheilspellend teeken gehouden.

Er zit klei aan den kloet. Een *kloet* is een pols- of springstok, en ook een kluit of zoode. Wanneer daar klei aan zit, zoo is de grond vet en vruchtbaar; in zulke landen bestaat rijkdom, en het spreekwoord kan dus naar het gevoelen van *TUINMAN* beteekenen: er zijn goede middelen. Naar ons inzien beduidt het, dat er iets ontbreekt of dat er eenige moeilijkheid of verhindering is; en is *kloet* hier genomen voor *kloot*, *bal* of *knikker*. In dien zin gebruikt men van het laatste woord ook een spreekwoord, dat zoo wat op 't zelfde neder komt.

Er is te veel dak op het huis. Dit zegt men, als men ergens niet veilig spreken kan, omdat men beluisterd wordt. *TUINMAN* denkt, dat men dit zegt, om als er iemand op het dak zat te luisteren, deze het dak dan vermeerderde. Men zegt ook: *de potjes hebben ooren*.

Er komen meer kalfsvellen dan ossenhuiden ter markt. Er sterven meer menschen in hunne jeugd, dan in gevoerden leeftijd.

Er loopt wat van Sint Anna onder. Het is niet zuiver; er is bedrog in.

Er zijn roovers op de kust of op zee. Er zijn er, die trachten zich meester te maken van het een of ander.

Ga meê, de vracht is u geschonken. Die gaat behoeft geen vracht te betalen.

Gedeeld vuur brandt kwalijk. Tweedragt breekt kracht.

Gekoppelde schapen verdrinken. Te veel omslag of te veel helpers doen eene zaak mislukken.

Geloof hem niet of hij hebbe haar in de hand. Misschien bedoelt men hier eene oude plegtigheid in het eedzweren, waarbij men zijn hoofdhaar in de hand greep.

Gelijk gij hem ziet, moogt gij hem schilderen. Dat is: hij bezit niets meer dan hij om en aan heeft. Die zich laat uitschilderen, pleegt zijne beste kleederen en sieraden aan te doen; maar die niets meer bezit, dan hij aan heeft, behoeft in zijn' opschik geen verandering te maken.

Gij hebt mond genoeg, maar gij gaapt te wijd. Dat is: gij wilt te veel hebben.

Gij komt om een kooltje vuur. Uw verblijf zal niet van duur zijn; iemand, die om vuur gaat, kan niet lang vertoeven, anders vergaat het vuur.

Gij moet voor mij niet mank gaan, ik heb al mijn leven in de kreupelstraat gewoond. Gij moet voor mij de waarheid niet verbergen; ik ben met die listen bekend.

Goede gezellen zijn kwade leidslieden. Door goede gezellen verstaat men hier diegenen, welke gaarne in vrolijke gezelschappen zijn, en met zulke raakt men wel eens aan 't dolen.

Goed gezelschap maakt korte mijlen. Zulk gezelschap doet, door aangenaam onderhoud, den weg kort vallen.

Groote kunstenaars ziet men zelden gedijen, d. i. rijk worden. Omdat er velen onder zijn, die alleen werken als de nood hen dwingt.

Haastige lieden zijn geen verraders; want zij kunnen hunne ontevredenheid niet ontveinzen.

Heeren peren rotten niet. De grooten laten zich op het hunne dikwijls veel voorstaan.

Het anker is doorgedaan. Dit zegt men van iemand, die zijne vastheid, zijn' steun verloren heeft.

Het hoogste regt is het hoogste onregt. Door *hoogste regt* verstaat men het doen gelden van zijne regten tot in de geringste omstandigheden, zonder eenige billijke toegewendheid te gebruiken: b. v. de huisbaas, die den armen huurder op straat jaagt, omdat deze niet op den bepaalden tijd zijne huur voldoet.

Het slechtste rad maakt het meeste geraas. Een oud, versleten rad kraakt en piept meer, dan een nieuw, dat vast in een geklonken zit. Zoo hebben ook lieden, van weinig verstand, dikwijls de meeste praat.

Het nachtegaaltje op de peluw. Zoo noemt men de vrouw, die te bed ligt en haar kind 's nachts in slaap zingt.

Het staat nog in de meuke. Een Geldersch spreekwoord, waarvoor men elders zegt: *het staat nog in de week.* Men zegt er mede, dat eene zaak naar rijper beraad wacht.

Hij beidt lang, die niet komt. Beiden is *wachten, vertoeven.* Het is lastig wachten op hem, die weg blijft.

Hij brengt ze zelf mede, die 't omstooten. Hij verhindert of bederft zijn eigen zaken.

Hij dient onder Kaptein Rondhemd. Dat is: zijne vrouw heeft hem onder den duim.

Hij doet dat op zijn eigen houtje. Hij doet het op eigen gezag en goedvinden. Misschien is dit *houtje* eene veranderde uitspraak van *outje* en dit laatste eene verkleining der eerste lettergreep van *autoriteit.*

Hij gaart daar een vuist dik spek af. Hij is er zeer verheugd over. Die dik en vet worden, gaat het naar den zin.

Hij gaat in de uilevlugt. Dat is: hij gaat des avonds, in de duisternis, als de uilen uitvliegen.

Hij haalt het hemd over den rok. Hij doet iets geheel verkeerd; want *het hemd is nader dan de rok*; het dient er onder te zitten.

Hij haalt te veel want over hoop. Hij maakt te veel bereddering, en geeft zich meer moeite dan noodig is. Wanneer op een schip te veel want en scheepstuig over hoop gebracht wordt, ligt het in den weg en belemmert de werkzaamheden.

Hij hangt de huik naar den wind. Hij rigt zich naar den stand van zaken. Van zoo iemand zegt men: *hij is een weërhaan, hij draait met alle winden.*

Hij heeft achter de haag (of hegge) geloopt. Dit zegt men van een' jongen, die stil uit de school blijft, dat wel gebeurt om vogelnestjes in de hagen of heggen te zoeken. De kindertaal heeft in bijna elke plaats eene bijzondere uitdrukking voor het stil uit de school blijven.

Hij heeft daar geen handwater bij. Dat is: hij is niet in staat, daarvan het minste te doen: hij kan er geen handwater aan geven, hetwelk oudtijds eene der geringste diensten was.

Hij heeft daar zijn boontjes op te weeken gelegd. Dat is: hij heeft op die zaak vast gerekend.

Hij heeft dat op zijn kerfstok. Hij heeft het op zijne rekening. Voorheen was het, vooral bij de bakkers, de gewoonte om elk brood, dat de kalanten borgden, door een kerf of snede op een' stok aan te teekenen. In al zulke spreekwoorden heeft het woord *kerfstok* de beteekenis van rekening.

Hij heeft de brug gelegd. Hij heeft den weg gebaad, de eerste aanleiding tot eenige zaak gegeven.

Hij heeft de fok op. Hij heeft een' bril op den neus.

Even als de schippers eene fok bijzetten tot hulp van 't groote zeil, dient de bril tot hulp der oogen.

Hij heeft de grendels doorgegeten. Dit zegt men van iemand, die om schuld zoo lang in de gevangenis blijft, tot de schuldeischers het moede worden, en de grendels doen openen.

Hij heeft de hondsschoenen aangetrokken. Hij toont geen schaamte te hebben.

Hij heeft de kap op den tuin gehangen. Hij is er uitgetrokken; hij heeft zijne betrekking verlaten.

Hij heeft de lever gegeten. Hij wordt verdacht gehouden; hem wordt de misdaad aangewreven. Men zoekt dikwijls op den schotel naar de lever van den visch, als een ander die reeds weg heeft.

Hij heeft den bout op zijn kop gekregen beteekent, dat iemand zijne zaak voor den regter of op eene andere wijze verloren heeft. TUINMAN denkt, dat er gezinspeeld wordt op een' slag, die iemand met een' ijzeren bout op het hoofd wordt gegeven, waardoor hij zijn genoeg krijgen, even als de laatste slag bij 't radbraken; doch die werd, meenen wij, op 't hart gegeven. SPRENGER VAN EYE meent, dat het ontleend is van een' hout of spijker, dien men vlak op den kop slaat, en daardoor goed treft.

Hij heeft er den duim in de hand. Hij heeft de zaak in zijne magt; even als iemand, die zijn' eigen duim zoo vast in de hand klemt, dat men die niet kan openbreken.

Hij heeft de oudste brieven. Hij heeft het eerste en oudste regt op iets. Schriftelijke bewijzen van eigendom enz. worden brieven genoemd.

Hij heeft Dirk aan 't oor geslagen. Hij heeft te veel sterken drank gebruikt, zoodat hij er van aan 't braken raakt.

Hij heeft een Christoffel, die hem draagt. Hij wordt

door een groot of aanzienlijk man ondersteunt. Het is oorspronkelijk uit de legende van S^t. Christophorus (Christusdrager), die het kind Jezus door 't water zou gedragen hebben.

Hij heeft een slipper gekregen. Het is hem ontgaan; hij heeft buiten den waard gerekend.

Hij heeft een stuk van een oud net gegeten. Dit spreekwoord, zegt SPRENGER VAN EYE, is eene lage spotternij met een lang leven. Het is als of men wilde zeggen, dat zijne ziel in 't net zoo verward is, dat zij er niet uit kan.

Hij heeft een veeg uit de pan gekregen. Men heeft hem in 't voorbijgaan eene berisping of straf gegeven.

Hij heeft een wild haar in den neus. Hij is geen bloodaard of droomer. Men meende, dat harige neusgaten een kenteeken van een stoutmoedigen en wilden aard zijn.

Hij heeft er een op zijn schede. Hij heeft iemand doodgestoken: hij heeft in zijne schede den degen, waarmede hij iemands bloed heeft vergoten.

Hij heeft het met vuilen geklaard. Volgens TUINMAN wordt dit gezegd van iemand, die iets leelijk heeft toegemaakt. Wij meenen, dat het in 't algemeen gezegd wordt, van iemand, die iets geheel verkeerd gedaan heeft. *Klaren is schoonmaken*; die dus iets *met vuilen geklaard heeft*, heeft de zaak bedorven, terwijl hij die in orde had moeten brengen.

Hij heeft voor de honden geloopen. Hij heeft omgezworven, als een landlooper en bedelaar. Op zulke menschen zijn de honden doorgaans gebeten.

Hij heeft de boon gekregen. Het lot is hem toegefallen. Bij zekere gelegenheden plagt men eene boon in eene taart te bakken. Hij, dien de boon ten deel viel, was koning van 't feest; of moest het gezelschap, op zijne kosten, onthalen.

Hij heeft het in Ariës. Hij heeft het in 't hoofd gekre-

gen. of, hij is beschonken. *Ariës* is een teeken van den dierenriem, dat, volgens den almanak, het hoofd zou regeren; men zegt ook: *het schort hem daar men de ossen bolt.*

Hij heeft het nakijken. Het is voor hem verloren; hij kan het maar achterna zien.

Hij heeft mosterd op zijn staart. Hij is niet gemakkelijk, om het tegen hem in te leggen; het is hetzelfde, als: *het is geen kat om zonder handschoenen aan te raken.* De *mosterd* kan hier bijgenomen zijn om er een denkbeeld van kracht aan te geven; terwijl *staart* misschien ontleend is van een grooten visch, die, wanneer men hem vangen wil, geweldig met den staart slaat.

Hij heeft van zijn neus een anker gemaakt. Hij is met zijn aangezicht in het slijk of in het zand gevallen; even als de schepen daarin hun anker werpen. Men zegt ook: *hij heeft zijne moeder (de aarde) gekust, en: hij maakt van zijn achterste een boei.* *Boei* is een blok, dat op 't water drijft om de plaats van 't anker aan te wijzen.

Hij heeft wat in van 't derde pintje. Hij is beschonken. Twee pintjes schijnen dus bij de oude drinkbroërs de maat geweest te zijn. De menigte van spreekwoorden en spreekwijzen, die wij in onze taal hebben, om het onmatig gebruik van sterken drank aan te wijzen, zoowel als de vele woorden, die zinverwantschap hebben met het woord *dronkaard*, toonen, dat het oprigten van matigheids-genootschappen niet te vroeg begonnen is.

Hij heeft wat op zijn lever. Hij is bewust, dat hij aan iets schuldig is. Bij de ouden moest vooral de lever der offerdieren gaaf zijn, of zij werden als onrein beschouwd.

Hij heeft een wit voetje. Hij is bemind en geacht. Het is genomen van de paarden met vier witte voeten, die voor zeer mooi gehouden werden.

Hij heeft zijn kalfsklaauwen afgehoopen. Hij is de driften en dartelheden der jeugd te boven. Men zegt ook: *hij heeft de kinderschoenen uitgetrokken.*

Hij helt over hooger boord. Hij houdt het met de bovendrijvende partij. *Hooger boord* noemen de zeelieden, die zijde van het schip, welke in de vaart het hoogst boven water is. Men zegt ook: *hij houdt het aan hooger boord.*

Hij houdt het met de ligt. *TUINMAN* zegt: *ligt* kan beteekenen *ligtheid* en ook *ligting*. In den eersten zin zegt het: hij neemt niet veel moeite; in den tweeden: hij houdt het met het ligten van den beker.

Hij houdt het op de tui. Hij maakt er geen voortgang mede. *Hij schuift het op de lange baan.* *Tui* noemt men een der touwen, waarmede men schepen *vertuit* of vastlegt. Van hier, dat *op de tui houden* zooveel is, als ophouden.

Hij houdt veel van de lek. Hij is een smullebroër. *Lek* is verkort van *lekker* of van *lekken*, *pannelekken*.

Hij houdt zich Jaques. Hij houdt zich onwetend. *TUINMAN* zegt: 't kan zijn, dat dit spreekwoord gesproken is van niemand, die *Jaques* heette, en zich dus gedroeg." Waarschijnlijker komt het ons voor, dat het eene verbastering is van het Fransche woord *caché*.

Hij is aan Lijntjes dochter getrouwd. Hij is of wordt opgehangen. *Lijntje* is de strop. Men zegt ook: *hij kijkt door een hennepen venster.*

Hij is buitengedijkt. Hij is van het gezelschap uitgesloten.

Hij is buiten verzei. Hij weet door schrik of ontsteltenis niet, wat hij doen moet. *Verzei* is misschien verbasterd van *verzet* of *verzeg*, in de beteekenis van antwoord.

Hij is door den neus geboord. Hij is bedrogen geworden. *TUINMAN* teekent daarbij aan, dat de Grieken een' bedrieger den naam van *trupanon* d. i. *boor* gaven. Bij de Latijnen

was *nasus*, de neus, wijsheid en schrandtheid, ook in waan, gelijk bij ons *neuswijsheid*. Hij is dan door den neus gehoord, die zijne ingebeelde wijsheid en voorzigtigheid laat bedriegen. Zou het ook van het neusboren der varkens ontleend kunnen zijn?

Hij is Duitschen en Walen schuldig. Ieder een moet geld van hem hebben. Door *Duitschen* verstond men onzen landaard, door *Walen* alle buitenlanders.

Hij is in de beerebijt geweest. Hij is gehavend, gerukt en geplukt geworden. *Beerebijt* is het bijten van de beeren. Men noemt ook zoo eene plaats buiten Amsterdam, waar de schuiten naar Utrecht en Leiden afvaren.

Hij is met de kous op 't hoofd t' huis gekomen. De kous, die aan het been hoort, op het hoofd te hebben is geheel verkeerd. Het spreekwoord zegt dus, dat hij terug is gekomen zonder zijn doel bereikt te hebben, en dus eene verkeerde reis gemaakt heeft. TUINMAN wil, dat het gezegd worde van iemand, die beroofd te huis komt, zoodat hij zich van zijne kous voor eene muts moest bedienen.

Hij is al in Jaffa. Hij is al dood. Dit spreekwoord is ontleend van de stad *Jaffa*, waar de kruisvaarders doorgaans ontscheepten, en lang opgehouden werden.

Hij is bekend als de bonte hond. Hij staat overal in een kwaad gerucht. Waarschijnlijk is dit spreekwoord ontleend van zekeren Schout BONT, die zich bijzonder heijverde in de vervolging van de aanhangers van ARMINIUS en gewoonlijk van zijn hond vergezeld ging. De Heer VAN EYK houdt dit spreekwoord daarom verbasterd van: *Hij is bekend als BONT en zijn hond.*

Hij is boven wind. Het gaat hem voorspoedig.

Hij is de tramontane kwijt. Hij is van zijn stuk geraakt; hij weet geen uitkomst meer. Door *tramontane* verstaat men de

Noord- of Poolster, waarnaar de zeelieden hunne koers rigten. Het komt van 't Italiaansch, in welke taal de Noordwind *Tramontane* genoemd wordt, omdat hij over de bergen komt.

Hij is een zetschipper. — *Zetschipper* noemt men hem, die voor een ander als schipper vaart; 't spreekwoord beteekent iemand, die eens anders zaken verrigt.

Hij is stijf in den bek. Hij is hardnekkig, stijfhoofdig.

Hij is van zessen klaar. Hij is berekend voor zijne zaak, even als een paard met vier goede beenen en twee goede oogen voor het rijden bekwaam is.

Hij is van Duinkerken ten haring gevaren. Hij is er slecht afgekomen, even als de Duinkerksche vrijbuiters, die jagt op onze haringschepen maakten, zelve gevangen werden.

Hij is wel in zijn lobbe; d. i. hij is wel gezind. Men zegt ook: *hij is wel gemutst.* TUINMAN zegt er van: Het spreekwoord is al van *Maarten van Rossems tijden*, toen men, benevens hooge hoeden en huiken, ook lobben om den hals droeg. Dat oude halssieraad was eene moeilijke dragt, waarop in 't stijven, ploojen, omdoen en schikken veel te bedillen viel. Er werd dus veel vereischt, eer zij naar sommiger zin en genoegen stonden, en men was regt tevreden, wanneer de lobbe wel geschikt was. *Schik* kan ook verkort zijn van *opschik*; men zegt: *hij is wel in zijn schik.*

Hij is zoo wild, als of hij met een trommel gevangen ware. Hij is zeer woest en onstuimig. TUINMAN gist, dat het wild, door den trommel verschrikt, de vlugt neemt, en daardoor in 't net loopt. Bij den Heer VAN EYK vindt men opgegeven, dat in Noord-Brabant een vischnet in gebruik is, aldaar *trommel* genoemd, hetwelk zoo ruim is, dat de visch zich daarin vrij kan bewegen, en altijd springlevend en dertelend gevangen wordt. — Wij hebben dat bedoelde net al-

tijd *rommel* hooren noemen, en wel eens gegist, dat *rommelzode*, daarvan zijn' oorsprong had, omdat men er allerhande soort van visch tegelijk mede vangt.

Hij is zoo goed als wijn en brood. Volgens TUINMAN zegt men dit van een grondgoed mensch; want beter dan brood en wijn is er niets voor ons ligchaam te bedenken. Wij meenen echter, dat men na den dood van den landverrader PAIN ET VIN, schertsende en zinspelende op dien naam zeide: *het is een man als wijn en brood*, om aan te duiden, hij is niet veel beter, dan die verrader.

Hij kan praten als Brugman. Deze Brugman was een welsprekend geestelijk redenaar. Men zegt het van iemand, die een ieder weet over te halen en te bepraten.

Hij kan zijn ooren schudden, dat zij klappen. Hij heeft niets tot zijn last. Even als de lastdieren, wanneer zij uitgespannen zijn, den kop schudden.

Hij laat Gods water over Gods land loopen. Dit zegt men van iemand, die zich niets aantrekt, noch zich bemoeit om ergens de hand aan te slaan. Het spreekwoord is genomen, van iemand, die liever zijn land laat overstroomen, dan zich de moeite te geven, om het door een dijk of dam te beschutten. Men zegt ook: *Gods akker*, en wil, dat er eigenlijk het kerkhof mede bedoeld zij.

Hij legt tegen hem in den wind. Hij verzet zich tegen hem of benadeelt hem; even als een schipper, die met zijne zeilen een' ander van den wind berooft.

Hij ligt in lij. De lij is de zijde van het schip, die door het overhangende zeil naar beneden gedrukt wordt. Het spreekwoord beteekent: hij is verminderd, vernederd, overwonnen.

Hij metselt de kat in den kelder. Het dier moet er dus wel kwaad doen. Het spreekwoord beteekent het uitwendig

genezen van eene wond, zonder den wortel van het kwaad weg te nemen. TUINMAN heeft daarom ook *meesteren*, voor *metselen*; zooals men nog wel van *dokteren* en *meesteren* hoort.

Hij heeft zijn kost eerlijk betaald, even als een paard zijn stalhuur. Hetgeen een paard op stal achter laat, is niet veel bijzonders; het spreekwoord is dus eene beschimping van een' kwaden betaalder.

Hij moet de fok uithouden. Hij moet alle middelen aanwenden, om zijn doel te bereiken.

Hij rijdt op 't roode ezeltje. Hij moet het misgelden. De roode ezel was een strafwerktuig, waarop jeugdige deugnieten gebonden werden, om hunne kastijding te ondergaan.

Hij trekt hem een veer uit zijn staart. Hij benadeelt hem in zijne inkomsten; dat dikwijls gepaard gaat met *iemand een pluim op 't hoofd te zetten*.

Hij voert bram boven bram. Men voert op de schepen *bramzeilen* en *bovenbramzeilen*. Het spreekwoord beteekent: hij maakt veel wind en vertooning.

Hij weet, wat op den teerling loopt. Hij kent de zaak en weet welke gevolgen zij hebben kan.

Hij weet wel tij te kavelen. Hij weet van de gelegenheid gebruik te maken.

Hij werpt hem over stag. Hij brengt hem in de war, of in verlegenheid. *Over stag werpen*, in den eigenlijken zin, is het schielijk wenden van een schip.

Hij zit als een havik op den tuin. Hij zit op de loer, even als een havik, die loert wat er in een' tuin van zijne gading is.

Iemand de loef afsteken. Op iemand eenig voordeel behalen; of iemand iets afwinnen, zoo als de schepen, die boven den wind van andere komen.

Iemand den rug inrijden. Hem zwaarder last opleggen dan hij dragen kan. Wanneer de rijder te zwaar voor het paard is, dan wordt de rug van het dier ingedrukt.

Iemand de tong schrapen. Hem uitvragen, om achter 't geheim te komen. Aan de tong zien de varkensslagters, of het varken gezond is; het wordt zuiver gekeurd, als het niet een gortje op zijn tong heeft.

Iemand door de ren mesten. Iemand honger laten lijden. De hoenders, die in 't hok schraal gevoed worden, ontvlugten eindelijk door de tralies. Een ren is een kippeloop.

Iemand een dagvaart belooven. Iemand met wraak of straf bedreigen. *Dagvaart* is de daging voor den Regter tegen een' bestemden dag. Men zegt ook: *Iemand voor de roode deur doen komen, of de blaauwe trappen doen opgaan*; dat beide op 't Regthuis ziet.

Iemand het zevengesternte wijzen. Iemand naar iets heen zenden, dat er niet is: »want, zegt TUINMAN, men ziet in dat »gesternte maar zes sterren." Men zegt ook: *op een dorp wijzen, daar geen huizen staan.*

Iemand op de pees zetten. Hem op eene zware proef stellen. *Pees* kan ontleend zijn van de pijnbank, waarbij men *pezen* gebruikte, of de *pezen* van den lijder verwrong. Misschien ook van de gespannen pees eens hoogs.

Iemand voor den bijtel nemen. Iemand beschaven en goede zeden inprenten; even als de beeldhouwers met den bijtel hunne beelden beschaven. Hij, die dit nodig heeft, wordt gezegd: *onbehouwen*, d. i. ongebijteld te zijn. Zoo is ook *onbeschoft* van *onbeschaafd*. Men zegt: *'t is een onbeschaafd houtje, en voor een harde kwast heeft men een sterken bijtel nodig.*

Ik ben geen bremer. Ik kan mijne handen roeren of uit den mouw steken. Volgens BILDERDIJK is *bremer* van *bra-*

mer, zoo als men voorheen spottenderwijze hen noemde, die lobben met franje om de polzen droegen. Die franje heette bij de Franschen *aiguillettes* en bij ons *bramen*.

Ik ben hier niet om vliegen te vangen. Ik ben hier om geen beuzelingen, maar zaken van aangelegenheid te verrigten. Misschien is het wel genomen van het tijdverdrijf van Keizer Domitianus.

Ik heb een galg in 't oog. Ik vermoed daar bedrog onder. Men zegt ook: *hij is zoo slim, als 't hout van de galg.*

Ik heb zooveel van steigeren, als van metselen. Het is mij hetzelfde, wat ik doe; ik heb bij het een niet meer voordeel dan bij het andere. Of de metselaar den steiger maakt, of dat hij metselt, hij krijgt hetzelfde loon.

Ik wil om de keur van de balk niet vallen. Het is mij om het even; ik heb er geen verschil in.

Ik zal dat wel rond schieten. Ik zal het wel ten uitvoer brengen. Misschien is het van het ronde doel of wit bij het schieten ontleend.

Ik zal u dat uit een eekje klaren. Ik zal dat eens handig verrigten, of in orde brengen. *Eekje* is, volgens TUINMAN, van *eek*, *edik* of *azijn*; maar hoe dit hier bij komt, begrijpen wij niet.

Ik zou hem met een' natten vinger kunnen belooopen. Ik kan hem vinden, eer mijn vinger, als ik dien nat maak, droog is geworden.

In een weeken poel is 't haast genoeg geregend. Een zwak mensch kan niet veel doorstaan.

't Is een baaiwanger. Het is een verwaand mensch, een windmaker.

't Is boter aan de galg gesmeerd. 't Is alles te vergeefs; het helpt tot niets; evenmin als de misdadiger van de galg zou glijden, al besmeerde hij die met boter.

't Is een edelman als zijn broek een peperzak. Dit zegt men schertsende, om met iemands gewaanden adel den draak te steken.

't Is een koopman in aalsvellen. Zijn handel beteekent niet veel; er is weinig voordeel aan te behalen.

't Is een mijl op zeven. Het is een groote omweg of te veel omslag; even als of men, om één mijl af te leggen, er zeven maakt.

't Is een pikkedil. 't Is eene kleinigheid. *Pikkedil* is verbasterd van het Latijnsche *peccatillum*, kleine zonde, waarvan wij ook 't spreekwoord hebben: *dat is voor zijn pekelsonden*.

't Is volkje van *deux aas*. Zij zijn van de minste soort. 't Spreekwoord is ontleend van het werpen met dobbelsteenen, welker minste worp *een of twee* is. Op den dobbelsteen heet één ook *aas*.

't Is een *rare snuiter*. Dit hoort men tegenwoordig veel gebruiken in de beteekenis van: 't is een rare snaak. *Snuiter* wijst misschien een bevorderaar van zoogenaamde verlichting aan, even als men de tegenstanders van vooruitgang wel eens *dompers* genoemd heeft.

Kosters koe weidt op 't kerkhof, d. i. *alle ambten zijn smerig*.

Landen verzanden en zanden verlanden. De tijd brengt gestadig verandering te weeg.

Men moet de bluts tegen de buil stellen. Men moet het voordeel tegen de schade stellen. Zoo zei de boer, toen het aan 't regenen was: *bederft mijn hooi, zoo wast mijn kool*.

Men moet een gek geen half werk laten zien. Iemand zonder verstand zal alleen naar den tegenwoordigen gebrekkelijken staat oordeelen. Geen wonder dan, zegt *TUINMAN*, dat die aan den weg *timmert, veel berispters heeft*.

Men moet zijn bier niet verlopen met Slatius. Hierdoor maakte die vlugtende moordenaar, die een' aanslag beraamd had op 't leven van Prins Maurits, dat hij ontdekt werd.

Men ziet aan 't been, waar de kous eer gat heeft. Door het gebruik leert men de gebreken kennen.

Met dien krop moet hij te boom. Daarmede moet hij te vreden zijn; even als de hoenders, die ergens op een' boom ter rust gaan, 't zij dat hun krop vol of ledig is: want *menige zak wordt toegebonden, eer die vol is*.

Met dien mond moet gij wijn drinken. Dit zegt men van iemand, die iets goeds en wenschelijks verhaalt.

Men moet de leus bij hem halen. Men is afhankelijk van zijne bevelen. *Leus* is 't *wachtwoord*, dat door den bevelhebber in een leger of in eene stad gegeven wordt.

Mijn deur zij ver van mijnheers deur. Ik zou niet gaarne de naaste buur zijn van mijn' Heer; want dit zou in veel gevallen lastig zijn.

Niemand en geen man bijten elkander in den zak. Dit spreekwoord beduidt, dat men den man, die iets gezegd of gedaan heeft, niet weet uit te vinden. Het is dan: *den ganschen dag gevochten en niemand gezien*.

Niet een ekster zal van den keizer kwaad klappen. Hij zal niet dulden, dat deze of gene belasterd worde.

Niet is goed voor de oogen, maar kwaad voor de tanden. Het geringste stofje, dat in 't oog waait, verwekt pijn; het is dus goed, *niets* in 't oog te krijgen; maar *niets* tusschen de tanden te krijgen, zou de maag oproerig maken.

Ontkennen is de eerste regel in de regten. *TUINMAN* zegt: het *Corpus Juris* kent dien eersten regel niet, maar gewoonlijk bedienen de schuldigen er zich het eerst van.

Op zachte bedden ligt men het hardst. Een arbeider, die zich moede gewerkt heeft, zal op de lange *veeren* van wat

stroo, ja op eene harde bank, wel een' zoeten slaap genieten; terwijl de rijke zich op zijn donzen leger telkens om en om keert, en toch geen oog toedoet.

Sal, mel, fel, eischt het schrift wel. d. i. zout, honig en gal wil men wel in de boeken vinden.

Schrijf daar vrij een P voor. Dit zegt men van iets, dat men als verloren kan rekenen. *P* beteekent misschien *perut* of *perdu*, (verloren).

Speel om deuviken, die kunt gij weér visschen. Waag niet te veel in 't spel. *Deuvik* is de houten stop in het bomgat der vaten.

Tusschen den boom en de schors moet men geen vinger zetten. Men moet zich niet inlaten met de zaken tusschen man en vrouw.

Tusschen Paschen en Pinksteren vrijen de onzaligen. De Romeinen zeiden: *in de Meimaand trouwen de kwaden* en men wil dat ons spreekwoord daarvan genomen zij. Maar *trouwen* en *vrijen* is niet hetzelfde. Zou het ook van de dieren kunnen genomen zijn?

Twee kramers weten den prijs van een naald wel. *Menschen* van 't zelfde vak kunnen elkander niet ligt bedriegen. Men zegt ook: *twee joden weten wel wat een bril kost*

Uw geld zal op een rooster geteld worden. Gij hebt met een' kwaden betaalter te doen.

Van keurboom tot vuilboom komen. Door te groote keurigheid van kwaad tot erger komen.

Vrijen is een leugenachtig ambacht. Mooije praatjes, en daaronder veel leugens, worden menige jonge dochter *op den mouw gespeld*; terwijl de *minnebrieven met boter verzegeld worden*.

Wacht u voor de gijp. *Gijp* is 't overslaan van 't zeil

als het wind vat. Het spreekwoord zegt, dat iemand op zijn voorspoed niet zorgeloos moet zijn.

Zij heeft een hand met een gat. Zij kan geen geld bewaren. *Zij laat het door de vingers druipen.*

't Zijn heeren van zes weken. Hun heerschappij duurt niet lang. 't Spreekwoord is genomen van de Oostindievaarders, die in een' korten tijd verbrassen en verkwisten, wat zij gedurende eene geheele reis met gevaar en moeite verdiend hebben.

Zijn kaars brandt in de pijp. Zijn leven loopt ten einde. **TUINMAN** zegt: »Een brandende en gestadig verteerende kaars is een zoet zinnebeeld van 's menschen leven: mag er maar 't nalaten van stank in 't uitgaan afblijven.»

Zijn moeders hoenderen vliegen zoo ver niet. Hij zal het zoo ver niet brengen; hij zal zich met minder moeten tevreden stellen. Hoenderen loopen niet verre van honk.

Zijn oude schoenen weten het wel. Hij houdt zich onwetend van 't geen hem al lang bekend is; hij heeft het al geweten, toen hij zijne vorige schoenen nog droeg.

't Zijn scheepjes met zure appelen. Zoo noemen de zeelieden de opkomende regenbuijen.

Zij trekken één lijn, maar elk aan een einde. Zij zoeken een zelfde doel door tegenovergestelde middelen te bereiken, of omgekeerd. Eene aardige vergelijking voor twee menschen, die regtstreeks tegen elkander gekant zijn.

Zij visschen met drooge netten. Zij bedienen zich van ongeoorloofde middelen. Men past het spreekwoord ook toe op degenen, die altijd eene goede zode te huis brengen, zonder zelve visch te vangen: *die*, zoo als men zegt, *met een zilveren angel visschen*, d. i. den visch koopen.

VIJFDE AFDEELING.

SCHETS van de GESCHIEDENIS der NEDERLANDSCHE TAAL en LETTERKUNDE.

INLEIDING.

137. Bij de behandeling van de geschiedenis der talen doen zich, in het opsporen van den oorsprong, dezelfde moeilijkheden op, als bij het nagaan van den oorsprong der volken zelve. Deze immers treden niet eer op het tooneel der geschiedenis, vóór zij zeker staatkundig aanzien erlangen en te gelijk daarmede of later eerst wordt de lijn getrokken, die hunne talen vaneen scheidt. Het is daarom eene onmogelijkheid om het ontstaan en de vorming eener taal tot in haar eerste ontkiemen geschiedkundig na te gaan. Eene vergelijkende beoefening der letterkunde van verschillende talen leert wel haar trapsgewijze ontwikkeling kennen, en inzien, hoe door verloop van tijd de grenzen tusschen de talen van een gemeenschappelijken oorsprong langzamerhand scherper getrokken zijn; maar daar, waar de taal eenig letterkundig gewigt

krijgt, moet zij reeds een' afzonderlijken en eigen vorm hebben aangenomen. De nasporing dus van hare vorming, vóór zij eene letterkunde bezat, gaat van het gebied dezer laatste op dat der geschiedenis over, en smelt met het ontstaan en de ontwikkeling des volks zelve in een.

Op gelijke wijze, als de geschiedenis ons leert, hoe de verschillende volken een' gemeenschappelijken oorsprong gehad hebben, en allengs als takken van een' zelfden stam zijn voortgesproten, toont zij, vereenigd met de vergelijkende taalstudie, hoe de verschillende talen, die thans gesproken worden, tot zekere hoofdstammen te brengen zijn. Ook wijst de verdere nasporing dezer hoofdstammen eene kennelijke overeenstemming in hunne oorspronkelijke bestanddeelen of primitieve wortels aan, waaruit men besluit, dat óf alle talen haren oorsprong hebben uit eene eerste taal, die den mensch op eene bovennatuurlijke wijze en te gelijk met zijn aanwezen gegeven werd, óf dat zij het resultaat zijn eener verschillende ontwikkeling, en alleen hare oorspronkelijke overeenkomst ontleenen van de gelijkheid der gewaarwordingen en gevoelens, die door de taal geopenbaard worden. Het ligt buiten ons bestek hier verder in te treden, en wij laten daar omtrent aan ieder zijn gevoelen; alleen merken wij aan, dat in 't laatste geval aan geen enkele taal als eerste kan gedacht worden, naardien de vermenigvuldiging en verspreiding der menschen oneindig spoediger moest toenemen, dan zich een vermogen kon ontwikkelen, welks eerste ontkieming zonder bovenmenselijke inwerking ons onmogelijk schijnt.

De nieuwere Taalvorschers verdeelen de tegenwoordige Europeesche talen in drie Hoofd-afdeelingen of stammen te weten: 1°. die der Romanische talen, als: het Italiaansch, Fransch, Spaansch en Portugeesch; 2°. de Duitsche of Germaansche talen, als: het Hoog- en Nederduitsch, Deensch,

Zweedsch, Noorweegsch, IJslandsch en Engelsch: 3°. de Slavoonsche talen, waartoe het Russisch, Poolsch, Boheemsch, Servisch, Wendisch, Illyrisch, enz behooren. (†)

TEN KATE brengt de Romanische talen tot den Keltischen tak; terwijl bij het Deensch, Zweedsch, Noorweegsch en IJslandsch de Kimbrische tak noemt. (§)

In de vroegste tijden is de geschiedenis van de talen, die tot denzelfden tak behooren, één en dezelfde geschiedenis; langzamerhand scheiden zij zich van elkander, en staan ten laatste elk afzonderlijk daar.

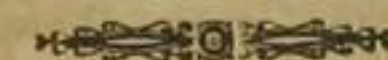
Om een geregeld overzicht van de geschiedenis onzer taal te geven, kunnen wij die het gevoeligst in de vijf volgende Hoofdstukken verdeelen. Het eerste bevat het tijdperk der vroegere geschiedenis des Duitschen volks tot het midden der twaalfde eeuw, of het begin onzer letterkundige geschiedenis; het tweede loopt van daar tot de eerste helft der vijftiende eeuw, of den aanvang der Bourgondische regering hier te lande, en met deze van de verbastering onzer taal; het derde van daar tot het einde der zestiende eeuw, of het begin der herstelling en van den hoogsten bloei onzer Letterkunde; het vierde van daar tot het einde der zeventiende eeuw of den stilstand en verachtering onzer Letterkunde, en eindelijk het vijfde van daar tot onzen tijd.

(†) Zie Mr. B. H. LULOFS. Schets van een Overzicht der Duitse Taal.

(§) L. TEN KATE. Aanleiding enz. I Dl.

1°. HOOFDSTUK.

VAN DE EERSTE VERSCHIJNING DES DUITSCHEN VOLKS TOT HET MIDDEN DER TWAALFDE EEUW, OF HET BEGIN VAN DE GESCHIEDENIS ONZER LETTERKUNDE.

Van het Jaar 113 vóór tot 1150 na de Geboorte van Jezus Christus.

138. Hetgeen wij van de vroegste geschiedenis der Duitse taal weten, is door eenige Grieksche en Romeinsche schrijvers tot ons overgebracht. Volgens deze is zij de gemeenschappelijke taal van een talrijk volk, dat lang vóór onze tijdrekening van de kusten der Zwarte en Kaspische Zee naar Europa trok, en daarvan het noorden en midden bevolkte. Deze talrijke volksmassa was in verschillende stammen verdeeld, waarvan die, welke langs den Rijn en den Donau woonden, het eerst met de Romeinen in aanraking kwamen, en bij deze onder den naam van *Germanen*, d. i. *Oorlogsmannen*, bekend werden. Wat den algemeener naam van *Duitsch* betreft, deze is naar alle waarschijnlijkheid afgeleid van *Deut* of *Teut*. Dit woord, dat bij de oude schrijvers in verschillenden vorm voorkomt,

beteekent *volk*, en schijnt de algemeene naam voor die menigte van grootere en kleinere volkstammen geweest te zijn, even als *Duitsche* taal de algemeene naam was voor de verschillende talen, die door hen gesproken werden.

Deze kleine volkstammen waren niet alleen onderling onafhankelijk, maar in bestendigen krijg met elkander. Nogtans bestonden er onder die verschillende volken van gelijken oorsprong ook zekere aansluiting en vereeniging, zoodat men hen zeer geschikt in twee hoofdstammen verdeelen kan, namelijk: de *Sueven* ende *Kimbren*. Tot de eersten behoorden die menigte volkeren, welke eerst het Noorden en Oosten van Duitschland bewoonden, doch naderhand daar voor de Slaven plaats maakten en naar het zuiden trokken. De tweede of Kimbrische stam bewoonde geheel westelijk Duitschland, en was in drie takken verdeeld, als: de *Belgische* in Gallië, de eigenlijk *Duitsche* aan den regter Rijn-oever, de beneden Elve en in Jutland, en de *Scandinavische* in Zweden. Elk dezer takken verdeelde zich weder in kleinere volken.

Even zoo schijnt, van de vroegste tijden af, tusschen deze hoofdstammen een verschil van dialekt te hebben plaats gehad, waaruit het nog thans bestaande groote onderscheid tusschen het Hoog- en Nederduitsch te verklaren is. De oudste oorkonden bewijzen namelijk, dat de Kimbren de Nederduitsche dialekt, de Sueven daarentegen de Opper- of Hoogduitsche dialekt spraken. (†) De Nederduitsche taal is weder tweeledig, te weten: de *Nedersaksische* of *Platduitsche* en de *Nederlandsche* taal. Hoewel beide slechts als onderscheidene dialekten moeten beschouwd worden, bestaat er echter een kennelijk onderscheid in, daar de eerste, die

(†) HEIJSE. Theor. Prakt. Deutsche Grammatik, S. 9.

men in Noordelijk Duitschland langs de Oostzee aantrefst, onbeoefend gebleven en uit den beschaafden spreek- en schrijfstijl gebannen is; (‡) terwijl het *Nederlandsch*, als eene op zich-zelve staande taal, beschaafd en aangekweekt is geworden, en eene eigene rijke letterkunde bezit; en daar zij grootendeels de volks-taal is van die landen, welke van ouds onder den naam van de Nederlanden zijn bekend geweest, meenen wij haar met regt de *Nederlandsche* taal te mogen noemen.

De oud-duitsche volkeren, waartoe ook de eerste bekende bewoners onzes vaderlands behoorden, leefden, vóór de Romeinen hen leerden kennen, bijna in den staat der wilde natuur. Hunne zeden waren ruw, hunne behoeften weinig, hunne bezittingen gering; hunne woningen verdienden nauwelijks dien naam, en kleederen droegen zij bijna niet; zoodat hunne taal geen andere woorden zal bevat hebben, dan die noodig waren om deze eerste zinnelijke behoeften uit te drukken. Hun karakter echter wordt zeer geprezen. In de wetenschappen waren zij, over 't algemeen, volslagen vreemdelingen; alleen de Priesters en de Barden of Dichters schijnen het lezen en schrijven beoefend te hebben. (§)

Tot de voornaamste vroegere bewoners der Nederlanden rekt men de Friezen, Batavieren, Kaninefaten de Belgen of Vlamingers en de Sykambren, die in hunne talen, of liever dialekten, weinig verschilden. De Friezen spraken de *Angelsaksische*, de Batavieren en Kaninefaten de *Hessische*, de Vlamingers eenigzins de *Westfaalsche* en de Sykambren de *Nederrijnsche* dialekt. Uit eene vermenging van deze onderscheidene dialekten is ons *Nederlandsch* ontstaan, dat in zijn aard zacht was en met den tijd nog zachter geworden is. (*)

(‡) Zie Mr. B. H. LULOFS. Over Nederl. Spraakk. enz. bl. 351.

(§) A. IJPEIJ. Beknopte Geschiedenis der Nederl. Taal. bl. 121.

(*) A. IJPEIJ. Bekn. Gesch. enz. bl. 133.

De eerste beschaving werd den Batavieren aangebragt door hun verkeer met de Romeinen, en het is zeker, dat dit verkeer veel invloed op hunne taal gehad heeft en deze van lieverlede door een aantal Latijnsche woorden is verrijkt geworden. Naderhand hebben de invallen van verschillende Duit-sche volkstammen, en de vermenging der inwoners met deze, ongetwijfeld groote veranderingen in den vorm der taal te weeg gebragt; eerst bij de verspreiding der Friezen, over al de noordelijke Nederlanden, zal de taal eenen meer vasten vorm gekregen hebben. Hoewel nu de verschillende dialekten dezer volken oorspronkelijk weinig zullen verschild hebben, heeft de vermenging daarvan toch veel bijgedragen tot den rijkdom der Nederlandsche taal.

Het ontbreekt ons echter aan oude gedenkstukken, waaruit wij den eigen aard der Nederlandsche taal in dit tijdvak kunnen leeren kennen. Noch van het Vlaamsch-Bataafsch, noch van het Friesch zijn er geschriften overgebleven. Wanneer wij echter het geringe verloop der beide talen van de dertiende eeuw af tot heden toe nagaan, mogen wij daaruit besluiten, dat zij wel in vorm eenigzins veranderd zijn, maar dat haar aard dezelfde is gebleven. Dit wordt nog bevestigd door de beteekenis van verscheidene namen van oude dorpen en steden, als ook door eenige Duit-sche of Nederlandsche woorden, die bij de Romeinsche Geschiedschrijvers gevonden worden, en niet alleen nog heden in onze taal aanwezig zijn, maar ook nog juist zoo uitgesproken worden, als wij er uit kunnen besluiten, dat zij voorheen uitgesproken werden. Dat de taal der Nederlanders in haren aard minder verlopen is, dan die der Nedersaksen en Hoogduitschers wordt door een aantal voorbeelden aangetoond

in het meermalen aangehaald werk van den Hoogl. IJPEIJ. (†)

Ons bestek laat niet toe hierover in het breede te handelen, slechts eene enkele proeve zal daartoe genoegzaam zijn.

De geschiedenis leert ons, dat de Batavieren oorspronkelijk waren uit het volk der *Katten*. Datzelfde volk noemt zich thans niet meer *Katten*, maar *Chassen*, *Hessen*, en wordt ook zoo van zijne naburen genoemd. Indien dus de oorspronkelijke naam *Katten* was en thans *Hessen* geworden is, zoo kan men daaruit tot een verloop der uitspraak besluiten, welke zich meer naar het tegenwoordig Hoogduitsch rigt. Dat verloop kan dan ook in al de woorden zijn, waar het Hoogd. *ss* of *sz*, voor onze *tt* of *t* hebben, als: *beiszen*, *wissen*, *Wasser*, voor: *bijten*, *weten*, *water*, enz. Wij zeggen *huis*, oudtijds *huus*: ook de oude Duitschers zeiden *hūs* (§); maar thans zegt men, zoowel in 't Nedersaksisch als in 't Hoogduitsch: *Haus*. Hetzelfde heeft plaats met de woorden: *muur*, *schuur*, *zuur*, enz. Ons woord *wijf* werd oudtijds bij de Duitschers (*) eveneens uitgesproken; de Engelschen hebben ook de *f* behouden, maar door geheel Duitschland zegt men: *Weib*. De geneigdheid tot die verwisseling vertoont zich ook in de woorden: *Teufel*, *Stiefel*, waarin het gewone spraakgebruik de *b* laat hooren. In de Beijersche wetten van de zevende eeuw, die in 't Latijn gesteld zijn, vindt men eenige Duit-sche woorden, als: *Tunin* (tuin), *Infanc*, *Lid*, enz., waarvoor men thans in Beijeren zegt: *Zaun*, *Einfang*, *Glied*. De *Zwaben* noemden zich oudtijds *Sueven*. Het lijdt dus geen

(†) Bekn. Gesch. bl. 162 en volg.

(§) GRIMM. D. Gramm. Th. I: S. 224.

(*) Namelijk die de Nederduitsche dialect spraken; want het Oude en Middel Hoogd. had *wīp*. Zie GRIMM t. a. p. S. 259. 98 en 175.

twijfel, of de oude Duitschers hebben ook: *geven, leven, blijven, schrijven* gezegd, en niet *geben* enz. als tegenwoordig onder hunne afstammelingen, buiten Nederland, algemeen plaats heeft. Dit weinige zij genoeg tot staving van hetgeen wij zoo even van het verloop der uitspraak zeiden, en wij mogen er uit besluiten, dat ons *Nederlandsch* het meest van alle Duitsche dialekten zuiver bewaard is gebleven, en dat het geen dochter, maar eene oudere zuster van het tegenwoordige Hoogduitsch is. (†)

De Nederlandsche dialekt bleef alzoo in ons land en België zuiver bewaard, en heeft sedert als een bijzondere hoofdtak van den Germaanschen stam voortgebloeid; terwijl haar zuster, de Nedersaksische, allengs in een plat Hoogduitsch ont-aardde. De geschiedenis zal ons leeren, welke omstandigheden daartoe bijdroegen.

Na den ondergang van het West-Romeinsche rijk breidde zich de magt der Frankische vorsten aanmerkelijk uit, en werd een groot deel der Nederlanden bij 't Frankische rijk ingelijfd. De herhaalde pogingen der Friezen, om zich aan het Frankische juk te onttrekken, waren van weinig gevolg; en nadat Karel de Grootte, koning van geheel Frankrijk was geworden, geraakten ook het rijk der Friezen onder de magt van dien vorst, hoewel hij hun den naam van vrije en onafhankelijke volkeren liet behouden. Van toen af schijnt zich de Friesche dialekt langzamerhand meer tot het Noorden bepaald te hebben, waarheen zich de Friezen terugtrokken, terwijl de Vlaamsche en Bataafsche dialekt zich met het Frankisch vereenigde, en uit deze vereeniging ontstond toen eerst de eigenlijk Nederduitsche taaltak, zoo als die thans nog in twee hoofd-dialekten bestaat, van welke de Neder-

(†) Zie A. YPEIJ. Bekn. Gesch. bl. 170.

landsche sedert in Vlaanderen, Brabant en Holland tot eene zuivere en welgevormde schrijftaal werd, die in hare eigene kracht en oorspronkelijkheid bleef voortduren, en zich meer en meer zelve volmaakte. (†)

Het behoud dezer oorspronkelijkheid en de toenemende bloei waren in de eerste plaats het gevolg van de ligging des lands, dat van twee kanten door de zee begrensd zijnde, van die zijden aan geen inwerking van vreemde dialekten onderhevig was. Ten tweede had de heerschappij der Frankische vorsten, en de daaruit voortgevloeide verdeling in leenen onder inlandsche edelen, het land een vasteren vorm van bestuur gegeven, waardoor de inwoners allengs meer gevestigd werden, en die gedurige verhuizingen en onderlinge verdringing der verschillende volkstammen ophielden. De welvaart eindelijk, die in bovengenoemde gewesten na het ontstaan van den burgerstand en de opkomst der steden heerschte, benevens de bloei van den handel en der fabrieken hadden den gunstigsten invloed op den rijkdom, de beschaving en den bloei der taal.

De Nedersaksische tongval werd gesproken door de volkstammen, die hoog langs den Nederrijn in Westfalen, Luneburg, Oldenburg enz. woonden. Deze streken waren door hunne ligging meer onder den invloed van het Frank-Hoogduitsch, en maakten steeds een onmiddelijk deel des Duitschen rijks uit. Deze omstandigheden hebben wel hoofdzakelijk aan die dialekt den Hoogduitschen zweem gegeven, waardoor zij eigenlijk meer een verbasterd en plat Hoogduitsch, dan eene

(†) Dat het Friesch ook van zijne kenmerken in het Nederlandsch heeft achtergelaten, blijkt bijzonder uit onze twee- en drieklanken: *ooi, eeu, ie, ieu, enz.*, die onze taal nog al kenmerkend van »andere Duitsche, ook Nederduitsche tongvallen onderscheiden."

zuivere afstammeling van den Nederduitschen taaltak geworden is.

Tot slotte van dit Hoofdstuk zullen wij eene korte opgave doen van de oudste gedenkstukken der Duitsche taal, en van de mannen, die bijzonder aan haren opbouw en bloei gearbeid hebben.

Het oudste geschrift, dat wij in eene Duitsche dialect bezitten, is een stuk van eene Bijbelvertaling in het Mesogothisch van den Bisschop *Ulphilas*, vervaardigd omstreeks het midden der vierde eeuw. De taal dezer overzetting heeft, als eene echt Duitsche taal, veel overeenkomst zoowel met het Opper- als Nederduitsch. Dat zij ook sporen van andere oude talen bevat, is ligt te verklaren, daar *Ulphilas* van Aziatisch-Grieksch oorsprong schijnt geweest te zijn, en de Gothen daarenboven, door de ligging huns lands, veel gemeenschap met de Grieken hadden. Intusschen blijkt het, dat het Gothisch toen reeds eene krachtige, deftige en regelmatige taal was. (†)

Bepaald in de Hoogduitsche taal is het oudste eene vertaling van het Latijnsche geschrift van *Isidorus* over *de Geboorte van den Zaligmaker*. Deze vertaling is waarschijnlijk reeds in de laatste helft der zevende eeuw door een' onbekende vervaardigd.

Van de eerste helft der achtste eeuw dagteekent een fragment van een Ridder-roman, *het Lied van Hildebrand en Hadebrand* genoemd; dat niet vertaald, maar een oorspronkelijk in de Nederduitsche dialect vervaardigd geschrift is; doch waarvan ook de schrijver onbekend is gebleven.

Tot de oudste gedenkstukken der Duitsche taal behoort nog

(†) Zie verder A. IJPEIJ. Bekn. Gesch. bl. 118 en de aldaar aangehaalde Schrijvers.

eene Angelsaksische vertaling van het Nieuwe Testament, waarvan de vervaardigers niet bekend zijn. In dit geschrift heerscht eene zuiver Duitsche taal, die »wat hare bestanddeelen betreft," zegt de Hoogl. IJPEIJ, »volmaakt dezelfde is, als de *Nederlandsche*, welke wij thans nog spreken." (†)

Uit de negende eeuw heeft men de berijmde harmonie der vier Evangelien van *Ottfried*, in het *Frank-Hoogduitsch* vervaardigd. — In de *Frank-Saksische* dialect zijn nog twee geschriften voorhanden, welke bijzondere aandacht verdienen. Het eerste is een zegelied op de overwinning door Lodewijk III op de Noormannen behaald in het jaar 831; het andere eene vertaling der Psalmen, met bijgevoegde verklaringen, van *Nothar*, Abt van S^t. Gallen, die in 1022 is overleden.

In de *Nederduitsche dialect* bestaan er verder twee geschriften, die ten slotte verdienen genoemd te worden, te weten: een lofgedicht op *Anno*, Aartsbisschop van Keulen, in 1075 overleden, en eene Omschrijving van het Hooglied door *Willelramus*, Abt te Eversberg, in Beijeren, waarvan een der oudste handschriften in de Bibliotheek der Hoogeschool te Leyden gevonden wordt.

In het laatste gedeelte van het eerste tijdperk werd, toen de Keizerlijke waardigheid in het Zwavische huis overging, het *Zwavisch* de hoftaal en bleef een' tijd lang de geliefde dichttaal voor geheel Duitschland, en zelfs min of meer voor de Nederlanden. (§) Van dien tijd dagteekenen de minneliederen, heldenzangen en geestelijke oden der Zwavische dichters. Ook het beroemde *Nibelungen-lied*, de Duitsche *Ilias*, behoort tot dezen tijd, met welken wij onze eerste Nederlandsche Schrijvers naderen, die van het midden der twaalfde

(†) t. a p. bl. 183.

(§) M^r. B. H. LULOFS. Over Nederl. Spraakk. enz. bl. 356.

eeuw gebloeid hebben, en geen ongelukkige navolgers der Zwavische dichters waren.

Het verdient intusschen opmerking, dat, even als toen de Hoog- en Nederduitsche talen lang zoo veel niet verschilden als thans, ook de Nederduitsche hoofd-dialekten minder scherp gescheiden waren, maar in en door elkander vloeiden.

Een der ijverigste bevorderaars van de Duitsche taal was KAREL DE GROOTE. Steeds bedacht op de beschaving zijner onderdanen, begreep hij de kloosterscholen dienstbaar te kunnen maken, om aan menschen van allerlei stand onderwijs in 't lezen, schrijven, zingen enz. te doen geven. Dat hij daarbij vooral de zorg voor de Duitsche taal op 't oog had, lijdt geen twijfel. Hij gaf immers last om de Latijnsche namen der maanden in Duitsche te veranderen, en men verhaalt zelfs, dat hij eene Duitsche Spraakkunst vervaardigde. Waarschijnlijk echter heeft hij dien arbeid aan anderen opgedragen. Ook bewerkte hij door zijnen invloed, dat de Frankische bisschoppen in de landtaal predikten, en ander godsdienstig onderwijs gaven.

OTTFRIED, van wien wij boven spraken, was ook een warm voorstander van het gebruik der Duitsche taal. Hij berispte met ijver degenen, die het Latijn, dat zij eerst met moeite leeren moesten, boven hunne moedertaal de voorkeur gaven. »Terwijl zoo veel andere volken,» zeide hij »hunne eigene taal »aangekweekt hebben, waarom zouden de Franken alleen »dit niet doen, en zelfs in hunne eigene taal Gods lof niet »durven zingen.» (†)

(†) BECKER. Weltgeschichté. Th. 4 S. 206

2°. HOOFDSTUK.

VAN DEN EERSTEN BLOEI ONZER LETTER- KUNDE TOT DE VERBASTERING ONZER TAAL IN DE EERSTE HELFT DER VIJFTIENDE EEUW.

Van 1150—1428.

138. In dit tijdperk begint de geschiedenis der Taal met die der Letterkunde hand aan hand te gaan.

Wij treffen nu de Vlaamsch-Duitsche dialect aan, als eene zoetvloeiende en krachtige taal, die in verschillende dichterlijke lettervruchten schoone gedenkstukken van haren bloei heeft nagelaten, en die wel in uiterlijken vorm gewijzigd en beschaafd, maar in aard en aanleg tot heden toe dezelfde gebleven is.

Hoewel het niet onwaarschijnlijk is, dat op den eersten bloei onzer letterkunde vooral het voorbeeld der Provençaalsche en Zwavische minnezangers gewerkt hebbe, kan het toch niet ontkend worden, dat, gelijktijdig met deze, vooral wat het aesthetische betreft, onze oudste dichters op enen hoogen trap stonden, en dat de lettervruchten van het laatst der

twaaftde tot op het einde der dertiende eeuw meer tot de eigenlijke poëzie moeten gerekend worden, dan wel de be-rijmde vertalingen, kronijken en leerdichten, die van dien tijd af onze litteratuur uitmaken.

Wij zullen ons met geen kritische beschouwing van die vroege vruchten onzer letterkunde bezig houden; evenmin ligt het in ons doel om eene dorre naamlijst van schrijvers of titels mede te deelen, daar zij door ons alleen met betrekking tot de taal beschouwd worden. Het is intusschen te bejam-meren, dat gebrek aan genoegzame bronnen ons buiten staat stelt, om door vergelijking de snelle vorderingen na te gaan, die de schrifttaal in dit tijdperk gemaakt moet hebben. De reden hiervan ligt, naar ons inzien, in den naijver, die bij mannen van kunde en smaak moest opgewekt worden door het voorbeeld der toenmaals bloeiende Provençaalsche en Zwa-vische dichters, en in de aanmoediging, die 'slands Graven aan de beoefenaars der letteren schonken. Zoo verdient voor-al *FLORIS de Vijfde* genoemd te worden. Immers op zijn be-vel schreef *JAKOB VAN MAERLANT* zijn *Spiegel Historiaal*, waardoor *FLORIS* in het gebrek aan eene *Algemeene Geschiede-nis* in de moedertaal wilde voorzien. (†) Dit werk werd waarschijnlijk voltooid voor 1296.

Deze *VAN MAERLANT* werd langen tijd voor den oudsten Ne-derlandschen dichter gehouden. Hij zelf spreekt intusschen van eenen *CALFSTAF*, *UTENHOVE*, *NOYDEKIJN*, *CLAES VERBRECH-TEN* en van een aantal riddergedichten, enz., die toen reeds bestonden. Ook het bekende en beroemde episch Fabeldicht, *Reinaert de Vos*, behoort gedeeltelijk tot de twaaftde eeuw. Hoewel de voorraad dezer lettervruchten in lang niet haalt bij

(†) A. IJPELJ. Bekn. Gesch. bl. 320.

hetgeen *VAN MAERLAND*, *HEELU*, *STOKE* en anderen nagelaten hebben, overtreffen zij de laatste doorgaans in dichterlijke waarde; en een schrijver moet beoordeeld worden naar de waarde, niet naar de massa zijner schriften.

Daar het meer ons doel is om de vorming en beschaving der taal, dan wel de aesthetische waarde dier oude letterkun-dige voortbrengselen te beschouwen, zullen wij ons tot de twee meest geroemde schrijvers der dertiende eeuw, *VAN MAER-LANT* en *STOKE*, bepalen. Al zijn hunne werken, wat den poëtischen aanleg betreft, beneden die der bovengenoemde schrijvers, men kan ze toch als den laatsten galm van dat schoone tijdperk beschouwen, daar zij verre uitmunten bo-ven de schrijvers, die hen in dit tijdvak gevolgd zijn. Hunne taal verdient te meer onze aandacht, daar de eer-ste een *Vlaming*, de andere een *Hollander* zijnde, hunne werken in de toen heerschende dialekten het *Vlaamsch-duitisch* en *Hollandsch-duitisch* vervaardigd zijn.

In *VAN MAERLANTS* geschriften vinden wij de *Vlaamsche* taal gebruikt, zooals zij toen in den dagelijkschen omgang moet gesproken zijn. Over het algemeen kan men haar kort, krach-tig en zuiver grammatikaal noemen, terwijl het gebruik van Fransche woorden, naderhand zoo algemeen, bij hem nog zelden voorkomt.

Wat wij van *V. MAERLANT* zeiden, geldt ook van de *Rijm-kronyk* van *MELIS STOKE*. De taal is genoegzaam dezelfde; op enkele plaatsen is een gering verschil van dialect merk-baar, en de weinige aanmerkingen, die wij hier maken, betref-fen beide schrijvers. Bepalen wij ons eerst bij de spelling. De klinkers, wanneer zij op een' medeklinker stuiten, werden meest door de zachte *e* verlengd; bij de *o* en *u* heeft daarop somtijds eene uitzondering plaats; men schreef *voort* of *voert*, *muur* of *muir*. Soms worden de *a*, *e*, *o* en *u* door *i* ver-

lengd. Wanneer de klinker op het einde van de lettergreep komt, dan heeft er geen verlenging plaats. Het onderscheid tussehen hard- en zacht-lange *e* of *o* wordt *over het algemeen* niet in acht genomen. (†) De enkele *i* wordt gebruikt in de woorden *mi*, *hi*, *si*, *wi* enz.; doch de dubbele *i* of *ij*, wanneer er een medeklinker als sluitletter volgt, als: *fijn*, *strijd*, *tijd*, *wijs*, enz.; werden deze woorden verbogen, dan schreef men weder: *fine*, *stride*, *tide*, *wise*, enz. Ook gebruikte men de *y*; doch alleen in plaats der *i* aan het einde van eene lettergreep, wanneer er een klinker vooraf ging, als: *eyland*, *eyghen*, *keytive* (*ellendig*, fr. *chétif*), enz. en in vreemde woorden. (§) Van het gebruik der *i* zegt de Hoogl. IJPELJ: (*) »Deze keurige spelling is, gedurende dit »geheele tijdperk onzer geschiedenis, gangbaar geweest, maar »vervolgens gansch en al te leur geraakt, en nooit weder »hersteld geworden.»

Het gebruik van de *c*, *q* en *x* was toen, en nog lang naderhand, zeer in zwang. Van de verwantschape medeklinkers werden, even als thans, de scherpe tot sluitletters gebezigd; zelfs de *d* werd meest door *t* vervangen, en de *g*, tot verscherping, van de *h* gevolgd. (□)

(†) Mr. B. H. LULOFS. Handboek van den vroegsten bloei der Nederl. Letterk. bl. 252.

(§) Zie over het gebruik der vokalen: GRIMM, D. G. Th. I. S. 250.

(*) Bekn. Gesch. bl. 346.

(□) Zie verder de verschillende kritische uitgaven van de geheele of gedeeltelijke werken van dezen tijd bij HUYDECOPER, VAN WIJN, CLIGNETT, VISSCHER en andere, en over de vroegere spelling der Nederlandsche taal: Mr. B. H. LULOFS. Handboek enz. bl. 252 en volg. M. SIEGENBEEK. Verhandeling over de Nederd. Spelling, bl. 58, enz.

Wij eindigen onze beschouwing met de aanhaling van eene vergelijking, welke de Hoogl. IJPELJ tussehen de taal van dien tijd en de tegenwoordige maakt.

MELIS STOKKE zegt in het verhaal van den moord aan Willem den tweeden gepleegd:

DE CONINC VOER TOTE ALCMAERE,
 ENDE TE VRONEN OEC DAER NARE,
 ENDE AL OP DEN GROTEN YSE.
 DE CONINC, STOUT ENDE HOECH VAN PRISE,
 VOER VOREN, STOUT ENDE ONVERVAERT,
 DAER HI DER VRIESEN CHEWARE WAERT.

Wij zouden zeggen: *de koning reed naar Alkmaar*. Deze uitdrukking zegt echter niet hetzelfde: *tote Alcmaere* betekent, dat de koning te Alkmaar kwam; *naar Alkmaar* daarentegen zegt wel, dat de koning den weg derwaarts insloeg, maar niet juist, dat hij het zoo ver bragt. Het oude *tote* drukt dus beter den zin uit. In den zesden regel heeft STOKKE: *der Vriesen gheware waert*, overeenkomstig den aard der taal, met den tweeden naamval. *Gewaar worden* is *ergens van waar*, of dat hetzelfde is, *zeker worden*, en vordert dus den tweeden naamval. Tegen den aard der taal zeggen wij: *iets gewaar worden*, hetwelk evenmin deugt, als: *iets zeker worden*, dat wel niemand schrijven zal. Over 't algemeen geeft de beheersching der bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden bij onze oude schrijvers iets krachtigs aan hunne taal. Nog verdient het opmerking, dat in de werken der beide genoemde schrijvers het geslacht der zelfstandige naamwoorden overal in acht genomen wordt, en dat in het gebruik der werkwoorden het onderscheid van personen, tijden en wijzen bij hen wel bekend was. De gebiedende wijs heeft meestal, zoowel in het enkel- als meervoud, de *t*.

Gelijktijdig met v. MAERLANT en STOKKE leefde JAN VAN

HEELU, die ook eene *Rijmkronijk* heeft nagelaten. Nog behooren tot het laatst der dertiende eeuw de Roman van *Karel en Elegast*, de *Bediedenis van der Misse, der Ystoriën Bloeme, Fergaut, Floris en Blancefloer, Limburg, Ysewyn, Seghelyn van Jerusalem* enz.; meestal Vlaamsche en Brabandsche voortbrengselen. De taal in deze Geschriften is dezelfde als die van v. MAERLANT en STOKER. De eerstgenoemde Roman is een der bevalligste en best berijmde onder bovengenoemde werken.

Reeds vroeg, en vooral nadat de regering van Holland, aan het Huis van Henegouwen kwam, dat in naauwe betrekking stond tot het Fransche Hof, kreeg de Nederlandsche letterkunde, even als de Nederlandsche leefwijze, eene geheele andere plooi. Toen vonden de Fransche taal en Fransche zeden ingang hier tē lande. De vermaardheid der Troubadours, de roem der Parijsche Hoogeschool; de eigenaardige klaarheid en bevalligheid der Fransche Geschriften; de pracht der tornooijen, waardoor de adel naar Frankrijk gelokt werd, en andere vriendschappelijke betrekkingen, dit alles werkte krachtig mede om, zoowel in de letterkunde, als in zeden en gebruiken, de Franschen tot voorbeeld te nemen. (†)

Dat dit ook aanmerkelijk op de verbastering der taal werkte, blijkt uit de weinige geschriften, die ons uit de veertiende eeuw zijn overgebleven, en die meest allen Brabandsche lettervruchten zijn; want Holland was destijds en nog lang naderhand aan de droevigste partijschappen en verdeeldheden ter prooi, welke den geest des volks deden ontaarden, en alle aanleiding tot beoefening der letteren verstikten.

Tot de letterkundige overblijfselen der veertiende eeuw be-

(†) M. G. GROEN VAN PRINSTERER. Handboek der geschiedenis van het Vaderland, bl. 56.

hooren vooreerst de *Spiegel historiael* van LODEWIJK, Priester van *Velthem*, welke een vervolg is op dien van v. MAERLANT. De taal van v. VELTHEM draagt duidelijke blijken, hoeveel Fransche woorden er toen reeds in zwang gingen; dit gebrek had intusschen zoowel in Hoogduitsche geschriften van dien tijd als in de Nederlandsche plaats. Het tweede is *die Dietsche Doctrinael*, uit een Latijnsch werk zamengetrokken, door een Antwerpenaar, dien men niet bij naam kent. Deze *Doctrinale* is een der zuiverste taalstukken, welke wij uit onze vroegere geschiedenis bezitten, en als zoodanig eenig in zijne soort, daar het in zuiverheid van taal bijna alle stukken van dit tijdperk overtreft.

Verder brengt men tot dezen tijd: eene berijmde kronijk van NIELAES DE KLERK, de rijmwerken van JAN of WILLEM DE WEERT, van CLAES WILLEMSZ., van WILLEM VAN HILLEGARTSBERCH, benevens eene Hollandsch-Nederlandsche vertaling van het Nieuwe Testament van omstreeks 1350.

Van dezen tijd ook dagteekent de oprigting der *Rederijk-kamers*, in navolging der Fransche *Collèges de Rhétorique*. Deze vereenigingen hadden eerst in Vlaanderen en Brabant, daarna ook in Zeeland en Holland plaats. Hoewel oorspronkelijk het doel dezer kamers was om de Vaderlandsche Taal en Letterkunde aan te kweeken, werd de taal door hen geheel verbasterd; en de oorspronkelijke rijkdom van woorden ging in een' vloed van barbaarsche termen verloren. (†)

(†) Zie A. IJPEIJ, t. a. p. bl. 363 en volg.

3°. HOOFDSTUK,

VAN HET BEGIN DER BOURGONDISCHE REGERING TOT HET EINDE DER ZESTIENDE EEUW.

Van 1428 tot 1572.

139. Wij zijn thans de vijftiende eeuw en den overgang van de regering dezer landen in het huis van Bourgondie genaderd. »Door de heerschappij dezer, ofschoon niet Franschgezinde, »evenwel Fransche Dynastie werd de toegang voor de Fransche taal, beschaving en zeden meer dan te voren, open »gesteld.» (†)

Intusschen had er in het begin dezer eeuw in ons land eene uitvinding plaats, die meer nut aan de letterkunde, aan wetenschap en beschaving toebragt, dan alle schrijvers van alle eeuwen te zamen, te weten: de Boekdrukkunst. Aan haar hebben wij het te danken, dat op die duistere eeuw, »waarin alles stil en doodsch was, de heerlijkste tijden gevolgd zijn».

Nadat *JACOBA van Beijeren* in 1428 afstand van de rege-

(†) Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER. Handb. enz. bl. 56.

ring gedaan had, ging het Graafschap van Holland en Zeeland in het *Bourgondische* huis over. Van toen af nam de verbastering onzer taal hand over hand toe. De Fransche taal, welke die van den Vorst en zijne hovelingen was, werd in burgerlijke en regterlijke zaken ingevoerd, of zoodanig met de landtaal vermengd, dat de zuiverheid en rijkdom van deze geheel onkenbaar werden. Vooral drong die verbastering in de dichtkunst door, ofschoon zij door de aanmoediging der vorsten meer beoefenaars vond dan vroeger. Door deze aanmoediging kwamen ook de straks genoemde kamers der Rederijkers tot eenen aanzienlijken bloei, bijzonder in Brabant en Vlaanderen. (†)

Het zuiverst gebruik van de taal in dit tijdvak vindt men bij de Kerkelijke schrijvers, die, niet in aanraking zijnde met de vereenigingen der Rederijkers, ook van hun taalbederf bevrijd bleven. Naarmate onder de geestelijken in de vijftiende eeuw de geleerdheid toenam, leiden zij er zich ook op toe, om hunne leerredenen in zuiverder taal te stellen, om in het oog loopende taalfouten te vermijden, en wat de spelling betreft, met hunnen tijd voort te gaan. Zonder zich dus, gelijk de Rederijkers, op de verbetering der taal te beroemen, vermeden zij de verbastering, waardoor die taalvormers haar wilde opsieren, en bleven naar hun best vermogen met hunnen tijd gelijk. De Rederijkers, integendeel, ontzuiverden de taal door het verwaarloozen van de door het gebruik vastgestelde taalregels en door het invoeren van een aantal basterdwoorden, vooral uit het Fransch, dat toen in de Nederlandsche handelsteden zeer gemeenzaam begon te worden.

Tot in de veertiende eeuw schreef men meest alles in rijm;

(†) M. SIEGENBEEK. Bekn. Gesch. der Nederl. Letterkunde, bl. 37.

met den aanvang der vijftiende begon men meer in onrijm of proza te schrijven. Deze prozaschriften waren meestal godsdienstige overdenkingen, vermaningen, en legenden of geestelijke levensberigten. De Hoogleeraar IJPEIJ heeft uit verscheidene geschriften van dien tijd uittreksels als taalproeven medegedeeld, waarin de taal vrij zuiver gebruikt is, en wij haar allengs ons tegenwoordig Nederlandsch zien naderen, met uitzondering van de spelling en het bezigen van thans verouderde woorden. Deze uittreksels zijn genomen, deels uit handschriften van de vijftiende eeuw, deels uit geschriften, die naderhand door den druk gemeen gemaakt werden.

Tot de voornaamste prozaschriften der vijftiende eeuw behooren vooreerst de genoemde handschriften, als: *het Sanctus Augustinus hantboeckijn*; *die getiden van der toecomst ons Heren*; *het Passionael Winterstic*, van 1468: eene vertaling van een Latijnsch geschrift, met den titel: *Profectus, gheordineerd op eens gheestelkens menschen leven*, vervaardigd door SYVERT ALLERTSOEN in 1490; een *Epistel tot den XI dusent magheden Christi* en anderen.

Onder de in druk uitgegeven werken behooren *het Boeck des Gulden Throens*, in 1386 door OTTO VAN PASSAU geschreven, en in 1484, met veranderingen in de taal, te Utrecht gedrukt; *die Epistelen ende Euangelien* gedrukt te Haarlem, in 1486; de *Fasciculus temporum* van J. VELDENAER; verder eenige vertalingen uit Latijnsche geschriften. Bijzonder verdient nog vermeld te worden een oud *Nedersaksisch woordenboek*, getiteld: *Teutonista of Duitschlender*, vervaardigd door GERHARDUS VAN DER SCHUEREN, kanselier van den Hertog van Kleef, en in 1477 te Keulen gedrukt.

Onder de dichtwerken der vijftiende eeuw verdienen DIRK VAN MUNSTER'S *Kerstenspyeghel* en GERARD ROELANT'S *Spyeghel der jonghens* genoemd te worden. Onder de Rederijkers

van dien tijd wordt JAN VAN DALE met lof vermeld, die in een' dichterlijken wedstrijd, door FILIPS den Schoonen aangelegd, den hoogsten prijs behaalde.

Wij beginnen onze beschouwing van de taal in het begin der zestiende eeuw met een voorbeeld, genomen uit de eerste volledige Nederlandsche Bijbelvertaling, in 1526 te Antwerpen bij J. VAN LIESVELDT uitgegeven. Om over den geringen vooruitgang der taal te kunnen oordeelen, stellen wij daarbij dezelfde plaats uit de straks genoemde vertaling van 1350, beide overgenomen uit het meermalen aangehaalde werk van den Hoogl. IJPEIJ.

Van 1350.

PETRUS ende JOHANNES clommen in den tempel totter negender ure der bedinghe. Ende een de een man, die van sijnre moeder lichaam crepel was, dien si daghelics setteden voor die poorte des tempels, die gheheten is die scone poorte, dat hi van denghingen, aelmissen soude bidden.

Van 1526.

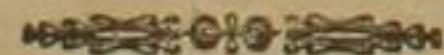
PETRUS ende JOHANNES gingen met malcanderen op in den tempel, omtrent dye negende ure der biddinge. Ende een man, dye cruepel was wt synwerd ghedragen, dien si daghelder moeder lichaem, wert gheliclyc setteden voor die poortedragen dagelicx voor die poortedes tempels, die daer hiet die scoone, opdat hi aelmoesdenghenen, die in den tempel sen soude bidden van denghingen, aelmissen soude bidden, dye in den tempele gingen.

Men ziet uit deze weinige regels, dat de taal in bijna twee eeuwen geen verandering, ten minste geen verbetering ondergaan had. Dezelfde taal en spelling duurden voort tot aan het einde der zestiende eeuw; of liever, in de verschillende geschriften van dit tijdvak heerscht nog eene groote ongelijkheid in taal en spelling, zoodat men bij de meeste duidelijk

bespeurt, dat gedurende de eerste helft der zestiende eeuw de spraakkunstige zuiverheid der taal veel geleden had. Het is niet onwaarschijnlijk, dat men dit grootendeels aan de drukpers wijten moet: vooreerst, omdat het schrijven nu algemeener werd, en niet meer uitsluitend het werk van de kundigste en geleerdste lieden was; en ten andere, omdat de drukkers zich in 't begin meer op de sierlijkheid van den druk, dan op de zuiverheid der taal toeleghden.

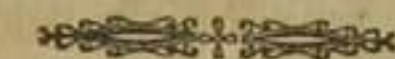
In de eerste helft der zestiende eeuw treffen wij als dichteres aan ANNA BIJNS, eene geestelijke dochter te *Antwerpen*. Hare dichtwerken getuigen van grooter vernuft en meer dichterslijk gevoel, dan men bij de andere dichters van dien tijd vindt.

Onder de Rederijkers hadden in dezen tijd sommige eene bijzondere vermaardheid, als: MATTHIJS DE CASTELEIJN, dien men een *excellent poëet moderne* noemde, COLYN VAN RYSSELE, CORNELIS VAN GHISTELE en andere; dan hunne werken waren meestal gebrekkig, zonder smaak en vol basterdwoorden. Ook over de prozaschrijvers van dezen tijd valt, buiten het hiervoor reeds aangehaalde, weinig te zeggen.

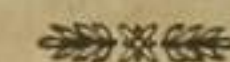

4°. HOOFDSTUK.

VAN HET BEGIN DER HERLEVING ONZER LETTERKUNDE TOT HET EINDE DER ZEVENTIENDE EEUW.

Van 1572 tot 1679.

140. Wij hebben het begin van dit tijdvak niet zoo bepaald op het jaar 1572 gesteld, omdat het eenig bijzonder merkwaardig punt in onze letterkundige geschiedenis uitmaakt, als wel om den gelukkigen keer van zaken, de eerste afschudding van het Spaansche dwangjuk, welke in dat jaar plaats had, en zoo gunstig in de gevolgen was. Daarenboven dagteekent van omstreeks dien tijd eene aanmerkelijke verbetering in het gebruik en de spelling onzer Taal.

Dit tijdperk opent zich met den naam van drie mannen, die zich in de geschiedenis onzer Letterkunde een' blijvenden roem verworven hebben; wij bedoelen COORNHERT, SPIEGEL en ROEMER VISSCHER, aan welk beroemd driemanschap wij voornamelijk de herstelling onzer Taal en Letterkunde te danken hebben. Bijzonder verdient SPIEGEL genoemd te worden, die eene natuurlijke vrijheid, zoetvloeiendheid en bevalligheid in zijne schriften aan den dag legt, als in geen schrijver

voor hem gevonden wordt, en die het eerst getoond heeft, dat de Nederlander eene taal kan schrijven, die voor geen Europesche in rijkheid en luister behoeft te wijken.

Deze drie mannen waren bijzondere vrienden. Door hunne vereenigde pogingen verhieven zij in 't begin van dit tijdperk de Amsterdamsche Rederijkkamer *in liefde bloeiende* tot eene kweekschool van dichtkunst en welsprekendheid, uit welke de grootste vernuften van het gouden tijdperk onzer Letterkunde zijn voortgekomen, en waardoor deze kamer eene uitzondering geworden is, op hetgeen van deze inrigtingen in 't algemeen gezegd kan worden; daar zij, die allen overtreffende, haar in eene zwarte schaduw achter zich liet. (†)

Niet minder verdient hier genoemd te worden de geleerde Staatsman PHILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, die zich, zoo omtrent de wetenschappen in 't gemeen, als in 't bijzonder omtrent onze Taal en Letterkunde, groote verdiensten verworven heeft, daar zijn arbeid om de zuiverheid van taal, vlocibaarheid en gepaste sierlijkheid van stijl, voor den tijd der vervaardiging den grootsten lof verdient.

Voor meer bijzonderheden, aangaande deze en andere voorname mannen, verwijzen wij naar de *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* van den Hoogleraar SIEGENBEEK; terwijl wij hier liever in 't kort nog opgeven, wat bijzonder in 't vak der Nederlandsche Taalkunde gedaan werd.

In de eerste plaats moet KORNELIS VAN KIEL, of KILIANUS genoemd worden, die door de vervaardiging van zijn voortreffelijk woordenboek, in 't jaar 1599 uitgegeven, zeer veel toebragt tot den opbouw en de zuivering onzer taal, en dat nog heden, als de tolk en vraagbaak voor de Nederlandsche taal, op hoogen prijs te stellen is. Ook het woordenboek van den Ant-

(†) A. IJPELJ. Bekn. Gesch. bl. 412.

werpschen Boekdrukker CHRISTOFFEL PLANTIJN, nog vóór dat van KILIAAN uitgegeven, moet hier vermeld worden. Tevens moeten wij gewag maken van de *Nederduytsche Orthographie* van PONTUS DE HEUTER, in 't jaar 1581 uitgegeven; de *Twe-spraack van de Nederduytsche Letterkunst*, in 1584 uitgegeven door de Kamer, *in liefde bloeiende*, welke, als de oudste Nederduytsche Spraakkunst, opmerking verdient, en zoo men meent, door den straks genoemden SPIEGEL vervaardigd was, en andere taalkundige werken van genoemde Kamer, benevens de *Schat der Duytsche Sprake* van J. VAN DER WERVE.

Wij zijn thans het gouden tijdperk onzer Letterkunde, de zeventiende eeuw, genaderd. Op de grondslagen, door de straks genoemde taalherformers gelegd, werd, in de eerste helft dezer eeuw, de tempel der Muzen door HOOFT, VONDEL, CATS en andere uitstekende vernuften heerlijk opgetrokken.

Men weet uit de geschiedenis, welke groote omwenteling er op het einde der zestiende eeuw in het bestuur van kerk en staat hier te lande plaats had. Eene der eerste vruchten dezer omwenteling was de vrijheid van denken en gevoelen, die voor de wetenschappen de heilrijkste gevolgen had. De zuidelijke Nederlanden, in de magt van Spanje geklemd, zonken daarentegen in de vorige onkunde terug, dewijl het meest verlichte gedeelte der inwoners naar de noordelijke gewesten verhuisden.

Onder de groote mannen van dezen tijd, noemen wij eerst PIETER KORNELISZON HOOFT. Wij zagen reeds, dat deze voortreffelijke man een kweekeling was van de Kamer, *in liefde bloeiende*. Hij was er reeds een verdienstelijk lid van, toen hij, in 1596, de Hoogeschool te *Leijden* bezocht. Hier verwierf hij, bij een sijn gevoel, een' zuiveren smaak door de beoefening der oude letteren; terwijl hij in 1598,

nog geen achttien jaar oud, zich naar Duitschland, Frankrijk en Italië begaf, en daar in den omgang met de schranderste geesten van dien tijd, dat teedere, innemende en krachtige zich eigen maakte, hetwelk hem zoo beroemd gemaakt heeft, en waardoor hij in zijne verzen eene zoetvloeiendheid en naauwkeurigheid bereikte, als niemand vóór hem gekend had; zoodat hij met regt den lof verwierf van de grootste hervormer onzer taal te zijn.

Hij was dan ook, volgens de algemeene beslissing, de eerste in het vak der Nederlandsche Letterkunde. In alles was hij zijnen stijl volkomen meester; overal was hij dezelfde groote man. Zijn' vroegeren leeftijd wijdde hij hoofdzakelijk aan de beoefening der dichtkunst; doch later legde hij zich meer op de geschiedenis toe. Het slot te *Muiden*, dat hij als Drossaard dier stad bewoonde, was de verzamelplaats der schoonste vernuften van zijnen tijd, en bleef, tot aan zijn dood, die in 1647 voorviel, de kweekhof van dicht- en letterkunde.

Te talrijk zijn de beroemde namen die onze letterkundige geschiedenis van dien tijd versieren, om die, ook' zonder eenige bijzonderheden, op te geven; wij moeten zelfs een' ROEMER VISSCHER, een' HUIGENS, een' VAN BAERLE, met stilzwijgen voorbij gaan, en kunnen ons slechts als ter loops bepalen bij den vorst en vader der Nederlandsche dichters, v. d. VONDEL, om tevens een' enkelen blik op ons Tooneel te slaan.

VONDEL werd in 1587 te Keulen geboren, doch kwam, nog jong zijnde, met zijne ouders naar Amsterdam. Eene geleerde opvoeding viel hem niet ten deel; hij trachtte echter dit gemis later te vergoeden door het aanleeren der Latijnsche en Grieksche taal. Reeds vroeg gaf hij de schoonste blijken van zijnen aanleg voor de dichtkunst, waarin hij eenmaal door zijn oorspronkelijk vernuft de eerste meester werd. Hij verstond bij-

zonder de kunst om zijne verzen behagelijk, deftig en vloeibaar te maken, en daaraan de grootste verscheidenheid in maat en schikking te geven. Talrijk zijn de vruchten van zijn dichtvermogen; waaronder vooral zijne treurspelen den hoogsten lof verdienen.

De Tooneel-poëzij was toenmaals den staat van ons tooneel verre vooruit. De eerste aanleiding tot tooneel-voorstellingen in ons land werd door de Rederijkers gegeven. In het begin reisden zij rond op wagens, waarop zij hunne vertooningen gaven, en bijzonder door hunne kluchtspelen de bestaande misbruiken en verkeerde zeden van hunnen tijd hekelden. In de groote steden kozen zij eerlang bepaalde plaatsen of kamers, waar zij van tijd tot tijd hunne stukken opvoerden. Te Amsterdam wedijverden de leden der oude kamer met die van de twee Brabandsche, in het vertoonen van de tooneelstukken der beroemdste dichters. De bijval, dien deze vertooningen vonden, maakte, dat hetgeen eerst uit liefde tot de kunst geschiedde, nu tot een middel van bestaan diende, en de kamerbroeders werden door bezoldigde tooneelspelers vervangen.

Onder de leden der oude kamer was een geneesheer, SAMUEL COSTER genoemd, die zich in de Dramatische-dichtkunst vermaard maakte. Deze rigtte op eigene kosten eene nieuwe Kamer op, onder de zinspreuk *IJver*, welke den naam kreeg van *COSTERS Akademie*. De oneenigheden, die hieruit voortsporen, maakten, dat de regering van Amsterdam besloot om haar met de oude kamer te vereenigen. Kort daarna werd de Academie herbouwd, en in 1638 onder den naam van *Schouwburg* ingewijd met VONDEL's *Gijsbrecht van Amstel*. Doch met de lotgevallen dezer nieuwe inrigting kunnen wij ons niet bezig houden. Eerlang zag men ook in de andere groote steden, van wege het bestuur, of door bijzondere ondernemingen, zulke inrigtingen tot stand komen; maar die van Amsterdam

bleef de voornaamste, en een tijd lang de kweekschool der eerste meesters in uiterlijke welsprekendheid. (†)

Van de bovengenoemde genootschappen was VONDEL een der werkzaamste leden. Met een' voorganger als HOOFT kon het niet anders of hij moest zeer kiesch zijn op het gebruik der taal, die hij als dichter zoo geheel meester was. Bij landlieden, kunstenaars, handwerklieden en zeevarenden vraagde hij, hoe zij elk over hunne bezigheden spraken, leerde zoo, om van al wat hem voorkwam, te spreken met woorden, die der zaak eigen waren, en verbeterde of verbande daardoor veel gebreken, die in de schrifttaal bestonden. Ook heeft hij in eenige opzigten, door HOOFT na te volgen, diens stijl vereenvoudigd en vrijer doen worden. Over het geheel was hij stouter, trotscher, krachtiger in zijne taal dan HOOFT; maar als taalzuiveraar stond hij beneden dezen. HOOFTS grondiger keus van het vrouwelijke bij veel zelfstandige naamwoorden, verdrong hij door het mannelijk geslacht. VONDEL schreef altijd: *hij vindt, hij deelt*, schoon HOOFT hem was voorgegaan met *hij vond* enz. te schrijven, en in meer andere opzigten was hij zeer willekeurig in het gebruik der woorden. Niet-tegenstaande deze gebreken blijft VONDEL de groote meester; hij bleef dit onder de moeilijke beproevingen, die hem troffen, tot in den hoogsten ouderdom. Hij stierf een en negentig jaren oud, den 5 Februarij des jaars 1679, met welk jaar wij het vierde tijdvak onzer letterkundige geschiedenis deden eindigen.

Eer wij echter tot het volgende tijdvak overgaan, moeten wij nog aanmerken, dat, hoezeer HOOFT in verhevenheid en rijkdom, VONDEL in kracht en deftigheid van stijl uitmuntten, CATS echter door de eenvoudigheid en gemakelijkheid

(†) Zie over de Geschiedenis van 't Amsterdamsche tooneel: het *Leeskabinet* van 1846.

van zijn' stijl naderhand het meest gevolgd en vrij algemeen het voorbeeld werd, niet alleen voor den kansel, maar ook voor den heerschenden schrijfstijl, in alles wat van de Godgeleerden voor het Christelijk publiek werd in 't licht gegeven.

Niet alleen als voorbeeld van eenvoudigen stijl verdient CATS lof, bijzonder ook als Christelijk volksdichter moet hij geroemd worden, daar zijne werken bij velen, nevens den Bijbel, de eenige boekerij uitmaakten.

Dit tijdvak onderscheidt zich ook door de zucht naar kennis en wetenschap, welke zich openbaarde in de oprigting der Hoogeschoolen, die elkander in een kort bestek te *Groningen, Deventer, Amsterdam, Utrecht* en *Harderwijk* opvolgden. »Het vormen van bekwame en Godvreezende Evangeliedienaars, en tevens van Christelijke burgers in de gewigtigste betrekkingen der maatschappij, werd als het hoofddoel dezer instellingen beschouwd.» (†)

Eindelijk moeten wij nog aanmerken, dat, behalve in de wetenschappen en fraaije letteren, ook in de kunsten eene aanmerkelijke hoogte bereikt werd, en dat de bloei der *Hollandsche Schilderschool* ook tot dit tijdvak behoort.

(†) Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER. *Handb. edz. bl. 362.*

5. HOOFDSTUK.

VAN VONDEL'S DOOD TOT DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

Van 1679 tot 1846.

141. Na den dood van VONDEL begon het getal der ware dichters en aankweekers der taal af te nemen. Het ontbrak niet aan rijmelaars en aan genootschappen, die zich ten doel stelden, om de taal en dichtkunst te volmaken; doch door overmaat van ijver bragten zij er meer schade dan voordeel aan toe. Van het jaar 1679 tot 1718 werden er niet minder dan dertig zulke genootschappen opgericht. Maar kleingeestigheid, overdreven en beuzelachtig kunstbejag deden meestal het ware, schoone, verhevene en eenvoudige plaats maken voor eene schijnbaar kunstmatige gladheid, en ondichterlijke natuurlijkheid. In het vak der Taalkunde verdienen echter mannen, als VERWER, MOONEN, TUINMAN en inzonderheid onze groote LAMBERT TEN KATE genoemd te worden, welke laatste aan de studie en kennis onzer taal eene geheel andere rigting gegeven heeft. Ook ontbrak het de achttiende eeuw niet geheel aan voortreffelijke dichters en groote geleerden in verschillende vakken. Tot de eersten

mogen wij POOT, LANGENDIJK, HOOGVLIET, de VAN HARENS, en anderen rekenen. Onder de geleerden van dezen tijd verdient vooral BALTBAZAR HUYDECOPER, als een zeer scherpzinnig taalkenner en beoefenaar van alles, wat de geschiedenis onzes vaderlands betreft, grooten lof. De welsprekendheid vond in het grootste gedeelte der achttiende eeuw weinig gelukkige beoefenaars, en zelfs een zuivere en beschaafde stijl en goede smaak waren bij verscheidene openlijke redenaren geheel vreemd.

Onder de prozaschrijvers der achttiende eeuw was JUSTUS VAN ESSEN de eerste en eenige, die het voorbeeld gaf van een' ongedwongen, gemeenzamen stijl. Van 1731 tot 1735 gaf hij van den *Hollandschen Spectator* twaalf deelen uit, die een getal van 360 vertoogen bevatten. (†)

In de zeventiende eeuw zagen wij, dat de kunsten en wetenschappen met de beoefening der fraaije letteren gelijken tred hielden; even zoo deelden zij, bij het begin en in het midden der achttiende, in de kwijning en het verval, waaraan de dichtkunst leed. De kunst werd met minachting beschouwd. Zij werd »beneden het dagelijksche leven gesteld en het scheen haar hoogste doel, bruikbaar te wezen." De bouwkunde was goed genoeg om hofsteden te maken, de schilderkunst om kamerbehangselen en de dichtkunst om gelegenhedenverzen te vervaardigen. Valsch vernuft en gemaaktheid hadden zoodanig de overhand, dat men alles wat natuurlijk en eenvoudig was, als gemeen en smakeloos beschouwde. (§)

Tegen het einde der achttiende eeuw begon zich in onze Taal en Letterkunde eene gunstige wending te openbaren.

(†) M. SIEGENBEEK. Bekn. Gesch. enz. bl. 297.

(§) Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER. Handb. euz. bl. 672.

De genootschappen of maatschappijen, die opgericht werden, hadden, wat de verspreiding van verstandelijke beschaving betreft, eene gunstige strekking. Het Schoolwezen werd in menig opzigt verbeterd, en, onder andere leervakken, begon de taalkunde ook een deel van het lager onderwijs uit te maken.

Enkele kleine genootschappen hadden den grond gelegd tot oprigting van de beroemde *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, in het jaar 1766. Een aantal beroemde mannen werden onder de eerste leden dezer Maatschappij geteld, die met een goed gevolg aan de verbetering der Nederlandsche Letterkunde gearheid hebben. Voortreffelijke verhandelingen werden van tijd tot tijd door de Maatschappij uitgegeven.

Onder de geschriften over de Taalkunde, die meer voor het algemeen dienden, zijn die van v. BOLHUIS, STIJL en PIETERSON de voornaamste.

In de Letterkunde vertoonde zich op het einde dezer eeuw eene nieuwe geestdrift. De Fransche en Hoogduitsche literatuur vond in de onze eenen gelukkigen weérklank; geen slaafsche navolging, maar oorspronkelijkheid toonde zich bij onze dichters. De poëzij verhieft zich boven de smakeloze en gekunstelde beschaving. Het proza werd met meer zorg bewerkt, en trof men in sommige geschriften, vooral in de uit het Hoogduitsch vertaalde Romans, eene zucht aan om onder schoonklinkende woorden de beuzelachtigheid der gedachten te verbergen, onze oorspronkelijke schrijvers wisten zich van dit misbruik te onthouden. Het *sentimenteele*, waarvan voorname dichters zelf niet geheel vrij waren, lag in den geest des tijds, en »was slechts eene kortstondige »vergissing,» die nogtans welligt in andere opzigten, nadeelige gevolgen gehad heeft.

De verbetering van het proza stond met die van de kanselvoordragt in verband. Aan de laatste werd bijzonder door

BONNET de hand gelegd. In de schrijfwijze der vriendinnen WOLF en DEKEN werd eene nog weinig bekende levendigheid en ongedwongenheid gevonden. Als dichters verdienen VAN ALPHEN, BELLAMY en NIEUWLAND bijzonder genoemd te worden, wegens den invloed, die hunne schriften op de taal hadden.

Wanneer men de werken dezer mannen vergelijkt met die der VAN HARENS, dan bespeurt men duidelijk, hoe gunstig de bemoeijingen der bovengenoemde Taalkundigen werkten. De taal der poëzij van BELLAMY en NIEUWLAND toch is in allen deele spraakkunstig zuiver, terwijl de VAN HARENS, ofschoon zij als meesters in de dichtkunst opstonden, zich weinig om de zuiverheid der taal bekreunden.

De verdienstelijke en uitstekende mannen, die wij bij het begin der negentiende eeuw aantreffen, kunnen eenigermate gerekend worden ook tot de voorgaande te behooren; dan, door de voortreffelijkheid en menigvuldigheid hunner werken hebben zij een geheel nieuw perk voor de beoefening der Nederlandsche taal ontsloten, en verdienen dus wel aan het hoofd te staan van eene eeuw, die met regt zich beroemt op vooruitgang in het wetenschappelijke; eene eeuw, waarin alle vakken van geleerdheid een nieuw leven verkregen hebben, en ook ons taalgebruik eene nieuwe rigting genomen heeft.

Wij openen dus onze tegenwoordige eeuw met de namen van FEITH en BILDERDIJK; de eerste rijk begaafd Poëet, de ander Dichter, zoo als de geschiedenis der letteren er slechts enkelen opgeleverd heeft, en die vooral aan het vak der Nederlandsche taalkunde onschatbare diensten bewezen heeft.

Hoewel de Nederlandsche taal in haar gebruik thans wel gevestigd scheen, was er in de spelling nog weinig eenparigheid. Vroeger reeds waren er door verschillende kundige mannen middelen beproefd, om die eenparigheid tot stand te

brengeu, waarbij vooral het Taalkundig woordenboek van den kundigen WEILAND groote lof toekomt. Dan het verschil van meening in veel opzigten was een bewijs, dat eene eenparige spelling nimmer tot stand zoude komen, zoo het hooge Landsbestuur er zich niet ernstig aan liet gelegen liggen. Dit geschiedde in het jaar 1804. Vroeger was het aan den Agent der nationale opvoeding J. H. VAN DER PALM opgedragen, om de beste middelen te beramen ter invoering eener gelijke spelling onzer taal. Door zijne bemoeijingen werden, in 1801, de Hoogleeraar SIEGENBEEK gemagtigd tot het opstellen eener *Verhandeling over de Nederduitsche Spelling* en de Predikant WEILAND tot het vervaardigen eener *Nederduitsche Spraakkunst*. Beider arbeid voltooid zijnde, werd die beoordeeld, goedgekeurd en de daarin bevatte grondstellingen aangenomen voor alles, wat van Staatswege in druk of geschrift werd uitgegeven. Nogtans konden zich niet alle geletterden met de aangenomen Spelling vereenigen, en onder dezen vond BILDERDIJK de meeste navolgers. Later werd door de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen eene prijsvraag uitgeschreven: In hoeverre de tegenwerpingen tegen de ingevoerde Spelling gegrond zijn, en tot verbetering onzer taal behooren te worden aangenomen en ingevoerd. De Heer A. DE JAGER schreef hierop een antwoord, dat bekroond werd, en de Hoogleeraar SIEGENBEEK, die volgaarne alles aanwendt, wat tot bevordering der eenparige spelling kan bijdragen, heeft, aan verscheidene der door den Heer DE JAGER geuite gevoelens, regt doen wedervaren.

Wij mogen dan nu vertrouwen, dat het noodige gedaan is om eene gelijke spelling te bevorderen, en dat in het vervolg ook zij, die nog verschillende gevoelens omtrent sommige punten aankleven, van hunne bijzondere begrippen iets zullen opofferen, om een zeer wenschelijk doel te bereiken.

De grondstellingen der Spraakkunst, uit haren aard voor algemeener toepassing vatbaar, waren aan minder afwijking onderworpen, en konden, ook bij verschillende gevoelens, minder onregelmatigheid in het gebruik der taal geven.

Zoo zagen wij dan onze Taal gedurende zeven eeuwen als een wankelend schip beurtelings rijzen en dalen. Elk glansrijk tijdperk onzer Letterkunde werd gevolgd door een' merkbaaren stilstand en achteruitgang. Met HOOFT, VONDEL en CATS snelde zij als naar den hemel, met PARS (†) en zijns gelijken, die velen waren, als naar den afgrond, maar met FBITH, BILDERDIJK, WEILAND en SIEGENBEEK werd haar een tijdperk van herstel en vooruitgang geopend, waarin zij met nieuwe kracht vooruit streeft; een tijdperk, waarin een levendige, gespierde, beschaafde volksgeest in de taal aanschouwelijk wordt; waarin verscheidenheid van vorm en uitdrukking, mindere getrouwheid in de opvolging van met wiskunstige juistheid afgemeten taalregels den stijl vloeiend en levendig maken; waarin korte, gepaste eigenaardige voorstelling de plaats inneemt van eene langdradige, omslagtige reden, die over verschillende onderwerpen in denzelfden vorm gegoten werd; een tijdperk eindelijk, waarin men de levendigheid en losheid van het gemeenzaam beschaafd gesprek ook in geschrifte volgen durft.

(†) ADRIAAN PARS, geboren te 's Hage, omtrent het midden der 17^e eeuw, maakte zich door zijn geschrijf een' grooten naam, schoon daarin overal, wel een oorspronkelijke, eigen gevormde maar jammerhartige stijl vol grove taalfouten gevonden wordt.

AANMERKINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bl. 4. In hoeverre de *Nederduitsche* taal verbasterd zij, niet *van*, maar *tegenover* de *Nederlandsche*, is op bl. 446 opgegeven.

Bl. 6. Wanneer men de *tel-* en *deelwoorden* tot de *bijvoegelijke* naamwoorden brengt, en de *voorzetsels* en *voegwoorden* als eene bijzondere soort van *bijwoorden* beschouwt, zou men de woorden verdeelen kunnen in: *Naamwoorden*, *Werkwoorden* en *Bijwoorden*.

Bl. 19. De verwisseling der *o* in *eu* is geen doorgaande regel voor hare zachtheid. In het woord *stroopen*, onder anderen, heeft die verwisseling in de uitspraak plaats; nogtans schrijft men dit woord met de scherp-lange *o*; doch om welke reden is ons niet bekend.

Bl. 23. De Hoogl. SIEGENBEEK keurt het gebruik der *é* goed in de basterdwoorden op *eren*, als: *bravéren*, *triomféren*.

Bl. 30. De verdubbeling der *s* in *dwaselijk*, *prijzselijk* enz. wordt door den Hoogl. SIEGENBEEK afgekeurd.

Bl. 42 en 43. Wat hier gezegd is van de zamengestelde zelfstandige naamwoorden zal misschien door het volgende beter verstaan worden. Wanneer men schreef: *de in stand houding*, dan waren *in*, *stand* en *houding* als drie afzonderlijke woorden te beschouwen, en *in stand* zou dan eene *adjectivale* beteekenis moeten hebben. Dit is echter zoo niet, al dienen de woorden *in stand* tot omschrijving van het zelfstandig naam-

woord *houding*. De woorden dus, die tot omschrijving vóór een zelfstandig naamwoord staan en geen bijvoegelijke naamwoorden, of zelfstandige naamwoorden in den tweeden naamval zijn, moeten met het zelfstandige naamwoord verbonden worden, met of zonder koppelteeken.

Bij die omschrijvende zamenstelling kan, zoo als wij zeiden, het omschreven deel meer of minder bepaald genomen worden, hetwelk afhangt van de meerdere of mindere bepaaldheid des omschrijvenden deels. Deze onderscheiding is van veel belang voor de spelling der zamengestelde woorden. Waarom schrijft men, b. v. *volkplanting* en *volksbeweging*; *dorpbewoner* en *dorpskasse*; *raadhuis* en *raadSheer*. In de opgegeven woorden maakt de uitspraak het gebruik duidelijk; maar hoe nu: *volkstam*, *volkstem*, *dorpschool*, *dorpschuit*, *raadschrijver*, *raadzaal*? Analogisch kan men hier niet handelen, daar de woorden, waarin de uitspraak de spelling aanwijst, óf met, óf zonder *s* geschreven worden.

Om deze zamenstellingen aan vaste spelregelen te onderwerpen, behoort men, naar ons inzien, van tweederlei beginsel uit te gaan, namelijk 1°. van den aard der zamenstelling en 2°. van den aard der verbinding.

Door den aard der zamenstelling verstaan wij, hetgeen zoo even van de meerdere of mindere bepaaldheid der omschrijving gezegd werd. Is de omschrijving bepaald, dan zouden wij de *s* en tevens het koppelteeken gebruiken. Wij schrijven dan: *volks-stem*, als: stem van *het* volk; *volks-school*, als: school voor *het* volk, d. i. een bepaald gedeelte des volks, en daarentegen *volkstam*, *volkschuit* enz., want in deze woorden is *volk* algemeen en dus onbepaald genomen.

Bij den aard der verbinding geldt de uitspraak en de wel-luidendheid. Wanneer in twijfelachtige gevallen de uitspraak niet beslissen kan, dan late men de *s* weg. Wij zouden

dus *raadzaal, dorpschuit, dorpschool, manslag* enz. schrijven. Bij merkelyk verschil in de uitspraak moet de welluidendheid of het gebruik beslissen, als: *vrouwspersoon* en *vrouwmensch*, *dorpspastoor* enz.

Dit geldt ook voor de zamengestelde woorden, waarvan wij, bl. 79, spraken. De welluidendheid vordert de inlassching der *e* als overgangletter, en niet als kenmerk van het meervoud. Ligt echter in het omschrijvende woord bepaald het denkbeeld van het meervoud opgesloten, dan moet de overgang *en* zijn; als: *vriendenkring, volkenregt, woordenlijst*. Ook wanneer in de samenstelling de *e* op een' klinker stuit, als: *dievenaard*, en daarom ook *gerstenaar, gerstenakker, tarwenoogst*.

Wij gelooven echter, dat de *e* of *en*, zoo wel als de *s*, in de samenstelling niet bloot voor de welluidendheid, maar ook als teeken van den tweeden naamval dient, en daarom zouden wij de woorden, waarvan het eerste deel dien naamval door den uitgang *en* vormt, in de samenstelling de *n* doen behouden, in die gevallen, waarin de welluidendheid het eenigzins toelaat, als: *heerendienst, hartenkenner, vorstengunst*, enz.

Wanneer het omschrijvende deel een uitheemsch woord is, dan gebruikt men meestal het koppelteeken.

Bl. 74. Dat het woord *basterd*, van het Fransche *bâtard*, en dit van *bas, enfant de bas*, is afgeleid, heeft veel waarschijnlijkheid; met de spelling van *bastaard* kunnen wij ons evenwel niet vereenigen.

Bl. 79. Zie de 6^e. aanteekening, bl. 476.

Bl. 91. *Cornelias kinderen*; lees daarvoor *Cornelia's kinderen*. De aanwijzing van den tweeden naamval geschiedt na eigennamen, die op een' klinker eindigen, door de *s* met het afkappingsteeken, als: *Maria's, Anna's, Salomo's* enz.

Ook bij geslachtsnamen, of zoogenoemde *vannen*, zou het verkieslijker zijn, om het afkappingsteeken te gebruiken.

Bl. 239. Dat de aanstaating, der *e* en *en* in woorden, als waarvan hier gesproken werd, niet alleen tegenwoordig door velen vermeden wordt, maar zelfs voor meer dan honderd jaar, reeds onaangenaam klonk in den gemeenzamen stijl, getuigt TUINMAN in de voorreden van zijne Spreekwoorden:

„Ik heb mij niet slaafsch verbonden” zegt hij „aan zulke „Spraairegels als van 't gebruik gewraakt worden, gelijk die „in 't uitspreken de reden te zeer doen gaapen, of te lang- „draadig en stram maken, en de vloeijende rondheid bene- „men. Dit geschiedt inzonderheit door 't al te veel aanhech- „ten der vrouwelijke *e* en van den mannelijken uitgang der „bijwoorden in *en*. Tot een staaltje: Het veroorzaakt eene „onaangenaame gaaping, als men zegt: *eene oude en edele „vrouw*. 't Is ook een stramme langdraadigheid, te zeggen: „*ik zag eenen man met eenen langen baard*. Korter, ron- „der, en met meer vloeijendheid, zegt het gebruik: *Een „oude en edele vrouw* en, *Ik zag een man met een langen baard*”.

Bl. 241. De *bijstelling* staat met *zijn* voorgaande naamwoord in denzelfden naamval. — Om de vrijheid, die wij hier gebruiken, van *zijn* in plaats van *haar* te schrijven, niet als eene taalfout te doen beschouwen, merken wij aan, dat hier het geslacht bij toepassing, zie bl. 84, gebezigd is, en dat *bijstelling* moet beschouwd worden, als: *het woord, dat tot bijstelling dient*.

VERBETERINGEN.

Bladz.	8	regel	8	v. o.	staatt	iaau,	lees: iaau.
"	9	"	13	v. o.	"	voor	lees: vóór.
"	11	"	6	v. b.	"	Zoo... moet worden,	" Zoo moet ... worden.
"	16	"	4	v. o.	"	y	" ij
"	23	"	3	v. o.	"	den imperfectum	" het imperfec- tum.
"	35	"	3	v. o.	"	den naam,	" de naam.
"	35	"	2	v. o.	"	s,	" s.
"	44	"	14	v. o.	"	dien,	" die.
"	50	"	4	v. o.	"	onderstreeping,	" onderstreping.
"	52	"	13	v. o.	"	der,	" van den.
"	74	"	1	v. o.	"	Verder vormt, enz., deze aanmerking móet 14 regels hooger staan.	
"	79	"	13	v. b.	"	den	" de.
"	109	"	14	v. b.	"	bekenden, bepaalden,	" bekende be- paalde.
"	141	"	8	v. o.	"	wederkeerige	" wederkeeren- de.
"	188	"	15	v. b.	"	den	" de.

